

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KIBRIS ADASINDA SOL İDEOLOJİ VE İŞÇİ
HAREKETLERİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Erol MEMİŞ

İSTANBUL, 2020

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KIBRIS ADASINDA SOL İDEOLOJİ VE İŞÇİ
HAREKETLERİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Erol MEMİŞ

Öğrenci No:

17550710009

Orcid No:

0000-0002-8124-7800

Danışman

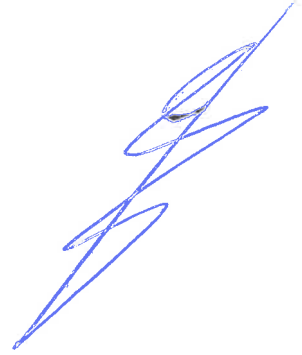
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ece ÜNSAL

İSTANBUL, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak tarafınıza sunduğum “**Kıbrıs Adasında Sol İdeoloji ve İşçi Hareketlerinin İncelenmesi**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımda yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynakçada gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 10/12/2020

Erol MEMİŞ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

10/12/2020

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden **17550710009** numaralı **Erol MEMİŞ**'in “Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği **“Kıbrıs Adasında Sol İdeoloji ve İşçi Hareketlerinin İncelenmesi”** konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 03/11/2020 tarih ve 2020/31 sayılı toplantısında seçilen ve On-Line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince 45 dakika süre ile Microsoft Teams programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **“OYBİRLİĞİ”** ile **“KABUL”** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ece ÜNSAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Kemal OLÇAR
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Sezgin MERCAN
(Başkent Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Erol MEMİŞ
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ece ÜNSAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans/2020
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Marksizm, Milliyetçilik, İşçi Sınıfı, Sendika, Kıbrıs, Enosis

ÖZ

KIBRIS ADASINDA SOL İDEOLOJİ VE İŞÇİ HAREKETLERİNİN İNCELENMESİ

Bu tez çalışmasında 1974 yılına dek genel bir Kıbrıs tarihi işlenmiş ve Türkiye ile tarihsel pek çok yönden kuvvetli bağına rağmen Türkiye kamuoyunda ve akademik literatüründe yeterince yer verilmeyen bir konu mercek altına alınmıştır; Kıbrıs'ta Sol ideoloji ve işçi hareketleri. Kıbrıslılar tarih boyunca kötü çalışma koşulları ve hayat standartlarına sahip olmuş, yönetici sınıflar tarafından süregelen bir sömürü çarkının içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Irk veya din fark etmeksizin her iki ulusun da kurbanı olduğu bu düzen, iki ulus arasındaki bağları geliştirmiş ve ortak bir mücadele pratiği ortaya koyulmasına olanak sağlamıştır. Ortak eylem ve grev organizasyonları düzenlenmiş, aynı siyasal parti ve sendika çatıları altında örgütlenilmiştir. Bu süreçte sınıf hareketleri bu organizasyonlarda dikkate değer başarılar elde etmiştir. Ancak ilerleyen süreçte iki halk arasında ortaya çıkan gerginlik ve çatışma ortamı ve buna ek olarak yükselen milliyetçiliğin sol-sosyalist partileri de etkisi altına alışı bu birlikteliği de ortadan kaldırmış, çift başlı bir yeni işçi hareketi oluşturmuştur. Bölünüp parçalanan bu yeni hareket işverenler karşısında gücünü ve caydırıcılığını kaybetmiş ve eski kazanımlarını yeniden elde etmesi mümkün olmamıştır. Yükselen milliyetçilik ve savaş ortamı işçi sınıfını parçalamış ve güçsüzleştirmiştir. Ortaya çıkan çatışma ortamından karlı çıkan ise bölünmüş ve gücünü kaybetmiş bir işçi sınıfı karşısında, keyfi yönetim ayrıcalığına sahip olan sermayedarlar olmuştur.

Name and Surname : Erol MEMİŞ
Supervisor : Dr. Lecturer Zeynep Ece ÜNSAL
Degree and Data : Master/2020
Major : International Relations
KeyWords : Marxism, Nationalism, Working Class, Trade Union, Cyprus, Enosis

ABSTRACT

STUDY ON LEFT IDEOLOGY AND LABOR MOVEMENTS IN CYPRUS

In this study, the general history of Cyprus until 1974 is examined and despite its strong connections with Turkey, a subject that has long has not been studied in academic literature is under scope; left and labour movement. Cypriots have throughout the history had poor working conditions and have lived as a part of colonial wheel by the ruling classes. Regardless of their race or religion, being victim of this order has empowered the bonds between these two nations and enabled a joint striving practice. Joint actions and strikes have been organized under the same roofs of political parties and unions. During this process, class movements have achieved remarkable results. However, as it goes on, the tension and conflict between these two nations and additionally the influence of the rising nationalism of the left-socialist parties disrupted this unity and a double-headed new labour movement has been established. Divided and torn, this new movement has lost its power and deterrence against the employers, regaining of which has not been the case. The labour class has been divided and weakened by the rising nationalism and war environment. Rising nationalism and emerging conflict environment have benefitted the capitalists who had the privilege of arbitrary governance against the divided and weakened labour class.

.

İÇİNDEKİLER

ÖZ

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR	iii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL SÜREÇTE KIBRIS ADASI.....	8
1.1 1571'e Kadar Olan Genel Tarih	8
1.2 1571 – 1878 Kıbrıs Adasında Osmanlı Hakimiyeti Dönemi	9
1.3 1878 – 1960 Kıbrıs Adasında İngiliz Sömürge İdaresi Dönemi	13
1.4 1960 -1974 Arası Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve İki Federal Devlet Olarak Ayrılma Süreci	15
1.4.1 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu	17
1.4.2 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Adanın İki Federal Devlet Olarak Ayrılma Süreci	36

İKİNCİ BÖLÜM

2.KAVRAMSAL VE İDEOLOJİK ÇERÇEVE	50
2.1 Kimlik	50
2.2 Liberalizm	53
2.3 Milliyetçilik.....	61
2.4 Marksizm, Sınıf Kavramı ve Sınıf Mücadelesi.....	66
2.5 Sol Milliyetçilik	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KIBRIS İŞÇİ SINIFININ GELİŞİMİ VE SINIF MÜCADELESİ	83
3.1 Sınıf Mücadelesinin Başlamasından Önce Çalışma Koşullarının Genel Durumu	85
3.2 Milliyetçilik İdeolojisinin Ortaya Çıkışı	86

3.3 Kıbrıs'ta Marksist İdeoloji ve İşçi Sınıfının Gelişimi.....	89
3.3.1 İngiliz İlhakının İşçi Sınıfının Gelişim Sürecindeki Etkileri	90
3.3.2 Kıbrıs Adasında Marksist İdeoloji ve İşçi Sınıfının Gelişimi.....	92
3.4 KIBRIS'TA SOSYALİST HAREKETLER	97
3.4.1 Kıbrıs Komünist Partisi.....	97
3.4.2 AKEL	101
3.4.2.1 AKEL'in Makarios ile İlişkisi ve Enosis Desteği	105
3.5 Sendikal Mücadele	111
3.6 Türk Nüfus İçerisindeki Sol Hareketler	116
3.6.1 Öne Çıkan Türk Sosyalist Liderler	120
3.6.2 Kıbrıs Adası'ndaki Türk Sol Hareketinin AKEL'den Kopuşu.....	127
3.6.3 Türk İşçilerinin PEO'dan Kopuşu.....	129
3.6.4 Türk İşçilerinin PEO'da Yeniden Birleşme Kararı.....	132
3.7 Kıbrıs Sol Kamuoyu ve Türk Sosyalist Aydınlar	133
3.8 Avrupa-Atlantik Ortaklığı Gözünde Kıbrıs Adası	139
3.9 Ekonomik Talepler Doğrultusunda Ortak Mücadele Dönemi ve Kazanımlar	141
3.10 Kıbrıs Adasında Bulunan Devlet Altı Örgütler ve Sınıfsal Mücadeledeki Etkileri.....	147
3.10.1 EOKA.....	148
3.10.2 TMT Öncesi Kurulan Türk Direniş Örgütleri.....	150
3.10.3 TMT	151
3.10.4 Sol Hareketlere Yönelik Tehdit ve Baskılar	152
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	160

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEN	: Genç Çiftçiler Birliği
AKEL	: Emekçi Halkın İlerici Partisi
AON	: Akel Gençlik Teşkilatı
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMC	: Kıbrıs Maden Şirketi
EAS	: Milli Kurtuluş Birliği
EDON	: Birleşik Demokratik Gençlik Teşkilatı
EOKA	: EthnikiOrganosis Kypriou Agoniston (Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü)
EOKA-B	: EthnikiOrganosis Kypriou Agoniston-B (EOKA'nın Devamı)
EKA	: Kıbrıs Kurtuluş Birliği
ELAS	: Yunanistan Halk Kurtuluş Ordusu
KATAK	: Kıbrıs Türk Azınlıklar Kurumu
KİP	: Kıbrıs İşçi Partisi
KİP	: Kıbrıs'ı İstirdat Projesi
KKP	: Kıbrıs Komünist Partisi
KTİBK	: Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu
KTÖS	: Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası
KTVB	: Kıbrıs Türk Vatanperver Birliği
LİM	: Leymosun İşçi Merkezi
MOSSAD	: İsrail İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü
MMO	: Rum Milli Muhafız Ordusu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Uluslararası Askeri İttifak)

PEE	: Kıbrıs Barış Komitesi
PEEA	: Kıbrıs Profesyonel Motorist Birliği
PEK	: Pan-Kıbrıs Çiftçiler Birliği
PEM	: Kıbrıs Küçük Dükkanlılar Birliği
PEOM	: Kıbrıs Milli Tabela Birliği
PES	: Tüm – Kıbrıs Sendikalar Birliği
POGO	: Kıbrıs Demokratik Kadınlar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TEK	: Türk Eğitim Kulübü
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TÖS	: Türk Öğretmenler Sendikası
YKP	: Yunanistan Komünist Partisi

GİRİŞ

Kıbrıs adası sahip olduğu stratejik konumu gereği tarih boyunca yayılmacı imparatorluk ve devletlerin ilgi odağı olmuş, bu durum birçok işgali de beraberinde getirmiştir. İşgalci yönetimler, bu yeni sömürgeyi kendileri ve yakın çevreleri için geçim kapısı haline getirip rahat bir yaşam sürerken bu yaşamın bedeli adada yaşayanlar tarafından ödenmiştir. Tarih boyunca hem adanın kendisi hem de içerisinde yaşayan insan nüfusu makus bir talihin öznesi olagelmiştir. Kıbrıslılar çok zor ekonomik koşullar altında, hijyen ve konfordan uzak bir ortamda hayatını idame ettirebilmek için çabalamıştır. Kıbrıs halkının tarihi boyunca yaşadığı ekonomik zorluklar mektuplara, şarkılara, şiirlere konu olmuş, dışarıdan duruma şahitlik edenler tarafından şaşkınlıkla karşılanan bu çetin koşullar adada yaşayanlar için olağan bir durum olagelmiştir. Farklı ırk ve dinden halkların bir arada yaşadığı adada, ırk ve din fark etmeksizin tüm halklar benzer şartlar altında aynı zorlukların öznesi olmuştur. Maruz kalınan sömürünün büyüklüğu ada halklarının birbirine kaynaşması konusunda olumlu etki etmiş, dini ayrılıklar yaşanarak halkların ayrışmasının uzun bir süre boyunca önüne geçmeye imkan sağlamıştır. Böylece hem farklı ırka hem farklı dinikimliklere sahip bireylerin ortak bir paydada buluşarak ortak bir yaşam sürebilmesini mümkün kılmıştır. Bu birliktelik ortak bir mücadele ve dayanışmayı da beraberinde getirmiş, hangi milletten olursa olsun ‘*ezene karşı ezilen*’ mücadelesini var etmiştir.

Kıbrıs tarihinde pek çok kez farklı din ve milletten halkların bir araya gelerek farklı yönetim erklerine karşı çeşitli eylemlerde bulunarak ortak bir mücadele pratiği ortaya koyduğu görölmüştür. Tarih boyunca maruz kalınan bu zorlu koşullar Kıbrıs Adasında sol hareket ve Marksist fikirlerin yükselişe geçmesini, farklı halkların ortak mücadele edebileceği uygun zemini bulabilmesini sağlamıştır. Yaşadığı zorluklarla dolu geçmiş Kıbrıs Adasında etkili bir sol hareket meydana getirmiş ve bu hareket günden güne etkisini arttırarak ilerlemiştir. Bu çalışmada bu mücadelenin ortaya çıkışı, ilerleyişi, farklı halkların ortak mücadelesinin ve ayrışmasının sonuçlarıyla birlikte karşısına çıkan engeller mercek altına alınmıştır. Kıbrıs halkının makus talihini tersine çevirebilmek adına mücadele vermiş olduğu bir dönem 1974 yılına kadar incelenmiştir. Çalışmanın kapsamının 1974 yılına kadar sınırlı tutulmasının

sebebi, Kıbrıs Adasında, 1974 öncesi ve sonrasında aynı düzlemde değerlendirmenin ve birbiriyle kıyaslamanın mümkün olmayacağı iki farklı durumun meydana gelmesidir.

Literatürde Kıbrıs'ı konu edinen çok fazla sayıda çalışma bulunmasına rağmen Kıbrıs Adasındaki işçi hareketleri ve adadaki ideolojik sol mücadele konulu çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Kıbrıs, Türkiye ile hem ekonomik hem kültürel hem de siyasi anlamda çok kuvvetli bağlara sahiptir. Bu tez bu kuvvetli bağlara rağmen literatürde eksik olduğu gözlemlenmiş olan bu konu bağlamında literatüre objektif bir bakışla, naçizane bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmanın amacı Kıbrıs Adasındaki sol hareketin, sol hareket içerisinde birleşik mücadelenin ve devamında ortaya çıkan ayrışmanın detaylı incelenerek, iki halkın ayrışmasının ardından yatan nedenlerin ve ardından kaybedilen birleşik mücadele imkanının sorgulanarak yol açtığı neticelerin ortaya koyulmasıdır. Bu kayıptaki İngiliz etkisi sorgulanmış, birleşik hareket imkanın kaybolmasıyla birlikte, birleşik mücadele dönemindeki kazanım süreci ile bu mücadele biçiminin ortadan kalkmasının ardından sürecin kimin lehine döndüğü analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde bu siyasi ayrışmanın sermaye sahipleri adına getirdiği olumlu sonuçlar ve siyasi ayrışmanın nedenleri sunulmuştur. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgular teorik çerçeveden de destek alınarak detaylandırılmıştır.

Çalışmanın, *Tarihsel Süreçte Kıbrıs Adası* başlıklı bölümünde 1974 yılına dek genel bir Kıbrıs adası tarihçesi mercek altına alınmıştır. İlk bölümün, 1571 Yılına Kadar Olan Genel Tarih adlı ilk başlığında, Kıbrıs isminin etimolojisi ve adanın fiziki özellikleri incelenmiş ve Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesine kadar olan süreçte yaşadığı işgal ve yönetimlere yer verilmiştir. İlk bölümün ikinci başlığında Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti yönetimine girdiği ve İngiltere'ye kiralandığı döneme kadar olan süreç ele alınmıştır. Osmanlı Devleti uzun yıllardır ele geçirmek istediği Kıbrıs Adasını fetih girişimiyle birlikte ele geçirme başarısını göstermiş ve böylece Ada tarihinin en uzun ve en istikrarlı yönetim süreci başlamıştır. Osmanlılar adayı ele geçirdiği andan itibaren Kıbrıs'a Türk nüfus yerleştirme girişimlerine başlamış, böylece Kıbrıs'ta ilk Türk ve Müslüman yerleşik nüfus ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasındaki yönetimi Ruslarla gerçekleştirdiği savaş

sonucu başarısız olması ve Ruslara karşı İngiliz desteğine ihtiyaç duyarak bu destek karşılığı adayı İngilizlere kiralamasına dek devam etmiştir. İlk bölümüm üçüncü başlığı ise bu dönemi mercek altına almaktadır. Ada sahip olduğu stratejik önemden dolayı İngilizler tarafından değerli görülmüştür ve ilhak edilmiştir. Bu ilhak adada yaşayan Rumlar tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Yunanistan'la birleşme yolunda önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. İngilizler, Rumların birleşme taleplerine kayıtsız kalmış ve bu süreçten itibaren 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yolun önü açılmıştır.

Rumların birleşme talebi yükselişe geçmesine rağmen İngilizler bu taleplere kayıtsız kalmıştır. Diplomatik yolların etkisiz kalmasıyla birlikte Rumlar birleşme hedefine ulaşabilmek amacıyla silahlı mücadeleye girişmiş ve Rum silahlı örgütü EOKA kurulmuştur. 1955 yılından itibaren Kıbrıs adası yoğun silahlı çatışmaların merkezi haline gelmiştir. Rumların, İngiliz idaresine karşı gerçekleştirdiği silahlı harekete karşı kolluk kuvvetlerinde ağırlıklı olarak Kıbrıslı Türkleri görevlendiren ve Rumlara karşı operasyonlarında Türk birliklerini kullanmaya bilinçli olarak özen gösteren sömürge yönetimi, böylece Türk-Rum çatışmasının fitilini ateşlemiştir. Kıbrıslı Türkler, Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurmuş ve Rumların birleşme talebine karşılık adanın taksim edilerek ikiye bölünmesini amaç edinmiştir. İki halk arasındaki husumeti böylece yoktan var etmiş olan İngilizler, artan Rum bağımsızlık hareketleri karşısında adayı bu taktikle; Böl-Parçala-Yönet ile idare etmeyi amaç edinmiştir. Ancak gerçekleşen çatışmaların büyüklüğü gerek Türkiye'de gerek Yunanistan'da halkın Kıbrıs adasındaki bu olaylara karşı duyarlılığını arttırmış ve bu iki devlet birlikte ilk defa olarak Kıbrıs meselesiyle ilgilenmeye başlamıştır. Çatışmaların artması ve İngilizlerin ortaya çıkan yeni durumu daha fazla idare edememesiyle birlikte Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yapılan üçlü görüşmeler sonucunda ortaya çıkan antlaşmalarla, kendilerinin garantörlüğünde bir birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararı alınmıştır.

Bir sonraki başlıkta ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren 1974 yılında Türkiye'nin adaya gerçekleştireceği harekate kadar olan süreç mercek altına alınmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, Yunanistan ile birleşme arzusunda bulunan Rumları memnun etmemiş, Rum örgütü öncülüğünde Türk bölgelerine

yapılan saldırılar ve sivillere dahi yönelen katliamlar sonucu adada tansiyon yeniden yükselmiştir. Türklere yönelik saldırıların devam etmesiyle Türkiye garantörlük hakkını kullanarak adaya tek başına müdahale etme kararı almıştır. Türkiye tarafından 20 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen hareketle birlikte Türkiye adada hızlı bir ilerleyiş gerçekleştirmiş ve Rum ve Türk bölgeleri gerçekleşen göçlerle birlikte fiili olarak ayrılmıştır.

Harekatın ardından üç devlet arasında Cenevre'de yapılan görüşmelerde bir sonuç elde edilemeyişle birlikte Türkiye harekate devam etmiş ve adayı taksim etmiştir. Türkiye geri adım atmamış ve 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Birinci bölümün tamamında buraya kadar gerçekleşen süreç tartışılmış Kıbrıs adasının durumu çok yönlü olarak incelenmiştir. Kıbrıs siyasi atmosferinin anlaşılabilmesi için bilinmesi zaruri olan bu süreç gözlem altına alınmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan sol hareketler ise üçüncü bölümde incelenecektir. İkinci bölümde ise adada tüm bu süreç içerisinde yaşanan mevcut gelişmeleri etkileyen kavram ve ideolojiler tartışılacaktır.

Çalışmanın Kavramsal ve İdeolojik Çerçeve başlıklı ikinci bölümünde, çalışma kapsamında netleştirilmesi zaruri görülen Kimlik, Liberalizm, Milliyetçilik, Marksizm, Sınıf, Sınıf mücadelesi, Sol Milliyetçilik gibi olgu ve ideolojiler üzerine farklı kavramsallaştırmalar ele alınmıştır. Tarihsel olarak kimlik kavramı, daima diğer olgu ve ideolojiler tarafından beslenerek var olan ve uluslararası ilişkiler disiplini açısından hem sık kullanılan hem de işlevi hala devam eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan olgu ve ideolojilerden sürekli olarak etkilenen bu kavram için tanımlama ve kapsam tartışmaları sürerken, diğer yandan da kimliği neyin yarattığı, karşısına neyin koyulduğu ve olumlu ya da olumsuz nelere sebebiyet verdiği yönündeki tartışmalara literatürde sıkça rastlamak mümkündür. Bu nedenle çalışmada ilk olarak kimlik kavramıyla ilgili tartışmalar ele incelenmektedir. Kimlik kavramının kapsayıcılığı ve aralarındaki doğrudan ilişki nedeniyle de eşzamanlı olarak Liberalizm, Milliyetçilik, Marksizm, Sol Milliyetçilik ideolojiler de bu bölümde ele alınmaktadır. Tarihsel olarak ortaya çıkışı ve gelişimi incelenen bu ideolojilerin kimlik kavramına etkileri ve kavramın bu etkilerle farklı zaman ve coğrafyalarda hangi şekillerde karşımıza çıktığı incelenmiştir.

Kimlik kavramının modern anlamda ilk örneklerine Liberalizmin ortaya çıkışıyla birlikte rastlandığı gözlemlenmiştir. Bu süreçle birlikte *birey* kavramının önem kazanması ve devamında dolaylı ya da dolaysız olarak ortaya çıkardığı Milliyetçilik ve Marksizm gibi kavramlarla içeriğinde meydana gelen etki ve değişimler gözlenmiştir. Aydınlanma etkisiyle birey fikri ve bireyci fikirler önem kazanmış ve halk kitleleri tarafından o dönem hakim olan mutlakiyetçi ve feodal rejimlere karşı her türden bağımsızlık arzusunu kapsayan bir mücadele süreci başlamıştır. Liberalizm bu ortam ışığında doktrine edilmiş, ticaret serbestisi, yaşam hakkı, mülkiyet hakkı gibi dönemi için radikal ve devrimci kabul edilen taleplerle kendini özdeşleştirmiştir. Her şeye hakim olan dar bir zümreye karşı ulustan ve ulusun haklarından söz eden liberalizm böylece ulus fikrinin oluşumunu sağlamıştır. Ulus fikri beraberinde ulusçuluk/milliyetçiliği getirmiştir. Bu mücadelenin başarıya ulaşmasıyla birlikte liberal siyasi rejimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Değişimi arzulayan devrimci, milliyetçi fikirler de zaman içerisinde başkalaşarak muhafazakar bir hale bürünmüş ve ilk ortaya çıktığından çok daha farklı bir yerde konumlanmıştır. Marksizm ise bu ortam ışığında var olmuştur. Liberalizmi ortaya çıkışı itibariyle ilerici bulsa da geldiği noktayı yozlaşmış ve yetersiz bulan, ekonomik serbesti yerine ortak mülkiyeti ve üretim araçlarının kamusallaştırılmasını şiar edinen Marksizm, dünya tarihini sınıf mücadeleleri tarihi olarak yorumlamış ve gerçekleştirilecek işçi devrimiyle birlikte*Sosyalist bir dünya yaratma düşüncesini temel edinmiştir.

İşçi devleti kurmak uğruna mücadele eden sınıf hareketleri Marksizmi kendilerine rehber edinmiştir. Ancak Sosyalist devlet uğruna verilen mücadelelerde başvuru rehberin daima tek başına Marksizm olmadığı da görülmüştür. Sömürge yönetimler altında bağımsızlık mücadelesi veren halkların, hem Marksizm'i hem de milliyetçiliği referans alarak yeni bir Sol-Milliyetçi kimlik edinebildiği de gözlemlenmiştir. İçinde bulunulan koşullar direkt olarak bu yeni kimliğin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu çalışmada inceleme altına alınan Kıbrıs Sol hareketi de aynı kaynaktan beslenmiş ve İngiliz Sömürge idaresine karşı bağımsızlık mücadelesi veren Sol hareketin Marksist fikirlerin yanında milliyetçi politikaları da sahiplendiği ve zaman zaman bu politikalar üzerine sağcı gruplarla işbirliği içine girdiği gözlemlenmiştir. Bu bölümün ardından üçüncü bölümde sol hareketin gelişimi ve işçi hareketleri incelenecektir.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde adada işçi sınıfının ve sosyalist hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiş, adada yaşayan halkların en büyük ikisi olan Türk ve Rum halklarının enternasyonal mücadele dönemi ve bu dönemde karşı karşıya kaldıkları engeller mercek altına alınmıştır. Üçüncü bölümün ilk başlığında, adada çalışma koşullarının geçmişten bugüne hangi koşullarda altında devam ettiği sorgulanmış, ulus kimlikler ortaya çıkana dek gerçekleşen ortak mücadele hareketleri analiz edilmiştir. Sol hareketlerin ve ulus kimliklerin ortaya çıkışı incelenmiş, bu süreçte İngiliz idaresinin dolaylı ya dolaysız etkileri mercek altına alınmıştır. Moderniteyle birlikte gelişen yeni ulus kimlikler dış etmenlerin de vasıtasıyla iki halk arasında bir ayrışma meydana getirmiş ve bu ayrışma şiddetlenerek sürmüştür. Bu ayrışmadaki dış etkiler analiz edilmiş, ayrışmanın geldiği boyutla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde ulus kimlik temelli yeni bir siyasi ayrışmanın yükselişe geçtiği ilk zamanlarda, sol hareketler de ortaya çıkmaya başlamış, ayrışma politikasının aksine ortak bir mücadele için çaba sarf edildiği görülmüştür.

Üçüncü bölümün bir sonraki başlığında sosyalist ve sendikal hareketler mercek altına alınmıştır. Kıbrıs'ta öncül küçük işçi grupları ve siyasi partilerin geliştirilmesiyle Kıbrıs Komünist Partisi'nin temelleri atılmış böylece enosis ve kilise karşıtı yeni bir siyasi anlayış adanın siyaset sahnesinde yerini almıştır. KKP'nin, sömürge idaresince kapatılmasıyla birlikte ardından onun devamcısı sayılan AKEL siyasi arenadaki yerini almıştır. KKP'nin AKEL'e dönüşümünün beraberinde getirdiği yeni siyasi çizgi tartışılmıştır. AKEL, KKP'nin aksine sıkı bir enosis politikası benimsemiş, Kilise ve sağ gruplarla bu konuda siyasi işbirliklerine girişmiştir. Bu süreçte AKEL'in ve AKEL'e bağlı PEO sendikalarının içerisinde yer alan Türk nüfus inceleme altına alınmıştır. AKEL'in enosis politikası kendi çatısı altında bulunan Türk nüfus tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çalışmanın devamında adada sol hareket içerisinde öne çıkan Türk liderler tanıtılmıştır. Ada solunun Türkiyeli sosyalist aydınlarla ilişkisine ve Türk sosyalist aydınlarının ada konusundaki görüş ve yönlendirmelerine de yer verilmiştir.

Çalışmanın devamında Avrupa-Atlantik Ortaklığı bakımından adanın önemi sorgulanmış ve sol hareketin her iki ulusun silahlı örgütleri tarafından maruz kaldığı

tehdit ve baskılar inceleme altına alınmıştır. Gerek Rum gerekse Türk devlet altı örgütlerinin şiddeti yalnızca birbirlerine değil, adada birleşik mücadele yürüten sol harekete de yönelmiştir. Bu hareketlerin sınıfsal mücadele üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Son olarak iki halkın birleşik mücadelesiyle birlikte elde çalışma koşullarındaki iyileşmeler ve ekonomik kazançlar incelenmiştir. Bu dönemde Kıbrıs işçi sınıfının hep birlikte gerçekleştirdiği grev organizasyonları ve eylemlerle birçok kazanım edilmiş, çalışma hayatında gözle görülür değişimler yaşanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL SÜREÇTE KIBRIS ADASI

Tarih boyunca Kıbrıs, siyasi ve sosyo-politik durumu dışarıdan belirlenmiş bir ada olagelmıştır. Tarihte, sahip olduğu ormanları ve bakır cevheri dışında önemli hiçbir doğal zenginliği bulunmayan adanın dış güçlere cazip gelen ve iştah kabartan özelliği daima coğrafi konumu olagelmıştır. Coğrafi konumu dolayısıyla en eski uygarlıkları kendi tarihinde barındırmış olan bu ada her dönem öncü güçlerin ilgisini çekmiştir. Tarih boyunca adanın kaderi uzakta oturan hükümdarlara vergi ödemek, yabancı ordulara asker, yabancı donanmalara kereste sağlamak olmuştur. Doğa olayları da tarih boyunca bu adaya zalimce davranmış, adanın depremlerden, açlıktan ve kuraklıktan başı bir türlü kurtulmamıştır. Halkına sorma gereği duyulmadan defalarca satılan, devredilen bu ada egemen güçlerin siyaset sahnesinde bir piyon işlevi görmüştür (Gürel, 11, 1984).

Çalışmanın bu bölümünde bilinen tarihsel geçmişinden başlanarak 1974'e dek genel bir Kıbrıs adası tarihi incelenecektir. Dış müdahaleler, tarihsel ekonomik koşullar ve bu koşulların yarattığı mevcut siyasi ortam anlaşılmaya çalışılacaktır. Adanın Osmanlıların eline geçmesinin ardından ilk Türk-Müslüman yerleşik nüfus Kıbrıs adasına taşınmaya başlanmış ve böylece yoğun olarak Rum nüfusa sahip olan adada Türk nüfus da yer almaya başlamıştır. Adanın çoğunluk nüfusunu hala Rumlar meydana getirirken, Türkler de ikinci büyük azınlık durumuna gelmiştir. İki ulusun tarihsel ilişkisi 1974 yılına dek incelenecek ve bu ilişkideki iç ve dış faktörler analiz edilmeye çalışılacaktır.

1.1 1571'e Kadar Olan Genel Tarih

Adanın ismi olan, Kıbrıs isminin nereden geldiği net olarak bilinmemektedir. Kıbrıs Adasının ismini, kına çiçeği olarak tanınan Kypros'tan, mitolojide Kınıros'un kızından, aşk tanrıçası olan Kipris'ten ya da tüm Batı dillerine kazandırdığı bakır anlamındaki Latince Cuprum sözcüğünden aldığı iddia edilmektedir. Ada, 9.251 kilometre kare yüzölçümü ile Doğu Akdeniz'deki en büyük, Sardunya ve Sicilya'dan

sonra ise Akdeniz'deki en büyük üçüncü ada olma özelliğine sahiptir. (Keser, 19-21, 2007). Ada üzerinde çok eski dönemlerden beri insan toplulukları yaşamış, ismi milattan önce 1500'e doğru Mısır kitabelerinde yer almıştır. Yunanca'da Kıpros adına ilk olarak Homeros metinlerinde rastlanmaktadır. Ada, Mısır, Asurlular, İran sonra tekrardan Mısır ve MÖ 59 yılına doğru Roma İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiştir. Devamında Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Arap yarımadasından İslamiyet'in yayıldığı dönemde adaya Halife Osman döneminde Şam Valisi Muaviye tarafından seferler yapılmış ardından farklı akınlar da gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde adada yıllarca Müslümanlarla, Hristiyan Bizanslıların çekişmesi yaşanmıştır. 1373 yılında ise Ada Cenevizliler tarafından işgal edilmiştir. 1489 yılında ise Venedikliler adaya bir donanma göndererek adayı ele geçirmiş ve 1571 yılında gerçekleşen Osmanlı işgaline dek ellerinde tutmuşlardır (An, 7-8, 2013).

1.2 1571 – 1878 Kıbrıs Adasında Osmanlı Hakimiyeti Dönemi

Kıbrıs'ın en istikrarlı yönetim dönemini 1571-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunduğu dönem oluşturmuştur. 16. yy'ın sonları yaklaşırken üç kıtaya uzanan egemenlik sahası içerisinde dönemin en kuvvetli deniz gücü Venedikliler'e ait olan Kıbrıs adası Osmanlı için yakın bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla Osmanlılar, Kıbrıs'ı fethetmeye yönelmiş ve 1570 yılının Sonbaharında fetih girişimini başlatmıştır. 1571 yılının Ağustos ayında Magosa'nın düşmesiyle Kıbrıs adası bütünüyle Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Adada başlayan Osmanlı yönetimi çoğunluğu Ortodoks Hristiyanlardan oluşan yerli halk tarafından başlangıçta memnuniyetle karşılanmıştır. Hatta fetih sırasındaki Magosa dışı bölgelerde gerçekleşen hızlı ilerleyişin yerli halkın Osmanlı'ya verdiği destekle gerçekleştiği iddia edilmektedir. Katolik olan Venedikliler Kıbrıs'ı yıllarca Ortodoks halka dinsel baskıyla ve şiddetli sömürüyle yönetmiştir. Osmanlı yönetimiyle birlikte Kıbrıs'ta Bizans döneminden beri geçerli bulunan sınırsız ölçekli serflik yerini tarımsal üretimde çalışan Osmanlı reayasına bırakmıştır (Gürel, 11-12, 1984).

Fethin hemen ardından ve sonraki yıllarda Osmanlı tarafından Ada'ya hem gönüllülük hem sürgün usulüyle Anadolu'dan nüfus gönderilmiş ve böylece Kıbrıs'ın günümüzdeki Türk topluluğunun kökleri oluşturulmuştur (An, 13, 2013). İlk göçlerin başlangıcıyla birlikte Kıbrıs Adasına yerleşmek isteyen 20 bin kadar gönüllü çıkmıştır ancak bu sayı Osmanlı yönetimince yeterli bulunmamıştır. 1572 yılında Karaman, Dulkadiroğlu ve Rum kadılarına ferman gönderilerek verimli toprağı olmayan köylüler, kiracı çiftçiler, devamlı olarak problem yaratan köylüler, köy ve merkezlere izin almaksızın göçen başıboşlar ile kunduracı, çizmecici, terzi, tiftik, ipek, yün dokumacıları, marangoz, taşçı, duvarcı, bakırcı, demirci, mumcu gibi zanaatkarların zorunlu olarak göç ettirilmesi emredilmiştir (Keser, 21, 2007). 1571 yılına kadar Adada Müslüman ya da Türk nüfus bulunmamaktadır. Zorunlu iskan ve göçlerle Türk-Müslüman nüfus yerleştirilmiş ve bugün hala devam eden farklı inanışlara sahip iki toplumlu bir Kıbrıs'ın böylece temelleri atılmıştır (Doğan, 41, 2018).

Osmanlı Devleti, ele geçirdiği bölgelerdeki farklı dine mensup halklara *millet politikası* kapsamında dinsel ve siyasal anlamda özerklik tanımakta ve halkların kendi dini otoriterlerine temsiliyet yetkisi vermektedir (Gürel, 11-12, 1984). Her ne kadar bu sistem dini toplulukları Millet-i Hakime (Müslümanlar) ve Millet-i Mahkume (Gayrimüslimler) olarak ayırarak Müslüman olmayanların eşit tebaa olmasının önünü kapatıyorsa da Kıbrıs Adasında Osmanlı Devleti tarafından, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'ne '*ethark*' yani '*milletinbaşı*' unvanı verilmiştir. Kilise'ye hem ekonomik hem de idari açıdan büyük imkanlar sunulmuştur. Osmanlı yönetimi boyunca Katolik Kilisesi, Osmanlı adına Kıbrıs tebaasından vergi toplayacak, Osmanlı Sarayı'na doğrudan başvuru yapabilecektir. Kilise, Kıbrıs Adasında Osmanlı yönetim sisteminin adeta bir parçası haline gelmiş ve gün geçtikçe güç ve etkisini arttırmıştır (Kızılyürek, 73, 2002). Ancak Rum Ortodoks Kilisesi'ne tanınan bu ayrıcalıklar zamanla kötüye kullanılarak her iki halkı da bezdirecek ve hem Hristiyanların hem de Müslümanların isyan etmelerine sebebiyet verecektir (Ahmet Cavit An, *Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler*, https://www.academia.edu/17658954/KIBRISTA_%C4%B0%C5%9E%C3%87%C4%B0_SINIFININ_OLU%C5%9EUMU_VE_%C4%B0LK_SEND%C4%B0KAL_HAREKETLER E.T: 10.01.2020). Osmanlı döneminden itibaren Katolik kilisesi tarafından yıllardır

baskılanmış olan Ortodoks kilisesi başat dini güç olarak yetkilendirildiği gibi Ortodoks halka da her anlamda ibadet özgürlüğü tanınmıştır. Adanın tüm Hristiyan halkının din başkanlığı Ortodoks kilisesine verilmiş, Başpiskopos sadece dini anlamda değil birçok konuda yönetime ortak olmuştur. Osmanlı döneminde hem ekonomik hem siyasi anlamda giderek güçlenen Ortodoks Kilisesi'nin, halk üzerinde sahip olduğu bu güçlü etkinin ileride, İngiliz sömürgesi döneminde tüm baskılamalara karşı engellenemediği görülecektir (Gürel, 12-13, 1984).

1821 yılında Mora İsyanıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı Yunan Bağımsızlık Savaşı başlamıştır. Bu olay hem Kıbrıs Adasını hem de Kilise'yi önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlı'ya karşı Yunanların bağımsızlık mücadelesi verdiği sırada Kilise Başpiskoposu Kiprianos, Padişah'a bağlılık yemini göndermiştir. Ancak gönderdiği bağlılık yeminine rağmen Padişah'ın '*katledin*' fermanından kurtulamamıştır. Osmanlı devletine karşı girişilen Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında Kıbrıs Adasında hem Başpiskopos hem de din adamları sınıfının önemli üyeleri öldürülmüştür. Bu olay, Kıbrıs Kilisesi'ne tanınan bütün ayrıcalıklara rağmen Millet-i Mahkume'nin önderi olmaktan öteye gidemeyeceğine ve hükümrانlığın Millet-i Hakime'nin yani Osmanlı yönetici sınıfının elinde olduğuna dair verilmek istenen bir mesaj olarak yorumlanmıştır. Bu olaylara rağmen Kilise vergi toplama imkanına 18 sene daha sahip olmuştur ve bu süreçte aldığı zararı böylece karşılayabilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kilise'nin gücünü tamamen ortadan kaldırmak gibi bir amacı yoktur (Kızılyürek, 75, 2002).

Devamında Osmanlı Devleti vergi toplayabilme imtiyazını Kilise'den alarak Hristiyan toplumunun kurul üyelerine vermiştir. Bu karar Ada'da yeni bir Hristiyan seçkin kesiminin yükselmesini beraberinde getirmiş, ekonomik olarak önde gelen kişilerin üretim girişimlerini denetleyen ve kayırmacı ilişkiler yaratan tüccarlar ve tefeciler gibi aracı ağların oluşmasına neden olmuştur (Katsourides, 47, 2014). Bu esnada Kıbrıs Adasında Osmanlı Bankası isimli tek bir banka vardır. Bu banka yalnızca tüccarlara kredi vermektedir ve çiftçi ve köylüler bu sebeple kredi ihtiyaçlarını tefecilerden karşılamak zorunda kalmaktadır. Aldığı borçların geri ödemesini vaktinde gerçekleştiremeyen köylülerin toprakları tefeciler tarafından ellerinden alınırken bu yolla tefeciler zaman içerisinde köylüyü sömürerek saygın ve

zengin tüccarlara dönüşmeye başlamıştır(Ahmet Cavit An, *Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu* ve *İlk Sendikal Hareketler*,https://www.academia.edu/17658954/KIBRISTA_%C4%B0%C5%9E%C3%87%C4%B0_SINIFININ_OLU%C5%9EUMU_VE_%C4%B0LK_SEND%C4%B0KAL_HAREKETLER R E.T: 10.01.2020).

Osmanlı Devleti'nin Adaya nüfus taşıması 1878 senesine dek sürmüştür. 1878 yılında Ada'nın %76'sı Hristiyan Rumlardan, %24'ü de Müslüman Osmanlılardan oluşmaktadır. Günümüzde hala devam eden Kıbrıs meselesinin kökeni bu fethetmeye dayanmaktadır. Kıbrıs Adasında Osmanlı yönetimiyle birlikte adanın ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal ve idari yapısı çok yönlü olarak değişmiştir (Doğan, 41-42, 2018).

Kıbrıs Adası, Osmanlı hakimiyetinde kaldığı süre boyunca Midilli, Rodos, Sakız Adaları gibi sürgün adası olarak da kullanılmıştır. Yönetimin hoşuna gitmeyen davranışlar sergileyen ya da gözden düşerek itibar kaybeden kişiler yaptıkları hatanın büyüklüğüne ve itibar derecesine göre İstanbul ya da diğer önemli merkezlerden uzaklaştırılarak başka bir yerde yaşamaya mecbur edilmişlerdir (An, 13, 2013). Kıbrıs adasına gönderilen sürgünlerde, yalnızca siyasi sürgünlere değil adli sürgünlere rastlanmaktadır. Bu cezalandırma şekli Osmanlı Devleti'nce yaygın olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasını sürgün bölgesi olarak kullanmasının bir sebebi de adanın zorlu yaşam koşulları sahip olmasıdır. Adaya gönderilen bu sürgünler daimi sürelidir, yönetim merkezinden gelecek bir af olmaksızın geri dönüş şansı sunulmamıştır (Özkul, 248, 2010). Hayat koşullarının çok daha kötü olduğu Yemen ve Fizan gibi uzak çöl coğrafyalarına sürülenlere kıyasla Kıbrıs Adası daha çok hatırlı kişilerin yollandığı bir yer olmuştur. Kıbrıs'ta bilinen en eski Osmanlı sürgünlerinden biri, İstanbul'daki Yeni Cami'yi yapan, Mimar Kasım Ağa'dır. Adaya sürülen bir başka Osmanlı ise Kutup Osman Efendi'dir. Sultan Beşinci Mehmet tarafından imam ve vaiz olarak sarayda gönderilen Osman Efendi bazı vezirlerin ona karşı hamleleri sonucunda gözden düşmesiyle birlikte Kıbrıs'ta Mağusa Kalesi'ne sürgüne gönderilmiştir. Osman Efendi burada sürgünü sırasında hayatını kaybetmiş ve Kıbrıs'a gömülmüştür. Osmanlı'nın Paris sefirliğini yapan Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, üç buçuk yıl

sadrızamlık yapan Hekimoğlu Ali Paşa gibi isimler de Kıbrıs'a sürgün edilen Osmanlılar arasındadır. Ada'ya gönderilen sürgünlerin en ünlüsü ise Osmanlı Tanzimat Döneminin en tanınmış edebiyatçılarından Namık Kemal'dir. Namık Kemal'in yazmış olduğu "Vatan Yahut Silistre" adlı oyun Osmanlı toplumunda yankı uyandırmış ve Saray oyundan etkilenen halkın sokaklara ve muhalif hareketlere yöneleceğinden korkarak Namık Kemal'i önce tutuklamış daha sonra da Kıbrıs'a sürgüne göndermiştir (An, 13-14, 2013).

1.3 1878 – 1960 Kıbrıs Adasında İngiliz Sömürge İdaresi Dönemi

Stratejik olarak önemli bir coğrafi konumun sahibi olan Kıbrıs Adası, Suriye ve Anadolu kıyılarına olan yakın mesafesi, Ege Denizi'nin hem giriş hem çıkışına etkisi, Mısır ve Süveyş Kanal'ına olan yakınlığıyla İngiltere için de önemli ve arzulanan bir bölge olmuştur. Ancak İngiltere için tek engel Adadaki Osmanlı hakimiyetidir. 1877 yılında Rus-Türk savaşının başlaması ve Rusların çok önemli ilerlemeler kaydederek Osmanlı topraklarına kadar girmesi İngiltere için Kıbrıs Adasının İngiltere'ye geçişi hususunda bir dönüm noktası olacaktır (Keser, 22, 2007).

Plevne düşmüş ve Ruslar İstanbul'un kapılarına kadar dayanmıştır. Bu süreçte savaşta zayıf düşen Osmanlı ordusunun durumundan faydalanmak isteyen Yunan, Romen, Sırp ve diğer küçük Balkan toplulukları da Balkanlardaki Türklere karşı saldırılara başlamıştır. Balkanlar'daki Türk evleri, Türk köyleri yıkım ve ateş içinde kalmıştır. Balkanlar'dan kaçabilenler İstanbul'a sığınmakta, İstanbul Balkan ülkelerinden gelen dermansız, halsiz, yaralı, aç ve perişan halde göçmenlerle dolup taşmaktadır. Bu süreçte Osmanlı hükümeti çaresizce Batılı büyük devletlerden yardım talep etmekte ve bir çıkar yol aramaktadır. Osmanlılar'da İstanbul'un da Rusların eline geçeceği korkusu hakimdir. Padişah II. Abdulhamid İngilizlerden yardım talep etmiş, İngiliz hükümeti kendi iç tartışmaları sonucunda buradan karlı çıkabileceği sonucuna ulaşarak donanmasını İstanbul önlerine göndermeyi kabul etmiştir. Ruslar da bu süreçte Yeşilköy'e kadar ilerlemiştir (Gazioğlu, 6-8, 1996).

Bu ilerleyişin ardından, 1878 yılında Osmanlı ve Ruslar arasında imzalanacak olan Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşması'yla birlikte çıkarların Osmanlıların lehine dönmesi için uğraşacağını söyleyen İngilizler bunun karşılığında Kıbrıs Adasının yönetiminin geçici olarak kendilerine devrini istemiştir. Osmanlı bu teklifi kabul etmiş ve 4 Haziran 1878'de Hariciye Nazırı Safvet Paşa ile İngiliz Elçi Ostan Henry Layard arasında, Yıldız Sarayı'nda antlaşma imzalanmıştır. Osmanlılar Kıbrıs Adasını yıllık 92.986 Sterlin karşılığında İngiltere'ye kiralamıştır. İngilizler bu Osmanlı'ya her yıl ödemeyi taahhüt ettikleri bu ücreti de Kıbrıs halkından toplayarak ödeyeceklerdir (Keser, 22-23, 2007).

İngiltere Adayı kiralık olarak ele almasına rağmen herhangi bir kiralama sınırlandırmasına uymamış, kendi istediği her şeyi istediği ölçüde yeniden dizayn etmiştir. İngilizler '*Batı Asya'nın anahtarı*' olarak niteledikleri Kıbrıs Adasında önce askeri üsler kurmuş, devamında da Kıbrıs Adasına yerleşerek yönetimi tamamen ele almıştır. Bu kiralama antlaşması Berlin Konferansı'yla da onaylanmıştır. Böylece bugün hala devam etmekte olan Kıbrıs meselesinin bir diğer ayağı da şekillenmiştir (Doğan, 43, 2018). Adanın İngilizlere devredilişini Kıbrıslı Rumlar büyük bir sevinçle karşılamıştır. Ada'nın İngilizlere devrinin Yunanistan'a ilhakının önünü açacağını düşünen Rumlar bunun enosis yolunda büyük bir ilerleme olacağını düşünmüşlerdir (Kargı, 91, 2019).

Rumlar bu durumu enosis için olumlu addettiğinden sevinçle karşılarken Müslümanlar ise yeni idareye karşı başlangıçta kayıtsız kalmıştır. Hristiyan Rumlar, İngiltere'nin aynı Eptanisa (İyonya) Adaları'nı işgal ederek sonrasında Yunanistan'a devrettiği gibi Kıbrıs Adasını da bu şekilde Yunanistan'a devredeceğini düşünmektedir. Başlangıçta İngilizler için çok değerli olan Kıbrıs Adası bazı sebeplerle yakın sürede eski önemini yitirmiştir. Bu sebeple İngilizler Ada'ya yapılacak birçok yatırımdan kaçınmış ve öncelikli gündem olarak ele almamıştır. 1882 yılında İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesi, Süveyş Kanalı gibi stratejik derecede önemli bir yere sahip olmaları anlamına gelmektedir. Süveyş Kanalı'nı eline geçiren İngilizler için Kıbrıs artık eskisi kadar önemli görülmemektedir. Süveyş'le birlikte bölgede önemli bir askeri ve deniz üssü elde etmişlerdir. Bununla birlikte İngilizlerin Kıbrıs Adasındaki varlığının kalıcı olup olmadığı ise belirsizdir. Bu sebeplerle

İngilizler başlangıçta Adaya yatırım yapmaktan kaçınmıştır. Ancak yine de İngilizler yönetimin farklı kısımlarını nesnelleştirerek başta madencilik olmak üzere bazı sanayi sektörlerinin gelişmesi için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kıbrıs Adasını ürünlerini satabilecekleri bir piyasaya dönüştürmek istemişlerdir. Başta yaşanan tüm bu problemlere rağmen Kıbrıs adası 1878 yılından itibaren önemli ölçüde gelişim göstermiştir. İngilizler Kıbrıs'ın ekonomik ilerlemesine engel olan ilkel durumdaki yolları tamir ederek bu konuya ayrıca önem göstermişlerdir. Geliştirilen yeni yollar ülkenin her yerinden kent merkezlerine ürün ulaşımın kolaylaştırmış ve orta ve işçi sınıflarının gelişiminde de rol oynamıştır (Katsoruides, 49-50, 2014).

1914 yılına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında İttifak Devletleri cephesinde savaşa girmesini gerekçe göstererek İngilizler Kıbrıs'ı ilhak ettiklerini ve geçici statüsünü ortadan kaldırarak topyekun işgal ettiklerini bildirdiler. Bu geçici statünün ortadan kalkması ve Ada'nın tamamen İngiliz hakimiyeti altına girmesi Kıbrıslı Rumları tekrardan memnun etmiş ve fiili olarak İngiliz yönetimi altında olmasına rağmen Adanın tapusunun halen Osmanlı'nın elinde olmasının enosisi engellediğini düşünen Rumlar, enosis yolundaki son engelin de böylece ortadan kalktığını düşünerek bu durumu olumlu karşılamışlardır (Gazioğlu, 130-131, 1996). 1923 yılına gelindiğinde ise İngiltere'nin Kıbrıs Adasındakihakim durumu yeni kurulan Türk Devletiyle imzalanan Lozan Antlaşması'yla birlikte garanti altına alınmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs Adası üzerindeki her türlü hak talebinden vazgeçtiğini bildirmiştir. Bu tarihten itibaren 1950'li yıllara kadar Kıbrıs, Türk devletinin iç ve dış siyasetinde yer almayacaktır (Doğan, 44, 2018).

1.4 1960 -1974 Arası Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve İki Federal Devlet Olarak Ayrılma Süreci

Kıbrıs adasında başlayan İngiliz idaresi ve devamında gerçekleşen ilhak süreciyle birlikte ada birçok farklı yönden değişime uğramıştır. Rumların enosis¹ talebi yükselişe geçmiş ve arzulanan bu idealin artık daha yakın olduğu düşünülmeye

¹Enosis, Birleşik Krallık hakimiyetinde bulunan Kıbrıs Adasının Yunanistan'a bağlanması ve Yunanistan'la birleşmesi anlamını taşıyan bir siyasi hedeftir (Karyos, 3, 2009).

başlanmıştır. Bu yeni ortam ışığında enosis taraftarları güçlenerek etkisini arttırmış ve bu amaçla yapılan diplomatik çalışmalar artış göstermiştir. İngiltere'nin bu girişimlere karşı sessiz kalması sonucu bu yöntemin işlevsiz olduğunu düşünen radikal sağ gruplar, Yunanistan'ın da desteğiyle adada İngilizlere karşı silahlı mücadele yürütecek bir örgüt kurmuştur. Bu tarihten itibaren ada, silahların ve çatışmanın gölgesinde kanlı bir döneme girmiştir. İngilizler kendilerine yönelen silahlı Rum milliyetçileri tehdidini, Türkleri de problemin içine dahil ederek çözmeyi amaçlamış, bu uğurda Rumlarla Türkleri karşı karşıya getirmek için özel bir siyaset yürütmüştür. Türklerin de meseleye dahil olmasıyla Rum örgüte karşı, bu kez de Türkiye'nin desteğiyle silahlı Türk örgütleri oluşturulmuş ve enosis karşılık taksim talebi doğmuştur. Böylece çatışma her iki halkın arasında cereyan etmeye başlamıştır. Çatışmaya adadaki Rumları temsilen Yunanistan'ın, Kıbrıslı Türkleri temsilen ise Türkiye'nin de dahil olmasıyla adada problem, her üçü de NATO üyesi ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında² yeni bir biçim almıştır. Çatışmaların artarak devam etmesi beraberinde üç ülkenin yeni bir çözüm arayışını getirmiş ve mevzubahis ülkelerin aralarında gerçekleştirdiği görüşmeler sonucu, kendilerinin garantör olması koşuluyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararı alınmıştır. Bu karar neticesinde 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Enosis taraftarı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararını her ne kadar onaylamış olsalar da enosis hedefinin gerçekleşmemesinden ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından pişmanlık duyduklarını gizlememiş, kısa sürede enosis talepleri yeniden dillendirilmeye başlanmıştır. Bu durum beraberinde çatışma ortamını yeniden var etmiş, Rum milliyetçileri Türk bölgelerine saldırılara başlamış ve sivil ayırt etmeksizin türlü katliamlara girişmiştir. Bu durum Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmış ve gerekli tedbirler alınmadığı takdirde Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak adaya müdahale edeceği tebliğ edilmiştir. Diğer garantör devletler ve BM'nin verdiği güvenceyle Türkiye'nin adaya müdahalesi ilk etapta gerçekleşmemiştir. Ancak verilen güvenceye rağmen adada saldırıların artarak devam etmesi ve Rum milliyetçilerin enosis konusundaki ısrarı çatışma ortamını yeniden var etmiştir. Son olarak adada Kıbrıs Cumhuriyeti'nin seçilmiş Cumhurbaşkanı'nın, radikal milliyetçiler tarafından askeri bir darbeye devrilmesi ve

² İngiltere 1949, Türkiye ve Yunanistan ise 1952 yılında NATO üyesi olmuşlardır (NATO, 2016)

ülkenin başına eski bir EOKA militanının geçirilmesiyle birlikte Türkiye adaya müdahale etme kararı almıştır. 1974 yılında gerçekleşen Türkiye müdahalesi iki aşamadan oluşmuş ve müdahale sonucunda Türkiye adada ilerlediği bölgeleri taksim ettiğini ilan ederek ilerleyen süreçte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasına gidecek olan yolu açmıştır. Bu süreç bir sonraki başlıkta detaylı olarak incelenecektir.

1.4.1 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

1878 yılının yaz ayında Kıbrıs'ın ilk Yüksek Komiseri Wolseley, Larnaka limanına ayak basarken kendisini Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskopos'unun başkanlık ettiği bir Rum heyeti karşılamıştır. Başpiskopos o gün şunları söylemektedir:

‘‘Biz, bu yönetim değişikliğini hoş karşılıyoruz, çünkü İngiltere'nin, daha önce Yunan Adalarını verdiği gibi, Kıbrıs'ı da Yunanistan'a, Anavatanımıza bırakacağından eminiz.’’

Bu günden itibaren Kıbrıs'ta , Yunanistan'la birleşme yani *enosis* talebi artarak dillendirilmeye başlayacak ve Kıbrıs'ın bütün gündemini oluşturarak Kıbrıs krizini ortaya çıkaran ana etmen olacaktır (Gürel, 41, 1984). 1907 yılında Ada'yı ziyaret edecek olan Winston Churchill, Kıbrıs halkının Yunanistan'a katılma isteğini olumlu karşılayacak ve bu talebe karşı şöyle diyecektir:

‘‘Böyle duygular, Yunan halkına asil bir özellik kazandıran vatanperver bağlılığın bir ifadesidir.’’ (Çulakas, 179, 1970).

1914 yılında Osmanlı'nın ittifak cephesinde savaşa katılmasıyla bunu gerekçe göstererek İngilizlerin Kıbrıs'ı kendilerine bağlamaları Rumların ‘‘enosis’’ inancını pekiştirip bu uğurdaki mücadeleyi daha da güçlü hale getirmiştir. Enosis taleplerinin yükselmesi karşısında Kıbrıs'ın önde gelen Müslüman Türkleri, aynı senenin Kasım ayında, Yüksek Komiser'e, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinin o tarihte Kıbrıs'ta yaşayan 60 bin Müslüman için felaket anlamına geleceğini bildirmişlerdir (Gürel, 67, 1984). 1915 yılında ise Kıbrıs Adasının Yunanistan'a teklifinin Yunanistan

tarafından reddedilmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve İngiltere'nin Yunanistan'a ve Kıbrıs halkına askeri anlamda ihtiyacının sona erışı, sonrasında gerçekleşen paylaşım sürecinde adanın hala İngiltere'ye bağlı kalması, Kıbrıs halkında İngiltere'nin gönüllü olarak Kıbrıs'ı Yunanistan'a vereceğine dair olan inancı azaltmıştır (Çukalas, 179, 1970). Yunanistan iç siyasetindeki dengeler ise daima Kıbrıs Adasındaki enosis hareketini direkt olarak etkilemiştir. Enosis politikasına destek veren milli politikalara ağırlık veren yönetimler ve İngiliz ve Batı destekli liberal yönetimler arasında verilen iktidar mücadeleleri direkt olarak Kıbrıs meselesindeki Yunanistan dış siyasetini de şekillendirmiştir.

Enosis taleplerinin Kıbrıs'ta ilk olarak ortaya çıkmaya başladığı ve yükselişe geçtiği dönemde Yunanistan'da iki merkezli bir siyasi güç mevcuttur. Meşruti yönetime benzer bir sistemle yönetilmekte olan Yunanistan'da seçimle Başbakan olan Venizelos ve Kral Konstantin aynı anda yönetimdedir ve aralarında bir çekişme hakimdir. Kral, General Metaxas gibi ordunun önde gelen generalleri tarafından desteklenirken, Venizelos liberal politikalarıyla halk tarafından seçimle göreve getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcıyla birlikte ikilinin anlaşmazlığı ileri bir boyuta taşınacaktır. Alman Kayzeri'nin kız kardeşiyle evli olan Konstantin, ateşli bir Alman taraftarıdır. Ancak Yunanistan'ın iki büyük düşmanı Bulgaristan ve Türkiye, Almanya'nın safında yer almaktadır. Bu sebeple Kral'ın bu savaşta Alman cephesini seçmek adına ülkesini ikna edebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Kral tarafsızlık politikası güdülmesi gerektiğini savunmaktadır. Venizelos ise İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmeye karar vermiş durumdadır. Bunun yanında 1913 yılında Yunanistan-Sırbistan ittifakının da sonuna kadar korunmasına ve Bulgaristan'a karşı olası bir tehditte Sırbistan'a yardım edilmesi gerektiğine inanmaktadır. İngiltere ve Fransada bu iki devlet arasında tam bir işbirliğinin şart olduğunu bildirmektedir. Konstantin burada da bir tarafsızlıktan yanadır ve Bulgaristan'a, Yunanistan'dan bir tehdit beklememesi yönünde bir telkin mesajı dahi göndermiştir. Bu konulardaki çatışmanın boyutları ve Venizelos'un kararlarındaki ısrarı, Kral ve çevresindekiler tarafından baskılanmasını beraberinde getirmiş ve Venizelos istifa ettirilmiştir. Ancak sonraki yıl, 1915 yılında yapılan seçimlerde yeniden seçilen Venizelos, Başbakanlık koltuğuna tekrardan oturmuştur. Kral'ın, Venizelos'unbaşında bulunduğu bir hükümet sistemini reddettiğini yeniden

bildirmesiyle Venizelos ikinci kez istifa etmiştir. Bu süreçte Kral ülkeyi kendi güdümünde yer alan pasif hükümetlerle yönetmeye devam etmiştir. Konstantin'in bu tavrı Sırbistan'ın Bulgaristan tarafından işgaliyle sonuçlanmıştır (Çukalas, 32-33, 1970). Bulgaristan'ın Sırbistan'a ilk saldırdığı andan itibaren İngilizler, Yunanistan'ın olaya acil müdahil olmasını ve Sırbistan lehine savaşa girmesini talep etmiştir. Bu uğurda savaş sonundaki kazanımlardan pay verileceğinin söylenmesin yanında direkt vaat olarak da Kıbrıs, Yunanistan'a sunulmuştur. Savaşa katılma kararı aldığı andan itibaren Kıbrıs direkt olarak Yunanistan'a verilecektir. Bu öneriyi Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, 16 Ekim 1915'te Atina Büyükelçisi Elliot'a telgrafla şöyle bildirmiştir:

“Şimdi Bulgaristan tarafından saldırıya uğramış bulunduğu göre, müttefikleri Sırbistan'a Yunanistan yardım etmeye hazır ise, Majestelerinin hükümeti, Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeye hazır olacaktır. Eğer Yunanistan müttefiklere bütün amaçlar doğrultusunda katılacak olursa, tabii ki kendisi müttefiklerle savaşın sonunda sağlanacak bütün avantajları paylaşacaktır ama, Kıbrıs önerisi bunlardan bağımsız olarak Majestelerinin Hükümeti tarafından Yunanistan'ın derhal ordusuyla Sırbistan'a tam destek olması koşuluna bağlı olarak yapılmaktadır. Zaman önemlidir ve sizin başbakan Zamimis'e erken bir yanıt beklediğimizi bildirmeniz gerekiyor.” (Gürel, 73-74, 1984).

Bu teklife resmi yanıt ise Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi kanalıyla Grey'e 22 Ekim'de verilmiştir. Yunanistan yanıt olarak *“silahlanmış olarak, müttefiklere yakın bir yansızlığı sürdürmek kararındadır.”* demektedir. Grey ise bu durumu anlatırken Büyükelçi ile aralarında geçen konuşmayı da anlatmış ve Yunanistan'ın Kıbrıs teklifini geçici bir süreliğine reddettiğini ancak bu konuyu ileride gündemlerine alacağı izlenimini taşıyorlardı çıkarımıyla değerlendirmiştir. Ancak bu teklif İngilizler için tek seferliktir ve bu ret cevabının ardından yeniden ele alınabilme şansı olmayacaktır. Böyle bir öneri ve durum İngilizler için artık bulunmamaktadır (Gürel, 76-77, 1984).

Konstantin ise Bulgaristan'a tavizlerini arttırarak devam ettirmiştir. Konstantin'in bu tavrı karşısında İtilaf devletleri Venizelos'a bir ihtilal yapılması

gerektiğini ve bu ihtilal için her türlü desteği vereceğini bildirmişler, Venizelos'un bunu kabul etmesiyle birlikte de İtilaf birliklerini Selanik'e göndermişlerdir. Ancak Krallık ordularının beklenmeyen ölçüde kuvvetli direnişiyle geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Geri çekilirken de ülkeyi abluka altına almışlardır. Bunun üzerine Konstantin, tahtı oğlu İkinci Aleksandr'a devrederek çekilmek zorunda kalmış ve böylece Venizelos muzaffer bir edayla Atina'ya dönmüştür. Bu olay Yunanistan'ın hem iç hem dış siyasetini tamamen şekillendirecek, Venizelos'un İngiltere ile ilişkilerini her daim ön planda tutmasına ve İngilizlerin çıkarlarını Yunanistan'ın çıkarlarıyla eşdeğer görmesine neden olacaktır. Venizelos, her zaman İngilizlerin önerilerine uyacak ve onlara sadık kalacaktır. Bu sebeple Kıbrıs'ta 1930 yıllardan itibaren yükselen Yunanistan'la birleşme politikalarını da desteklemeyecektir. Ancak yeni Kral Alexandr'ın beklenmedik bir şekilde ölmesiyle veliaht ilk oğul Konstantin tahta geçecektir. Yeni Konstantin'in tahta geçmesiyle birlikte, Kral ve ordu ile Venizelos arasındaki çatışma tekrardan ortaya çıkacak, eskiden olduğu haliyle devam edecektir. Yunanistan'ın iç dış meselelerdeki tarafını bu çekişme belirleyecektir (Çukalas, 32-35, 1970). Bu süreçte Yunanistan'da proleter bir sınıf da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan savaş sonrası durum ve Bolşevik Devrimi'nin de etkisiyle bu işçi sınıfının şehirlerdeki trajik yaşam koşulları onları daha radikal örgütlenmelere sürüklemiştir. 1918 yılında Genel Sendikalar Konfederasyonu, bir hafta sonra da Yunan Sosyalist Partisi kurulmuştur. 1922 yılında Üçüncü Enternasyonal'e katılacak olan bu Sosyalist Parti iki yıl sonra Yunanistan Komünist Partisi'ne dönüşecektir. Komünist bilinç böylece Yunanistan'da oluşacak, yükselişe geçecek ve Kıbrıs'taki ilk sosyalist fikirlerin ortaya çıkışı da Yunanistan'dan dönen Kıbrıslılar aracılığıyla olacaktır (Çukalas, 40-41, 1970).

Türkiye'nin ise ilk olarak Sevr Antlaşmasıyla (1920) devamında da Lozan Anlaşmasıyla (1923) Kıbrıs Adası üzerinde herhangi bir hak talebinin olmadığını bildirmesiyle Kıbrıs, 1925 yılında resmen İngiltere'ye bağlanmış ve Krallığın bir kolonisi olmuştur. Artık ilhak ihtimali çok uzak bir ihtimaldir (Çukalas, 179, 1970). 1924 yılına gelindiğinde İngiltere'de seçimler sol bir parti olan İşçi Partisi'nin kazanması Rum halkı için enosis umutları yeniden diriltmiş, ancak bu hükümetin yalnızca birkaç ay süren iktidarının sona ermesiyle dirilen bu umutlar tekrardan

yitirilmiştir. İşçi Partisi muhalefette olduğu süre boyunca iktidarın Kıbrıs politikasını eleştirmekte ve iktidara geldiklerinde çok daha özgürlükçü bir politika benimseyeceğini iddia etmektedir. Dönemin Kıbrıs Başpiskoposu Kyrillos, İşçi Partisi'nin hükümeti döneminde yeni hükümete bir mektup yazarak, Rumların enosistalebini yeniden dile getirmiş ve İngilizlerin 1915 yılında Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklif etmesinin Kıbrıs ve Yunanistan arasında var olan '*doğal ve tarihsel bağı*' İngiltere'nin kabul etmiş olduğu anlamını taşıdığını yeni hükümete iletmiştir. Birkaç aylık kısa iktidarından sonra 1929 yılında tekrardan iktidara gelecek olan İşçi Partisi yeniden Rumların enosis umutlarını boşa çıkartacak ve bu talebi geri çevirecektir (Gürel, 121-122, 1984). Bu ret Kıbrıs Adasında büyük tepkilere sebep olmuş, Kıbrıs basını bu kararı tepkilerle yermiş, İngiliz Koloniler Bakanlığı'na protesto telgrafları yağarken, enosis için halk örgütlenmeleri de geliştirilmeye başlanmıştır (Gürel, 128, 1984).

1931 yılına gelindiğinde enosis taraftarlığı, Kıbrıslı Rumlar arasında komünistler hariç hemen herkesi sarmış gözükmektedir. 1931 yılının 25 Mart Ulusal Kurtuluş gününde komünistler enosise karşı eylemler düzenlemiş, Limassol kazasında Yunan bayrağını indirip yerine Bolşevik bayrağı çekerek Lefkoşa ve çevresinde enosis için toplanan grupları dağıtmaya çalışmışlardır. Bu eylemlerinden dolayı birçok komüniste hapis cezası verilmiştir. Aynı dönemde Kilise de komünist yayılmayı engellemeye çalışmaktadır. 1931 yılı Kıbrıs açısından hareketli ve birçok olayın birbirini tetiklediği bir sene olarak kayıtlara geçmiştir. Önce 1931 yılının Temmuz ayında İngiliz Maliye Bakanı'nın, İngiltere'nin Kıbrıs gelirinin artanıyla Osmanlı borcunun itfasında kullanılacağını açıklaması ve devamında Ağustos ayında Kıbrıs'ın ekonomik olarak iyi günler geçirmediği bu dönemde bir de '*Gümrük vergisinin*' uygulanmaya başlanacağını duyurması büyük tepkileri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerin ardından yasama konseyinde bulunan 2 Rum üye istifa etmiştir. Rahipler ve Kitium Başpiskoposu sokaklarda '*kokuşmuş İngiliz'i adadan çıkarmaktan*' bahsederken bağırarak kitleleri enosis için mücadeleye çağırmaktadır. Ekim ayının 21'ine kadar Yasama Konseyi'nin geri kalan Rum üyelerinin tamamı istifa etmiştir ve İngiliz yöneticilerine sert eleştiri mektupları yollamıştır. Artık ok yaydan çıkmış gözükmektedir. Kitium Başpiskopos'u Limasol'da görülmemiş bir kalabalığa enosis propagandası yapmakta, aynı saatlerde de Lefkoşa'da Rum ileri

gelenlerin işaretiyle kilise çanları protesto amaçlı çalınmaya başlamaktadır. Kilise çanlarıyla birlikte katlanarak büyüyen ve beş bin kişiyle başlayan kalabalık hükümet konağına doğru yürümeye başlamıştır. Tüm uyarılara, polisin coplu saldırılarına rağmen dağılmayacak olan kalabalık önce konağın önündeki bir polis arabasını yakacak devamında konağı da ateşe vererek konağın tamamının yanmasına sebep olacaktır. Eylemcilere karşı polisin ateş açmasıyla ölümler ve yaralamalar da meydana gelirken, ‘‘1931 Olayları’’ olarak adlandırılacak olan bu olaylar Kıbrıs Adasının geneline yayılacaktır. Sonradan açıklanan İngiliz yetkili raporlarına göre 209 kadar köyde protesto eylemleri gerçekleşmiş, 70 kadar köyde ise yakıp yıkma meydana gelmiştir (Gürel, 135-137, 1984). Ormanlar yakılmış, ‘‘10 dakikalığına da olsa Vali olayım’’ diyen eylemci bir Rum da Valinin makamına yerleşmiştir. Olaylar karşısında İngiliz yönetimi olayların sorumlusu olarak gördüğü Kilise’yi 35.354 Sterlin cezaya çarptırmıştır (Gürel, 29, 1984).

Ekim ayının sonlarına kadar süren ve Kasım ayının ilk haftasında ancak kontrol altına alınabilen olaylarda resmi rakamlara göre 6 kişi yaşamını yitirmiş, otuzdan fazla sivil ve 38 polis yaralanmıştır. Bu olaylar Kıbrıs tarihinde ‘‘1931 Ayaklanması’’ olarak adlandırılacaktır (Gürel, 136-137, 1984). Ayaklanmanın ardından 2000’e yakın kişi tutuklanacak, ayaklanmanın önderi olduğu iddia edilen 30 kişi de sürgüne gönderilecektir. Bu sürgünler adadan enosis gündeminin silinmesine değil ancak belirli bir zaman sonra güçlenerek geri gelmesine sebebiyet verecektir. İngiliz yönetimi bu ayaklanma sonrasında oldukça sert bir karşılık vermiş, Kıbrıs Anayasası’nı askıya almış, Yasama Konseyi’ni de ortadan kaldırmıştır. Yasa yapıcı tüm yetkiler İngiliz valisinin keyfiyetine devredilmiştir. Vali bu yetkiyle derhal baskıcı yasalar devreye koymuş, baskının boyutunu giderek arttırmıştır. Basına sansür getirilmiş, yabancı bayrakların konsolosluk binaları dışında kullanılması yasaklanmış, kilise çanları amacı dışında kullanıma kapatılmıştır. Bu şekilde İngiliz sömürge yönetimi Kıbrıs Adasında uzun yıllar devam edecek olan baskıcı yönetim anlayışını meydana getiren yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir (Gürel, 141-142, 1984).

Baskıcı yasaların altında ezilen halk bir de 1930’lu yıllarda dünya genelinde meydana gelen büyük ekonomi krizinin etkisi altında kalmış ve yaşam koşulları

iyiden iyiye kötüleşmiştir. Temel ihtiyaç maddeleri erişilmesi güç fiyatlara yükselmiş, tefecilere olan geçmiş borçlarını ödeyemeyen küçük toprak sahiplerinin toprakları tefecilerin elinde birikmeye başlamıştır. Topraklarını kaybeden köylüler kentlere akın etmekte ve zaten yüksek oranda olan işsizliğin boyutunu daha da korkunç bir hale getirmektedir. Bu iktisadi durum Kıbrıs Adasında sol ideolojinin yayılmasına olanak sağlamış ve bu durum İngilizlerin tedirginliğini iki katına çıkarmıştır (Gürel, 148, 1984). Adada Türklerin durumu ise daima İngilizler tarafından enosisçi Rumlara karşı kullanılmaya müsait durumda olmuştur. Kıbrıslı Türk toplumunda ulusçuluk akımları nispeten geç ortaya çıkmıştır. İngilizler için bir yanda Yunanistan'la birleşmeyi arzulayan Rum toplumu diğer yanda ise Osmanlı ve Müslüman olmak dışında ayrı bir Türk ideolojisine sahip olmayan ve İngiliz yönetimiyle iyi ilişkiler içerisinde olan Türk toplumu vardır. İngilizler Türk toplumunu bir denge aracı olarak kullanmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen Türklerin yaşam koşullarında hiçbir ayrıcalık yapmayan İngiliz yönetimi döneminde Türklerin ılımlı yaklaşımının aksine Osmanlı döneminden bugüne Kıbrıslı Türklerin mevcut ekonomik ve siyasi durumları bir hayli gerilemiştir.

Türk toplumuna ulusçuluk fikrinin girmesi ilk olarak 1920'li yılların başında Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu topraklarında bağımsızlık mücadelesi veren Türk halkı sayesinde olmuştur. Bu mücadelenin başarıyla sonuçlanması ve ulus-kimlik üzerinde yükselen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu Kıbrıslı Türkleri de etkilemiştir. Bu süreçte Kıbrıs Türk toplumu ikiye bölünecek bir kısmı eski geleneksel Müslüman-Osmanlı kimliğini korurken diğer bir kısım modern, ulus milletçi ve Kemalist bir şiarı sahiplenecektir. Gelenekçi grubun İngiliz yönetimiyle ilişkileri daima daha iyi olacak, bu grup İngiliz yönetiminin devamı için çaba gösterecektir (Gürel, 160-161, 1984). İngilizler de ulus kimlik üzerinde yükselen bu yeni Türk kimliğinden tedirgin olmakta, Türkleri '*İslamlaştırmak*' için çaba sarf etmektedir. Bu amaçla, Kıbrıs Adasında Türk Lisesi adıyla faaliyet gösteren Türk öğrencilerin gittiği bir okulun adı İngilizler tarafından değiştirilmiş ve *İslam Lisesi* yapılmıştır. Öğrenciler Cuma günleri camilere götürülmeye başlanmış ve İngiliz destekçisi hocaların vaazlarını dinlemeye teşvik edilmiştir. İslamlaştırma kimliğiyle birlikte buna ek olarak bu okullardaki öğrencileri *İngilizleştirmek* ve İngiliz dostu bir

hale getirmek için de çeşitli burs ve gezilerle bu öğrenciler İngiltere'ye gönderilmiş, okullarına Türk bayrağı çekmek dahi yasaklanmıştır (Keser, 28-29, 2007).

1930'lu yıllardan itibaren Kıbrıslı Türkler arasındaki bu ikili mücadelede kazanan, Kıbrıs Türk toplumunun modernleşmesi gerektiğini savunan Kemalist yenilikçiler olmuştur. Bu tarihten itibaren ulus temelli Türk politikası yükselişe geçmiş ve 'Laik Türk' kavramıyla etnisite dini kimliğin yerini doldurmaya başlamıştır. Yükselen enosis talebi karşısında ise Kıbrıslı Türkler ilk kez 1943'te Kıbrıs Türk Azınlıklar Kurumu'nu (KATAK) kurmuştur. KATAK'ın kuruluşunda ana amacın enosisi engellemek olduğu duyurulmuş, KATAK'la birlikte Kıbrıslı Türklerde enosis karşıtlığı katlanarak artmıştır ve Rumlar'ın enosis isteğini aratmayacak ölçüde Türkiye'ye bağlanma arzusu doğmuştur. Rauf Denktaş bu konuda şöyle demektedir:

“Türkiye tutkusu... İçimizdeki bu tutku, Rum kilisesini yakıp kavuran enosis tutkusundan daha da az değildi... Onlar ‘Enosis için ölürüz’ diyorlardı, biz ise enosis olmasın diye ölürüz. Çünkü enosis olursa zaten öleceğiz diyorduk.”

Bu süreçte Kıbrıs Türk liderliği hem enosisi engellemek için mücadele etmekte hem de Türkiye'nin Kıbrıs'a dikkatini sağlamak için girişimlerde bulunmaktadır. Kıbrıslı Türkler, İngilizlerin de desteğiyle Türkiye'de lobi faaliyetleri yürütmektedir. Ancak 1952 yılında Kıbrıs Türk Heyeti ve Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü arasında yapılan toplantı Kıbrıs Türk Heyeti'ni hayal kırıklığına uğratacak, Köprülü heyete Kıbrıs'la alakalarını kesmeyeceklerini ancak Türk-Yunan dostluğunu da zaruri olarak gördüklerini söyleyecektir. Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs'a olan alakası, Adalı Türklere para yardımı yapmak, öğretmenler göndermek ve İngilizleri desteklemelerini salık vermekle sınırlı kalmıştır (Kızılyürek, 18-20, 2003).

Rumların Enosis talebi 1940'lı yılların başında yeniden yükselişe geçecek, bu uğurda büyük kitlesel gösteriler meydana gelecektir. Bu süreçte İngiliz menfaatlerini kayıtsız savunan Yunan Başbakan Venizelos bu davayı reddettiğini ve desteklemediğini belirtecektir. Yunanistan'dan destek gelmemesi ve İngiliz baskısı sebebiyle gösteri ve talepler İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkış ve İngiltere'nin savaşa dahil oluş dönemine kadar silinecektir. Savaşın ortaya çıktığı dönemde

İngilizlerin savaştırılmak üzere Kıbrıslılara da ihtiyaç duymasıyla birlikte İngilizler eliyle Kıbrıs Adasının Yunanistan'a verileceği dedikodusu bilinçli olarak yayılacak ve bu yönde göstergelerle Kıbrıs Rum kamuoyu yumuşatılmaya çalışılacaktır. Bu yeni ılımlı ortam ışığında önceden yasakla birlikte saklanmış olan Yunan bayrakları artık özgürce direklere çekilmeye başlanacak ve 30 bin Kıbrıslı bu savaşta gönüllü olarak Müttefik cephesinde yerini alacaktır (Çukalas, 180, 1970). Savaşta zaferin elde edilmesiyle birlikte Rumlar savaş boyunca gösterdikleri çabanın karşılığını beklemeye koyulacaktır. 1950 yılında bir Enosis referandumu düzenlenmiş ve Rumların %96'sı ve Kıbrıs'ın reşit nüfusunun 79'u Enosis lehine rey vermiştir. Ancak buna rağmen o dönem Yunanistan'da Başbakanlık koltuğuna oturan Çaldiris, Rumların bu talebinin herhangi bir problem yaratmayacağını ve İngilizlerle aralarında herhangi bir kötü durum bulunmadığını söyleyecektir (Gürel, 180-181,1984). Yunanistan'ın Kıbrıs için İngiltere'yi karşısına almayarak İngilizlere karşı sürdürmeye çalıştığı dostane siyasete Kıbrıslı Rumlar tarafından çok sert bir karşılık verilecek ve Başpiskopos Makarios, Kıbrıslı Sosyalist parti AKEL'in de tam kadro olarak katıldığı bir mitingde 15 bin kişiye seslenerek şöyle diyecektir:

‘‘Tek taraflı olduğu ve dostluk adına Kıbrıs'ın özgürlüğünü engellediği için İngiliz-Yunan dostluğu Kıbrıslı Elen halkı için kabul edilemez bir şeydir... Yunan Hükümeti'nin açık ya da kafa karıştırıcı olsun, Kıbrıs Sorunu konusundaki açıklamaları ne Yunanlıları ne de Kıbrıs'taki esir kardeşlerini tatmin ediyor. Bu sorun açıklamalarla değil, onurlu ulusal bir talep olduğu için ve ancak kararlı önlemlerle çözülecek.’’

Makarios bu mitingde yaptığı konuşmasında Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e götürülmesi için çağrıda bulunmuş ve üstü kapalı olarak Sovyetler Birliği'ne de şu sözlerle bir gönderme yapmıştır:

‘‘Özlemimi duyduğumuz özgürlüğümüzü kazanma çabamızda Batılı ve Doğulu devletlerin sunduğu yardımı almak için her iki elimizi de uzatacağız.’’

Bu sözlerden sonra mitinge katılan AKEL'in komünist kadroları tarafından Enternasyonal Marşı söylenmeye başlanmıştır (Mayes, 2019, 70).

Yunanistan'da İngiliz menfaatlerini merkez alan bir politika takip etmeyip Kıbrıs'ta enosis talebine sahip çıkan ilk Başbakan ise 1952 yılında göreve gelecek olan Aleksandros Papagos olacaktır. Bu yeni tavrın sebebi ise Yunanistan'da İngiliz destekli liberallerin seçimi ABD destekli Papagos güruhuna kaybetmesi yani Yunanistan iç siyasetinde bulunan güç dengesinin taraf değiştirmesidir. İngilizlerse tüm taleplere karşı gözünü kapatmakta ve Kıbrıs'ı kendileri için ‘*Batı Asya'nın anahtarı*’ olarak tanımlamaya devam etmektedir. Amerikan desteğine de güvenen Papagos Kıbrıs davasını Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na taşımıştır. Sorunun uluslararası sahneye taşınmasıyla birlikte İngilizler içeride kontrol ve denge mekanizması olarak daha fazla Kıbrıslı Türklere yönelmiştir (Gürel, 180-182, 1984). Türk yönetimi ise 1949 yılına kadar Kıbrıs meselesini gündemine dahi almamıştır. 17 Aralık 1949'da Türk Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Kıbrıs meselesinin gündemlerinde olmadığını belirtecek ancak bu cevaptan tatmin olmayan kamuoyunun da baskısıyla mesele Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne taşınacak ve TBMM'nin 23 Ocak 1950'de kendisine konu hakkında yönelttiği soruya Sadak şöyle cevap verecektir:

‘‘Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu hayli zaman önce gazetecilere açıkça söylemiştim. Çünkü Kıbrıs bugün, İngiltere'nin hakimiyet ve idaresi altındadır ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde ve temayülünde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır. Kıbrıs'ta yapılan hareket ne olursa olsun ve bunları yapanlar kim olursa olsun, İngiliz Hükümeti Kıbrıs adasını başka bir devlete terk etmeyecektir. Bu böyle olunca gençlerimiz beyhude yere heyecana kapılıyorlar, lüzumsuz yere yoruluyorlar.’’

Bu tarihe kadar Türk yetkilileri Kıbrıs meselelerinin olmadığına dair net bir şekilde tavır koymaktadır. Ancak bu tarihten itibaren yükselen kamuoyu hassasiyeti ve onun ittirmesiyle Kıbrıs meselesinde hükümetin tavrı da değişecektir (Keser, 30-31, 2007). Bununla birlikte ‘denge’ olarak Türkleri kullanma konusunda kararlı olan İngilizlerin de ittirmesiyle birlikte Türkler de Birleşmiş Milletler'de gerçekleşen Kıbrıs merkezli sürece davet edilecek ve bu sürece dahil olacaktır. Sürece dahil olan ve Kıbrıs ile alakalı olarak BM'ye davet edilen üç ülkenin yani Yunanistan, İngiltere, Türkiye'nin üçü de NATO üyesi devletlerdir. Türk Devleti meseleye müdahil olması

yolundaki daveti reddetmemiş ve katılım sağlamıştır. Bu sayede bu dönemde yaşadığı iç sorunların üzerini örterek kamuoyu dikkatini Kıbrıs meselesi üzerinde alevlendirebilecektir. Böylece Kıbrıs meselesi, sömürge yönetimine karşı gerçekleştirilen bağımsızlıkçı bir halk savaşı olmaktan çıkıp, hepsi NATO üyesi olan üç Avrupalı ülkeyi ilgilendiren uluslararası bir sorun halini almıştır.

Rumların enosis talepleri gittikçe güçlenirken 1955-1957 yılları arasında İngiltere’de Başbakanlık yapmış olan Anthony Eden şöyle diyecektir:

‘‘Coğrafi ve taktik açılardan Türklerin Kıbrıs üstündeki hakları daha çoktur; ırk ve dil açısından Yunanlıların ve İngiliz endüstri hayatı İran Körfezindeki petrol yataklarına bağlı olduğu sürece de, stratejik açıdan onların hakkı üstündür.’’

Bu mantık İngilizlerin Kıbrıs’ı sömürge olarak elinde tutabilmek için uygulayacakları stratejinin temelini oluşturacaktır. Kıbrıslı Rumların bağımsızlık mücadelelerini akademik boyutta yürüttüğü onlarca yıllık süreç boyunca Kıbrıslı Türkler onlara karşı tam anlamıyla bir harekete girişmemişlerdir. İngilizler ise Türkleri meseleye karıştırmaya karardır ve tüm hamleleri bu yöndedir. İngiliz eski Milletvekili C.M. Woodhouse bu konuda şöyle diyecektir:

‘İngilizler, daha Türkler böyle bir şey düşünmeden Türk haklarını ileriye sürmeye başlamıştır.’’ (Gürel, 180-182, 1984).

İngilizlerin yoğun çabası, Kıbrıslı güçlerin Enosis karşıtı kararlı hareket ve kampanyaları bunun yanı sıra Türk kamuoyunun da Kıbrıs konusundaki itirmeleriyle Türkiye 1955 yılından itibaren Kıbrıs meselesinde taraf olacak ve 1955 yılında Londra’da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekleşecek olan üçlü zirveye katılacaktır (Kızılyürek, 21, 2003). Bu Türkiye’nin Kıbrıs meselesine fiilen dahil olduğu anlamına gelmektedir ve Türkiye’nin ‘taraf’ olarak katıldığı ilk Kıbrıs konulu toplantıdır. Bu toplantıda Türkiye’yi Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu temsil etmiştir. Bu dönemde hem Kıbrıslı Türklerin hem de Türkiye’nin mevcut görüşü İngiltere’nin Adadan çekilmesi durumunda Kıbrıs’ın Türkiye’ye bağlanması doğrultusundadır. Londra Konferansı Elenler ve Türkler açısından sonuç vermese de sonuçsuz da neticelenmemiştir. Türkiye Kıbrıs Adasındaki İngiliz statükosunun

devamını, devam etmeyecekse de kendilerine bağlanmasını savunurken Yunanistan self determinasyon ilkesinin uygulanmasını istemektedir. İngiltere ise iki tarafın çatışma halinin ve derin görüş ayrılığının üzerinden Kıbrıs'ın kendisine bağlı kalmaya devam etmesini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Anthony Eden, İngiltere'nin bu konudaki amacını haiz edecek şekilde şunları söylemektedir:

“Biz onların görüş ayrılığı olduğunu biliyorduk ama dünya bilmiyordu. Pek çok kimse, sorunun bizim modası geçmiş sömürgeciliğimizden kaynakladığını sanıyordu. Şimdi bu görüş ayrılıklarının gösterilmesini sağladık ve sorunun gerçek doğasını göstermiş olduk.”

Bu görüşmeler yoluyla ve self determinasyon talebiyle herhangi bir gelişim elde edemeyen ve Birleşmiş Milletler'deki başvurusu da ret ile sonuçlanan Yunanistan, enosis mücadelesinin mevcut mücadele yöntemleriyle zafere kavuşabileceğine dair umudunu yitirerek silahlı mücadele kartını devreye sokmuş ve bu amaç uğruna bir yeraltı teşkilatı kurmuştur. Kıbrıs Adasını silahlı mücadele yoluyla Yunanistan'a bağlayabileceklerine dair bir inanç hakimdir. Yunan hükümetinin ve Kıbrıslı Rumların diplomatik çabalarının sonuçsuzluğu durumu silahlı bir mücadeleye evirmiştir (Keser, 45-45, 2007).

Bu doğrultuda Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü (EOKA) kurulmuştur. EOKA'nın kuruluşuna Yunanistan İç Savaşı yıllarında Yunan solculara karşı kurulan “X” isimli örgütün lideri Albay Grivas liderlik etmiştir (Çukalas, 182, 1970). Grivas'la birlikte EOKA'nın hem Yunanistan'daki hem de Kıbrıs Adasındaki tüm kuruluş aşamalarında Başpiskopos Makarios da yer almıştır (Suiçmez, 54, 2015). Makarios örgütün siyasi liderliğini yaparken, Grivas örgütün askeri liderliğini yapmaktadır. Grivas'ın tam adı Yorgos Theodoros Grivas'tır. Grivas, Emekli bir Yunan yarbaydır ve Anadolu'daki Yunan işgalinde de teğmen rütbesiyle görev almıştır. Grivas, gerilla savaş tekniğine ileri derecede hakim olan radikal bir Yunan milliyetçisidir. (Keser, 45-47, 2007). Grivas, EOKA liderliği süresince ‘Digenis’ mahlasını kullanmıştır. Digenis 7. ve 10. Yüzyıllar arasında, sınırları Kıbrıs'ı da kapsayan Bizans İmparatorluğu'nu Arap saldırılarına karşı efsanevi bir şekilde savunan Bizanslı bir komutanın ismidir (Mayes, 2019, 78). EOKA kurulduktan sonra EOKA'nın ilk hedefi İngilizler olmuştur. Yoğunlaşan EOKA

saldırıları karşısında İngilizler polis teşkilatında Türklere ağırlık vermeye başlamış ve polis teşkilatına hızla daha fazla Türk polis kaydetmiş, EOKA'cı Rumlara karşı yapılan operasyonlarda Türk polisleri görevlendirmiştir. İngilizler, Rumlarla aralarındaki meseleye Türkleri de dahil etmeye çalışmış ve başarılı da olmuştur. İngiliz polis teşkilatı üniforması altında bir birey, bir kimlik yatmaktadır. EOKA'nın öldürdüğü her Türk polis, Türk kimliğine saldırı olarak görülmeye başlanmış ve Rumların Türklere saldırdığı algısını var etmiştir. İngilizler yine bu dönemde Türklere, Rumların Adayı Yunanistan'a bağlamak istediğini ve onların da buna karşılık Türkiye'ye bağlanmayı talep etmesi gerektiğini ima eden propagandalar yapmış, iki tarafı da birbirine karşı kıskırtmıştır (Keser, 163, 2007). Türklerin ilk etapta polis teşkilatında üstlenmiş olduğu misyon karşısında EOKA, Kıbrıslı Türklere yönelik bir bildiri yayınlamış ve bu bildiride özetle;'' *Bazı Türklerin İngiliz polis teşkilatında gönüllü olarak görev aldıklarını, üniforma giyip silah taşıdıklarını, kendilerine sert davranıp tutukladıklarını, kendilerini korumak için mücadele edeceklerini ve Türklerin kendilerinden korkmamalarını, eskisi gibi Türklerle yan yana yaşamak istediklerini*'' belirtmiştir (Keser, 169, 2007).

1 Nisan 1955 gecesi yapılacak silahlı saldırılar Kıbrıs Adası için bir dönüm noktası olacaktır. Grivas ve Makarios'un 1 Nisan mı yoksa 31 Mart akşamı mı olacağı yönündeki tartışması sonucunda o gece saat 03:00'te önce elektriklerin kesilmesiyle birlikte her yanda bombalar patlamış, makineli tüfekler rastgele ateş etmeye başlamıştır. Farklı işyerleri, İngilizlere ait bankalar yerle bir edilmiştir. İngilizlere ait kışlalar vurulmuş, radyo istasyonları yok edilmiştir. Valilik ve polis karakolları da bombalardan nasibini almıştır. Günün sabahında Kıbrıs Adası genelinde EOKA adına bildiriler dağıtılmaya başlanmış ve örgütün amaçları ilk kez Kıbrıs halkıyla paylaşılmıştır. Bildirilerde şöyle denmektedir:

''Hürriyetimizi kendi elimizle ve kanımız pahasına da olsa kazanmağa hazır olduğumuzu bütün dünyaya göstermemizin zamanı gelmiştir. Yirminci asırda insanların hürriyetlerini temin için kan akıtmağa mecbur bırakılışından ötürü dünya diplomasisi utanmalıdır...''

Atina Radyosu da bu esnada özgürlüğün anca kan ile alınacağına dair yayınlar yapacak ve halkı daha da kıskırtacaktır (Keser, 62-63, 2007).

Grivas'ın eylemleri, Başpiskopos ve Kilise'nin de tam desteğiyle EOKA, o tarihten itibaren Kıbrıs Adasını cehenneme çevirmiştir. Rumların her yanı saran bu şiddetli direnişi İngilizlerde bir panik havası yaratmıştır. İngilizler, ya yenilgiyi kabul edip Adadan çekilecekler ya da tam anlamıyla ağır bir savaşın içine girerek çok büyük kayıpları göze alacaklardır. İngilizlerin Kıbrıs'taki hakimiyetini sona erdirecek en korkunç senaryo enosisin gerçekleştiği senaryodur. Onun dışında kalan diğer senaryoların tamamını kendi kontrolleri altına alarak istedikleri şekle evirebileceklerini düşünmüşlerdir (Çukalas, 182-183, 1970). İlk olarak İngilizlere karşı başlayan EOKA şiddeti devamında Türklere de yönelmiş ve ilk kez Türkiye Büyükelçiliği Basın Ataşeliği bombalanmıştır. Devamında da bazı cami ve mescitler de hedef alınmıştır (Keser, 68, 2007). O dönem Kıbrıs Milli Türk Birliği Başkanı olan Dr. Fazıl Küçük 17 Nisan 1955'te Kıbrıs'taki çatışmalar ve İngilizlerin bu çatışmaları Türk-Rum çatışması olarak göstermeleri hakkında şunları söyleyecektir:

“Kıbrıs Hükümetinin adadaki durumu bir Türk-Rum ihtilafı şeklinde göstermediği hususuna gelince; bundan iki sene evvel taç giyme merasimi münasebetiyle Baf kasabasındaki törende binlerce ilhakçı Rum, polis karakolu önünde toplanarak vazifeli memurları taşa tutmuş, İngiliz Kaymakamı'nın yüzüne tükürmüş, İngiliz bayrağını indirerek yakmışlardır. Vaziyete hakim olamayan polis, seyirci olarak orada bulunan Türklere müracaat etmiş ve yardıma koşan 15 Türk genci pek kısa zamanda asayişini temin etmiştir. Biz bu vaziyetin mükafatlandırılmasını beklerken birkaç gün sonra aleyhinde kavgaya sebebiyet suçundan dava açılmış ve ağır para cezasına hükmedilmiştir. Şimdi 50 bine yakın askeri, tankı ve makineli tüfeği bulunmasına rağmen hükümet adadaki kargaşalıkları bastırmak için Türklerden gönüllü kaydetmeğe başlamıştır. Bundan da gaye, işi bir kere daha Türk-Rum kavgası haline sokmaktır.” (Keser, 75-76, 2007).

Yine 18 Temmuz 1955'de Kıbrıs Milli Türk Partisi'nin, EOKA'yı protesto etme amacıyla basın açıklamalarının ardından EOKA'cı Rumlar, 2 Ağustos 1955'te Türklere ait iş yerlerini yağmalamış, içeride bulunan Türkleri de taşıyarak yaralamıştır. Olaylar esnasında hiçbir polis memurunun olaylara müdahale etmediği görülmüştür. Olayların ardından yarım saat boyunca olayların gerçekleştiği

caddelerde tek bir İngiliz polis mensubunun bulunmadığı da iddia edilmiştir (Keser, 79, 2007). Yine İngilizlerin, Türkleri Rumlara kırdırtmak üzerine kurulu olan politikası hakkında o dönem polis çavuşu olarak görev yapmış olan Hüseyin Nidai şöyle demektedir:

‘‘İngilizler Kıbrıs’ta ikili oynuyorlardı. EOKA’cı Rumları takip etme işini Türk polisine vermişlerdi... Nikos Sampson iki İngiliz polisi öldürmüş ve kaçmıştı. Yakalanması için görevlendirildim ve EOKA’cıların üslendiği bir mağarada adamlarımla kendisini kısırdım. O zaman bu derece ünlü değildi Sampson. Çeteci bana, ‘‘Sen çık aradan, bu işe karışma.’’ Dedi. Dinlemedim, yakalayıp hapsettim ama iki saat geçmişti ki karakolu basan Rum çeteciler Sampson’u kaçırdılar. Ben de ölümden zor kurtuldum. Adada Türk-Rum düşmanlığının tohumlarını, biraz da İngilizlerin bu iğrenç politikası yeşertmişti...’’ (Keser, 85, 2007).

Yine bu konu hakkında eski Yunanistan Başbakanı Andreas G. Papandreu’da anılarını yazdığı kitabında şöyle demektedir:

‘‘Aslında 1950’lilerin son yıllarına dek iki etnik grup arasındaki ilişkiler gayet iyi gelişmiş, uyum içinde yaşamın yadsınamaz bir örneği olmuştu. Kıbrıs halkının bağımsızlık mücadelesi karşısında Türkleri Rumlara karşı kışkırtma siyaseti bizzat İngilizler tarafından uygulanmış ve İngilizlerin stratejileri sonucu Türk Hükümeti, ilgili taraflardan biri olarak görüşme masasına oturtulmuştu. İngiliz stratejisinin meyvelerini verdiğini kabul etmek gerekir.’’ (Papandreu, 161, 1988).

Bu süreçte EOKA şiddeti sadece İngilizlere ve Türklere değil, kendileri gibi düşünmeyen, enosis destekçisi olmayan ve Türklerle iyi ilişkiler içerisinde olma arzusuna sahip Rumlara da yönelecektir. 26 Kasım 1955’te artan şiddet karşısında İngilizlerce Sıkı Yönetim Kanunu çıkartılacak ve sabotajın, silah taşımının, grev-gösteri yapmanın en ağır şekilde cezaya çarptırılacağı ilan olunacaktır. Ancak gerçekleşen bu sıkıyönetim ve halk üzerindeki baskı hali Grivas’a göre onların lehine bir netice doğurmuştur. İngilizlerin halkın üzerinde arttırdığı baskı ve yıldırma politikası halkı onlardan hızla uzaklaştırmış ve kendilerine olan destek daha da

artmıştır. Grivas, kültürlü hiçbir toplumun zor kullanılarak kazanılamayacağını iddiasında bulunmaktadır (Keser, 89-90, 2007). Artan baskı ortamında İngiliz Valiliği, Makarios'u EOKA'nın kuruluşunda rol alma, yöneticiliğini yapma, gizlice adaya silah sokma, EOKA eylem ve planlamalarını düzenleme suçlarıyla itham ederek tutuklar. Devamında Makarios ve Rum Ortodoks Kilisesi'nin diğer üst düzey üyeleri Seychelles adalarına yeniden sürgüne gönderilir. Sürgündeyken yaptığı açıklamada ise Makarios, enosis'e hala ne derece bağlı olduğunu belirtecek ve *'Enosisi tamamiyle kabul etmeyen Yunan ailelerinin çocuklarını vaftiz etmeyelim.'* diyecektir. Makarios'a uygulanan bu sürgün şiddet eylemlerinin daha da artmasına sebebiyet vermiştir. Durumu protesto hareketlerinde Rumlar değişik eylemler biçimleri sergilemiştir. Günlerce aç bıraktıkları eşekleri aç halde sokaklara salan Rumlar, İngilizler karşısında eşeklerin gün boyu açlıktan anırmasını ve böylece onlarda rahatsızlık yaratmayı amaçlamıştır (Keser, 92-94, 2007).

İngiltere devamında Kıbrıs meselesinde el yükselterek Enosis talebine karşı *'taksim'* tezini ortaya atmış ve Türk tarafına bu tezi savunmasını önermiştir. İngilizler Türklerin taksim isteğinin Rumları enosis'ten vazgeçireceğini düşünerek bu fikri ortaya atmıştır. Amaçları Adayı iki ülke arasında paylaştırmak değil, enosis'e karşı verilecek olan taksim mücadelesiyle adadaki mevcut durumunu koruyabilmektir. Taksim tezi dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ve İngiliz Sömürgeler Bakanı Lenox Boyd'un 16 Aralık 1956'da Türkiye'de gerçekleştirdikleri iki saatlik görüşme sonucu ortaya çıkmıştır. Taksim teorisinin ortaya atılmasıyla birlikte Türk kamuoyunda da taksime yönelik alaka yükselişe geçmiş ve sokaklarda *'Ya Taksim Ya Ölüm'* mitingleri düzenlenmiştir. Adnan Menderes, o dönem ana muhalefet partisi konumunda olan CHP'nin lideri İsmet İnönü'den taksim için mücadele etmesini ve bu yöndeki arzusunun ABD Büyükelçisi'ne sunmasını istemiştir. İnönü yanıt olarak Menderes'e şöyle diyecektir:

'Biz Kıbrıs'ı Lozan'da gözden çıkarmıştık. Şimdi ne elde ederseniz makbulüm olur.' (Kızılyürek, 21-23, 2003).³

³Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesinde şöyle yazmaktadır: *'Kıbrıs, Britanya Hükümeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını Türkiye tanıdığını beyan eder.'* (Mütercimler, 28, 2017).

Bu ortam ışığında ve yükselen EOKA tehdidi karşısında 1957 yılında Türkiye'nin destekleriyle Kıbrıslı Türk direniş örgütü Türk Mukamevet Teşkilatı (TMT) kurulmuştur. Bu süreçte Türk tarafındaki ‘*Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır.*’ sloganları da yerini ‘*Ya Taksim Ya Ölüm*’ sloganlarına bırakacaktır (Kalodukas, 72, 2003). Taksim talebinin yükselmesi ve Kıbrıslı Türklerin de çeşitli şehirlerde eylemler gerçekleştirmeye başlaması devamında İngilizlerle Türklerin çatışmasını da beraberinde getirmiş ve bu eylemlerin birinde İngiliz polisinin rastgele açmış olduğu bir ateş sonucu 7 Türk hayatını kaybetmiş, 70 civarında Türk de yaralanmıştır. Bu olay Türklerin öfkesini daha da arttırarak Kıbrıslı Türkleri alevlendirmiştir. Saldırının ertesi günü 3 Ocak 1958’de Türkiye’deki tüm Türk gazeteler kara manşetlerle neşredilmiş ve ne Rum ne de İngiliz hakimiyeti altında yaşamayacaklarını bildirerek, çözüm olarak iki toplumun adayı bölüşmelerini uygun gördüklerini yinelemişlerdir. Kıbrıs’ta çatışmaların şiddetlenmesi ve sivil bir savaşın çıkma ihtimali güçlendikçe tansiyon daha da artmıştır. Türk gençleri Kıbrıs’taki olası bir savaş için gönüllülük kampanyası başlatmış ve 5 Şubat 1958 gününe kadar 25 bin civarında Türk genci Kıbrıs Türkleri için savaşmak için gönüllü olduğunu bildiren başvuruyu yapmıştır. Aynı ayın ortalarına doğru İngilizler yeni bir tasarıya sahip olduklarını bildirerek, Mayıs ayında adayı aşama aşama bağımsızlığa götürecek olan tasarılarını açıklayacaklardır. Ankara da bu tasarımı olumlu bulduğunu belirtecek ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İngiliz Büyükelçisini çağırarak çözüm hakkında tek görüşlerinin Kıbrıs’ın taksim edilmesi olduğunu bildirecek, Büyükelçi’den bunu hükümetine iletmesini isteyecektir.

Bu ortam altında Türk kamuoyu daha da alevlenecek ve milliyetçiliğin dozu epey yükselecektir. Yükselen coşkun neticesinde İngiltere Türkiye’ye nota verecek ve ‘*Radıyo ve basınınızı denetleyiniz. Kışkırtıcı demeçler vermeyiniz. Etkinliğinizi kullanınız.*’ diyecektir. Türk hükümetinin bu notaya cevabı çok sert olmuş, coşku daha da yükselmiştir. Kıbrıs için yapılan İstanbul mitinginin ardından Ankara mitingi gerçekleştirilmiş, 16 Haziran’da da Adana ve İzmir’de insanlar sokaklara dökülmüştür. Eylem alanlarına artık tek bir slogan hakimdir: ‘*Ya Taksim, Ya Ölüm*’ (Mütercimler, 138-139, 2017).

Yunanistan ve Türkiye arasındaki müzakereler 1959 yılının Ocak ayına kadar sürmüş, bu müzakereler sonucu bazı anlaşma metinleri ortaya çıkmıştır. Bu metinlere iki ülkenin Başbakanları 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında son halini vermiş ve ortaya çıkan “*Centilmenler Anlaşması*” iki tarafça da kabul edilmiştir. Ancak bu anlaşmanın ilk halinde Kıbrıs Adasına Türk askerinin gelmesi hususunda bir madde bulunmamaktadır. Rauf Denктаş ve Dr. Fazıl Küçük buna şiddetle karşı çıkmış ve Fatin Rüştü Zorlu’dan bunun düzeltilmesini talep etmiştir. Gerekli değerlendirmeleri yaptıktan sonra Zorlu, Yunanistan Dışişleri Bakanı’yla yeni bir görüşme gerçekleştirmiş ve Kıbrıs’a Türk askerinin konuşlandırılması kararı da alınmıştır. Üzerine anlaşılan bu maddeler 19 Şubat 1959’da İngiltere’de yapılan Londra Anlaşmasında da aynı şekliyle kabul edilmiştir. Londra Konferansı başlamadan önce tüm maddeler üzerinde uzlaşma sağlanmış, Konferansa sadece imzaların atılması bırakılmıştır. Ancak Rum tarafını temsilen Konferansa katılan Makarios, Kıbrıslı Türkleri temsilen katılan Rauf Denктаş ve Fazıl Küçük’ten kendilerine düşen haklardan feragat etmelerini talep etmiş, istekleri kabul görmeyince bir sonraki gün aynı şekliyle anlaşmaya imzasını atmıştır. Londra’da onaylanan 9 belgeden 3’ü inceleme açısından daha büyük bir öneme haizdir; *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması*.

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı başlıklı metin 27 maddeden oluşmaktadır ve bu anlaşmaya göre Kıbrıs devleti başkanlık sistemiyle yürütülen bir cumhuriyet olacaktır. Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk olacaktır. Bakanlar Konseyi 7 Rum, 3 Türk’ten oluşacaktır. Ve burada önemli olan husus hem başkanın hem de yardımcısının konsey, temsilciler meclisi kanun ve kararlarını geri gönderme ve veto etme hakkına sahip olmasıdır. Bu iki toplumun da eşitlenmesi anlamına gelmektedir ve bu durum adada Rumlara göre azınlık durumunda bulunan Kıbrıslı Türkler açısından olumludur. Garanti Antlaşması’nın ise ilk maddesi Ülke güvenliğinin ve bütünlüğünün sağlanması maksadıyla; Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ne yetkiler ve sorumluluklar getirmektedir. Ek olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin “*Herhangi bir devletle tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılamayacağı*” da net olarak hükme bağlanmıştır. Garantör olan bu devletlerin üstüne düşen sorumlulukları yerine getirmesinde ortaya konacak usul 3. Maddeyle netleştirilmiştir:

‘‘Bu antlaşmanın hükümlerinin ihlali durumunda Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli olan teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirlerine danışmak yükümünü yüklenirler. Ortaklaşa ve uyumlu bir hareket mümkün olmuyorsa, garanti eden üç devletten her biri bu antlaşmayla yaratılan düzeni yeniden kurmak münhasır amacıyla harekete geçme hakkını saklı tutar.’’

Garanti Antlaşmasının nasıl ve ne koşulda sona ereceğine dair bir madde eklenmediğinden bu antlaşma sürekli bir antlaşma olarak yürürlüğe girmiştir. Sona ermesi için ancak aksini belirten yeni bir antlaşma yapılması gerekmektedir. İttifak Antlaşması ise Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılmıştır. İki ana amaca sahiptir. İlki Kıbrıs’ta barış ortamını sürdürmek ve taraf olan her devletin güvenliğini sağlamaktır. Diğer ana amaç ülke bütünlüğünü ve Cumhuriyet’in bağımsızlığını korumaktır. Bu amaçla üç devlet de doğrudan ya da dolaylı her türden saldırıya karşı birlikte karşı koyma sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu iki ana amaç için Kıbrıs Adasına üçlü karargah kurulacak, bu karargahlarda 650 kişilik Türk, 950 kişilik de Yunan subay, astsubay ve erler bulunacaktır. Bunlara ek olarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ordusu da bu karargah personelleri tarafından eğitilecektir. İttifak ve Garanti Antlaşmaları Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’na da eklenmiş ve anayasal hükümde de kabul edilmiştir. İngiltere ise İttifak Antlaşması’nda yer almasa da ‘‘Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulmasına Dair Antlaşma’’nın üçüncü maddesiyle birlikte, Kıbrıs’ın birlikte savunulması için işbirliği ve danışma sorumluluğunu kabullenmiştir.

15 Ağustos’u 16 Ağustos’a bağlayan gece saat 24’te Lefkoşa’da bulunan Temsilciler Meclisi’nde Lefkoşa Antlaşmaları imzalanmış, antlaşmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girmiştir. Böylece 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Anayasadaki temel hükümler neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti ‘‘Yetkisi Kısıtlı Devlet’’ olarak nitelendirilmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığı ve egemenliği kısıtlanmış bir devlet olarak doğmuştur. Kıbrıs Anayasası incelendiğinde ‘‘Kıbrıslılık’’ kimliği üzerinden Kıbrıs halkının değil, Kıbrıs’ta yaşayan iki ayrı milletin varlığı üzerine kurulduğu fark edilmektedir. Cumhuriyet, hukuken iyi ayrı topluluk zeminine dayanmaktadır. Anayasa’nın ikinci maddesi önce

Rum ve devamında da Türk topluluklarını kültür, dil, din ve soy unsurlarını temel olarak ayrı ayrı tanımlamaktadır. Aynı maddenin 3. Fıkrasında işe şöyle denilmektedir: “ *Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları hükümleri kapsamına girmeyen Cumhuriyet vatandaşları, bu anayasanın yürürlüğe girmesinden üç ay içinde, birey olarak Rum ve Türk toplumuna katılmak konusunda tercihini kullanırlar.* ” Buradan da anlaşılacağı gibi Kıbrıs Cumhuriyeti’nin içerisinde Kıbrıs milleti ve halkı tanımı bulunmamaktadır. Onun yerini iki ayrı millet tanımı almıştır (Başbuğ, 33-37, 2016).

1.4.2 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Adanın İki Federal Devlet Olarak Ayrılma Süreci

Gizli şekilde ilerleyen Kıbrıs Anayasası tasarılarının 6 Nisan 1960 tarihinde üzerinde uzlaşılarak tamamlanması ve aynı yılın 6 Temmuz günü yapılan son revizelerle karşılıklı olarak kabul edilmesiyle birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temeli atılmıştır. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk olacaktır. Rumlar arasındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Başpiskopos Makarios ve John Klerides aday olmuştur (Açıkgöz, 28, 2006) Klerides, ideoloji olarak liberal düşünce yapısıyla ün salmış bir avukattır. Makarios’un totaliter bir yönetim erki benimsediğine inanan liberaller ve Makarios’un yeteri kadar radikal olmadığını, aksine ılımlı ve tavizkar olduğunu düşünen aşırı sağcılar Klerides’in yanında yer almışlardır. Makarios’a karşı destek bulan bir rakibin ortaya çıkmasıyla birlikte Kıbrıslı Sosyalist Parti AKEL de bu durumu fırsata çevirmek istemiş ve Mecliste Rumlara ait olacak olan 35 Milletvekili koltuğundan 15’ini talep etmiştir. Ancak Makarios’un bunu kabul etmemesiyle birlikte AKEL’in desteği de Klerides’e yönelmiştir. Yapılan seçimlere katılım oranı %91 olarak hesaplanmıştır. Bu seçimlerde kadınlar, Kıbrıs’ta 1950 yılında yapılan referandum dışında ilk defa olarak oy kullanmışlardır. Seçim sonucunda Klerides 71.753 oy alırken, Makarios aldığı 144.501 oyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Makarios’a verilen oylar ağırlıklı olarak kırsal kesimden gelirken, Klerides’in aldığı AKEL desteği onu kentlerde Makarios’un önüne çıkarsa da kazanması için yeterli olmamıştır. Türk tarafında ise Dr. Fazıl Küçük herhangi bir rakibi ortaya çıkmaksızın tek aday olarak gösterilmiş ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçilmiştir (Mayes, 165-166, 2019).

Son şeklini alan anayasanın ardından İngiliz parlamentosu Kıbrıs'ı özgür bir cumhuriyet yapan kanun tasarısını 21 Temmuz 1960'ta onayladı. Bu tasarı 8 gün sonra Kraliçe tarafından da onaylandı. Kraliçe, "1960 Kıbrıs Kanunu" isimli bu metni referans alarak "1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi'ni" çıkardı. Bu emirnamede Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 16 Ağustos 1960'ta yürürlüğe gireceği yazmaktaydı. Kıbrıs'ın son İngiliz valisi olan Hugh Foot, İngiliz idaresinin son günü olan 15 Ağustos 1960 akşamında, haberlerin ardından Kıbrıs radyosu aracılığıyla yaptığı konuşmasında "Bu gece bir İngiliz kolonisinde uyuyacak ama sabah bağımsız bir Cumhuriyette uyanacaksınız." demekteydi (Açıkgöz, 28, 2006). Egemenliğin devir tesliminin yapıldığı gün olan 16 Ağustos 1960'ta, 82 yıl süren İngiliz idaresinin ardından İngiliz bayrağı son defa olarak gönderden indirildi. Onun yerini, mavi-beyaz renklere sahip Yunan bayrağı, kırmızı zeminin üzerinde ay yıldızına sahip Türk bayrağı ve bu ikisinin arasına soluk güneş renginde olan Kıbrıs adasını çevreleyen defne dallı Kıbrıs Cumhuriyeti bayrakları aldı (Mayes, 169, 2019).

Ancak anlaşmalar sağlanmış ve iki tarafında onayıyla yeni bir Cumhuriyet kurulmuş olmasına rağmen durum normale dönmeyecekti. Makarios'un ortaya çıkan mevcut sonucu kabullenemeyip içine sindiremediği ve bu sebeple Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uzun ömürlü olamayacağını daha en başından belli olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır. Makarios 30 Kasım 1963 tarihinde, Yardımcısı Dr. Küçük'e anayasayı değiştirme teklifinde bulunmuş ve şu önerileri sunmuştur:

- Cumhurbaşkanına ve yardımcısına tanınan veto hakkının iptal edilmesi
- Güvenlik kuvvetlerinin jandarma ve polis olarak ayrılmasının sona erdirilmesi
- Kıbrıslı Rum ve Türklerin kamu hizmeti ve orduya katılma oranlarının, genel nüfus içindeki oranlarına göre belirlenmesi
- Güvenlik ve savunma kuvvetlerinin sayılarının yasayla belirlenmesi

Makarios bu önerilerle özünde, anayasada ortaya çıkartılmış olan iki toplumlu yapıyı yok etmeyi hedeflemektedir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı olan Cemal Erkin ise Makarios'un bu önerisinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir (Başbuğ,

39, 2016). Makarios'un anayasa değişikliği teklifinin reddedilmesinin ardından Rum yönetimince Akritas Planı olarak adlandırılan, Londra ve Zurich anlaşmalarının dayatmalarından kurtularak enosis yolunu açmayı hedefleyen plan devreye sokulmuştur. Bu plana göre Kıbrıslı Türkler, anayasada sadece önemsiz bir azınlık olarak nitelendirilecek ve bu ölçüde hak sahibi olacaklardır. Buna karşı çıkmaları durumunda ise Türkleri, dış müdahalelere ortam yaratmayacak şekilde, zor kullanarak bastırmak ve hatta gerekirse yok etmek hedeflenmektedir. İlerleyen süreçte bu planın tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için 20.000 kişilik EOKA maiyeti en modern silahlarla eğitilerek, çatışmaya hazır hale getirilecekti.

Bu plan neticesinde '*Kanlı Noel Olayları*' olarak adlandırılan olaylar 1963 yılının 20 Aralık'ı 21 Aralık'a bağlayan gecesi başlatıldı. Lefkoşa'da evlerine gitmek üzere yolda olan bir grup Türk'ün aracına açılan ateş sonucunda 2 Türk hayatını kaybederken, 4 Türk de yaralandı. Ertesi sabah ise bu saldırıyı kınama ve protesto etme amacıyla toplanan Türk öğrencilerinin üzerine EOKA mensubu olduğu düşünölen Rum polisler tarafından açılan ateşin ardından 2 öğrenci yaralandı. Bunun yanında aynı tarihte Rumlar tarafından Atatürk büstüne saldırılar düzenlendi. Ertesi gün ise Lefkoşa'da bulunan Türk Büyökelçilik Binası'na ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Dr. Küçük'ün ikametgahına ateş açılarak saldırılar düzenlendi. Bu saldırılardan da anlaşılabilceği gibi Rum saldırılarında hedef çoğunlukla Lefkoşaydı. Rumlar için Lefkoşa'ya hakim olmak Kıbrıs'a hakim olmakla eşdeğerdi. Kıbrıs'a hakim olmanın yolu buradan geçiyordu. Bu amaç doğrultusunda kendilerine karşı en büyük engel Lefkoşa'ya bağlı olan Küçük Kaymaklı kasabasıydı. Kasaba nüfusu 1960 nüfus sayımına göre 5126 Türk ve 1133 Rum'dan oluşmaktaydı. Küçük Kaymaklı'da ikamet eden Kıbrıslı Türklere karşı milliyetçi Rum saldırıları 22 Aralık 1963'te başladı. 23 Aralık'ta yeni takviye alan saldıran grubunun başına EOKA'cı Nikos Sampson geçirildi. Bu saldırılar esnasında, kasabayı savunan Türk savaşçılar, kasabalı sivil halkın büyük çoğunluğunu daha güvenli olarak gördükleri farklı yerlere taşıdı. Kasaba kalan Türklerden 80 yaşındaki Hüseyin İğneci ve yatalak olan 18 yaşındaki oğlu EOKA'cı Rumlar tarafından katledildi. Bu olaylar sonucunda Türkiye, 23 Aralık'ta Yunanistan ve İngiltere'ye, Rum saldırganlığını önlemek amacıyla birlikte harekete geçme çağrısında bulundu. Bu talebin ardından üç ölkenin ortak bildirisiyle ateşkes talebinde bulunulsa da saldırılar devam etti. Saldırılarını

Lefkoşa'nın Kumsal bölgesine doğru da genişleten Rum saldırganlar, Türk Alayı'nda görev icra eden Binbaşı Nihat İlhan'ın eşin ve onunla birlikte üç çocuğunu katlettiler (Açıkgöz, 34-35, 2006).

Bu saldırılar karşısında Kıbrıslı Türkler, kendi örgütleri TMT'yi bir karşı direniş gücü olarak kullanmaya çalışsa da EOKA-B'nin askeri üye sayısı ve askeri teçhizattaki ezici üstünlüğü Kıbrıslı Türkleri saldırılar karşısında bir nevi savunmasız bırakıyordu. Kıbrıslı Türklerin bu saldırılar karşısındaki tek umudu Türkiye'nin garantörlük hakkı uyarınca adaya müdahalede bulunmasıydı (Sözen, 6, 2002). Devam eden bu saldırıların akabinde Türkiye, sahip olduğu garantörlük hakkını tek başına kullanma kararını verdi. Kıbrıs'ta bulunan Türk Alayı, 25 Aralık günü karargahından çıkarak gerekli görülen mevzilere konuşlandı. Aynı esnada Türk savaş uçakları da Lefkoşa'nın üzerinde ihtar uçuşları gerçekleştirmeye başladı. Türkiye'nin tek başına müdahalesinin ardından İngiltere ve Yunanistan da Türkiye'yle birlikte müdahalede bulunma kararı aldı ve İngiliz General Peter Young liderliğinde Üçlü Barışı Koruma Kuvveti oluşturularak 27 Aralık'ta göreve başladı (Açıkgöz, 34-35, 2006). Türkiye'nin bu hamlesinin gerçek bir müdahaleye dönüşmesinden endişelenen İngilizler tarafından 2500 İngiliz askeri Kıbrıs'ta güveni tesis için görevlendirildi ve böylece Türkiye'ye gerekli güvence verilmiş oldu. Devamında Kıbrıslı Rum hükümetinin de aynı güvenceyi vermesiyle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında 'Yeşil Hat' olarak adlandırılan bölgeler arası ateşkes uygulanmak üzere anlaşmaya varıldı. Yeşil Hattın faaliyete geçmesi Ada'da fiilen iki ayrı idarenin ortaya çıkışının başlangıcı anlamını taşımaktaydı (Çapan, 62, 2019).

Alınan tüm önlemlere rağmen Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların durmaması üzerine 17 Mart 1964 tarihinde Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kıbrıs'ta göreve başlar. 4 Nisan'da ise Makarios, İttifak anlaşmasını feshettiğini duyurur. Bu karar dönemin Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu tarafından onay bulurken, Türk tarafı şiddetle karşı çıkar. 1 Ağustos 1964'te ise Rumlar, bir yıllık kuşatmaya rağmen düşüremedikleri Dillirga bölgesinde bulunan Erenköy'e doğru tank ve ağır silahla takviye edilmiş 650 kişilik bir gücü harekete geçirirler. Burada bulunan 5 kilometrelik sahil hattını ele geçirmek ve Türklerin dışarıyla tüm bağlantısını keserek personel, silah, yiyecek gibi her türden bağlantıyı sona erdirmek amaçlanır. Bu tarih

itibariyle Grivas komutasındaki Rumlar, 24.000 kişilik Milli Muhafız Ordusu'na sahiptir. Bu 24.000 kişinin 5000'ini Yunanistan'dan gelen Yunan askerleri oluşturmaktadır. Buna ek olarak 5 bin kişilik de polis gücüne sahiptirler. Bu saldırı esnasında Rumlar, Grivas'ın talimatıyla BM'ye ait gözetleme noktalarını da işgal ederek ilerlerler. Buna karşılık Türk jetleri bölgede uyarı uçuşları yapmakta ve denize bombalar bırakmaktadır. Türk tarafı Makarios'a ateşkes teklif eder ancak Makarios, Grivas'ın 'bölgeyi ele geçirmeden dönmeyeceğini' bildirerek ateşkes teklifini reddeder. Akabinde, 8 Ağustos 1964'te saldırıya devam eden Rum kuvvetleri Türk jetleri tarafından bombalanır ve Grivas helikopter vasıtasıyla bölgeden kaçmak zorunda kalır. Aynı gün Türk saldırısından ardından Yunan savaş uçakları da Türk mevzilerine saldırır ve 2 Türk hayatını kaybeder. Makarios, ancak Türk uçaklarının iki günlük saldırısının ardından ateşkes anlaşmasını kabul etmeye mecbur kalmış ve ateşkes uygulanmıştır. Erenköy savaşı esnasında Rumların kaybı 53 ölü ve 125 yaralıdır. Türk tarafının kaybı ise 16 olarak kayıtlara geçmiştir (Keser, 284-285, 2013).

1965 yılının Mayıs ayından itibaren ise iki devlet, Kıbrıs meselesini kendi arasında yapacakları görüşmelerle sürdürme kararı almıştır. İki devlet arasında geçen bu görüşmeler iki sebeple, 1966 yılının sonlarına dek ancak büyük kesintilerle yapılabilmektedir. Bu sebeplerden ilki, Makarios liderliğindeki Rum hükümetinin meseleyi iki devlet arasında değil, Birleşmiş Milletler düzeyinde çözüme kavuşturmak istemesidir. İkinci sebep ise Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'nde temizlik hareketi başlatmak isteyen Başbakan Papandreu'nun, Kral II. Konstantin tarafından görevinden alınmasıdır. Görevden alma sürecinin devamında yapılacak seçimlerde de Papandre'nun kazanma ihtimalinin yüksek olduğunun anlaşılmasıyla görevden almanın yetersiz olduğunu düşünen bir grup albay, 21 Nisan 1967'de askeri darbeye yönetime el koymuştur. Bu süreçte yaşanan iktidar değişikliği görüşmelerin aksamasını da beraberinde getirmiştir. Askeri darbeye göreve getirilen yeni hükümet, Kıbrıs konusunda enosis hedefinden şaşmayacaklarını ancak bu uğurda daha barışçıl bir politika izleneceğini bildirmiştir. Cunta hükümetinde enosis'e güç ve zor kullanarak değil, Türklerle müzakere yoluyla erişileceği inancı hakimdir. Yunan tarafının isteğiyle, 9 ve 10 Eylül 1967'de iki ülke Kıbrıs meselesini görüşmek üzere Başbakanlar seviyesinde Edirne-Keşan ve Dedeoğlu'nda bir araya gelerek soruna

özüm aradı. Yunan tarafı Türkiye'ye, enosise razı gelinmesi koşuluyla Batı Trakya bölgesinde bazı tavizler öneriyordu. Bu önerinin Türk tarafında kesin olarak reddedilmesi ve Türkiye'nin bu konuda taviz vermeyeceğinin anlaşılmasıyla yeni yönetim tarafından da enosis girişimleri arttırıldı. Dönemin Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı olan General Spandidakis, Kıbrıs ziyareti sırasında burada yaptığı bir konuşmasında; *'Kıbrıs meselesine, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesinden başka bir çözüm yolunun bulunamayacağını'* söyledi. Erenköy saldırılarında yaşanan yenilginin ardından Makarios, Sovyetler Birliği'nden ve Çekoslovakya'dan ağır silahlar satın almış, bu yeni silahlarla ve Yunanistan'dan getirilen yeni askerlerle güçlendirilen Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, 15 Kasım 1967'de Türklere ait olan Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı yeni bir saldırıya başlamıştır. Saldırı sonucunda bu iki köyü işgal eden RMMK karşısında 28 Türk savaşıısı hayatını kaybederken, birçoğı da yaralanmıştır.

Bu saldırının ardından Türk hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Anayasa'nın savaş ilanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine dair 66. Madde uyarınca 18 saatlik gizli bir toplantının ardından 435 üyesinin 432'sinin olumlu reyі sonucunda müdahale kararını almıştır. Bu saldırılar Türkiye kamuoyunda da büyük yankı uyandırmış ve yurt çapında protesto eylemleri düzenlenmiş, tansiyon oldukça yükselmiştir. Türk hükümeti, çıkarma hazırlıkları için emir verirken diplomatik yolları da zorlamaya devam edecek, TSK çıkarma hazırlıklarını tamamlamış bir vaziyette hükümetin emrini beklese de beklenen bu emir verilmeyecektir. Yunanistan ile Türkiye arasında 29 Kasım 1967'de çabalanan anlaşma gerçekleşecek ve Kıbrıs Rum hükümeti tarafından da kabul görecektir. Bu anlaşma basına yansıdığı haliyle şöyledir:

'1- Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960'ta Lefkoşe'de imzalanan antlaşmaları teyit ettiler. Taraflar Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü kabul ettiler.

2- Kıbrıs'ta İttifak Antlaşması'na aykırı olarak bulunan yabancı askerler 1,5 ay içinde kademeli olarak geri çekilecekti.

3- Çekilen yabancı askerlerin geri çekilmesi işi takviye edilmiş ve yetkilendirilmiş Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altında yapılacaktı.

4- Anlaşmaya varıldığını, ilk olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant bir çağrı ile dünya kamuoyuna açıklayacaktı.

5- Bu çağrıya ilk önce Yunanistan ve dört saat sonra Türkiye uyduklarını bildireceklerdi.

6- Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra Türkiye almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracaktı. Ancak, Türkiye bu şartı Yunan askerleri Kıbrıs'tan çekilmeye başladıktan sonra uygulamaya başlayacaktı.

7- Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki tahribat tazmin edilecek ve ölenlerin ailelerine gerekli ödemeler yapılacaktı.

8- Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altında ve taraflarında katıldığı bir komite, Kıbrıs'taki kanun dışı silahlara el koyacaktı.

9- Albay Georgios Grivas herhangi bir sebeple Kıbrıs'a dönmeyecekti.

10-Kıbrıs'ta toplumların kurdukları milli kuvvetler de kademeli olarak dağıtılacaktı (Açıkgöz, 52-60, 2006).

Bu esnada Makarios'un 1963 yılından bu yana anayasayı uygulamaması ve ortaya çıkan son gelişmeler sonucu iki halkın ayrı olarak yaşamaya başlaması sonucu Kıbrıslı Türklerin sorunlarını ortadan kaldırabilmek amacıyla ''Geçici Türk Yönetimi'' oluşturuldu. Bu hükümet anayasa tam olarak uygulanana dek yürürlükte kalacaktı. Başkanlığına Dr. Fazıl Küçük getirilirken, Başkan Yardımcısı ise Rauf Denктаş olmuştu. Bu gelişme Rum tarafında tepki ve şaşkınlıkla karşılanırken gerek BM gerekse Yunanistan bu konuda olumsuz görüş bildirdiler (Tosun, 53, 2012). Bir süre göreve devam eden Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nin adından 'geçici' kelimesi

atılarak Kıbrıs Türk Yönetimi'ne çevrildi. Buradan itibaren süreç Türk ve Rum tarafının karşılıklı müzakereleri sonucu ilerletilmeye çalışılsa da başarılı bir sonuç elde edilemedi.

Rum tarafında ise bu esnada Makarios, enosisi uzun vadeli bir hedef olarak görmeye devam etmekte ve şu an için enosisin ancak bir hayal olabileceği kanaatine sahip olduğunu belli eden şu sözleri sarf etmekteydi:

“Ben daima Yunanistan ile birleşme taraftarı oldum. Böyle olmakla beraber, bunun bugün için gerçekleşmesinin fazlasıyla güç olduğunu idrak etmiş bulunmaktayım.”

Makarios'un enosisden uzaklaşan bu tavrı Yunanistan'daki askeri hükümet tarafından hoş karşılanmazken, aşırı milliyetçi enosis taraftarlarının da tepkisini çekti. Askeri hükümet bir an önce enosis hedefine ulaşmak ve Yunan milliyetçilerinin takdirini toplayacak büyük bir zafer elde etmek istiyordu. Bu amaçla daha önce Kıbrıs'tan uzaklaştırılan Grivas'ı yeniden Kıbrıs'a göndererek EOKA-B adını verdiği yeni bir örgüt kurdurttu.

EOKA-B ihtiyacı olan kadrolara Yunan subaylarının komuta ettiği Rum Milli Muhafız Ordusu'ndan devşirerek ulaştı. 1972 yılına gelindiğinde Yunan askeri hükümeti Makarios'tan, enosis taraftarı olarak görmediği ve milli çıkarlarına ters hareket ettiğini düşündüğü, bazı Bakanların hükümetten azlini istedi. Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale anlamına gelen bu talep Makarios tarafından sert bir şekilde reddedildi. 1973 yılına gelindiğinde ise EOKA-B tarafından Rum bir çobanın öldürülmesi aradaki ilişkileri daha da gerdi ve ilk kez Makarios, Grivas'ın *“adi bir cani ve kana susamış”* olduğunu söyledi. 24 Ocak 1974'te ise Grivas, beklenmedik bir şekilde kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Grivas'ın kaybı sonucu istediği şartların oluştuğunu düşünen Makarios, EOKA-B'yi kanun dışı ilan ederek 200 civarında EOKA-B şüphelisini tevkif ettirdi. Yunan askeri hükümetiyle Makarios arasında gerginlik böylece zirve noktasına ulaşmışken, iki taraf arasında yapılan görüşmelerde ise herhangi bir ilerleme elde edilememişti. Bu durum devam ederken aynı yılın Mayıs ayında, Ege Denizi'ndeki milletlerarası sularda Türkiye'ye ait Çandarlı isimli araştırma gemisinin petrol araştırmalarına girişmesi sonucu iki ülke

arasında kıta sahanlığı krizi ortaya çıktı. Yunanistan araştırma yapıların suların kendi kıta sahanlığı içerisinde olduğu iddiasındaydı.

Bu anlaşmazlık Temmuz ayına dek devam ederken Yunan hükümeti Kıbrıs için enosis vaktinin artık geldiğini ancak Makarios'un bunun önünde engel teşkil ettiğini düşünüyordu. Kıbrıs'ta bulunan Yunan subaylar tarafından Makarios'u iktidardan indirmeye karar verildi ve Kıbrıs'taki bu subaylar enosis fanatiklerini Makarios aleyhinde kışkırtmaya çabaladı. Buna karşılık Makarios, Yunan subaylar tarafından yönetilen Rum Milli Muhafızları'nın zorunlu askerlik süresini 24 aydan 14 aya indirerek mevcudiyetini epey azalttı. 2 Temmuz'da ise Makarios, Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e, Kıbrıs'taki terör fırtınasından Yunan askeri hükümetini sorumlu tuttuğu sert bir mektup gönderdi ve Kıbrıs'taki Yunan subaylarının geri çekilmesini talep etti. Daha sonra bu mektubu Lefkoşa'da yaptığı bir toplantıda halka açıkladı (Açıkgöz, 62-64, 2006). Makarios'un mektubunda şunlar yazmaktaydı:

‘Her bir Yunan Hükümeti ile işbirliği yapmanın benim için ulusal bir görev olduğuna her zaman inandım ve bunu defalarca ifade ettim... Başta demokrasinin doğduğu ve geliştiği Yunanistan olmak üzere askeri rejimlere sempati duyduğumu söyleyemem. Ancak bu noktada bile işbirliği ilkemden sapmadım. Sayın Başkan, Yunan Hükümeti içindeki bazı kişilerin sürekli olarak aleyhimde komplo kurduklarını ve -daha da kötüsü- Kıbrıslı Elenleri böldüklerini ve birbirlerini hırpalamarına ve yok etmeye neden olduklarını fark ettiğimde acı veren düşüncelerin beni ne kadar üzdüğünü takdir etmelisiniz. Daha önce birçok kez Atina'dan uzanan gizli bir elin varlığıma kastetmeye çalıştığını hissettim. Bu arada Atina'dan EOKA-B'nin eylemlerini durdurması için emirlerin verildiğini umuyorum... Yunan Hükümeti ile işbirliğini durdurmayı arzu etmiyorum. Yunan Hükümeti'nin atadığı bir eyalet valisi ya da Kıbrıs'taki vekili olmadığım gibi Yunan ulusunun büyük bir parçasının seçilmiş lideri olduğumu da fark etmeniz gerekir ve ulusal merkezden uygun muamele görmeyi talep ediyorum.’(Mayes, 261-262, 2019).

Bu hamle ipleri tamamen koparacaktı. Askeri hükümet Makarios'u öldürmek ve iktidarı ele geçirmek üzere Yunan subaylar komutasındaki Rum Milli Muhafızları'na emir verdi. Makarios'a karşı yapılacak olan askeri darbe '*Başkanlık Harekatı*' ismiyle, Lefkoşa'da 15 Temmuz 1974 günü sabaha karşı başladı. Öncelikli hedefler Kıbrıs Radyo-Televizyon İstasyonu, Başkanlık Sarayı, Haberleşme Merkezi ve Uluslararası Havaalanıydı. Harekattaki en önemli kısım Makarios'un öldürülmesiydi. Öğle saatlerine doğru Lefkoşa'daki direnişin ortadan kalkmasıyla Başkanlık Sarayı'na giren Muhafızlar burada Makarios'un ölüsünü bulamayıp sarayın tamamını ateşe verdi. Bu esnada Makarios, Rum Milli Muhafızları'ndan kaçmayı başararak, BM Barış Gücü'ne sığınmıştı. Oradan da helikopter vasıtasıyla Ağrotur'da, İngiliz egemenliğinde bulunan deniz-hava üssüne kaçmıştı. Darbe sonucunda Cumhurbaşkanlığı'na, 1963-64 senelerinde gerçekleşen saldırılarda Omarfa Kasabı olarak ünlenen, ve 1969'da Türklere Ölüm sloganıyla girdiği seçimlerde Rum Temsilciler Meclisi'ne seçilen EOKA'cı Nikos Sampson getirilmiş ve Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nin ilan olunduğunu duyurmuştu. Darbenin ardından geçen kısa sürede Makarios destekçilerinin çoğu da Rum Milli Muhafızları tarafından öldürülmüştü. Nikos Sampson'un başkanlığı Türk tarafında büyük bir endişe yaratmış ve gerekli tedbirleri acilen almayı zorunlu kılmıştı. Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denктаş, Sampson'un başkanlığının kabul edilemez olduğunu söyleyerek Kıbrıslı Türkleri gerekli savunma tedbirlerini almaya davet etmişti. Yapılan bu darbeyle birlikte Kıbrıs aslında fiilen bir Yunan toprağı haline gelmişti (Açıkgöz, 64-66, 2006).

Kıbrıslı Türk toplumu, Türkiye'nin adaya nihai müdahalesini arzu ediyordu. Dönemin Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit hızlı bir şekilde gerçekleşen darbeyi kınayarak Türkiye'nin Garanti Antlaşması'ndan doğan müdahale hakkı konusunda destek alma umuduyla İngiltere'ye uçtu. İngilizler, Ecevit'e beklediğı desteğı vermezken, Yunanistan'ın da davet edildiğı bir üçlü zirve önerisi sundular. Yunanistan bu öneriyi ''Kıbrıs'ta olağanüstü bir durum olmadığı'' gerekçesiyle reddetti. Ecevit'in bu girişiminden herhangi bir sonuç elde edememesi artık planladığı müdahalenin önünde hiçbir engel kalmadığı anlamını taşımaktaydı. Ecevit devamında kriz sürecinde arabulucu rolü üstlenen Kıbrıs uzmanı olan Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile de görüştü. Sisco, Ecevit'i olası bir harekate girişmemeye

ikna etmek için çabalıyordu. Bu görüşmede Ecevit'in ise Sisco'ya cevap olarak; ‘‘10 yıl boyunca sizin söylediğiniz gibi davrandık. Şimdi kendi yöntemimizi deneyeceğiz.’’ dediği iddia edilmektedir. 20 Temmuz 1974 gününün şafağında, gerekli hazırlıklı yapmış olan Türk çıkarma filosu Kıbrıs'a doğru ‘‘Barış Harekatı’’ adını vermiş olduğu harekatı gerçekleştirmek için yola çıkmış bulunuyordu. Türk zırhlı birlik ve askerleri Girne'nin doğu ve batısında bulunan iki ayrı plaja çıkarma yapmış bulunuyordu.

Rum Milli Muhafız Ordusu'nun ilk etaptaki beklenmedik direnci karşısında sahaya yeni birlikler sürerek ilerleyen Türk kuvvetleri karşısında Yunan hükümeti genel bir seferberlik ilan etmiş ve kendi zırhlı birliklerini de Trakya'da bulunan Türkiye sınırına doğru harekete geçirmişti. Türkiye, dünya kamuoyuna bu harekatın Kıbrıs'ta anayasal meşruiyetin yeniden tesisi için kısıtlı bir hareket olduğunu bildirdi. BM tarafından, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ivediyetle görüşmeye ve ateşkes kararı almaya çağırıldı. Türkiye ve Yunanistan ateşkesi kabul edinceye kadar 2 gün geçmiş ve o süre zarfında Girne Türk askerlerince ele geçirilmiş ve Türk askerleri Kıbrıs'ın içlerine doğru ilerlemişlerdi. Bu esnada Yunanistan'da zaten dağılmakta olan cunta hükümeti yıkılmış, 11 senedir Fransa'da sürgünde bulunan eski Başbakan Karamanlis liderliğinde yeni bir ‘‘Ulusal Birlik Hükümeti’’ kurulması kararı alınmıştı. Mevcut iç durum ve Yunanistan'daki askeri hükümetin dağıldığını öğrenen Sampson yenilgiyi kabullendi ve istifa kararı alarak Makarios'un ardılı Glafkof Klerides lehine yönetimden çekildi (Mayes, 271-275, 2019). Bu gelişmeler üzerine Bülent Ecevit, iki cunta iktidarının devrildiğini ve Barış Harekatı'nın hem Yunanistan'da hem de Kıbrıs'ta demokrasinin önünü açtığını bildirdi (Açıkgöz, 98, 2006). Bu süreçte bekle ve gör politikası uygulayan ve başta olaylara tepkisiz yaklaşan ABD, Savunma Bakanı James Schlesinger kanalıyla 18 Ağustos günü dostları olan Türkiye'nin kabul edebileceklerinden çok daha fazla ileri gittiğini ve bu sebeple Türkiye'ye yapılmaya devam eden askeri yardımların gözden geçirileceğini bildirdi. Ancak bu açıklamanın saldırının engellenmemesi konusunda ABD'ye kızgın olan Kıbrıslı Rumlar üzerinde etkili bir tesiri olmamıştı ve ABD'nin Kıbrıs Büyükelçisi bu konuda öfkeli olan bir Elen tarafından suikaste uğrayarak öldürüldü (Mayes, 279-280, 2019).

Bu gelişmeler ışığında BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'ta düzenin yeniden tesis edilmesi için üç ülkeyi görüşmeye davetinin ardından Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Dışişleri Bakanları İsviçre'nin Cenevre şehrinde bir araya gelerek I. Cenevre Konferansı'nı düzenlediler. 6 gün boyunca devam eden bu konferansa Sovyetler Birliği, BM ve ABD de gözlemciler gönderdi. Yunanistan, yabancı askeri kuvvetlerin çekilerek ateşkesin sağlanması ve yetkinin yeniden anayasal hükümete devredilmesi amacıyla konferansa katıldığını beyan ederken Türkiye bu konuda hemfikir değildi. Türkiye için asıl amaç darbe öncesi durumuna dönüş değil Kıbrıslı Türklerin güvenliğini teminat altına almak üzere denize sınırı bulunan bir bölgenin kendilerine devriydi. Coğrafi ayrılığı esas alarak oluşturulmuş federal bir Kıbrıs üzerinde anlaşma talep ediliyordu. 80 saatlik görüşmelerin ardından Birinci Cenevre Konferansı üç Bakan'ın imzalarıyla sona ermişti. Bu antlaşmaya göre:

'1- Kıbrıs'taki karşıt kuvvetler 30 Temmuz 1974'te Cenevre saati ile saat 22:00'de kontrollerinde bulundurdukları yerlerde kalacaklar ve genişlemeyeceklerdi. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 22 Temmuz 1974 saat 17:00'den sonra ele geçirilen yerlerin mevcudiyeti ilgili taraflarca tanınmaktaydı.

2- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta ele geçirdiği bölgenin etrafında oluşturulacak güvenlik bölgelerine Birleşmiş Milletler Barış Gücü hariç hiçbir kuvvet girmeyecekti.

3- Kıbrıs'ta Yunan ve Rum kuvvetlerince işgal edilen Türk yerleşim bölgeleri derhal tahliye edilecekti. Bu bölgeler Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından korunmaya devam edilecekti.

4- Kıbrıs'ın karma köylerindeki güvenlik ve polis görevleri Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından yürütülecekti.

5- Bütün esirler değiştirilecek veya serbest bırakılacaktı.

6- Kıbrıs'taki silahlı kuvvetlerin mühimmatın ve diğer harp materyalinin zamanlı ve safhalı olarak indirimi için-bütün taraflarca kabul edilebilen adil ve sürekli çözüm çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde barış, güvenlik ve karşılıklı itimat tesis edildiği ölçüde-ayrıntılı tedbirler alınacaktı.

7- Bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden tesisi için görüşmelere 8 Ağustos 1974'te başlanacak ve bu görüşmelere Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri de katılacaklardı. Kıbrıs'ta anayasal düzen yeniden tesis edilinceye kadar Rauf Denktaş, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevlerini yürütecekti. ‘

Bu sözleşme ortaya koyuyordu ki; Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri varlığı ve mevcudiyeti net bir şekilde hukuki bir zemine oturmuş ve kabul edilmişti. Bununla birlikte Kıbrıslı Türklerin özerk bir yönetim biçimine sahip olma gerekliliklerini Yunanistan da kabul etmiş durumdaydı. Türkiye bu anlaşma sonucunda istediği birçok şeyi elde etmiş durumdaydı (Sönmez, 97-100, 2006). Türkiye'nin zaferle çıktığı bu konferansı İkinci Cenevre Konferansı devam ettirecek ancak Yunanistan burada ilk konferanstakinin tam aksine bir tutum alarak yeniden 1960'a dönmeyi teklif edecektir. Birinci Cenevre'nin sonuçlarından memnun olmayan Yunanlılar ve Rumlar saldırılara yeniden başlayacak ve bunun akabinde de 14 Ağustos 1974'te Türkiye tarafından İkinci Harekat gerçekleştirilecektir. Bu harekatla birlikte iki gün içerisinde Lefke, Lefkoşa, Magusa ve Kokkina'ya kadar uzanan Türkler, Kıbrıs'ın fiili olarak %38'ini ele geçirmiş olacaktı. Ancak bu ikinci harekat ilkinin aksine Dünya kamuoyunda geniş tepkilere sebep olacak en sert tepkiler ise SSCB ve ABD'den gelecektir. ABD bu sebepten Türkiye'ye ambargo uygulayacaktır (İzgi, 19, 2007). Böylece İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakıyla birlikte hız kazanan, 1931 ayaklanmalarıyla yükselişe geçerek 1955'te EOKA'nın ortaya çıkışına ve Kıbrıs'ın kan gölüne çevrilmesine sebep olup 1960'da Cumhuriyetin kurulmasına rağmen çözümlenemeyen enosis problemi Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgali ve 1983 yılının 18 Kasım'ında da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna zemin hazırlamış ve kriz başka bir perspektife evrilmiştir (Keser, 294, 2013).

Çalışmanın bu bölümünde 1974 yılına dek genel bir Kıbrıs tarihi işlenmiş ve adada farklı dönemde etkili olan farklı idareler ve bu idare dönemlerinde yaşanan iç çatışmalar incelenmiştir. Bu iç çatışmalar üzerinde dış devletlerin etkileri analiz edilmeye çalışılmış bu etkiler bağlamında adada oluşan yeni durum ortaya koyulmuştur. Farklı idare dönemlerinin, iç çatışmaların ve adanın tarihsel geçmişinin işçi sınıfının ortaya çıkışında, gelişiminde, ayrışmasında ve karşı karşıya kaldığı

engellerde Kıbrıs'ta bulunan mevcut siyasi ortam anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde adadaki siyasi ortamı ve koşulları yaratan sebeplerin anlaşılabilmesi için işlenmesi zaruri görülen kavram ve ideolojiler incelenecek, yaşanan ayrışma ve çatışmalar teorik bir zemine oturtulmaya çalışılacaktır. Adada sol hareket ve işçi sınıfının gelişimi ise üçüncü bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.KAVRAMSAL VE İDEOLOJİK ÇERÇEVE

Kıbrıs adası gerek içinde bulundurduğu çok uluslu yapı gerekse sahip olduğu stratejik konum bakımından her daim uluslararası siyasi arenanın da öznelereinden olan politik bir ada olagelmıştır. Adada farklı siyasi ideolojiler kendine taban bulmuş ve ideolojik çatışmalar adadaki politik gündemi belirleyen ana unsur olmuştur. Adada, Marksizm, Liberalizm, Milliyetçilik gibi ideolojilerin kendine taraftarlar bulduğu bilinirken, tüm çatışmalarının ana ekseninin ‘*kimlik*’ kavramı temelinde var olduğu gözlenmiş ve ada siyaseti kimlik kavramı üzerinden şekillenmiştir. Sağ, sol fark etmeksizin tüm ideolojilerin kimlik kavramıyla bir şekilde ilişki içerisinde bulunmak zorunda kaldığı tespit edilmiştir. Kimlik kavramının ise tarihsel süreçte diğer olgu ve ideolojilerden beslenerek farklı dönem ve coğrafyalarda değişik tanım ve sembollerle beslenerek değişim gösterebildiği bilinmektedir. Adada bulunan güçlü siyasi hareketlerden biri olan Marksist hareket dahi, hedeflediği birleşik sınıf mücadelesine rağmen kimlik kavramının ve milliyetçiliğin etkisinden kurtulamamış, yürüttüğü Marksist mücadeleyi kimlik kavramıyla içselleştirerek sol-milliyetçi bir siyaset pratiği ortaya koymuştur. Çalışmanın bu bölümünde, adadaki siyasi ortamın anlaşılabilmesi için netleştirilmesi zorunlu görülen Kimlik ve onunla dolaylı ya dolaysız olarak ilişki halinde bulunan ve adanın politik ortamında ana perspektiflerolan Liberalizm, Milliyetçilik, Marksizm, Sınıf, Sınıf Mücadelesi, Sol Milliyetçilik gibi olgu ve ideolojiler üzerine farklı kavramsallaştırmalar tartışılmıştır.

2.1 Kimlik

Başta sosyal bilimler olmak üzere sanattan siyasete, siyasetten edebiyata kadar geniş bir düzlemde düşün dünyamızı var eden birçok kavram aslında yaşadığımız dönemi, toplumu ve tarihsel anlamı çözümleyebilmek için ilgi odağımız olmuşlardır. İnsanoğlu hem kendisinin hem de içinde bulunduğu toplumun gerçekliğini farklı seviyelerde anlamlandırmayı arzulamıştır. Sosyal bilimlerin analiz aracı olarak faydalandığı cinsiyet, birey, sınıf türevi kavramlar gibi kimlik de bu araçlardan biri olmuş ve hem tarihsel gerçekliği hem de bugünü analiz

edebilmede sosyal bilimlerin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır ve son yarım yüzyıldır bunların en sık kullanılanlarından biri olmuştur (Özdemir, 201, 2017). Kimlik kavramı 1960 yılından itibaren yoğun bir kullanım alanına girmiş ve sosyalist bloğun çözülmesiyle birlikte sınıf kavramına yönelik olan ilgi kimliğe yönelmiştir. Liberalizmin zaferiyle birlikte sınıf kavramı kimliğin gerisine düşmüş olsa da bu, sınıf kavramı silinmiş ve tedavülden kalkmış anlamına gelmemektedir. Hala birçok kişi sınıf kavramını başat bir analiz ölçütü olarak kabul etmektedir. Kimlik ve sınıf arası rekabet mutlak değildir. Birinin diğerine tercihi her durumda gerekli değildir. Bazen her ikisi özdeşleştirilerek müşterek bir hale de gelmiştir. Bu iki kavram aynı mantıki ve tarihi köklere sahip olan iki zihin kategorisidir (Altunoğlu, 6, 2009). Kimlik kavramının varlığı bugün herkes tarafından kabul edilmekte, aksini iddia eden neredeyse kimse bulunmamaktadır. Her birey için kendini tanımladığı en az bir farklı kimlik mevcuttur. Kimlikler bazen sosyoekonomik statülerle, bazen cinsiyet rolleriyle, bazen inançlar, kökler ve benzer birçok olguyla şekillenmektedir (Özdemir, 202, 2017). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan yabancılaşma durumu beraberinde kaygı, etno-merkeziyetçilik, anomi, aidiyet ihtiyacı gibi problemleri beraberinde getirmiştir. Bu problemler ister istemez '*nereye aitim?*', '*kimim?*' gibi soruları yaratmıştır. Ve tüm bunların tartışmalarından modern anlamıyla kimlik kavramı doğmuştur. Bu yüzden kimlik kavramı sosyal bilimlerde gerçek anlamıyla 1950'li yıllardan itibaren yer almıştır (Özdemir, 206, 2017).

Kimlik, farklılıklar ve ayrışmalar üzerinden oluşmaktadır. Kimliğin tanımlanması bireylerin ve kolektiflerin diğer birey ve kolektifler üzerinden kendilerini ayırtmalarını ve farklılıklarını ortaya koymalarıyla oluşur. Farklılık ve benzerlik her ikisi de birlikte kimlik tanımlanırken kullanılan dinamik ilkelere. Kimlik ilişkiseldir. Kimlik, aynı zamanda hem ait olunan hem ait olunmayan hem benzer hem de farklıyı tanımlamalıdır. Yani kimlik izole bir şekilde meydana gelmeyecek, anlamını karşıtıdan alacaktır. Onu sınırlayabilmek ve anlamsal çerçevesini netleştirilebilmek adına diğerleriyle ilişkisi ortaya koyulmalıdır. *Öteki* olmadan anlamsızdır. Kimliğin oluşumu durağan değildir. Daima kurulabilir bir vaziyettedir. Bir kişinin sahip olduğu kimlik her zaman çok boyutludur. Sona eren, sabit bir durum değildir. Ölüm dahi kimliğin değişebilme ihtimalini durduramamaktadır. Hatta şehitlik, azizlik gibi bazı kimlikler ancak öldükten sonra

ortaya çıkmaktadır. Kimlik aynı zamanda sembollerle de beslenmektedir, onu niteleyen sembolere sahiptir. Kimlik tanımlaması her zaman sembollerle desteklenen bir sistematik gerektirir. Özetle kimliğin var oluşunda benzersizlik, benzerlik, öteki koşulu ve sembolere ihtiyaç vardır. Kültürel sembol sistemleri kimliğin anlamının oluşumunda büyük rol oynar. Giyim kuşam kültürünün belirli tarihsel arka planlar taşıması ve kıyafetlerden çıkartılabilen anlamlar bunun en büyük örneklerindendir. Aidiyetimizi temsil etmek için kullanılan semboller bazen devlet, millet, bayrak gibi büyük öznelere simgelerken bazen gündelik hayatın sıradan kavramlarını dahi temsil etmek adına kullanılabilir. (Özdemir, 203-205, 2017).

Kimlik birçok disiplinin ilgisini arttırarak devam ettirdiği bir kavramdır. Kimliği çerçeve içine almadan topluma, bireye, dünyaya, insana dair herhangi bir tartışma yürütmek mümkün değildir. Bugün kullanıldığı şekliyle kimlik psikoloji disiplininin çalışmalarının bir meyvesidir. Devamında evirilerek etnoloji, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi disiplinlerce de yoğun biçimde ele alınmış ve nesneleştirilmiştir (Altunoğlu, 7, 2009). Sosyal bilimlerdeki gelişim aşamasında ise genellikle sosyolojik ve psikolojik disiplinler temelli nesnelleştirmeler kullanılmıştır. Psikoloji kimliğe içsel, sürekli ve derin bir anlam yükler. Sosyolojik bakışta ise geçici ve dışsaldır. Toplum ve birey arasındaki etkileşimden ortaya çıkarılmış yapay bir meyvedir. Belli bir adla tanımlanma, bu tanımlanmayı sahiplenme, ona uyan rolleri benimseyerek kurallarına göre davranma durumudur (Özdemir, 204-205, 2017).

İçerisinde haslet taşımayan herhangi bir ırksal farklılık sadece antropolojik anlamda bir farklılık meydana getirir. Ne zaman iki farklı antropolojik grup haslet aracılığıyla toplumsal eyleme dönüşür ve ‘aktör’ halini alır orada siyasallaşma da meydana gelir ve sosyolojinin ilgi alanına girer. Bununla birlikte kimlik, geniş anlamıyla siyasal bir özneye temel ve dar anlamıyla siyasetin öznesi olarak yerini aldığı anda artık yalnızca sosyolojik ve psikolojik değil, siyasal bir kategori halini de alır. Özne ve iktidar, siyasetin merkezinde yer tutan iki husustur. Değişik siyaset yöntemlerini belirlememize olanak sağlayan kilit sorular, özneyi ve iktidarı kim ve nasıl olarak tanımladığımızla alakalıdır. 19 ve 20.yüzyılların siyasetini belirleyen iki meta kavram *ulus* ve *sınıf* olmuştur. Sosyal bilimlerde kimlik siyaseti, kadın hareketi,

çok kültürlülük, sivil haklar, ayrılıkçı hareketler, cinsel tercih hareketleri, şiddet ve milliyetçi ihtilaf alanlarını içerecek biçimde tanımlanmıştır. Böylece, 1980'lerden itibaren siyaseti, kimlik ve kültürle alakalı her hareket kimlik siyaseti üzerinden nitelenmiş, kimlik bir çatı kavram halini almıştır (Özdemir, 206-207, 2017).

Kimliğin ortaya çıkışı modern siyasi ideolojilerin gelişiminin ardından gerçekleşmiş ve kimlik değişik coğrafyalarda farklı olgu ve ideolojilerin etkisi altında kalarak birbirinden farklı şekillerde hayat bulmuştur. Bu başlığın devamında kimliğe dolaylı ya dolaysız olarak etki eden olgu ve ideolojiler incelenecek ve kimliğin nasıl ortaya çıktığı ve hangi şartlarda nasıl etkilere sahip olarak ne gibi sonuçlar yarattığı tartışılacaktır.

2.2 Liberalizm

Siyasal bir ideoloji olan Liberalizm'in kökeni Aydınlanma düşüncesine dayanmaktadır. Kelime kökeni soylu, cömert ve özgürlükçü kişi anlamlarına denk düşen Latince '*liberalis*' olmasına rağmen, modern kullanımında bunlardan sadece özgürlükçü prensibine sahip çıkmış ve ilk ortaya çıktığı günden bugüne dek özünü, iktisadi ve siyasal özgürlük hakkını savunarak ortaya koymuştur. Liberal sözcüğünün ilk olarak bir siyasi harekete adını vermesi 19.yüzyılda İspanya'da kendini '*Liberales*' olarak isimlendiren, mutlakıyetçi yönetime karşıt bir yığının monarşi rejimini yıkması ve anayasaya dayalı bir rejim kurmasıyla siyasal ideolojiyi tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır 17.yüzyıl Batı Avrupası'ndaki gelişmeler liberal düşüncenin ortaya çıkışının öncülü olmuştur. Bu dönemde, feodal rejimler yerine yükselen mutlakıyetçi yeni rejimler feodal ekonomik modelinin temeli olan sömürü düzenini değiştirmemiş, aksine bu sömürünün özünü merkezileştirerek her türlü erki krala vermiştir. Böylece mutlakıyetçi rejimler feodal düzenin sınıfsal yapısını korumuş ve bu yapının temeli olan 'keyfi iktidar' pratiklerini tek otoritede toplayarak daha da güçlendirmiştir.

Feodal yönetimlerden mutlakıyetçi yönetimlere geçişte yaşanan üç temel gelişme halk üzerinde baskıyı daha da arttırmıştır; Vergilerin artık tek elden toplanarak saray hazinesine aktarılması, düzenli kolluk kuvvetlerin ve askeri güçlerin

sürekli savaşa çağırılması ve tek kanun yapıcının kral olması. Bu gelişmeler kralı ‘*devlet benim*’ konumuna evirmiştir. Merkezileşen bu yeni monarşiler kiliseyi de kendi kontrolü altına almaya gayret etmiştir. Birçok kral, papalık kurumu aracılığıyla dinin siyasal iktidar üzerindeki teşebbüslerini kısıtlamıştır. Böylece dini kurumları da kendi iktidarına eklemleyen krallık rejimleri, mevcut siyasi güçlerini daha da güçlendirerek alternatifsiz tek güç halini almışlardır. Bu mutlakıyetçi rejimler, siyasal iktidarı tek elde toplayan, tüm kazanımların ve iktisadi faaliyetlerin üzerinde kontrol sahibi, otoritesini din ve kilise ile iç içe geçirerek daha da güçlendiren ve meşruiyetini de geleneklerden sağlayan siyasal hareketler olmuşlardır (Birler, 299-301, 2017). Gittikçe büyüyen devlet ve devlet bürokrasisi devlet dışı aktörler olan mülkiyet sahiplerini ve sıradan insanları zamanla kula evirmiştir. Örneğin Sümer medeniyetine başkentlik eden Uruk kentinde, tapınak ve kamu binaları şehir arazisinin toplamının üçte birini işgal etmekteydi. Rahipler ve Zigurat adı verilen tapınaklar geniş toprak parçaları üzerinde egemendi. Bürokratların ve onların yakınlarının sahip olduğu toprak, mevcut tarım arazilerinin yarısından fazlasını oluşturmaktaydı. İnsanlar ise ücretli tarla işçilerine dönüştürülmüş durumdaydı. Sadık komutanlara, onların ailelerine, Zigurat rahiplerine bahşedilen arazi ve toprakların varis sistemiyle babadan oğula el değiştirmesiyle feodaliteye benzer sistemler oluşmuştu (Özpek, 130-131, 2017).

Bu rejimlere karşı çeşitli karşı hareket ve devrim girişimleri yaşansa da bu karşı çıkışlar gerçek anlamıyla başarılı olamamıştır. Bu rejimlerin yıkılışında en önemli etkiyi gösterecek olan gelişme Aydınlanma Düşüncesi olacaktır. Aydınlanma Düşüncesi beraberinde Liberalizmi getirecektir. Aydınlanmanın akılcılık ilkesi, insan aklının doğanın evrensel yasalarını kavrayabilme yetisine inanmaktır. Bu ilkeye göre dünyayı değişmez olan doğa yasaları yönetmektedir. Bu kanunları belirleyen şey akıldır. Aydınlanma düşüncesi, meşruiyetini geleneklere dayandıran siyasal iktidarlara reddetmektedir. Onlara göre siyasal düzenler usçu kanunlar uyarınca yaratılmalıdır. Temeli kan bağına dayanan, babadan oğula el değiştiren rejimler akılla bağdaşmaz. Bunun yerini bilimsel bir yaklaşımla, aklın kuralları uyarınca oluşturulan siyasal rejimler almalıdır. Kilise’nin ve dini diğer kurumların toplum üzerinde ilahi gerekçeyle kurdukları ahlaki baskılar reddedilmelidir. Ahlaki kanunları belirleyecek olan şey de akıldır. Dini temel olan kurumların, oluşturulan,

oluşturulacak olan ve toplum hayatını şekillendiren kanunlar üzerinde hiçbir tasarrufu olmamalıdır. Toplumsal ve siyasal hayatın temeli *Laiklik* uyarınca şekillendirilmelidir. Din bir vicdan meselesinden ötesi değildir.

Akılcılık ilkesinin bu eleştirileri içerisinde devrimsel nitelikte iki temel önerme barındırmaktadır. Onlara göre tüm insanlar “özgürdür ve eşittir”. Fiziksel herhangi bir engele sahip olmayan her insanın düşünme kapasitesi birdir. İnsanları birbirinden ayırt edici olan becerilerinin çok veya az olması değil, bunları kullanmaya ve geliştirmeye yeterli fırsatı olup olmamasıdır. Her insan eşit doğar, sonrasında ortaya çıkan farklar, içine doğduğu toplumsal düzenin getirmiş olduğu ayrıcalıklardan kaynaklanır. Bu nedenle geleneksel tüm ayrıcalıklar Aydınlanmacılar tarafından reddedilmektedir (Birler, 300-302, 2017).

Aydınlanma düşüncesinden doğan Liberalizm, bireysel ölçütte kendi paylaşmasa dahi başka düşünceleri kabul etmeyi ve onların ifade edilebilmesine imkan sağlamayı, onaylamadığı eylemlerin dahi gerçekleştirilebilmesini kabul etmeyi ve aynı özgürlüğü hem kendisine hem de diğerlerine sağlamayı amaç edinmektedir (Demichel, 620, 2016) Bu cereyanın temel meselesi bireylere, devlet müdahalesine karşı özgürlüklerini kazandırabilmektir. Liberalizm, altın çağı geçmişte değil gelecekte bulacağını iddia ederek ileriye arayan bir prensibi savunmuştur. Bireyi geçmişle olan bağı koparmasıyla bu altın çağa ulaşılabilecektir. Bu çizgisi onu Aydınlanmanın hem mirasçısı hem de sürdürücüsü statüsüne evirmiştir. İlerlemeden yana olan tavrı mevcut düzeni değiştirme ilkesini zorunlu kılmış ve bu da onu statükonun savunucusu olan muhafazakarlığın karşısında konumlandırmıştır. 19.yy’ın liberal ideologları kilise, soyluluk, monarşi gibi büyük kurumlardan değil, bireysel, normal insandan yola çıkmıştır. ‘*Birey*’ kavramı burada kilit bir role sahiptir. Ünlü liberal teorisyen John Stuart Mill; ‘*Devletin uzun vadede değeri, onu oluşturan bireylerin değerine bağlıdır.*’ demektedir. Bununla birlikte liberal düşünce yine Aydınlanmanın etkisiyle insan doğasına güvenmekte ve muhafazakarlığın iddia ettiği gibi insan doğasının kötü olmadığını savunmaktadır. Onlara göre, insan doğası irrasyonel değil rasyondur. Kökene dayanan toplumsal statüye, siyasal iktidara ve imtiyazlara karşı çıkıp fırsat eşitliğini desteklemektedir (Berktaş, 50-51, 2016). Onlara göre, ne Tanrı’nın dünya

üzerinde temsilcisi olma misyonu, ne karizmatik liderlik ne de Nazizm gibi üstün ırka dayalı bir siyasal iktidar biçimi kabul edilebilir. Bireyler özgür ve eşitlerse iktidar da onların rızası üzerinde yükselmelidir ve iktidarın oluşumunda ve ilerlemesinde belirleyici olan tüm süreç boyunca aynı etkiye sahip olmalıdırlar. Bu mutlak bir erk, tek bir iktidar düşüncesini akıl dışı kılmaktadır.

Dini otoritelerin siyaset üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması ve bunun önüne geçilmesi gerekliliği de liberal felsefenin temellerinden birini oluşturmaktadır. Tüm inançlara eşit mesafede yaklaşılmalıdır ve hiçbirini bir diğerinden daha çok kayrılmamalıdır. John Locke’a göre bireyin ilahi kurtuluşunu gerçekleştirmek iktidarların sorumluluk alanlarından biri olmamalıdır. J.S Mill için ise siyasal iktidarların baskı ve uygulama meşruiyeti sadece yaşam güvencesi ve özgürlük gibi haklara gerçekleşecek tehditler karşısında geçerli olmalıdır. Siyasal iktidar, sadece bu şartları sağlayabildiği sürece bireyin yararınadır (Birler, 304-305, 2017). Bu aşamada liberal felsefe, insan doğasını ve onun rasyonelitesini, devletin oluşturulmasını, çatışma değil, işbirliği kavramı perspektifinden analiz etmektedir. Devletin, ulusal ve uluslararası zeminde zor kullanma yetisi onun ortaya çıkışının sonuç veya nedeni değildir. Belli sayıda insanın yine belli sayıda konu hakkında ortak hareket etmesi üzerine karar vermesiyle birlikte “*gönüllü birliktelik*” kavramı üzerinden değerlendirilmelidir (Özpek, 127, 2017).

Bireylerin ekonomik faaliyetlerin engellenmesi veya kısıtlanması da bireye verilebilecek en büyük zararlardan biridir. Liberalizm, özel mülkiyet hakkını bireyin en temel üç hakkından biri olarak nitelemektedir. Özel mülkiyet modelinin gelişmesi ve korunabilmesi de ancak kapitalist ekonomi modeli ve serbest piyasa mekanizmasının işlemesine bağlıdır. Liberal felsefeye göre özel mülkiyet kavramı sadece taşınabilir veya taşınamaz mallarla sınırlandırılmaz. Tüm bireylerin sahip olduğu emek gücü de bir özel mülkiyettir. Yani kapitalist ekonomi modeli bireyin sahip olduğu emek gücünü istediği fiyata satabilme özgürlüğünü de savunmaktadır. Liberal felsefenin serbest piyasayı savunmasının sebebi mutlakıyetçi ve din temelli rejimlere karşı çıkmasıyla aynıdır; politik iktidarın sorumluluk alanı bireyin mevcut doğal haklarını korumasıyla sınırlıdır. Bireyin özel mülkünün güvencesini sağlamak dışında piyasaya yapılacak her türlü kısıtlama iktidarın sınırlarını aşması anlamına

gelir. Bunun dışında liberal felsefe, serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizmin insan doğasına en uygun olan ekonomik model olduğuna inanmaktadır.

Ünlü liberal teorisyenlerden Adam Smith, rekabet odaklı bir üretim sistemi olan kapitalizmin işleyiş misyonunun serbest piyasada malların el değiştirmesiyle sağlanan kazancın arttırılması olduğunu iddia etmiştir. Bunun gerçekleşmesi için ön koşulsuz bireyin ekonomik girişimlerinin hiçbir müdahaleyle veya sınırlandırılmayla karşılaşmamasıdır. Bunun gerçekleştirilebildiği durumda sadece bireyin değil toplumun da zenginliği artacaktır. Bu önerme iki temel varsayıma dayanmaktadır. İlkine göre toplumu meydana getiren bireyler daima kendi kazançlarını en üst seviyeye çıkartabilmek için çaba göstereceklerdir. Kazancı arttırabilmek için her türlü rekabete girecek, her tür yatırımı yapacaklardır. Bu rekabetten kazançla çıkabilmek ve karını arttırmak için hem kendi hem de ellerindeki üretim araçlarının niteliklerini geliştirmeye çalışacaklardır. Bu beraberinde sadece onların bireysel gelişimini değil toplumun da gelişimini getirecektir. Diğer varsayıma göreyse, ekonomik faaliyetlerin sınırlandırılmadığı bir piyasada, çıkarların maksimum tatmini prensibiyle hareket edileceğinden dışarıdan bir müdahaleye ihtiyaç yoktur. Piyasa zaten kendi kendini düzenleme yetisine sahip olacaktır. Smith bu durumu “*Görünmez El*” kavramıyla açıklamaktadır. Bireylerin sergileyeceği rekabetçi ve bencil tutumların piyasada bir karmaşıklık meydana getirmeyeceğini, aksine kendi kendini düzenleyecek olan piyasanın bireylerin ekonomik durumunu geliştirerek sosyal uyumu da arttıracığını iddia etmiştir (Birler, 305-307, 2017). Liberalizmde bireysel kara yapılan bu vurgu, aslen özel kara veya özel kara değer biçmeyen Hristiyanlığa da karşı çıkıştır ve bu yönüyle devrimci bir niteliktedir (Berktaş, 59, 2016).

Bu iki varsayımın üzerinde yükselen serbest piyasa ekonomisinin temel sonucu, piyasanın tüm bireylere açık olması olmuştur. Her bireyin, piyasanın iktisadi teşebbüs sürecine katılmaya hakkı vardır. Ama piyasaya eşit erişim imkanına sahip olan bireylerin kazançlarda da eşit olması gibi bir durum söz konusu değildir. Liberaller, kazanılan zenginliğin topluma eşit olarak pay edilmesine karşı çıkmaktadırlar. John Locke’un emek-değer teorisine göre, tüm bireyler emeğini (düşünsel ve beyinsel üretim kapasitesini) kendi arzuladığı şekilde kullanabilirler.

Emeğini kullanarak doğanın kaynakları üzerinde dönüşüm sağlayan her birey bir değer meydana getirmiş olur ve böylece özel mülk edinme hakkı elde etmiş olur. Bu her bireyin özel mülk edinebilme hakkına eşit erişim şansı olduğu anlamına gelmektedir. Ancak harcanan emek herkes için nitel ve nicel açıdan eşit olmayacağından emeğin geri dönüşümü de eşit olmayacaktır. Elde edilen mülkiyet miktarı farklılık gösterecektir. Bu şekilde ortaya çıkan eşit olmayan mülkiyet dağılımı, adaletsiz olarak nitelendirilemeyecektir. Asıl adaletsizlik üretilen farklı değerlerin eşit olarak ödüllendirilmesidir (Birler, 305, 307, 2017).

‘*Hukukun üstünlüğü*’ kanalıyla bireysel hakları güvence altına almak isteyen liberal teori, bu hukukun meşruluğunu ise bireylerin rızasıyla ortaya çıkan, sınırlı bir yönetimden alacağını belirtir. Doğal durumdan kurtulmak isteyen özgür bireylerin herhangi bir baskı altında kalmadan rıza ile bu toplum sözleşmesine dayalı bir siyasal yönetim meydana getirmelerini arzular (Berktaş, 52, 2016). Bu düşünceyi ilk kez kuramlaştıran Thomas Hobbes olmuştur. ‘*Doğal halde*’, yani toplumun ortaya çıkışı öncesi dönemde insanlar, herhangi bir kanun, kural veya otoritenin düzen sağlayıcı niteliği olmadan, radikal bir özgürlük ve eşitliğe sahiptir. Bu doğal hal insanın yaşamı için taşıması gereken şartlardan oldukça uzaktır. Düzenleyici hiçbir güce sahip olmayan bu düzende insanlar kendi arzuları için yapabilme yetileri olan her şeyi yapmakta serbesttirler. İnsanoğlu bencil bir doğaya sahiptir ve bu varsayımsal hal içerisinde yaşamı diğer bireyler tarafından tehdit altındadır. Can güvenliğinin olmayışının yarattığı korkuyla devam eden birey için yaşam; acımasız, yalnız, kısa ve fakirdir. Liberalizme göre toplumlar, bu doğal halin düzensiz ve korku dolu doğasından kurtulmak adına bireylerin kendi rızasıyla, kendi özgürlükleri kısıtlamak pahasına oluşturdukları sözleşmenin ürünüdür. Bu sözleşmenin şartları oldukça kolaydır. Kimse, diğerinin mal ve can güvenliğine kast etmeyecek, onun özgürlüğünü kısıtlama girişimlerinde bulunmayacaktır. Yani toplum, bireylerin yaşam güvencesiyle birlikte, mülkiyet haklarını ve özgürlüğünü koruma altına alabilmek adına onların rızası üzerinde gerçekleştirilmiş yapay bir oluşumdur.

Liberal felsefe, bireyin ihtiyaçlarını ve haklarını daima toplumsal hak ve ihtiyaçların önüne koymuştur. Toplum refahı adı altında ortaya koyulacak düşüncelerin bireyin özgürlüğünü kısıtlayabilme tehlikesi barındırabileceğinden

dolayı bu fikirlere şüpheyle yaklaşır. Önceliği bireyin faydası ve refahıdır. Kamusal yarar, ancak bireysel menfaatlerin toplamı olarak kabul edilebilir. Sonuç itibariyle yapay bir şekilde oluşan, sahip olduğu güç bakımından zayıf bir doğası olan liberal toplum kurgusu ancak bireylerin yaşamını kolaylaştırıcı bir misyonla kabul edilebilir. Devletin insan hayatına müdahale erkini ise birey-devlet ilişkisini iki ayrı temelde işler; kamusal ve özel alan.

Bireyin kendi faydasını sağlamak adına başkalarının özgürlük alanını kısıtlamayan tüm teşebbüslerin bireyin özel alanını kapsamaktadır. Bu alanda bireyler tam anlamıyla özgürdürler ve tam bağımsızlık içerisinde hareket, fikir ve ifade özgürlüğünün sahibidirler. Vicdan özgürlüğü ve özel mülkiyet alanları, bireyle devlet arasında oluşmaktadır ve bireyler bu alanlarda kendi tasarruflarına sahiptirler. Özel alanın dışında kalan her türden alan ise kamusal alan sayılmaktadır. Bu alanda sözleşme gereği devlet her türden müdahale hakkının sahibidir. Anayasa ve kanunlar bu alanı düzenlemek için yapılmıştır (Birler, 310-312, 2017). John Locke, devletin kendisine tanımlanan sınırı asla aşmaması gerektiğini bildirir ve bireyin doğuştan hakkı olan özgürlüğün elinden alınmasının bir sonucu olmasını gerektiğini söyler. Yurttaşların kendi mülkiyet, özgürlük ve yaşam hakkını çiğneyen yöneticilerin yönettiği devletlere karşı devrim yapma ve onları devirme hakkını olduğunu iddia eder (Berktaş, 55, 2016)

Liberalizm, 20. yy'ın sonlarından itibaren küresel bir başarı ve yaygınlık elde etmiş gözükmektedir. Bu başarının ana sebebi 1990'lı yılların başından itibaren Doğu Avrupa sosyalist rejimlerinin çözülmüş olmasıdır. Liberalizm, serbest piyasasıyla dünyanın hemen hemen her ülkesinde egemenlik kurmuş gözükmektedir. Buna rağmen kendi içinde çelişkiler barındırdığı ve insanlığın iyiliği için gerçek kurtuluş olmadığı gerekçeleriyle diğer ideolojiler tarafından da sık sık eleştirilmiştir (Birler, 312-313, 2017). Liberal teoriye ilk büyük eleştiri realist teorisyenlerden gelmiş ve ütöpik olmakla itham edilmiştir. Onlara göre uluslararası sistem ütöpiktir ve bunun önüne geçebilmenin bir yolu yoktur. Liberallerin belirttiği gibi uluslararası örgütler, uluslararası ticaret ve demokratik hükümetler savaşları önlemeyecektir. Dünya üzerinde bulunan tüm devletler demokratik değildir ve demokratik olmayan diğer devletler mevcut durumlarından oldukça memnundur. Bu devletleri demokratik

olarak dönüştürebilmenin dahi tek yolu savaştan geçerken, liberalizm nasıl savaş ve çatışmayı önleyecek ve anarşik yapıyı nasıl ortadan kaldıracaktır? Devletleri savaştan alıkoyacak tek şey güç dengesidir ve bu denge var olduğu müddetçe savaş gerçekleşmeyecektir. Marksist teorisyenler Friedrich Engels ve Karl Marx için ise Liberal devlet, üretim araçlarına sahip olanlar tarafından, kurdukları sömürüye dayalı düzenin devamını sağlamakla görevlidir. Burjuvanın icadı olan devlet, hem kendi sınırları içerisinde hem de küresel alanda temsil ettiği sınıfın çıkarlarını koruyabilmek adına çatışmalar yaratmaktadır. Uluslararası ticaret olmayan sorunlar üretmiş, dünyanın küçük bir kesimini zenginleştirirken geriye kalanları onların zenginliğini arttırabilmek adına zor şartlar altında çalışmaya mecbur kılmıştır (Özpek, 152-153, 2016). Friedrich Engels, Liberal teoride devlet politikasını asıl yönlendiren şeyin ekonomik süreçler olduğunu iddia etmiştir. Ekonomik süreçlerin, devleti yönlendirmekle kalmayıp hem uluslararası düzlem hem de ülke içinde mülk sahiplerinin ihtiyacı olan işgücünü sağlayabilmek adına baskı ve savaş dahi her yolu kullanmaya yetkili kıldığını söylemiştir. Engels'e göre liberal teoride iddia edildiği gibi devlet mülk sahiplerini değil, mülk sahipleri devleti kontrol etmektedir. Onun için devlet ‘*zor üzerine kurulu bir mülkiyet sistemi*’ anlamına gelmektedir. Devletin ortaya çıkışı beraberinde ‘‘başkasının emeğini ödemedi sahiplenme hakkı’’ getirmiştir. Devletin ortaya çıkıp kurumsallaşmasıyla sömürünün ve çatışmanın kaçınılmaz hale geldiğini söylemiştir. (Özpek, 127-128, 2016).

Lenin’in, Karl Marx biyografisinin sunuş kısmında yazılana göre ise, Liberalizmin ortaya çıkış döneminde, başta demokrat olan bir burjuva sınıfı vardır. Bu sınıf demokrasiyi savunan ve uğrunda mücadele eden ilk sınıf olmuştur. Ancak proleter sınıfının tarih sahnesinde yer almaya başlamasıyla birlikte demokrasi mücadelesini burjuvaziden devralmış, onun bu mücadeleyi sahiplendiği oranda burjuvazi de gericileşmeye, anti-demokratik özellikler göstermeye başlamıştır Tez çalışmasının devamında Marksizm detaylı olarak ele alınacaktır (Lenin, xxiii, 2010).

Marksizm’in daha iyi kavranması ve neye karşı, hangi ortamda var olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi adına çalışmanın bu bölümünde Liberalizm detaylı olarak ele alınmıştır. Liberalizmle birlikte Aydınlanmanın ışığında ortaya çıkan birey odaklı özgürlükçü fikirler beraberinde otokratik veya monarşist yönetimlere karşı ulus

kavramını doğurmuş ve buradan ekseriyetle zaman içerisinde değişime uğrayacak olan ilk modern milliyetçilik ideolojisi siyaset sahnesinde yerini almıştır. Zaman içerisinde farklılaştığı ve yeni bir hal aldığı gözlenecek olan milliyetçilik ideolojisi döneminde ortaya çıkışı itibarıyla ilerici kabul edilmektedir. Liberalizmle birlikte oluşan ulus fikrinden doğan bu yeni ideoloji bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3 Milliyetçilik

Milliyetçilik, millet kavramını düşünsel dünyasının ve değer sisteminin merkezine yerleştiren kültürel ve siyasi bir konumlanma olarak tanımlanmaktadır. ‘millet’ kavramı Milliyetçiliğin tarihsel kökenlerine inmeye çalışırken karşıt iki yaklaşım çatışmıştır. Bunlardan ilki, milletin tarih öncesine dayanan köklere sahip tarihsel ve toplumsal bir gerçeklik olduğunu iddia eder. Bu tanıma göre millet, ortak bir geçmişe sahip olan, ortak bir dil kullanan, ortak din, kültür bağlarına ve ortak gelecek istencine sahip bir topluluktur.

Diğer görüş ise milletin henüz birkaç yüzyıllık tarihsel geçmişe sahip toplumsal bir kurgu olduğunu söyler. İlk yaklaşım, kökenci ve ilkçi olarak nitelendirilirken, günümüz milliyetçilik teorisyenleri tarafından neredeyse hiç destek bulmamaktadır. 1980 yılından itibaren hacimsel anlamda büyük bir artış gösteren milliyetçilik konulu araştırmalarda milletin tarihsel bir kurgu olduğunu iddia eden yaklaşım yaygındır. Bazı kuramcılar milletin ortaya çıkış dönemini modern çağ olarak kabul ettiklerinden dolayı onu ‘*modernist*’ olarak nitelerler. Millet ve milliyetçilik konulu teorik araştırmalarında en önde gelen Benedict Anderson, Ernst Gellner, Miroslav Hroch ve Eric Hobsbawm gibi bilim insanlarının tamamı farklı siyaset bilimi geleneklerine sahip olsalar da milletin modern bir kurgu olduğu fikri üzerinde uzlaşmışlardır (Arslan, 395, 2017). Her zaman sıkça duyduğumuz, birçok kavramla ilişkilendirilip söyleyenin kişisel görüşüne göre farklı anlamlar yüklenen milliyetçilik kavramı, diğer tüm kavramlar gibi tarihsel anlamda gelişim çizgisine ve yer aldığı bağlama göre anlamsal dönüşümlere uğramıştır. 18.yy’ın bitişinde politik ve toplumsal bir nitelik kazanmış ve modern bir kavram olarak görülmüştür. Milliyetçilik, ilk olarak ekonomik ve toplumsal gelişimlerini tamamlamış olan Batı

Avrupa toplumlarında, ‘ulusdevlet’, ‘yurtseverlik’, ‘yurttaşlık’ gibi kavramlarla ilişkili olarak tanımlanmıştır. Ancak zamanla dünyada yaşanan kültürel, toplumsal ve politik gelişmelerle birlikte ‘etnikgruplar’, ‘etnikkültür’, ‘irredantizm’, ‘azınlıklar’, ‘etnisite’, ‘faşizm’ gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Bu durum milliyetçilik konulu çalışma ve araştırmalara da sirayet etmiş ve kavram, Batılı milliyetçilik-Doğulu milliyetçilik, teritoryal milliyetçilik-etnik milliyetçilik, olumlu milliyetçilik(birleştiren)-olumsuz milliyetçilik(ayırıcı) gibi dikotomik çözümlemelerle birlikte ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bugün milliyetçilik, uluslararası ilişkiler literatüründe, genellikle belirli sınırlarda, etnik gruplar arası çatışmalar ile ayrılıkçı(terörist-gerilla) grupların ideolojisi olarak görülmektedir (Çağlayan, 13-14, 2013). Hangi ideolojiyle ittifak yaptığına bağlı olarak milliyetçi düşünceler farklılaşmaktadır. Bu yüzden tek bir milliyetçilik değil, milliyetçilikler vardır. Milliyetçilik, 20. Yüzyılın başından itibaren sosyal bilimlerin konusu haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın sonundan itibaren ise sistematik biçimde incelenmeye başlamıştır. Milliyetçilik teorik kökenleri zayıf bir ideoloji olmasına rağmen siyasal pratik anlamında işlevli ve oldukça büyük etkiler yaratmıştır. Diğer ideolojilerin aksine milliyetçiliğin önemli ideologları, teorisyenleri yoktur. Her milliyetçiliğin kendine özgü entelektüel/seçkin grupları, tarihçileri, gazetecileri, edebiyatçıları vardır (Kerestecioğlu, 309-310, 2016).

Milliyetçilik ‘yok olan’ ve ‘biten’ bir toplumsallıkla, yeni var olan toplumsallığın arasındadır. Milliyetçilik bu eski düzenin benimsediği değerleri harekete geçirip yeni toplumsal düzeni kurmayı amaç edinir. Milliyetçilik, ilhamını geçmişten alan bir yeni yaratmayı arzular. Bu sebeple milliyetçilik hem muhafazakar hem de yenilikçidir. Milliyetçilik, sanayileşmenin başladığı ilk yıllarda, varoşlardan kentlere doğru gelişen iç göç hareketiyle birlikte kentlerde ortaya çıkan yığınların kendi tarihsel kökenlerine dair merak ve arayışları yanıtlar. Onlara bir ‘kimlik’, ‘kök’ ve ‘anlam’ sunarken en yoğun kullandığı alan tarihtir. Milliyetçilik kitleleri tanımlarken bazı kültürel kodlar kullansa da köklerde cinsiyet ve sınıf ayrımına yer vermez. Milletleri yüceltmek üzere kurgulanan bir milli tarih kullanır. Milletlerin tarihi kahramanlıklar ve başarılar tarihidir. Tarih okuması ve yüceltme bunu ortaya koyacak şekilde gerçekleştirilir. Seçici bir algılayış hakimdir. Bazı olaylar milletlerin önüne çıkarılmaya gayret edilirken bazı olay ve dönemlerse unutturulmaya çalışılır

ya da gerçekliğinden uzaklaştırılarak yeniden yorumlanır. Tarih kullanılarak ‘‘milli kimlik’’ oluşturulmaya çalışırken ‘‘biz’’ ve ‘‘bizim olan’’ yaratılır. Biz’in ortaya çıkışı ‘‘öteki’’ de beraberinde getirmiştir. Hem içeride hem de dışarıda bir ‘‘öteki’’ mevcuttur. Diğer milletler dışarıdaki ötekiyi oluştururken, içerideki öteki ise farklı kültürel değerlere sahip azınlıklar ya da ‘yetersizliğinden’ dolayı milliyetçi projeyi anlayamayan ve onun önünde engel oluşturan aydınlanmamış kişilerdir. Dolayısıyla, her milliyetçilik, bir ya da birden çok milliyetçilikle bağ halindedir. Birbirini etkiler, iletir. Yani milliyetçilik, başka bir milliyetçiliği doğurur (Kerestecioğlu, 318-319, 2016).

Milliyetçiliğin, seçici tarih algısının belirleyicisi Romantizm olmuştur. Milliyetçilik, tarihi romantik gözlerle yorumlamış ve bu tarihsel yeni anlatı içerisinde neyin yer alıp yer almayacağına karar veren şey romantik unsurlar olmuştur. Kitlelere ulaşılırken tarihle birlikte kullanılan diğer kodlar olarak dil, heykel, kent mimarisi, resim ve müzik de bolca kullanılır. Her birinin ortak yanı tamamında bolca abartılı bir ulaşım dilinin kullanılmasıdır. Abartı, milliyetçi idealin en önemli özelliğidir. İlmîlik ve alçakgönüllülük milliyetçi yazımlarda neredeyse hiç görülmez. İyi çok iyiye, kötü çok kötüdür. Her şey nettir, flu yoktur. Sıradanlık görülmez, kahramanlar olağanüstü ve sıradışıdır. Romantik seçiciliği, sentezciliği ve abartılı ifadeleri milliyetçiliği dünyaya net bir bakış sağlayan bir söylem haline getirir. Bu söylemin basitliği, geçmişi kullanması, açıklığı ve geleceğe umutla bakması onu 19. ve 20. yüzyıllar boyunca kitlelere en hızlı ve en kolay ulaşan ideoloji yapmıştır. Milliyetçiliğin toplumları harekete geçirmedeki işlevi diğer ideolojilerden daha fazladır. Milliyetçilik topluma, onunla birlikte bireylere eylem çağrısı yapan bir ideolojidir. Parlak bir geçmişten başlayarak parlak bir geleceğe sahip olacak olan millet romantizmin bütün öğelerini taşıyan bir kahramandır (Kerestecioğlu, 322,324, 2016).

Milliyetçiliğin nerede başladığına ve ilk ne zaman ortaya çıktığına dair ihtilaflı bir durum söz konusudur. Milliyetçilik konulu araştırmalarda farklı görüşler iddia edilmektedir. Milliyetçiliğin ilk olarak Fransız Devrimi’yle birlikte ortaya çıktığını iddia eden görüş çoğunluktadır. Milliyetçiliğin ilk ortaya çıkışıyla ilgili farklı iddialar ve ihtilaflar olsa da siyasal bir hareket olarak milliyetçiliğin kökleri

Fransız Devrimi'ndedir. Devrimle birlikte 1793 senesinden sonra yerel çıkarlar özünden kopmaya, feodal bağlar çözülmeye başlamıştır. Eski, tarihe karışmak üzeredir. Bu tarihten itibaren J.J Rousseau'nun ideallerinin etkisi artmıştır. Rousseau, 18.yüzyılın aydınlanma hareketinin kozmopolit yaklaşımına yönelttiği eleştirilerle ve yönetilen-yönetici ilişkilerini '*genel irade*' kavramıyla tekrardan kurgulamasıyla milliyetçi idealin kurucularından kabul edilir. Rousseau'nun '*genel irade*' kurgusu '*kolektif irade*' ile bu iradeyi meydana getiren bireylerin iradesini dengelemeye çalışmaktadır (Kerestecioğlu, 330, 2016).

Fransa'da devrimle birlikte ve bu yeni düşüncelerle sentezlenerek oluşan milliyetçilik kavramı bu yeni devletin devamlılığını amaçlayan ve kitleler gözünde meşruiyetini sağlamaya çalışan bir '*yurtseverlik*' olarak görülmüştür. Bu dönemde milliyetçiliğin siyasal anlamı milleti halk ve devletle eşitleyen bir anlamdır. Devlet, halk ve millet birbirine eşittir ve birbirini var eder. Özgür devletlerin sınırları içerisinde var olan topluluklar eşit yurttaşlık temelinde '*milleti*' meydana getirir. Bu milliyetçilik tanımında, milletlerin var olan ortak yanları dil, etnik köken gibi unsurlar değildir. Özel çıkara karşı ortak çıkar ve ayrıcalığa karşı ortak yarar gibi unsurlar milletleri var eden ortak yanlardır. Bu dönemin devrimci ideologları tarafından millet, beraber yaşama arzusuna sahip grup olarak tanımlanırken, milliyetçilik de yurtseverlik olarak tanımlanmıştır (Çağlayan, 15, 2013).

Fransız Devrimi'nin ardından Napolyon döneminde ise milliyetçilik demokrasi ile düşünsel bağlarını yitirmeye başlarken, militarizmle olan bağıni kuvvetlendirmiştir. Napolyon işgalleri milliyetçiliğin Avrupa'da yayılmasının önünü açmış ve hız kazandırmıştır (Kerestecioğlu,331, 2016). 1871 yılından itibaren ise Avrupa, ulus-devletlerarası bir mücadeleye sahne olmuştur. Almanya-Fransa ve Rusya-Almanya gibi devletlerarası rekabet milliyetçiliklerin militarist yanlarını güçlendirmiş, Fransa'da da milliyetçilik devrimci ve demokrat iddiasını kaybederek şoven bir anlam kazanmıştır. Hobsbawm, 1870 ve 1918 yılları arasındaki yeni milliyetçiliğin aynı yüzyılın başlarındaki milliyetçilikten üç konuda ayrıldığını iddia etmiştir; ilk olarak öncesinde millet olmanın gerekli nitelikleri olarak görülen nüfus ve toprak büyüklüğü gibi unsurları kapsayan '*eşik ilkesi*' terkedilmiştir. Artık kendini millet olarak gören her topluluk self-determinasyon yani kendi kaderini tayin

edebilme hakkına sahiptir. İkinci olarak, milliyetçiliğin ilk ortaya çıktığında neredeyse hiçbir önemi olmayan etnik köken ve dil gibi unsurlar bugün milliyetçiliğin neredeyse tek kıstası ve kilit noktası haline gelmiştir. Üçüncü sebep ise milliyetçiliğin yön değiştirerek sağa kaymış olmasıdır. Bu, devlet dışı milliyetçiliklerin yerini yerleşik devletlerin içerisinde milli duyguları kapsayan bir milliyetçiliğe bırakması demektir. Bu devlet içi yeni durumuyla milliyetçilik, kendi devlet sınırları içerisinde toplum-devlet ilişkilerini düzenlemeye çalışan bir ilke olmaktan çıkarak sınırların dışarısına çıkma amacı güden, yayılmacı bir hale evrilmiştir.

1870-1914 arası dönemde milliyetçilik yeni bölgelere de yayılmıştır. 1870 yılında çok az ve genellikle Avrupa'yla sınırlı olarak görülen milliyetçi hareketlerin sayısı 1914 yılına gelindiğinde katlanan bir artış göstermiştir. Yahudiler, Arnavutlar, Gürcüler, Baltık Halkları, Makedonlar, Basklılar, Hırvatlar, Katalanlar, Galliler, Araplar ve Flamanlar arasında milliyetçilik ilk olarak bu dönemde görülmüştür. Bu bölgelerde görülen milliyetçiliklerin hepsi etnik veya dilsel ya da her ikisini birlikte kullanarak var olmuştur. Bu coğrafyalarda milliyetçiliğin toplumsal tabanda bu derece destek bulmasının asıl nedeni modernitenin gelişimiyle birlikte kendi kültürel ve toplumsal varlığını tehdit altında hisseden geleneksel yığınların bu yeni modern duruma karşı direnişi olmuştur. Gelişmiş ülkelerde ise şehirli toplumlarda hızla gelişmekte olan, geleneksel olmayan yeni sınıf ve katmanların meydana gelmesi, milliyetçiliğe yeni bir ivme sağlamıştır. Hobsbawm, 1914 yılından önceki elli yıl içerisinde görülen milliyetçiliklerin bütün türlerinin ortak paydasının yeni proleter sosyalist harekete karşı gelmek olduğunu iddia eder. Bu dönem milliyetçilik ve sosyalizmin ideolojik alandaki mücadelesinin tarihidir. Sosyalist hareketin içerisinde yer alan sempatizanlar bilinçli ve militan bir şekilde beynelmileldir, milliyetçiliğin karşısındadır. Sosyalizm, milliyetçiliğe karşıt olarak konumlanmıştır ve birinin başarılı olması diğerinin başarısızlığı anlamına gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni durum bu mücadelede milliyetçiliğin galip geldiğini göstermektedir (Kerestecioğlu, 337-340, 2016).

Tarihsel olarak aydınlanma ve liberal teorilerle birlikte ortaya çıkan bu ulusçu fikirler zaman içerisinde değişikliğe uğramış ve bu iki akımın karşısında ilhamını

birey ya da ulustan değil ‘*sınıftan*’ alan yeni bir akım, yani Marksizm doğmuştur. Marksizm, Dünyayı sınıf perspektifinden yorumlayan ve tüm milli, dini kimlikleri yok sayarak tüm toplumu ezen ve ezilen iki sınıf olarak ayırmış ve ‘*sınıfkardeşliği*’şiarıyla yükselişe geçen bir ideoloji olarak milliyetçi ve liberal fikirlerin tam karşısında konumlanmıştır.

2.4 Marksizm, Sınıf Kavramı ve Sınıf Mücadelesi

Eric J. Hobsbawm, 1789 ve 1848 yılları arasındaki dönemi öncelikli olarak Avrupa için, dolaylı ya da dolaysız, sonuçlarına bakıldığında ise tüm dünya için bir ‘*devrim çağı*’ olarak tanımlar. 1789’da Devrimle birlikte Fransa’da başlayan sosyal hareketlenme 1848 yılında tüm Avrupa’ya ulaşmış, o zamana kadar olan mevcut tüm kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal değerleri topyekun sarsarak yeni bir çağın başlamasına neden olmuştur. Hobsbawm’a göre üç farklı devrimsel cereyan (1824, 1829-1834 ve 1848), bu yeni durumun hem karakterini belirleyecek hem de birbirine rakip olmaksızın karşılıklı olarak tamamlayıcı ve geliştirici etki sağlayacaktır. Böylece toplumsal yapının temellerinde de radikal değişikliklerin gerçekleşmesinin önünü açacaktır; İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi, Fransa’da ortaya çıkan ulus-devlet ve ulusçu anlayışlar, Orta Avrupa’yı etkisi altına alan ve gittikçe yayılan Aydınlanma ve onunla birlikte ortaya çıkan hümanizm ve sekülerizm anlayışları... Bunlarla birlikte dünya halkları kendi tarihlerini kendileri yazmaya başlayacaklardır (Ongur ve Yavcan, 257, 2017).

Aydınlanma öncesi dönemde toplum, uygarlık ve tarih fikri döngüsel bir içeriğe sahiptir. Tarihte yer alan uygarlıklar, toplumsal şekillenmeler vb. doğar, gelişir sonra da çöküş dönemine girerdi. Aydınlanma düşüncesi bu döngüyü reddetmiş ve yerine toplumların ve insanlığın devamlı ilerleyişini öngören bir anlayış koymuştur. Aydınlanmanın kazandırdığı bir diğer ilerleme de idealizmin yerine materyalizmi savunmasıdır. Materyalizmden kasıt insan yaşamını var eden koşullar ve ortamın herhangi mistik-ilahi bir gücün tasarısı değil, yine insanın kendi eseri ve bu sebeple ‘*düzenlenebilir, değiştirilebilir ve algılanabilir*’ bir niteliğe sahip olduğudur (Çulhaoğlu, 330-331, 2017). Hobsbawm’a göre bu devrim süreçleri

toplumsal değişim ve dönüşümlerin esas mecrasını oluşturmaktadır. ‘‘çifte devrim’’ olarak tanımladığı Sanayi ve Fransız devrimleri mevcut politik ve sosyal teşkilatlanmaların bilinen biçimlerini ters yüz etmekle de kalmamış, tarihin ilerleyiş hızını da değiştirmiştir. Bilinen toplum insanların ayaklarının altından kayıp gitmektedir. Marx ve Engels ise bu durumu ilerleyen süreçte Komünist Manifesto’da ‘‘*Katı olan her şey buharlaşmaktadır.*’’ diyerek özetleyeceklerdir.

Sanayi Devrimi basit bir teknolojik başkalaşım olarak anlaşılmamalıdır. Ortaya çıkardığı önemli ve büyük toplumsal neticeler itibariyle bu teknolojik gelişim ‘‘devrim’’ olarak nitelenmiştir. Sanayi Devrimi’yle birlikte ortaya çıkan ve onun en anıtsal yapıtları haline gelen fabrikalar, kır ekonomisinin çözülmesi nedeniyle şehirlere akın eden kitleleri buluşturacaktır. Temel anlamıyla ‘‘işçi sınıfından’’ bahsedebilmenin önkoşulu fabrikaların varlığı olmuştur. Dolayısıyla Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkardığı en önemli toplumsal gelişmelerden biri işçi sınıfıdır. Yine de Marx’ın ilk eserlerini yazmaya başladığı 1840’lı yıllarda işçi sınıfı kuvvetli bir fabrika kitlesi olarak değerlendirilemez. Bu dönemde kol gücüyle çalışan, saatlik hespla ücretlendirilen ve uzun çalışma saatleri dolayısıyla ‘‘fabrika sakinleri’’ diyebileceğimiz işçiler, işçi sınıfının klasik anlamıyla en katıksız halini oluşturarak çoğalmaktadır. Ancak sanayileşmenin daha uzun bir sürece yayıldığı bu dönemde barikatların arkasında ve politikleşme düzeyinde öncü olan grup işçi sınıfı değil, kendi küçük işyerlerinde birkaç işçi çalıştırabilme gücüne sahip zanaatkarlardır. Makineleşmenin ve fabrikaların arttırdığı rekabet gücünün karşısında ezilen bu kesim mülksüzleşmekte ve yanında çalıştırdığı işçilerle arasında olan mevcut hayat standardı farkını kaybetmektedir. Artan makineleşmeden en büyük zararı gören kesim bu kesimdir. Bu süreçte sadece küçük atölyesini kaybetmekle kalmamakta, bununla birlikte üretim süreci üzerindeki etkisini de yitirmektedir. Makinenin bir uzantısı halini alırken zanaati ve vasfı anlamsızlaşmaktadır. Manifesto’nun sonunda Marx bu kesimi ‘‘*Zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanlar.*’’ olarak nitelendirecektir (Bekmen, 165-167, 2016). -

19.yy’da en önemli işçi hareketi İngiltere’de gelişmiştir. Fransa ve Almanya’daki işçi hareketlerinin İngiltere karşısındaki zayıf durumu sonucu Marx devrimi İngiltere’de beklemiştir. İngiltere’deki işçi hareketi olgun bir duruş

sergilemekte, ölçülü ve doğru talepler sunmaktadır. İşçi hareketi sonucu 1819 tarihli çıkan yasayla birlikte 9 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Hareket, herkes için eşit oy hakkı, eşit parlamento temsili gibi politik alan taleplerinin yanında günlük çalışmanın 10 saatle sınırlandırılması gibi sosyal talepleri de sahiplenmiş ve bunlar için mücadele etmiştir. 10 saat çalışma günü talebini kazanan hareket, Marx tarafından, işçi sınıfının ekonomi-politiğinin burjuvazi üzerindeki ilk büyük zaferi olarak selamlanmıştır. Bu zafer, işçi hareketinin, mevcut yasaları sadece politik hak konularında değil, üretim ilişkilerinin ve çalışma hayatının düzenlenmesi konusunda da zorladığını göstermektedir. Siyaset, artık sadece Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı sorunsal çerçevede; politik eşitlik ilkesi sınırlarında içinde değildir. Toplumsal talepler de siyasal mücadele alanında yerini almaktadır (Bekmen, 172, 173, 2016).

19.yüzyılın tüm bu çalkantılı ve hareketli dönemi içerisinde yaşayan Karl Marx (1818-1883) sadece kendi yaşadığı zaman aralığını değil kendinden sonraki dönemi de kayda değer ölçüde etkisi altında bırakmıştır. Marx, tarih analizini bütünlük içinde ortaya çıkarma amacını tarihi değiştirme amacı ile pekiştirmiş devrimci bir entelektüel, filozof ve ekonomisttir (Ongur ve Yavçan, 259, 2017). Marksizm kavramı ilk olarak 1850'li yıllarda Marx ile çatışan diğer ideologların yandaşlarınca *Marksçı* olarak Marx'ın teorilerini destekleyenlere karşı kullanılmıştır. Marx'ın çalışmalarının ünlenmesi ve Friedrich Engels tarafından sistematikleştirilmesiyle birlikte "*Marksizm*" kavramı destekçilerinin, kendilerini sosyalist cereyanların farklı fraksiyonlarından ayırmak üzere kullanılmıştır. Engels, döneminde Avrupalı sosyalistlerin neredeyse tamamının Marksist olduğunu iddia etmiştir (Labica, 648,649, 2016) Marksizm, felsefeden bilime, ekonomi politikten tarihe birçok disiplin alanında o güne kadar sağlanan gelişmeleri tek çatı altında buluşturmuştur. Hem düşünsel hem de maddi anlamda birçok ilerlemenin yaşandığı, feodal sistemin çözülmeye başladığı, şehirlerde emek ve sermaye üzerinden yeni sanayi üretimin gerçekleştiği bu çağda ortaya çıkan Marksizm, yığınların "*eşitlik, kardeşlik, özgürlük*" sloganlarıyla öbür dünyada vaat edilen mutluluğu artık bu dünyada aradığı ve rehber edineceği ideolojilerin başında gelecektir (Çulhaoğlu, 329, 2017).

Marx'ın tarih üzerindeki sürekliliğe sahip olduğuna dair fikri onun eleştirel çalışma dünyasını sadece kapitalizmle sınırlamasına engel olmuş, topyekun olarak insanın toplumsallığını, dolayısıyla da insanı tarihiyle birlikte değerlendirmesini şart kılmıştır. Marx'ın felsefi insan çözümlemesinde insanın özü, kendi gerçekliği içerisinde meydana gelen toplumsal ilişkiler bütünüdür. Bu ilişki biçimi insanı ve insanın özünü anlayabilmek için önce toplumu anlayabilmeyi şart koşar (Ongur ve Yavçan, 258, 2017). Engels, Marx'ın düşüncel zeminini yaratan üç etmenin; İngiliz ekonomi-politiği, Fransız sosyalizmi ve Alman felsefesi olduğunu söyleyecektir. Marx'ın bu üç kaynakla girdiği çatışma hali, kendi adıyla anılacak olan düşünsel yönelimin mihenk taşlarını oluşturacaktır. Marx'ın siyasal ve düşünsel macerası Hegelcilik sınırlarında başlayacaktır (Bekmen, 173, 2016)

Marx, F. Hegel'in '*diyalektik*' anlayışını referans alır. Hegel'in diyalektik anlayışına göre '*tarihin ondaki kopmalara karşı, sürekliliğini dikkate alan yeni bir düşünce biçimi söz konusu olmalıydı*'. Hegel için diyalektik, gerçek üzerine düşünebilmek için bir yöntem, dışarıdaki bir nesneye götüren bir yol değildir ama hem nesne hem de özne olan gerçeğin kendine has bir şekilde gelişmesidir. Marx bir yandan Hegel diyalektiğine sahip çıkarken diğer yandan Hegel'in diyalektik anlayışını yerle bir etme amacına Ludwig Feuerbach'ın döneminde başyapıt olan '*Hristiyanlığın Özü*' eserinden ve yine Feuerbach'ın materyalizminden yararlanarak ulaşmaya çalışır. Feuerbach, insan üzerine yapılan çalışmalarda asıl amacın ve çıkış noktasının '*gerçek, maddi dünyada yaşayan gerçek insan*' olması gerektiğini savunmaktadır. Hegel için gerçek tanrısal kaynaklıyken Feuerbach için tanrısal, gerçeğin aldatan bir yansımasından başka bir şey değildir. Düşünce varlıktan gelişmektedir, varlık düşünceden değil. Materyalizm, somut nedenlerin ideolojik görüngüleri belirlediğine dair olan inançtır. Marx'ın materyalizmi de bu bakış açısıyla '*insan toplumu*' veya '*toplumsal insanlık*' olacaktır. Friedrich Engels ise bu yeni bakışı '*tarihsel materyalizm*' olarak tanımlayacaktır. Tarihsel materyalizm özetle şu önermeye sahiptir:

“Tüm toplumsal düzenlerin temelini üretim ve ürünlerin değişimi meydana getirir. Tarih boyunca var olan her toplumda varlıkların dağılım durumu ve bununla birlikte toplumun kesim ve sınıflara ayrılması, neyin ne şekilde

üretildiğine ve üretilenlerin değişiminin ne şekilde gerçekleştiğiyle bağlantılıdır.’

Marx ve Engels için tarihin şekillendiği alan üretim sürecinin kendisidir. Tarihsel şekilleniş, önceden iddia edildiği gibi insan aklında, politikada, ideolojide, felsefede değildir. Marksizm’in dünyayı değiştirmeye yönelik olan hedefi gerçekçi bir hal alacak, köklü ve sağlam bir devrime giden yolda ütopyaları/düşünceleri de içine katarak siyasetin devlet temelli, teorik eleştirisini aşacak ve Marksizm’in genel karakterini ortaya koyacaktır. Böylece Marksizm, teorik temelde ve kağıt üzerinde gelişerek sokaklara açılan devrimci pratiğin de ismi olarak addedilmeye başlayacaktır (Ongur ve Yavçan, 259-260, 2017). Marx bilimsel sosyalizmiyle fakirliği değil zenginliği paylaşmayı önermektedir. O’na göre bugün kapitalist üretim sisteminde dahi tüm insanlığı besleyecek derecede gıda üretilmektedir. Güçlü, sağlıklı, yeni enerji kaynakları daha verimli kullanılabilmek adına insanlığı beklemektedir. Marksizm, zenginliğin artık paylaşılarak tüketilemeyecek bir seviyeye ulaştığını söyler. Bu sebeple bu zenginliğin doğru bir temelde paylaştırılması gerektiğini savunur (Lenin, xxi-xxii, 2010)

Marx için tarihin bugüne kadarki merhalelerini ve bugünü anlamak için üretim ilişkilerinin analizinin üzerine yoğunlaşmak gerekir. Maddi üretim süreçleri ve toplumsal gelişimler arasında kesin bir alaka mevcuttur. Var olan üretim ilişkilerinin tamamı, toplumun ekonomik yapısını, belli toplumsal bilinç türleriyle uyumlu bir siyasal ve hukuki üstyapının üstünde yükseldiği somut temeli meydana getirir. Maddi hayatın üretim tipi, genellikle siyasal, entelektüel ve toplumsal yaşam sürecini koşullandırmaktadır. Marx, yapı ve üstyapı arasında ayrım yapar. Maddi üretim ilişkileri sonuca meydana gelen yapı; devlet, siyaset, hukuk ideoloji, dil, din, kültür, felsefe, ahlak ve diğer tüm bilinç türlerini de dahil kapsayan yapıya etki ederek onları üretir ve tarihsel dönemlerde değişime uğratarak tekrardan üretir (Ongur ve Yavçan, 261-262, 2017).

Maddi üretim ilişkilerinin en önemli aşamasını toplumsal sınıflar oluşturmaktadır. Üretim araçları üzerindeki mülkiyete sahip olma durumu bir sınıfın toplumdaki yerini belirler. Statü, gelir ve yapılan işler, sınıflarının var olmasının

nedenleri değil, aksine sonuçlarıdır. Sınıfları ortaya çıkaran ve ayrıştıran şey gelir dağılımında gerçekleşen eşitsizliklerdir ve sınıf çatışmasını önleyebilmenin yolu ancak gelir dağılımındaki eşitsizliği ortadan kaldırmakla mümkün olabilir. Bunu yapabilmek için gerekli olan şey ise madde üretim sürecinde elde edilen artı değer (ihtiyaç fazlasının) paylaşımının adil ve eşit biçimde yeniden düzenlenmesidir. Sınıflı toplumlarda adaletsizlik ve eşitsizlik, tahakküm sahibi sınıfın, tahakküm sahibi olmayan sınıfların maddi üretim süreçlerinde ortaya çıkan artı-değere el koyması ile başlamaktadır. Örneğin devletlerin, üstyapının bir aracı olarak buradaki işlevi ve gayesi yalnızca mevcut artı-değerin tahakküm sahibi olmayan sınıftan diğerine akışının kusursuz şekilde devamını, güvenliğini ve siyasal meşruiyetini sağlamaktır (Ongur ve Yavşan, 261-262, 2017).

Marx'ın kapitalist üretim modeli çözümlemesi '*meta*' kavramıyla başlar. Bu çözümle devamında kapitalist modelde emek sömürsünün aldığı yeni biçimin '*artıdeğer*' sömürsü olduğu sonucuna ulaşır. Meta, belirli bir amacı karşılamaktadır ama onu insan ihtiyacını karşılayan herhangi bir şeyden ayıran onun *değişim* amacıyla üretilmesidir. Yani değişim amaçlı üretilmeyen herhangi hizmet ya da mal meta değildir. Marx kapitalist meta üretimini bireysel küçük çaplı emeğe değil toplumsal emeğe dayatır. Çünkü bireysel emek kendi üretim araçlarının sahibidir ve kendi ürünü üzerinde etkisi mevcuttur. Ancak kapitalist toplu üretim modelinde üretim sağlayan üretim araçlarından yoksun olduğu gibi kendi yarattığı ürün üzerinde de hiçbir söz hakkına sahip değildir. Marx bu noktadan sonra *değer* kavramına geçerek kapitalist çözümlemeye buradan devam eder. '*Değişim değeri*' ve '*kullanım değeri*' olmak üzere iki değer biçiminden bahseder. Kullanım değeri, üretilen malın belirli bir ihtiyaca yönelik üretilmesidir. Kullanım değeri olan her şey *meta* olarak değerlendirilemez. Kullanım değeri olan bir şey pazarda başka bir şeyle değiştiriliyorsa bu onu meta yapar.

Marx için kapitalist ekonomi modelinin ayırt edici tarafı onun emeğin kendisini bir meta haline getirmesidir. Emek gücü kapitalizmde bir meta halini almaktadır. Marx soyut emekten bahseder ve onu; '*değer üretirken harcadığı zihinsel ve fiziksel yetilerin toplamıdır.*' diyerek tanımlar. Meta olarak ortaya çıkan emek gücünün kapitalizmde ücretlendirilmede ortaya çıkan değeri ise gücün

sahibinin *yarın yine çalışabilmesi için gerekli olanlardır*. Özetlemek gerekirse; bir gün içinde harcadığı emek gücünü her gün yeniden ortaya koyabilmesi için ihtiyacı olanların bütünüdür. Emekçinin emek gücünü yarın yeniden ortaya koyabilmesi için onun ihtiyacı olanlar şunlardır: barınma, yeme-içme, toplumsal ihtiyaçlarını karşılama, ailesini geçindirebilme vb. İşçinin günlük ücretini belirleyen bu zorluklardır ve kapitalizm onlara bundan daha fazlasını vermemektedir. Kapitalizmin artı değer sömürüsü bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çalışma günü içerisinde emekçi, emek gücünü karşılayan değeri eğer 4 saatlik çalışmasıyla karşılayabiliyorsa, yani emekçi, yarın yeniden çalışır duruma gelebilmesi için ihtiyacı olan değerlere 4 saatlik çalışmasıyla ulaşabilmekteyse bu aldığı ücretin değerini 4 saatte yarattığı anlamına gelmektedir. Ancak burada emekçinin çalışma saati günlük 8 saat ise bu durumda geri kalan 4 saatte yarattığı değer, sermayenin el koyduğu *artı değer*dir (Çulhaoğlu, 336, 2017). Marx'ın artı-değer teorisi onu tam anlamıyla bir kapitalizm eleştirisine götürse de *tarihsel materyalizm* anlayışına göre sınıflar kapitalizmle birlikte ortaya çıkmamış, tarihin tüm dönemlerinde var olmuşlardır. Bu sebeple hem Marx hem de Engels bu durumu şöyle açıklamaktadır:

‘‘Tüm toplumların bugüne kadarki tarihi, ‘sınıf savaşımının tarihi’dir. Özgür yurttaşlar ile köleler, patriciler ile plebler, toprak beyleri ile toprak köleleri, lonca ustaları ile çıraklar, sözün kısası ezenler ile ezilenler sürekli karşı karşıya gelmişler, her seferinde ya toplumun tümünden devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan, kimi zaman gizliden gizliye, kimi zaman açıktan açığa, ama dur durak bilmeyen bir savaşım içinde olmuşlardır.’’ (Marx ve Engels, 49-50, 2013).

Kapitalist üretim biçimi, bir yanda sermaye sahiplerinin diğer yanda işçilerin oluşturduğu toplumsal sınıflaşmayı var etmektedir. Marx’a göre ‘*Ekonomi politik, toplumsal üretim ilişkilerinin, yani insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinin bilimidir.*’ Ama görevi burada bitmemelidir. Mevcut sınıflı yapıyı yok etmeyi amaç edinmeli, onu yok edecek tarihi anlara entelektüel olduğu oranda eylemsel oranda da hazırlığı sağlamalıdır. Tarihin bu yeni durumunda bilim insanının görevi ise liberal ekonomik yapının ve üretim tipinin oluşturduğu sınıfsal yapının analizini yapmak değil, onun çelişkilerini meydana çıkararak tarih içinde

çözülmesini ve yerini daha özgür formlara devretmesini sağlayabilmektir (Ongur ve Yavçan, 263, 2017).

Kapitalizmin en önemli problemi, kendi merkezinde yer almakta olan kar elde etme güdüsüdür. Buna koşullu olarak da üretme istencidir. Kapital, daima daha çok elde etmeği isteği duyacaktır ve bunu daha ucuz işgücü, daha çok makineleşme, daha düşük fiyata daha fazla mal satma gibi farklı yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışacaktır. Ama buradaki liberal piyasanın serbestliği rekabeti getirecek, rekabet de benzer yöntemlerin rakip sermaye sahiplerince kopyalanarak uygulanmasını getirecektir. Marx, bu duruma *kar oranının düşme eğilimi yasası* adını vermiştir. Bu yasa uyarınca talebin fazlasında gerçekleşecek olan üretim oranı kar oranlarında mecburi bir azalmayı meydana getirecektir. Sermayeye dönüştürülmüş olan parayı yeniden elde edebilmek güçleşecek ve piyasa içerisinde krizler ortaya çıkacaktır. Bu krizlerin ilk etkisi işçiler üzerinde görünecek, maliyetleri azaltabilmek adına işçilerin bazılarının işine son verilecektir. İşini kaybeden işçilerin tüketim gücü daha da azalacaktır. Ürettiğini satamamaya başlayan sermaye sahipleri piyasadan çekildikçe ürettiğini satamama ve üretilenin tüketilmemesi problemi oluşacaktır. Piyasa ekonomisinin bu krizleri tesadüfi değil doğal bir durumdur. Bu krizler işçi sınıfını olumsuz etkilese de sadece onlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmayacak sermaye sahibi sınıfları da kendi içerisinde eleyecektir.

Böylece daha büyük ve etkili sermaye sahipleri bu krizler sonucunda ayakta kalabilirken birçoğu da piyasadan silinecektir. Ayakta kalabilen sermaye sahipleri daha da güçlenecek ve daha seçkin, merkezi bir azınlık haline gelecektir. Kapitalizm bu krizler sonucunda işçilerin isyan etmesinin önüne geçmek için *meta fetişizmi* ve *yabancılaşma* gibi etkili araçlarla donanmıştır. Bu amaçla kapital, işçilerin satın alma gücüne sahip olamayacağı üretim maddelerinde bir tür ulaşılmazlık ve gizemlilik meydana getirmekte ve işçileri burada yarattığı yanılsama ile mevcut metalden uzaklaştırmaktadır. Bu metalleri kendi evinde ve kendisine ait olarak hayal etmekte dahi güçlük çeken sıradan işçi onlara zor ulaşmayı da bir problem olarak görmeyecektir. Yaratılan bu bilinçli yanılgı durumuyla birlikte onları bu metalden uzaklaştıran düzene isyan etmek yerine onlara bir gün sahip olabilme arzusuyla kapitalist üretim biçiminin canlılığını sağlayacaktır. Yani bu metalara duyulan arzu

işçiyi birbirinden ve işçiliğinden uzaklaştırmış, türüne yabancılaştırmış ve sonunda insanlıklarını tanımlayan yaratıcı faaliyetlerini kaybetmelerine sebep olmuştur (Ongur ve Yavçan, 263-264, 2017).

Yabancılaşma fikri Marx'ın düşün dünyasının merkezinde yer alacaktır. Marx'a göre insan özgürlüğünün temel koşulu, onun türsel özelliği olan, ihtiyacından fazla ve evrensel üretim yapabilme yetisidir. Marx, insani özgürleşmenin sınırını emeğin özgürleşmesi problemine doğru genişletmektedir. Sınıflı toplumlar bu tür bir özgürleştirmeyi olumsuzlamaktadır. Bu durumu sınıflı toplumların '*üretim araçlarına sahip olanlar*' ve '*üretim araçlarına sahip olmayanlar*' temelinde kurularak ayrılması meydana getirmektedir. Üretim araçlarına sahip olmayan doğrudan emek sahiplerinin emeği sonuca meydana gelen ürünler, üretim araçlarına sahip olanlarca mülk edinilmektedir. Böylece, insan ve onun ürünü arasında dolaysız ilişki biçimi zarar görmektedir. Yani emeğin sahibi kendi ürünün üzerindeki kontrolü kaybetmektedir. Bu evrensel üretim kapasitesinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir ve yabancılaşmanın temeli burada oluşmaktadır.

Yabancılaşma, en basit anlamıyla, üretimin ve onun neticesi olan ürünün, insani zenginleşme yerine yoksullaşmaya sebep olmasıdır. Temelinde de emeğin metalaşması vardır. Emek ücret ödenip satın alınan bir duruma geldikçe üretim de insani potansiyelin ortaya çıkartılması amacıyla değil, mevcut temel ihtiyaçların giderilebilmesi saiki ile yapılmaya başlanır. Artık üretim özgürleşme değil, mecburiyet düzleminde tanımlanır bir hale gelir. Emek alınıp satılabilen bir iktisadi kategorileşme durumuna geldiğinde, kendi yarattığını sermaye sahibine teslim etmekte, kendi ise günden güne yoksullaşan bir yaşamın içine savrulmaktadır. Var ettikçe yoksullaşmaktadır. İnsan, kendi türsel özelliği olan, insanı gerçek anlamda insan yapan evrensel üretim yapabilme yeteneğinden mahrum bırakıldığından, kendi türsel özelliğine ve böylece kendi türüne de yabancılaşmaktadır. Özel mülkiyet biçiminin egemen olduğu toplumlarda ise bu yabancılaşma durumu normalleştirilir. Bu durumda toplum yabancılaşmanın güçlendirildiği, dayatıldığı bir alan halini alır. Birey, böylece topluma yabancılaşacaktır (Bekmen, 179-181, 2016). Özel mülkiyet, insanın özünde var olan bütünlüğü parçalayacak, onu tek taraflı bir yapıya indirgeyecektir. Özet olarak Marx bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“ Özel mülkiyet bizi öylesine aptal ve tek yanlı bir hale getirdi ki, bir nesnenin, ancak bizim için bir sermaye olarak var olduğunda ya da ona doğrudan sahip olduğumuzda, yediğimizde, içtiğimizde, giydiğimizde, içinde yaşadığımızda kısacası onu kullandığımızda onun bizim olduğunu düşünürüz.”

Yabancılaşma, topyekun kapitalizmle eşleştirilmemelidir. Ondan bağımsız da oluşabilir ama yabancılaşmayı zirve noktasına erıştiren şey kapitalizmdir (Özel, 58, 2012). Ancak yabancılaşma, meta ilişkileriyle birlikte kapitalizmin de sonunu getiren şey olacaktır. Kapitalizmin özelliklerinin tam olarak geliştiği bir aşamada yabancılaşma kendi maksimum sınırına ulaşacak ancak aynı anda da ‘*zaten kapitalizmde piyasanın giderek merkezileşmesi biçiminde örtülü olarak yer alan üretimin toplumsallaşması, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla*’ yaşanacaktır.

Tüm herkesin işçi olduğu yeni komünist toplumda ise işçiler, önce üretim araçlarının sahibi olacak ve üretim sürecini ellerine geçirecektir. Devamında üstyapının araçlarından olan siyaseti, ahlakı, kültürü, dini ve devleti özetle onları birbirlerine yabancılaştıran etmenleri zaman içerisinde elde ederek (onlardan özgürleşerek), sonunda kendi varlıklarının sahibi olabileceklerdir. Bu tekrardan sahiplenme veya ele geçirme işlemi, bireysel bir dirilişten değil toplumsal bir devrimden ortaya çıkacaktır. Tarih bir defa daha sınıf savaşına sahne olacak, işçiler ile sermayedarlar arasındaki mücadelede kapitalizmin sonunu meydana getirecek, komünist toplumu doğuracaktır (Övünç ve Ongur, 264-265, 2017). Marx, bireyin değil nihai varlık olarak insanın özünün özgürleşmesi ve tam anlamıyla kurtuluşunu uzun bir vadede oluşacak olan komünist toplum yapısında görür. Komünist toplumda ‘*çalışma insana dayatılan bir zorunluluk olmaktan çıkıp yaşamın bir ihtiyacı haline gelecektir.*’ Toplum yaşamının basit ve herkesi kapsayan kuralları dışında, herhangi bir dayatma, zorunluluk, baskı olmadan herkes kendi gelecekleri hakkında kesin söz sahibi olacaktır (Çulhaoğlu, 337, 2017). Bu devrimin gerçekleşmesi ve uzun vadede Komünist toplumun ortaya çıkması tamamen işçi sınıfına bağlıdır. Marksist devrim anlayışı işçi birliğini zorunlu kılar ve hiçbir ilkesi proleter bir etki olmaksızın mümkün değildir. Devrimin temelinde yatan koşul proleterler birliğidir ve devrimin gerçekleşmesi onların başarılı olmasına bağlıdır.

Emeğinden başka satabilecek hiçbir şeyi olmayan işçi sınıfı olmaksızın proleter bir devrimin gerçekleşmesi mümkün değildir (Kaysi, xii, 2008)

Özetlemek gerekirse Marksizm, düzenin doğası gereği adaletsiz olduğunu ileri sürmüş ve toplumu sermaye sahibi olanlar/olmayanlar olarak iki sınıfa ayırarak, özünü sadece emeğini satarak geçinebilecek olanlara, yani proleter sınıfına dayandırmıştır. Sınıf mücadelesinin yükselişe geçmesi için çabalamış ve verilen mücadele sonucunda öncelikli olarak bir işçi devletinin kurulmasını ve bu yol sonucunda önce sosyalist sonra da komünist hedefe ulaşılacağını iddia etmiştir. Bu hedef uğruna mücadele verip bu hedefi gerçekleştirebilecek olanın ise işçi sınıfı olacağını belirtmiştir. Çalışmanın devamında ise sınıf kavramı ve sınıf mücadelesi detaylı olarak ele alınacaktır.

Sınıflar, toplumsal anlamda iktisat, sosyoloji, tarih, siyaset bilimleri gibi sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinin temel konularından birisidir. İktisadın sınıf kavramına bakışı önemli ölçüde ‘*bölüşüm*’ problemleriyle bağlantılı olmuştur. Sınıf kavramı ve bölüşüm arasında doğal bir bağ vardır. Bölüşüm, sınıflar arası bir paylaşma süreci olarak anlaşılmalıdır. Bu sebeple sınıflar, sadece içinde bulundukileri paylaşım sürecine göre tanımlanabilmektedir. Karl Marx ise geliştirdiği iktisat geleneğinin içerisinde temel sınıfların ilişkisel olduğunu söylemiştir. Yani, Marx’a göre sınıflar ‘*karşıtlık konumunu yansıtan ikiliklere dayanır.*’ Marx bu görüşünü iktisadın da ilerisine taşımış ve bugünün sınıflamasında tarih ve sosyoloji alanlarını da kapsayan maddeci tarihsel görüş dahilinde olgunlaştırmıştır (Boratav, 29-30, 1017).

Sınıf terimi Marksizm ile bütünleşmiş olsa da onun bir icadı değildir. Sınıf teriminin kullanımına, yurttaşlarını askeri yükümlülükler, seçme seçilme hakları bakımından ve ödedikleri vergi miktarına göre birden fazla sınıfa ayıran Roma kamu hukukundan beri rastlanmaktadır. Ancak tarihsel gelişimlerle birlikte sınıf kavramının içeriği ve özneleri de sürekli bir değişim göstermiştir (Balibar, 842-843, 2012). Aynı şekilde Sanayi Devrimi öncesinde de tarihin toplumsal gelişim seviyelerine koşullu olarak farklı şartlar içerisinde yaşar ve egemen sınıflarla farklı ilişkilere sahip olurlardı. Antik çağda birçok çalışan halk sahiplerinin kölesi

durumundaydı. Ortaçağ'da ise toprak sahiplerinin serfleri konumundaydılar. Sanayi devrimine kadar şehirlerde, küçük burjuva üreticilerin yanında kalfa olarak çalışan işçiler mevcuttu. Sonrasında nispeten daha büyükçe sermayedarlarca çalıştırılan manifaktür⁴ işçileri de bunlara eklendi. Devamında Sanayi Devrimi'nin bir neticesi olarak proletarya, İngiltere'de ortaya çıkarak tarih sahnesindeki yerini aldı. Sanayi devrimi; dokuma makineleri, buharlı makineleri, buharlı tezgah ve buna benzer birkaç teknolojik aygıtın icat edilmesiyle gerçekleşti. Yeni ortaya çıkan bu makinelerin fiyatları çok yüksekti ve onları satın alabilecek güce de ancak büyük sermayedarlar sahipti. Bu makineleri satın alabilme tekelinin toplumun çok küçük bir azınlığına ait olması beraberinde radikal toplumsal değişimleri de getirdi. Artık üretim bu makineler kanalıyla yapılmaya başlanmış, eski üretim tarzı yerini bu yeni üretim tarzına bırakmıştı. Makineler, çalışan işçilere kıyasla daha az maliyetli ve daha kaliteli metalar ortaya çıkardı. Bu işçilere duyulan ihtiyacın artık azaldığı anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte küçük işletme sahipleri de önemsizleşti. Bunların zaten çok az sayıda olan mülklerini (el tezgahları, aletler) ve üretim atölyelerini de önemsiz kıldı. Bu durum tüm sanayiye sadece makine sahipleri olan bu büyük sermayedarlara devretti. Küçük mülkiyet sahiplerinin de işçilerle aynı konuma evrilmesiyle birlikte toplum artık sadece iki ayrı sınıftan meydana geliyordu: Sermaye sahipleri ve Mülksüzler. (Kaysi, 4-5, 2008).

Tarihsel materyalist bakış açısıyla Karl Marx, insanlığın sahip olduğu tek ortak yönün doğayla olan ilişkileri olduğunu söylemekteydi. Ancak insanın dünyayla olan bu mülkiyet ilişkisi, herkes için toplumsal ilişkiler ve sınıf ilişkileri içerisinde gerçekleşmekteydi. Bu durum insanlar arasında var olan toplumsal bağı onları farklılaştırarak yok ediyordu. Onları ezenler-ezilenler, sömürülenler-sömürenler, zihin emekçileri-kol emekçileri, yönetilenler-yönetenler, cahiller-bilginler, tüketiciler-üreticiler şeklinde bölüyordu. Bu sebeple Marx için hem uluslararası hem de ulusal siyasetin bütün alanlarını sınıf mücadelesiyle tanıştırmak bu mücadeleye bütün bu alanlara yaymak her şeyden daha önemli görülmüştür (Balibar, 838-839, 2012). Lenin'in Marx biyografisinin sunuş kısmında yazdığına göre benzer bir görüşü Engels de paylaşmaktadır. Engels, sınıf mücadelesinin sosyal hayatın her

⁴Manifaktürler, işçilerin, testere, çekiç, el tezgahı, iğne, makas gibi basit aletlerle üretim yaptığı ve basit bir işbölümüne sahip ilk kapitalist iş yerleridir (Avcıoğlu, 21, 1969).

alanına yayıldığını savunur. Sınıf mücadelesi için hayatın her alanının, gündelik yaşamın dahi kullanılması gerektiğini söyler. Sosyalist bir sanat örneği verir, bunun için yapılan eserlerde fabrika bacalarının yer alması gerekliliğinin kesin bir zorunluluk olduğunu söyler. O'na göre, gerçek Marksist gündelik hayatın basit sorunlarının dahi sosyalizme bağlayarak çözümünün de burada olduğunu gösterebilecek kişidir. Sınıf mücadelesi sosyal yaşamın her aşamasına sızmıştır ve her şeyi sınıf mücadelesinden kaynaklı görmek ne kadar doğru değilse, sınıf mücadelesinden bağımsız değerlendirmek de doğru değildir. Yani Marksist bakışla sınıf ya da sınıf mücadelesi dediğimizde sadece ayaklanmalar, grevler, direnişler, devrimler anlaşılmamalıdır. Sınıf mücadelesi farklı alanlarda gerçekleşen, her bireysel ve toplumsal olayda özü, gerçeği meydana getiren bir olgudur. Sınıf ve sınıf mücadelesi, bireyin kendi tasarrufuyla yok sayabileceği bir olgu değildir. Marx bu yüzden sınıf mücadelesi kavramını keşfedenin kendisi olmadığı söyler. Marx, sosyalist ideali sınıf temeline oturtan ilk kişi değildir, doğru '*sınıf*' temeline oturtan ilk kişidir (Lenin, xii, 2010).

Marx, Komünist Manifesto'da uzunca proletaryanın tarih üzerindeki sorumluluğunu anlatır. Toplumların devinime yol açan gücünün proleter sınıf olduğunu söyler. "*Sınıflar üstü*" görünen olayların dahi sınıfsal ve sınıf mücadelesinin tezahürü olduğundan bahseder. Manifesto'nun başlangıcında şöyle bir cümle vardır:

"...ezen ile ezilen, birbiriyle sürekli bir karşıtlık içinde bulunmuş, birbirine karşı gizli ya da açık kesintisiz bir mücadele sürdürmüş, bu mücadele ya bütün toplum yapısının devrimci bir dönüşümüyle, ya da mücadele eden sınıfların hep birlikte çöküşüyle sonuçlanmıştır." (Lenin, x, 2010).

Marx için işçi sınıfı fiilen çalışan ve artı değer üretiminde rol alan işçilerden ibaret değildir. Sadece kendi emek gücüne sahip biriyle sermaye arasında kurulan ilişki belirleyicidir. Emek gücünden başka satabilecek hiçbir şeyi olmayan biri işsiz durumda ve fiili olarak artı değer üretmiyor olsa dahi işçi sınıfının bir üyesidir (Çulhaoğlu, 333, 2017). Marx için bu iki sınıfın mücadelesi eşit şartlarda gerçekleşen bir mücadele değildir. İşçi sınıfı sermaye sınıfından sayıca üstündür ve maddi üretim

o olmadan gerçekleşemez. Bunlara karşılık sermaye sahibi sınıf ise kendi toplumsal egemenliğini güçlendirecek imkan ve araçların sahibidir. Devlet iktidarı onun ellerindedir. Dinsel kurumlar, okullar, iletişim araçları hepsi onun hizmetindedir. Tarihsel anlamda da yeni olan proletaryaya göre daha deneyimlidir. Aristokrasiye, mutlakiyete, feodalizme karşı mücadele verdiği uzun yıllar boyunca siyasal ve hukuksal büyük deneyimler kazanmıştır. Bu farklılarla mücadele aşamasında arada toplulukları kendi peşine takabilmekte daha çok şansa sahiptir. Bir sınıf olarak iç çatışmalar yaşasa da nihayetinde siyasal egemenliğini kullanarak işçi sınıfını parçalayabilmekte, üretim sürecinin devamını bu şekilde sağlayabilmektedir (Çulhaoğlu, 334, 335, 2017).

V.İ Lenin ise sınıfların tanımını şu şekilde yapmıştır :

“ Birbirlerinden tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal üretim sistemindeki konumlarına, üretim araçlarıyla olan ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesindeki rollerine ve dolayısıyla, toplumsal zenginlikten aldıkları payın boyutlarına ve bu payı elde etme tarzlarına göre ayrılan büyük insan gruplarıdır. Sınıflar, birinin toplumsal ekonominin verili bir yapısındaki konumu nedeniyle diğerinin emeğine el koyabildiği insan gruplarıdır. ”

Lenin’e göre sınıfları topyekün yok etmek için büyük toprak sahiplerini, sömürenleri ve kapitalistleri yok etmek ve onların sahip oldukları mülkiyetlere el koymak yetmeyecektir. Üretim araçları üzerinde var olan her türden mülkiyet sahipliğini ortadan kaldırmak gerekecektir (Balibar, 846, 2012).

Sınıf kavramı üzerinden gelişen ‘sınıf mücadelesi’ kavramı ise Marksist teorinin anahtar sözcüğü olmuştur. Marx için tarihsel hareketin son aşaması sınıf mücadelesi aşaması olacaktır. Bu mücadele en başından beri mevcuttur ancak artık gözle görülür bir hale gelmiştir, güçlüdür. Onu yok saymak mümkün olmayacak bir vaziyettir. Marx, I. Enternasyonal’in Tüzüğüne Giriş adlı eserinde; ‘*işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır.*’ demektedir. O’na göre burjuvanın mezarını işçi sınıfı kazacaktır. Sanayi büyüyüp geliştikçe büyüyen şey rekabet değil, örgütlenen ve örgütlülüğünü büyüten devrimci birlikler olmaktadır. Bu, burjuvazinin kendi kurduğu

mülkiyet ve üretim sisteminin temelini sarsmaktadır. Bu mezar kazıcıları burjuvazi kendi yaratmaktadır (Balibar, 835-836, 2012).

Sınıf mücadelesi içerisinde sosyalist bir devlet kurmak için verilen mücadele ilhamını yalnızca Marksizm'den almamış, değişik coğrafyalarda sömürgeci yönetimlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren toplulukların Marksizm'den etkilenirken, içinde bulundukları şartların doğası gereği çoğu zaman milliyetçilik ideolojisinden de etkilendiği gözlenmiştir. Bu iki unsurun birleşimi sol-milliyetçi yeni bir siyasi perspektif meydana getirmiş ve bu yeni perspektifin birçok ülkede pratiğe geçirildiği ve geniş kitlelere hitap ederek başarıya ulaştığı görülmüştür.

2.5 Sol Milliyetçilik

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Nazi Almanyası ve İtalya'nın mağlubiyetiyle milliyetçiliğin etkisi Avrupa'da neredeyse ortadan kalkarken Afrika ve Asya'da sömürge devletlerin bağımsızlaşması ve bazılarının da bağımsızlık mücadeleleri için gerekli ortamın ortaya çıkmasıyla milliyetçilik bu topraklarda 'uluslaşma' sürecinin etkili bir unsuru haline gelmiştir 19. yy boyunca büyük bir siyasi coğrafya sömürge karşıtı milliyetçilik hareketleriyle birlikte değişime uğramıştır. Bu hareketler iki savaş arası dönemde sözü edilebilir olmaya başlansa da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Fransa, Britanya, Portekiz ve Hollanda'nın geniş sömürge toprakları bu mücadeleler sonucunda yok olmuştur. Bu eski sömürge topraklarda peydah olan milliyetçilik kendine özgü özelliklere sahiptir.

Bu düşünceye göre ülkelerinin 'milli' kurumlarının birçoğu emperyalist işgal döneminin mirasıdır ve milli değil, daha çok dini-kültürel alanlar olarak nitelendirilebilecek kurumlardır. Dinsel, etnik veya ön-milli kimlikler, milli bilince faydadan çok zarar vermektedir. Bu ayrışmalar katkı vermekten ziyade emperyal güçlerin 'böl-yönet' siyasetleri ile milliyetçilere karşı kullandıkları bir araçtır. Bu şartlarda, aynı toprak altında yaşayan insanların birbirleriyle bütünleşmelerinin tek unsuru maruz kaldıkları emperyalist politikalar. Emperyal işgale karşı ortak

paydada mücadeleyle birlikte topluluklardan, halklara dönüşüm gerçekleşecek ve gerçek bir *millet* ortaya çıkacaktır.

Eric Hobsbawm, bu durum için Cezayir örneğini vermekte ve 1830 yılından beri Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren Cezayirlilerin bugün, bu mücadele dışında hiçbir ortak noktası olmadığını iddia etmektedir. Bu düşünceyle yeni bir milliyetçilik çizgisi benimsenen bu topraklarda milliyetçiliğin en önemli özelliği anti-emperyalistliği olmuştur. Bir kurtuluş ideolojisi olarak konumlanan bu milliyetçilik türü Üçüncü Dünya ülkeleri olarak tanımlanan bu ülkelerde böylece ortaya çıkmıştır. Toplumsal ve milli kurtuluşun bir arada gerçekleşeceğine inanılmıştır (Kerestecioğlu, 342-343, 2016). Bu milletler için milliyetçilik anlayışı siyasi bağımsızlıkla birlikte hem bir sosyal gelişimi hem de ABD ve Avrupa karşısında ülkelerinin düştüğü geri durumu ortadan kaldırmayı içermektedir. Milli bağımsızlık hedefi sadece siyasi anlamda bir bağımsızlığı değil ekonomik anlamda bir bağımsızlığı da içermektedir. Bu düşünceyle birlikte anti-emperyalist milliyetçi hareketlerin bir çözüm yolu olarak sosyalizme ve Marksizm-Leninizm'e yönelmesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Ulusal bağımsızlığı ve ekonomik olarak emperyalizmin boyunduruğundan kurtulma şiarını hedefleyen bu düşünce sistemi, onları hem solun hem de milliyetçiliğin aynı potada eritildiği bir siyasi anlayışa yöneltmiştir (Işık ,48-49, 2012).

Siyaset Bilimci Martin Mevius benzer bir durumun Doğu Avrupa sosyalist rejimlerinde de geçerli olduğunu iddia etmiştir. Mevius'a göre, Doğu Avrupa komünist devletlerinin birçoğu da komünist siyasal rejimleri içerisinde milliyetçiliğe de büyük oranda yer vermişlerdir. 1945 yılından itibaren bu ülkelerin komünist partileri kendilerini ulusal çıkar ve geleneklerin mirasçısı olarak tanıtmış ve bu şiarı sahiplenmişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa'nın komünist devletleri kendi işçi ve köylü devletlerine sadık bir "sosyalist yurtseverlik" inşa etmişlerdir. 1989 yılına dek Doğu Avrupa komünist devletleri mevcut ulusal bayraklarını yeni kırmızı bayraklarının yanına eklemiş, kendi ulusal marşlarını da söylemeye devam etmişlerdir. Bu ulusal imajların kullanımı bu ülkeler için bir istista değil kural olagelmiştir. Yalnızca Doğu Avrupa'da değil, Küba'dan Kore'ye tüm komünist partiler ulusal meşruiyet kazanmak arzusunda olmuş ve buna göre hareket etmişlerdir. Bu durum tesadüfi

yahut Ortodoks Marksizm'den bir sapma değil aksine komünist hareketin başlangıcından bu yana kendine yer bulan kökleşmiş bir teori ve pratik olagelmıştır (Mevius, 377, 2009).

Bu kabul yöntemiyle birlikte milliyetçilik solla ilişki içerisine girmiştir. Bu duruma örnek olarak Asya'da, Ortadoğu'da, Afrika'da gerçekleşen bağımsızlık mücadeleleri verilebilir. Sömürge yönetimlere ve sömürgeciliğe karşı verilen bu mücadelelerin tamamı temelini milliyetçilikten almıştır. Cezayir ve Vietnam gibi ülkelerde ise bu mücadeleler Marksist bir imaj sergilerken dahi işin içerisinde daima milliyetçi bir damar da bulunmuş ve asıl özü bu oluşturmuştur (Kerestecioğlu, 342-343, 2016). Kıbrıs'ta da aynı durum Kıbrıslı Komünist Parti AKEL'de (Emekçi Halkın İlerici Partisi) görülmüştür. Kıbrıslı Rumlar tarafından, enosis yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için İngiliz sömürge yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesi verildiği yıllarda, AKEL de enosis politikasının sıkı bir destekçisi olmuştur. Kıbrıs'ta yaşayan diğer bir halk olan Türkler ile birleşik ve bağımsız bir mücadele vermek yerine artan milliyetçiliğin etkisinde kalarak önceliğin anavatanı savunmak olduğunu belirtmiş ve sömürge yönetimine karşı ulus temelli bir bağımsızlık mücadelesinin içerisinde yer almıştır (Çelenk, 205-205, 2008).

Çalışmanın bu bölümünde Kıbrıs Adasının politik ortamını var eden ve politikanın öznesi halini alan kimlik kavramı tartışılmış, kimliğe etki eden diğer siyasi ideoloji ve olgular ele alınmıştır. İdeolojilerin zaman zaman iç içe geçerek yeni bir siyasi pratik ortaya çıkardığı gözlenmiştir. Bir sonraki bölümde ise Kıbrıs Adasında ortaya çıkan sol hareket mercek altına alınacaktır. Ada'da Marksist ideoloji bağlamında ortaya çıkan bu hareketin zaman içerisinde milliyetçiliğin de etkisi altına girerek yürüttüğü siyasi mücadele incelenecektir. Çok uluslu bir yapıya sahip olan Kıbrıs adasında farklı ulusların, milliyetçi ideolojinin etkisi altında kalan sol hareket içerisinde nasıl zorluklarla karşılaştığı ve buna karşı nasıl bir tavır ortaya koyduğu tartışılacaktır. Bununla birlikte işçi mücadelesinin ve sendikal hareketin de gelişimi, bu mücadelenin kazanımlarıyla birlikte karşı karşıya kaldığı tehditler de anlaşılmaya çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KIBRIS İŞÇİ SINIFININ GELİŞİMİ VE SINIF MÜCADELESİ

Kıbrıs Adasında proleter bir hareketin ortaya çıkışını ve sınıf perspektifli enternasyonal bir mücadeleyi anlayabilmek için onun öncülü olan ve mevcut halini almasını sağlayan durum ve olaylar aşama aşama incelenmelidir. Kıbrıs halkı tarih boyunca aktörler değişse dahi aynı makus talihe maruz kalmış, durmadan ilerleyen bir sömürü çarkının kurbanı olagelmıştır.

Kıbrıs adasında Osmanlı yönetim dönemine dek yerleşik bir Müslüman nüfus bulunmamıştır. Ada'nın ilk Müslüman kalıcı nüfusu Osmanlı tarafından işgalinin hemen ardından Türkiye'den getirilmiştir. Kıbrıs'ı kendileri için bir zenginlik ve sömürü kaynağı olarak gören siyasal ve askeri bürokrat sınıfının aksine Ada'ya getirilen ve çoğunluğu tarım işçilerinden oluşan bu yeni nüfus da kendilerinden önce sürmekte olan sömürünün kurbanları arasında yerini almıştır. Kıbrıs Adasının diğer yerleşik nüfusu olan Rumlar da halihazırda hem kilise hem de zengin toprak ağaları tarafından her dönemde sömürülerek yoksulluğa mahkum edilmiştir. Bu her iki halkın egemenlerinin Kıbrıs halkı üzerinde uyguladığı sömürü politikası, sınıflı bir toplum yapısı oluşturmuş ve sınıf meselesi üzerinden iki halk arasında oluşan bir dayanışma ve bütünleşmeyi beraberinde getirmiştir. ‘*Efendiye karşı köle*’ gibi bir anlayışla iki halk arasında dinsel fanatiklik yeşermemiş, bu şiar birçok kez de onları, kendilerini sömüren hem Rum hem Türk egemen sınıfına karşı bir araya getirmiş ve egemenlere karşı çok defa ortak zaferler kazanmalarını sağlamıştır (Mihailidis, 300-301, 2003). (Gürel, 53, 1984).

Ada'da Osmanlı adına yönetimi üstlenmiş olan Kilise'nin denetimsizliği ve Hıristiyan-Müslüman ayırmaksızın gerçekleştirdiği sömürünün seviyesi Kilise adına o derece konforludur ki; Kilise, Osmanlı İmparatorluğu altında yaşayan Hıristiyanların hak ve konumlarını güçlendiren Tanzimat Reformlarına karşı çıkmıştır. Tanzimat'a karşı kilisenin bu tepkisi Fransız Konsolos R. Doazan'ın ilgisini çekmiş ve Doazan, bunun hakkında 1854 yılında şöyle yazmıştır:

‘‘Elenler arasında zengin ve güçlü olanların da (Müslümanların yanı sıra), yaşanan esaret koşulları umurlarında değil. Nasıl olsa kendi dindaşlarına hükmedecek ve onlara boyun eğdirecek olanakları ellerinde bulunduruyorlar. Özellikle ruhban sınıfı böylesine duygular içindedir.’’

1815 senesinde Kıbrıs’ı ziyaret eden İngiliz seyyah William Turner da Rum-Müslüman ayırt edilmeksizin Kıbrıs köylüsünün büyük bir sömürü çarkının kurbanı olduğunu ve çalışarak dahi hayatını idame ettirme şansının bulunmadığını, bu sebeple Kıbrıs halkının her sene kitleler halinde Karaman ve Suriye kıyılarına kaçtığını yazmış, Papazların fakir ve cahil olan Kıbrıs halkını son meteliğine kadar soyduğunu iddia etmiştir (Kızılyürek, 74, 2002).

1873 yılında Ada’ya sürgün gönderilen Osmanlı aydını Namık Kemal’in Ada hakkında yazdığı mektupları incelendiğinde de halkın içinde bulunduğu sefaletin ve zorlu yaşam koşullarının uzun zamandır devam ettiğinin farkına varılmaktadır. Şirvanizade Hakkı Bey’e yazmış olduğu mektubunda Namık Kemal, Ada halkını ‘‘yaşayan ölüler’’ olarak tanımlamış ve ‘‘otoritelerce bu insanlara ‘ölmeden ölünüz’ denilerek, yemek yemeden hayatta kalabilmelerinin öğretildiğini’’ yazmıştır. Namık Kemal, ada genelinde sokakların harabelere benzediğini, her yanın taş yığınlarından ibaret olduğunu ve halkın hastalıktan, özellikle de sıtmadan kırıldığını anlatmıştır. Kemal’in anlattığına göre yevmiye ücretleri çok düşük, hatta çoğu zaman ekmek almaya dahi yetmeyecek seviyededir (An, 20, 2013).

Birleşik mücadelenin ortaya çıkmasını sağlayan yetersiz ekonomik koşullar ve milliyetçiliğin tesiri altında kalana dek iki halkın iç içe geçmiş tek halk görünümü verdiği bu süreci daha iyi anlayabilmek için çalışmanın devamında bu tarihsel çalışma koşulları detaylı olarak incelenecek ve konu daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

3.1 Sınıf Mücadelesinin Başlamasından Önce Çalışma Koşullarının Genel Durumu

Tarih boyunca çok zor şartlar altında çalışarak açlıkla mücadele vermek zorunda kalan Kıbrıs halkının çalışma koşulları, mevcut olan bu koşulları değiştirmek ve tersine çevirmek için mücadele etmek zorunda kalacakları birleşik sınıf mücadelesi dönemine dek pek ileri gitmeyecektir.

Bu dönem öncesinde işçi, köylü ve yoksullar, Kıbrıs nüfusunun ezici çoğunluğunu oluştursalar da mevcut yönetici sınıfının arkasından gitmeye, kalıplaşmış arazi sahiplerinin menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye devam etmişlerdir. Bu sebeple kendi menfaatleri ve çıkarları doğrultusunda bir örgüt kuramamış, bu çoğunluk siyasi bilinçsizlikleri ve kendi eğitimsel eksiklikleri sebebiyle üst sınıflar ve mevcut egemenlerin çıkarına bilerek ya da bilmeyerek hizmet etmiştir. Bu dönemde işverenler çalışma şartları üzerinde mutlak bir hakimiyetin sahibidir. Var olan yasalar tüccarların mevcut faizleri hiçbir müdahale olmaksızın değiştirebilmelerine olanak sağlamaktadır. Eğitim, üst sınıfların çocuklarına hitap edecek şekilde dizayn edilmiştir. Öğretmenlerin çoğu da okullarda siyasi elitlerin sözcüsü niteliğinde hareket etmektedir. Kilise, müritlerinin günlük ve insani sorunları yerine kendi sermayesini biriktirmenin peşine düşmüştür. Basın ise yayınlarını, mevcut düzenin devamının sağlanması ve mevcut siyasi elitlerin tekrardan seçilebilmesi adına sürdürmektedir (Katsourides, 118, 2014). 1914 yılında Kanadalı ve Amerikalı maden şirketleri adaya yatırım yapmış ve böylece Kıbrıs Adasında madencilik başlamıştır. İngiliz sömürge yönetimi bu şirketlere her türlü kolaylığı sağlamış, şirketlere, işçileri üzerinde keyfi ve kendilerinin belirleyeceği bir yönetim biçimi uygulama yetkisi vermiştir (Richter, 101, 2003). Madencilik uzun yıllar boyunca adadaki işçi mücadelesi ve sendikal mücadelenin mihenk taşlarından olacaktır.

1939 senesine dek Rum-Türk fark etmeksizin işçilerin, işverene karşı hiçbir hakkı bulunmamaktadır. İşverenler genelde Rumlardan oluşmakta, Rum patronlar da genelde Rum ustabaşları tercih etmektedir. İşçi alımında ise Türk-Rum ayrımı yapılmamış, iyi iş gören, az ücretle fazla saat çalışan işçiler işe alınmıştır. Ancak

resmi işyerlerine memurlar daima Rumlardan seçilmiştir. Bu dönemde Türk memur neredeyse hiç yoktur (An, 181, 2011).

Kıbrıs Adasındaki bu kötü çalışma koşulları ve gündelik hayatın zorluğu Osmanlı öncesi dönemde ise daha da korkunç bir boyuttadır. Eskisinde çok daha kötü olan bu koşulların ilk olarak Kıbrıs'ın Osmanlıların eline geçmesiyle birlikte iyileştirilmeye gittiği söylenebilir. Osmanlı öncesi dönemde tüm yerli halk köle gibi kullanılmakta ve çoğunluğu ücret dahi almamaktadır. Osmanlı Sultanı'nın Ada'ya gönderdiği fermanla bu koşullar iyileştirilmeye çalışılmış, Adalılara, belirlenen bir maaş karşılığı, istenilen bir işte çalışma ve mal-mülk edinebilme hakkı tanınmıştır. Kıbrıs'taki ücretsiz çalıştırılma ve kölelik bu şekilde ortadan kaldırılmıştır. Bu girişim Kıbrıs çalışma hayatında yapılan iyileştirici düzenlemelerin ilki olarak tarihte yerini almıştır. (Saygılı vd., 287, 2013).

Türk-Rum ayırt etmeksizin Kıbrıs halkının içinde bulunduğu zorlu koşullar beraberinde iki halkın dinsel fanatikliğin etkisi altında kalmaksızın ortak yaşam ve mücadelesini getirmiş, Kıbrıs'ta Milliyetçiliğin yükselişe geçerek bu birlikteliği bozacağı günlere dek ortak bir mücadele tarihine sahip olmuştur. Çalışmanın devamında milliyetçi ideolojilerin oluşumu incelenecek ve hangi koşulların ulus kimliklerin gelişmesine olanak sağlayarak, birleşik yapıyı tehlikeye atmaya başladığı analiz edilecektir.

3.2 Milliyetçilik İdeolojisinin Ortaya Çıkışı

Dünyanın diğer pek çok yeri gibi Kıbrıs'ta da moderniteyle birlikte ortaya çıkmaya başlayan ulusçu fikirler ortak mücadele birliğini sekteye uğratmıştır. Ulusçu fikirlerin ortaya çıkışından önce Kıbrıs'ta 20. yüzyılın ortalarına kadar milliyetçilikten ve çatışmadan uzak biçimde, bir arada yaşanmıştır. Elen ve Türk sözcükleri bu tarihlere kadar çok sık kullanılmamış, kullanıldığında da siyasi bir anlam ifade etmemiştir. Adada bulunan iki halk Hristiyan ve Müslüman/Osmanlı olarak dini kimlikleriyle sınıflandırılmıştır. Dini kimlik üzerinden ortaya çıkan bu sınıflandırma beraberinde bir çatışma ve ayrılığı getirmemiş, iki halk yan yana kilise ve camilerde ibadetlerini ederken, toplumsal birçok olayda da dayanışma içerisinde

bulunmuştur (Kızılyürek, 11, 2002). Aynı zor şartlar altında yaşayan bu iki halkın durumu onların kılık kıyafetini ve yaşam biçimlerini de etkilemiştir. Kıbrıs'ın çoğu köyünde Hristiyan ve Müslümanları görünüşleri bakımından ayırt edebilmek mümkün olmamıştır. Bu dönemde özellikle Katolik Rumların birçoğu, Osmanlı egemenliğinin etkisiyle İslam dinini seçmiş ve görünürde Müslüman olmuştur. Bunların birçoğu görünürde İslam dinine iman ederken, gizli olarak da Hristiyanlığa imanetmeye devam ederek iki dini birden aynı anda yaşamıştır. Bu kesime kelime anlamı olarak hem keten hem pamuk anlamında gelen 'Linobambaki' denmiştir (Kızılyürek, 210, 2002).

1764 yılında Müslümanların önderlik ettiği, Kilise yönetimine karşı yapılan ayaklanmaya Rumlar da kitlelerle destek vermiş ve Ada yönetimine karşı ortak bir mücadele yürütülmüştür. Kilise bu ayaklanma karşısında Osmanlı'dan yardım istemiş ve yeniden iki egemen sınıf, halkın karşısında bir araya gelmiş ve ayaklanma Osmanlı'nın yardımıyla bastırılabilmiştir (Kızılyürek, 74, 2002). 'Efendiye karşı köle'' şiarıyla ortaya çıkan ortak mücadele sadece iki halkı birbirine kaynaştırmakla kalmamış, mağrura karşı her türden eylemi halk için olumlayan bir hale bürünmüştür.

1890'lı yıllarda görülen, yönetici sınıflara ve tefecilere yönelen en etkili ve bilinen eylem biçimi eşkıyalık olmuştur. Eşkıyalık olayları toplumun büyük çoğunluğunu zor durumda bırakan fakirliğin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Eşkıyaların eylemleri çoğunlukla sıradan, yoksul insanlara yönelmemiş, tefecilere, büyük arazi sahiplerine ve sömürge yönetiminin yöneticilerine yönelmiştir ve bu eylemler halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Eşkıyalar, halkın gözünde çoğu zaman kahraman mertebesine evrilmiş, işledikleri suçlar 'ahlaklı' bulunmuştur. Eşkıyalığın yanı sıra, çiftçiler de yerel düzeyde birleşerek yönetime karşı gösteriler yapmaya başlamışlardır. Bu eylemler Adada ilk, ilkel toplumsal eylem biçimleri olarak tanımlanmıştır. Bu aşamadan sonra bu fikirler ve gruplar gerek örgütsel gerekse bilinçsel anlamda gelişmiş ve artarak ilerlemiştir (Katsorides, 120, 2014).

Takip eden dönemlerde Hristiyanlar ayaklandığında Müslümanlar, Müslümanlar ayaklandığında da Hristiyanlar kitleler halinde destek vermişlerdir. Yüksek vergilere, sömürüye karşı defalarca birlikte eylem yapmışlar, Kıbrıslı Rum-

Türk işçi ve emekçiler, ortak sendikalar çatısı altında mücadele etmişlerdir. Sekiz saatlik çalışma günü, iş yasaları, mevcut koşulların iyileştirilmesi, sosyal güvenlik, maaşların yükselmesi vb birçok konu için ortak bir mücadele yürütülmüş, hep birlikte birçok başarılı grev organizasyonu gerçekleştirilmiştir (Doğan, 45, 2018).

Köylerde iki halkın ortak birliği uzunca bir süre devam ederken Kıbrıs halkı moderniteyle tanışmış ve bu modernite, eğitim alanındaki değişikliklerle birlikte ‘*ulusal kimlikleri*’beraberinde getirmiştir. Moderniteyle birlikte gelen milliyetçilik, Hristiyan ve Müslümanları, Elenler ve Türkler olarak iki siyasi özneye dönüştürmüştür ve artık Kıbrıs Adasında yeni yeni hissedilmeye başlayan bir ‘*biz*’ ve ‘*onlar*’ ayrımı vardır (Kızılyürek, 11-12, 2002). (Kızılyürek, 15, 2003). (An, 2015).

Ulus kimliklerin adadaki gelişim ve yayılım aşaması gelişen moderniteyle birlikte olsa da ilk ortaya çıkışı açısından dönüm noktası ise Osmanlı İmparatorluğu’ndan bağımsızlığını kazanan Yunan Devleti’nin kurulması olmuştur (Kızılyürek, 75, 2002). Bağımsızlığını kazanan yeni Yunan Devleti milliyetçi ideolojinin yükselişini de beraberinde getirmiş ve tüm Yunan Ortodokslarını aynı bayrak altında toplamayı hedefleyerek genişlemeyi amaçlamıştır. Megali İdea olarak adlandırılan bu yeni ideoloji Kıbrıslı Ortodoks Rumları da etkisi altına almış ve bu şiardan etkilenen Rumlarda, ulus kimliklerin ortaya çıkmasına vehızlı bir şekilde yayılmasına olanak sağlamıştır. Yükselişe geçen Yunan milliyetçiliğinin bir diğer motivasyonu ise Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında gerçekleştirilen sürekli savaşlar olmuştur (Hamit, 18, 2009). Böylece, Kıbrıslı Elen milliyetçiliği Megali İdea’dan ilham alarak Yunanistan’dan ithal edilmiş gözükmetedir. Yunan milliyetçiliği 1821 gibi çok daha erken bir tarihte ulus devlet yaratma devrimine sebebiyet vermişken, Kıbrıslı Elen milliyetçiliğinin aynı amaçla ilk örneklerinin görülmesi için bu döneme, 19. yüzyıl sonlarına kadar beklemek gerekmiştir (Katsourides, 70, 2014). Kıbrıslı Türklerde milliyetçiliğin ortaya çıkışı ise 20. Yüzyılın başlarında olacaktır. Bu dönemde, dönemin Osmanlı Padişahı II. Abdulhamid’e muhalif bir hareket olan Jön Türk hareketinin fişlenen ve gizlenme ihtiyacı hisseden üyeleri, Kıbrıs Adasını bu amaçla kullanmışlardır. Padişahı gizlenmek ve yakalanmamak amacıyla Kıbrıs Adasına gelen Jön Türklerle ve onların faaliyetleriyle birlikte adada Türkçülük düşüncesinin de tohumları atılmıştır. İlk

olarak bu dönemde Osmanlıcılık ideolojisiinde yayın yapan bazı gazetelerin Türkçülük ideolojisine doğru evirildiği görülmüştür (Hamit, 33-34, 2009). Türkçülük ve yeni ulus kimliğin yeşermeye başladığı Kıbrıslı Türkler için asıl dönüm noktası ise Türkiye’de gerçekleşen Kemalist devrim olmuştur. Osmanlı Devleti’nden yeni Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişi sağlayan ve yeni cumhuriyeti ulusçuluk ideolojisi üzerinden yükselten bu değişim, Kıbrıslı Türklerin dini kimliğinin ulusal kimliğe dönüşmesine ve milliyetçiliğinin Kıbrıslı Türklerde de yükselişe geçmesine imkan sağlamıştır (Trimikliniotis, 391, 2009).

Milliyetçiliğin ilk ortaya çıkmaya başladığı bu dönemlerde Kıbrıs’ın İngiltere tarafından ilhakı da gerek sınıf mücadelesinin yükselişi gerekse karşılıklı milliyetçiliğin körüklenerek dönem dönem İngilizlere yönelen tehlikeyi “*böl-parçala-yönet*” taktiğiyle yönetebilmek adına olumlu ve olumsuz etkilere sahip olmuştur. Adada ulus kimliklerin ve milliyetçilik ideolojisinin yükselmeye başladığı bu dönemde karşıt bir ideoloji daha şekillenmeye başlamış ve ada Yunanistan’dan gelen Kıbrıslı Rumların adaya taşıdığı Marksist-Sosyalist fikirlerle de tanışmaya başlamıştır. Gerçek anlamda bir işçi sınıfının da oluşmaya başladığı bu dönemde ortaya çıkan sol fikirler adanın muhtelif yerlerinde propaganda edilmeye başlanmış, milliyetçiliğin ve milliyetçilerin ideolojisi sayılan enosisin tam karşısında konum almıştır. Çalışmanın devamında bu durum detaylı olarak işlenecek ve Kıbrıs adasındaki işçi sınıfı ve Marksist fikirlerin gelişimi mercek altına alınacaktır.

3.3 Kıbrıs’ta Marksist İdeoloji ve İşçi Sınıfının Gelişimi

Kıbrıs’ta 1878 yılında geçici olarak başlayan İngiliz idaresi 1914 yılında İngiltere’nin adayı ilhakıyla kalıcı bir hal almış ve başlayan bu yeni yönetim birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Özellikle eğitim sisteminin modern bir hal almasıyla birlikte adadaki dini kimliklerin ulus kimliklere dönüşmesinin önü açılmış ve ada yeni bir siyaset zemini bulmuştur. Bu yeni ulus kimlikli mücadele beraberinde birçok çatışmayı da getirecektir. Bununla birlikte İngilizler ekonomik hayatı ve ticareti geliştirmek adına da çeşitli hamleler yapmıştır. Demiryolları ve diğer ulaşım yolları inşa edilmiş ya da onarılmış, ticaretin daha geniş sınırlara yayılarak gelişmesi

amaçlanmıştır. Gelişen ticari yapı beraberinde yeni ekonomik alanı getirmiş ve yeni sınıfların oluşması için uygun ortamı yaratmıştır.

Ek olarak adanın Birinci Dünya Savaşı yıllarında savaşa katılmamasından kaynaklı gelişmeler de işçi sınıfının oluşumuna ve gelişimine katkı sağlamıştır. Adaya ilk kez bu dönemde dışarıdan sosyalist fikir ve hareketler getirilmeye başlanmıştır. Bu yeni hareketler adanın muhtelif yerlerinde propaganda edilmeye başlanmış ve sosyalizmin yayılması için mücadele edilmiştir. Bu hareketler devamında büyük komünist parti ve sendikaları yaratacak olan küçük işçi ve parti örgütlenmeleriyle şekillendirilmeye başlanmıştır. Teorik bilincin zayıf olduğu bu dönemden ileriye daha bilinçli bir mücadele taşınacak ve bu örgütlenmeler zaman içerisinde güçlenerek daha profesyonel bir hal alacaktır.

3.3.1 İngiliz İlhakının İşçi Sınıfının Gelişim Sürecindeki Etkileri

1878 yılından itibaren Osmanlı tarafından İngiltere'ye kiralanan Kıbrıs Adasında bu tarihten itibaren İngiliz yönetimi başlamış ve bu el değişikliği beraberinde Kıbrıs'ta hemen her alanda Osmanlı'nın uyguladığından çok daha farklı yönetim pratiklerini de getirerek dolaylı ya da dolaysız birçok değişikliğin önünü açmıştır.

Osmanlı Devleti 1571 yılında Kıbrıs Adasını fethettiği günden itibaren Ada'daki mevcut eğitim sistemini değiştirmiş, kendi eğitim anlayışıyla Kıbrıslı Türkleri eğitmeye çalışmıştır. Aynı Osmanlı Devleti'ndeki gibi Ada'daki eğitim sistemi de dini ağırlıklı olmuş, İslam içeriğinin öğretilmesini temel almıştır. Osmanlı eğitim sisteminde köylülere ya da halka mesleki eğitim verilmemektedir. Osmanlı toplumunda mesleki eğitim ailelerde yahut usta-çırak ilişkisiyle direkt pratikte öğrenilen bir durumda olmuştur. Dinin merkezde yer aldığı bir eğitim sisteminde temel amaç kanunları, değerleri, ahlakı ve düşüncüyü belirleyen temel kavramın *din* olmasını sağlamaktır. Mevcut bütün sanat ve bilim dallarının başat amacı dini müdafaa edebilmektir. Böylece siyasallaşmanın da başlıca kaynağı din olmuştur. Milletlerin ihtiyaç duyduğu zanaatçıların gelişimi önce usta-çırak ilişkisiyle başlamış

devamında bu ilişki biçimsel eğitim sistemine evrilmiştir. Bu da üretimdeki artışı beraberinde getirmiştir.

Ada'nın Osmanlılar'dan İngilizlere geçmesiyle değişim yaşanan alanlardan biri de eğitim olmuştur. Dini ağırlıklı eğitim yerini daha modern bir eğitim sistemine bırakmıştır (Özküld, 565, 2017). Kitleleşen ve bireylerin erişkinlik dönemine dek zorunlu hale getirilen modern eğitim devamında birçok toplumsal değişimi de getirmiştir. Kız öğrencilerin eğitime katılım oranı hızla yükselmiş ve erkek öğrencilerin oranına yaklaşmıştır. Modernleşen eğitimle birlikte siyasallaşma din merkezli olmaktan çıkıp ulusçuluk kavramı üzerinden şekillenmiştir (Özküld 580, 2017). 1881 yılında 99 adet Kıbrıslı Rum okulu bulunurken 1901 yılında bu sayı 273'e çıkmıştır. Aynı dönemde Türk okulları ise 71'den 144'e ulaşmıştır. 1881 yılında Adada Rum öğrenci sayısı 4907'yken 1901 yılında 15.712'ye çıkmıştır. Türk öğrenci sayısı ise aynı dönemde 1869'dan 5176'ya yükselmiştir. Yeni İngiliz yönetimi okulları mali olarak desteklemesine rağmen okullarda tam hakimiyet kurmamış, onlara idari açıdan özerk olma hakkı tanımıştır. Bu özerklik beraberinde Yunan milliyetçiliği temelinde gelişen bir eğitim sistemi yaratmıştır. Ana ders kitabı olarak okutulan birçok kitap okullar tarafından direkt olarak Yunanistan'dan temin edilmiştir (Kızılyürek, 78, 2002).

Bunun yanında ülkeler için ulaşım hizmetlerinin gelişimi, ekonominin gelişimindeki en önemli faktörlerden biri kabul edilmektedir. Gelişmiş ulaşım altyapısına sahip olan yerlerde erişim olanağının yükselmesiyle birlikte yatırımlar, sanayileşme, inşaat, ticaret, nüfus gibi etkenlerle ekonomik büyümeler teşvik edilmektedir. Gelişen ulaşım yoğunluğu ve girdi arzının devamının kolaylaşması girdi maliyetlerinde düşüşe ve bununla birlikte üretici fiyatlarında karlılığın artmasına sebebiyet vererek kapasite genişlemesini sağlamaktadır(Erdoğan, 197, 2016). Bu sebeple Ada'da İngiliz işgali öncesi eski ve kullanışsız olan ulaşım yolları İngiliz sömürgesiyle birlikte onarılp geliştirilmiştir. Bu durum ticaret mallarının ulaşımını kolaylaştırarak ekonomik faaliyetlerin genişlemesine, böylece orta ve işçi sınıflarının gelişimine katkı sağlamıştır (Katsourides, 50, 2014).

Yine İngilizlerin bir diğer etkisi olarak iki toplumun birbirine karşı ortaya çıkan nefreti gösterilmektedir. İddia edilene göre bu nefretin ve kavganın esas sebebi

İngiltere'nin Kıbrıs üzerinde uyguladığı böl-parçala yönet taktiğidir (An, 92, 2011). İngilizler, Adayı en küçük idari birimlere kadar ikiye ayırarak bu haliyle kurumsallaştırmıştır. Bir şehirde iki belediye, iki eğitim dairesi, iki sendika federasyonu, iki çiftçiler birliği gibi birçok idari kurum çifter çifter dizayn edilmiş, bu şekilde 1958 yılından itibaren sendikal hareket de kesin bir şekilde ikiye ayrılmıştır (An, 170, 2011). İngilizler, iki ulusu birbirine düşürmenin yanında Türkleri de kendi içinde birbirine kırdırmaya çalışmıştır. Türkiye'de gerçekleşen Kemalist modern devrimi kullanarak Kemalist ve geleneksel Müslüman husumeti yaratmıştır. 1930'lu yıllarda bu öyle bir duruma gelmiştir ki Kemalistler, radikal dincilere karşı kendilerine Rumlardan müttefik aramaya başlamıştır. (Kalodukas, 74, 2003)

Bu gelişimler ışığında Kıbrıs Adasında işçi sınıfının gelişiminin ve bir hareket ortaya çıkarabilecek denli yaygınlığa ulaşmasının önü açılarak yeni bir dönemün önü açılmıştır.

3.3.2 Kıbrıs Adasında Marksist İdeoloji ve İşçi Sınıfının Gelişimi

Kıbrıs'ta işçi sınıfının oluşumu aynı orta sınıfta olduğu gibi, toplumsal ve siyasi çevrelerdeki farklılaşmanın neticesi olarak gerçekleşmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'daki iktidarının son döneminde temeli atılan bu süreç Ada'nın İngiliz hakimiyetine geçişiyle birlikte hız kazanmıştır. Kıbrıs Adasında bu sürecin gelişimi aynı Güney Avrupa ve Balkan ülkelerindekine benzer biçimde Batı Avrupa'daki devletlere nazaran daha geç ortaya çıkmıştır. (Katsourides, 65, 2014) Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışı ve savaşla birlikte Dünya üzerinde ortaya çıkan yeni durum, Adada işçi sınıfının gelişiminde temel rol oynamıştır.

Adanın savaşın gerçekleştiği alanlardan uzakta olması Ada'daki tarım ekonomisinin savaştan etkilenmemesini sağlamış ve savaşan ülkelerin büyük oranda tarım ürünlerine ihtiyaç duyduğu bu dönemde Kıbrıslı çiftçiler tarım ürünlerini kolayca yüksek fiyattan ihraç etme fırsatının sahibi olmuştur. Çoğalan talebi karşılamayan ancak bu yüksek karı büyüterek devam etmek isteyen Kıbrıslı çiftçiler çareyi tefecilerden büyük borçlar alarak genişleme yoluna gitmekte görmüşlerdir.

Ancak burada köylünün toyluğundan faydalanmak isteyen tefeciler köylülere çok yüksek oranda faiz uygulayarak şişirilmiş fiyatlardan satış yapmışlardır. Savaşın bitişini takip eden süreç tarım ürünlerindeki fiyatların ani düşüşünü getirmiş ve aldıkları yüksek faizli borçları ödeyemeyen birçok köylüyü iflasa sürükleyerek topraklarını kaybetmelerine ve bu toprakları ellerindeki tüm mallarla birlikte alacaklıları olan tefecilere devretmelerine sebep olmuştur (Richter,101, 2003).

Topraklarını kaybeden çiftçiler hayatlarını idame ettirebilmek ve yaşamları için gerekli olan asgari geçim kaynağına sahip olabilmek için küçük fabrikalarda, madenlerde, ticarete ve inşaatlarda çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum, *patron-işçi* gibi çiftçiler için yeni olan bir toplumsal ilişki biçiminin oluşmasını sağlamış, bu da beraberinde büyük toplumsal ve siyasi neticeler getirmiştir. Böylece, Kıbrıs Adasının işçi sınıfı, köyden kente göçle birlikte köylünün proleterleşmesi sonucu doğmuştur. Bu çiftçiler, yeni sınıf için ihtiyaç olan hammaddeyi sağlamışlardır. Ancak, çalışabilmek ve iş bulabilmek için köyden kente göçmek zorunda kalan köylülerin sayısı ihtiyaçtan çok daha fazladır ve bu beraberinde yeni bir sorunu; 'işsizlik' sorununu ortaya çıkarmıştır (Katsourides, 64-65, 2014) (Yiangou, 44, 2016).

Savaşın ardından ortaya çıkan bu toplumsal değişiklikler yani köy ve kırlardan şehir merkezlerine, tarlalardan ise maden ocaklarına ve fabrikalara olan toplu göçler sol hareketin faydasına olmuştur. Bu yeni durumla komünist fikirler de topluma yavaş yavaş etki etmeye başlamış, işçilerin kilise ve din adamları etkisinden uzaklaşarak sol fikirlere ve sendikalara yakınlaşmasına imkan sağlamıştır (Katsourides, 151, 2014). Bu durumu 1936 yılında Londra'ya gönderdiği bir mektupta anlatan dönemin İngiliz Valisi Palmer, şöyle demektedir:

"...Bu arada tefeciler çok sayıda küçük çiftçinin topraklarını ele geçirerek bunların topraksız köylü durumuna gelmelerine yol açmakta. Tefecilerse, toprak sahibi oluyor. Topraksız işçi sınıfı böylece büyümekte. Bazısı yurt dışına gidiyor ama çoğusu kentlere giderek emek pazarını bunalıma sokuyor ve gelecekteki siyasal sorunların olası kaynaklarını oluşturuyor." (Gürel, 149, 1984).

İşsizliğin yükselmesiyle birlikte ortaya çıkan işsiz ordusu daima iş bulabilmiş olan mevcut çalışanların ücretlerini de tehlikeye atmış, ücretlerin daha da düşmesi tehlikesini beraberinde getirmiştir. (Huberman, 12, 2012). Nitekim bu durum işverenlerin yararına olmuş, yüksek işsizliği, yükselen maaşları kısıtlamak ve sendikal hareketi engellemek üzere koz olarak kullanmışlardır (Katsourides, 68, 2014). Aslında bu dönemde ortaya çıkan büyük toprak mülkiyetinin sebebini sadece tefecilere bağlamamak gerekir. Bunu ortaya çıkaran bir diğer etken de İngilizlerin uygulamaya koyduğu yeni tarım politikasıdır. İngilizlerin 1935’li yıllardan itibaren uygulamaya başladığı ve tarımda küçük toprak sahiplerinin tutunmasını güçleştirerek büyük toprak sahiplerinin gelişimini teşvik eden kapitalist bir toprak yasası vardır. İngiliz yönetimi tarımda makineleşmeyi teşvik edebilmek adına büyük toprak sahibi çiftçilere kredi sağlarken diğer yandan da küçük toprak sahiplerinin lehine olan ve Osmanlı döneminden kalma yasaları kaldırarak yeni toprak yasasını oluşturmuştur (Gürel, 149, 1984).

Tüm bunlarla birlikte çok önemli bir diğer etmen olarak da *Kıbrıs Komünist Partisi*’nin kuruluşu, halka dağıtılan propaganda metinleri, verilen konferansları yönüyle de işçi sınıfının gelişimine ve bilinçlenmesine olanak sağlamıştır. Adanın solcu gazeteleri, işçilerin ideolojik bilincini arttırmak amacıyla devamlı yayınlar yapmakta onları kendi menfaatleri konusunda eğitmeye çalışmaktadır. Kıbrıslı komünistler, bu gazeteler aracılığıyla yayınladıkları metinlerde, işçilere sınıf bilinci aşılamaya ve sınıf mücadelesini hissederek ‘*ortak düşmana*’ karşı mücadeleyi anlatmaya çalışmaktadırlar (Katsourides, 81, 2014). Adada ilk defa olarak 1925 yılında Leymosun İşçi Merkezi (LİM) tarafından 1 Mayıs İşçi bayramı kutlamaları gerçekleştirilmiştir. LİM’in 1 Mayıs bildirisinde şu sözler yer almıştır:

“Patronlarımızın baskıları, zengin sınıfın sömürüsü Türkü ve Hristiyanı ile bizleri birleştirmelidir... Hiçbir Hristiyan ve hiçbir Müslüman, işçi bayramı kutlamalarından eksik olmamalıdır. Yaşasın Rum ve Türk işçilerin kardeşliği” (An, Kıbrıs’ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler 2015). Kıbrıs adasında, bu dönemde oy kullanma hakkı İngilizler tarafından mülkiyet sahibi olma koşuluyla sınırlandırılmıştır. Siyasi ayrıcalıkların tek sahibi mülkiyet sahibi elitler olmuştur. Siyasi vatandaşlık, mülkiyet sahibi

olmayanlar için akıllardan bile geçirilmemektedir. Bu durum yoksullukla boğuşan nüfusun çoğunun siyasi haklardan yoksun kalması neticesini doğurmuştur. Bunun anlamı yoksul tabakanın, alt sınıfların fiili olarak dışlanması demektir. Bu dönemde Kıbrıs Komünist Partisi 18 yaş üzerindeki herkes için, hiçbir kısıtlama olmaksızın oy hakkı isteyen tek resmi siyasi oluşumdur(Katsourides, 92-93, 2014).

Bu ortam ışığında işçi sınıfında sol fikirler yükselişe geçmiş ve yeni oluşmaya başlayan işçi sınıfını da etkisi altına almaya başlamıştır. Başlarda teorik olarak kusurlu ve az bilinçli örneklerle başlayan adanın sol hareketi zaman içerisinde gelişim gösterecek ve artan bir teorik bilinçle son halini alan örnekler meydana getirerek Kıbrıs adasında sol bir mücadele alanını oluşturacak koşulları sağlayacaktır.

1920'lerin sonundan1930'lu yıllarına başına kadar Kıbrıs'ta yoksulluk ve kuraklık hüküm sürerken, dünya genelinde ekonomik kriz yoğun biçimde hissedilmiştir. Kıbrıs halkının ilk olarak bu dönemde Sosyalizm fikrine yöneldiği ve öncül örgütlenme biçimi olarak sendikalarda örgütlenmeye başladığı gözlemlenmiştir (An, 16, 2011). 1920'li yıllar, Kıbrıs'ta politikanın sadece varlıklı ve ayrıcalıklı kişilerin ilgi alanı olabileceği fikrine açıktan meydan okunduğu ve bu geleneksel algının kırılmaya başladığı yıllar olarak kaydedilmiştir (Katsourides, 117, 2014).Yine bu dönemle ilgili olarak Kıbrıslı Türk yazar Altay Nevzat, "Kıbrıs Türkleri Arasında Milliyetçilik: İlk Dalga" başlıklı doktora tezinde bu ilk dönemle ilgili olarak Kıbrıs sol hareketi içerisinde yoğunluklu olarak bir Türk katılımının henüz gerçekleşmediğini söylemektedir (An, 16, 2011).

Türkleri de sol mücadelenin içerisine katmak isteyen Kıbrıslı Elen sosyalist gruplar bu dönemde daha şiddetli enosis karşıtı açıklamalar yapmaya çalışmış, Türklerin ilgisini çekecek komünist ve enternasyonalist açıklamaların şiddeti arttırılmış, Türkçe basın bildirileri ve açıklamalar Türk mahallelerinde dağıtılmıştır (An, 17, 2011). Ancak tüm bunlara rağmen, Türk işçilerin ağırlıklı olarak Türk milliyetçiliğinden etkilenmeleri bu dönemde onların sosyalist mücadele içerisinde yer almalarını engellemiştir. Türk ve Rum işçilerin yoğunluklu olarak Sosyalist mücadeleye yoğunlaşması, 1930'lu yıllarda Kıbrıs'ı da etkisi altına alan dünya

ekonomik krizin ortaya çıkmasıyla olmuştur. Bu tarihten itibaren Kıbrıslı işçiler, sosyalist fikirlere yönelmiş, solcu sendikalar altında örgütlenme faaliyetleri yürütmeye başlamıştır (Balyemez, 235, 2016). Bu sürecin devamında Kıbrıs'taki sol mücadelede ilk defa olarak Türklerin ismi geçmeye başlamış, dellallık mesleğiyle tanınan Salim Aziz ve bakkal Ahmet Hulusi gibi Kıbrıslı Türk isimler, Kıbrıs sol hareketinin lider kadrosundaki ilk Türkler olarak görülmüştür. Ve yine 1931 yılında Ada'da İngilizlere karşı Rumlarca gerçekleştirilen ayaklanma neticesinde olağanüstü önlemler alınmış, Komünist Parti kapatılmış, birçok insan tutuklanmıştır. Tutuklananların arasında bir Türk'ün ilk defa olarak ''komünizm propagandası yapmak'' suçundan tutuklandığı görülmektedir (Çelenk, 204, 2008). Komünist Partisi'nin yanında Kıbrıs'ta faaliyet gösteren tüm komünist kulüpler kapatılmıştır. Ancak komünist kulüplerin tamamının kapatılması komünizmin yayılmasını engelleyememiş sadece hareketi yer altına itmiştir. Yeraltından çalışmalarına devam eden hareketin bu süreçte geçmiştekine nazaran daha hızlı yayıldığı ve daha büyük etki alanları elde ettiği görülmüştür (Tevetoğlu, 19, 1966).

1941 yılında kapatılan Komünist Parti'nin yerine AKEL'in kurulmasına izin verildiğinde AKEL, KKP'nin yeni resmi organı olarak kurulmuştur. Ancak ilk dönemde AKEL içerisinde Elen sosyalistlerinin aktif olarak yer aldığı görülmüş, Türk işçiler daha çok işçi sendikaları eliyle örgütlenmiştir ve sendikalarda ileri çıkan Türk işçilerin zamanla AKEL'e üye olarak orada görev almaya başladıkları bilinmektedir (An, 19, 2011). İkinci Dünya Savaşı yıllarında binlerce Kıbrıslı gönüllü olarak müttefik cephesinde faşizme karşı yer almıştır. Savaş yıllarında Faşizme karşı verilen mücadele adada görece bir özgürlük ortamı yaratmış ve sol fikirlerin de gelişimine ortam hazırlamıştır. İkinci Dünya savaşı ve ardından dünyanın birçok yerinde sömürge yönetimlere karşı mücadele yükselişe geçmiş ve sol fikirler yaygınlaşmıştır. Bu süreç Kıbrıs'ta verilen bağımsızlık mücadelesinde ilerleme sağlanmasına pek yardımcı olmasa da sol fikirlerin gelişiminin ve çok daha büyük kitleleri etkilemesinin önünü açmıştır (Çelenk, 204, 2008).

Sol fikirlerin bu gelişimi ışığında Marksist ve sol partiler daha profesyonel bir hal alacak ve ilk aşamada kendi basın yayın organlarını da oluşturacak olacak olan Kıbrıs Komünist Partisi kurulacaktır. Enternasyonal bir çizgi benimseyecek olan

KKP, birleşik bir mücadele sonucu ortaya çıkacak bağımsız bir Kıbrıs hedefi için mücadele edecek enosis fikrinin tam karşısında yer alacaktır. Çalışmanın devamında adada teorik bilinci daha gelişmiş ve profesyonel parti kadrolarına sahip sosyalist örgütlenmeler ve onların ilerleyişi daha yakından incelenecektir.

3.4 Kıbrıs'ta Sosyalist Hareketler

3.4.1 Kıbrıs Komünist Partisi

19. yy sonları ve 20. Yy'ın başlarında Kıbrıs'ta yaşanan ekonomik sıkıntılar, yüksek vergiler ve Ada'da başgösteren kuraklık, halk tarafından tepkilere neden olmuş ve bir dizi eylemselliği beraberinde getirmiştir. Bu eylemsellik genellikle köylü göstericiler ve toplumsal vandallık şeklinde gelişigüzel olarak gelişmiştir. Bu eylem ve isyanlar siyasi tepkilere bürünmemiş, kitlelerin siyasal farkındalığı henüz oluşmamıştır. Ancak bu dönemde alt tabakalarda ender olarak rastlansa da politik eylem ve tepkilere de rastlanmıştır. Kırsalda kendini gösteren bu eylemler, öncelikli olarak yemek ve kuraklık isyanlarıdır. Bu eylem türü ani ve şiddetli eylem olarak tanımlanan eylemlerdir. Eylemciler büyük örgütlenmelere sahip olamadığından gösteriler büyümemiş, yerel düzeyde etki göstermiştir. Eric Hobsbawm'a göre bu eylemciler; *"Gözdağını ve şiddeti kendi menfaatlerini ve taleplerini ilerletmek için kolektif müzakerenin bir türü olarak görüyordu."* Kıbrıs adasında köylü direnişi ve eylemleri, çiftçilerin mitinglerinde, kargaşalarda, tefecilerin ve siyasi egemenlerin mülklerine yönelik sabotaj ve yağma eylemlerinde kendini göstermiştir. Bu sürecin ardından bir siyasi bir bilinç ortaya çıktığı görülmüştür.

Alt sınıfta ortaya çıkmaya başlayan siyasi bilincin sebebi ise kurulmaya başlanan meslek loncaları ve kısa ömürlü olarak dönemde ortaya çıkmış olan Ziraat ve Halkçı partilerdir. Bu partiler kurucuları tarafından aslen bireysel menfaatlerle kurulmuş olsalar da siyasi çabalarının da bir parçası olarak alt sınıfları politik ve eylemsel anlamda eğitmişler, siyasi kampanyaları aracılığıyla alt sınıfların kendi menfaatlerinin farkına varmasını sağlamışlardır. Ada'da komünist hareket ve onun meydana getirdiği Komünist Parti'nin kökenleri buraya dayanmaktadır.

1917'deki Bolşevik Devrimi ile birlikte ise Kıbrıs'a ilk gerçek ve tutarlı anlamda sosyalist fikirler taşınmış bu yeni fikirler parti kurma süreci için çok önemli katkılar sağlamıştır. Sosyalist fikirler ilk olarak adanın liman kenti olan Limassol'da yoğunlaşmış, sosyalistlerin halka açık sokaklarda nutuklar attıkları görülmüştür (Katsourides, 115-118, 2014). Sol propagandanın sokaklara taşması ilk olarak Limassol'da 10 kadar genç aracılığıyla olmuştur. Bu gençler 'I Ellas' adlı Yunanca kitapların satıldığı bir kitapçıda Ekim Devrimi ve Marksizm/Leninizm okumalar yaparak, Kıbrıs'ın sosyal ve ekonomik problemlerine aradığı çözümler ışığında sol faaliyetleri çözüm olarak görmektedir. Kıbrıs'ta komünist tohumları ilk serpen bu gençlerin birçoğu devamında farklı komünist organizasyonlarda da görev alacaklardır

İlerleyen süreçte Limassol'da inşaat işçileri ilk işçi birliğini kurmuş, devamında sigara ve tütün işçileri ardından da ayakkabı işçileri işçi birliklerini kurarak onları takip etmiştir (Richter, 103-105, 2003). Kıbrıs'ta ortaya çıkmaya başlayan sosyalist mücadelenin ve oluşturulan sosyalist teşekküllerin liderliğini, Atina'da tıp eğitimi alarak Kıbrıs'a dönen Doktor Nikolas OthonYiavopoulos'un yaptığı iddia edilmektedir. Yiavapulos, Atina'da sahip olduğu sol teşekkülleri Kıbrıs'a taşımış, gerek Atina gerekse Moskova'daki komünist liderlerle yakın irtibatla olarak uluslararası komünist teşekküllerin de yardımını almış ve her alanda sosyalist propagandayı güçlendirmeye çalışmıştır. İleride Kıbrıs Komünist Partisi'nin resmi yayın organı olacak olan Neos Anthropos gazetesi de ilk olarak Yiavapulos tarafından çıkartılmıştır. Bu dönemde bu gazete Kıbrıs'ın en ücra köylerindeki Kıbrıslı işçi ve köylülere dek ulaştırılarak, yerli ve yabancı sermaye sahiplerine karşı düşük ücretler ve kötü ekonomik koşullar propaganda edilerek örgütlenmeye çalışılmış, sermaye sahiplerine karşı ayaklanmaları çağrısı yapılmıştır (Tevetoğlu, 65-66, 1966) Sosyalistlerin bu girişimleri sonucunda, içinde işçi hareketi mensuplarının da ortak olarak var oldukları Kıbrıs İşçi Partisi (KİP) 1922 yılında kurulmuştur (Katsourides, 115-116, 2014). Kıbrıs İşçi Partisi, 330 civarında örgütlü işçi tarafından kurulmuş ve enosisin karşısında net bir tavır ortaya koymuştur. KİP'in yayın organı olan Pyrsos gazetesi, KİP'in amacının işçi sınıfını örgütleyerek sosyalist hükümet biçimi meydana getirmek olduğunu yazmıştır. Kıbrıs İşçi Partisi'nin

politikalarının Kıbrıs Komünist Partisi'ni etkilediği görülmektedir (Katsourides, 140-141, 2014).

KKP'nin kurucuları 1926 Nisan ayında Atina'ya giderek partinin kuruluşu için Yunanistan Komünist Partisi'nden hem mali kaynak talep etmiş hem de kendilerinin tecrübelerinden faydalanmak istediklerini belirterek yol gösterici olmalarını talep etmişlerdir. Yunanistan Komünist Partisi (YKP), mali kaynak sağlama imkanlarının olmadığını ancak tecrübe ve yol göstericilik konusunda yardımcı olacaklarını belirterek, aslen bir Kıbrıslı olan YKP üyesi Haralambos Vatilyotis'i Kıbrıs'a göndermiş ve onun aracılığıyla sürece katkı sağlamıştır (Katsourides, 148, 2014). Böylece 14 Ağustos 1926 tarihinde Kıbrıs Komünist Partisi kurulmuştur. 1. Kongresinde "Sosyalist Balkan Federasyonu" çerçevesinde "Bağımsız Kıbrıs" hedefi saptanmıştır. An, 170-171, 2003). KKP, partilerinin burjuvalar için olmadığını ve mücadele çağrılarının muhatabının yalnız işçi ve köylüler olduğunu ilan etmiş, kendisini Kıbrıs Adasında işçi ve köylü sınıfının tek ve gerçek temsilcisi olarak tanımlamıştır (Katsourides, 151, 2014). KKP, yeni bir gelir vergisi yasası talep etmiş ve miras olarak sahip olunan servete ve lüks eşyalara ek vergiler koyulmasını talep etmiştir (Mihailidis, 305, 2003). Yine KKP'nin bu yöndeki bir diğer bildirisi ise şöyledir:

"Plükrotik burjuvazimize hitap etmiyoruz çünkü onların çıkarları bizim görüşlerimizle tamamen çelişiyor, doğru söylediğimize hiçbir zaman katılmayacak, haklı olduğumuzu hiçbir zaman söylemeyeceklerdir. Hedefimiz sen yoksul ve malı elinden alınmış köylü, senin ekonomik kölelikten kurtulmanken bize nasıl karşı çıkmasınlar? Nihai hedefimiz insanın insan tarafından sömürülmesine son vermekken nasıl endişelenmeyip bize karşı avazları çıktığı kadar bağırmasınlar?" (Katsourides, 159-160, 2014).

Partinin yayın organı işlevini gören NeasAnthropos gazetesinin 24 Aralık 1926 tarihli baskısında, partinin üç büyük hedef için mücadele ettiği yeniden açıklanmıştır. Bu metine göre partinin ilk amacı işçi ve köylüler sendikalar altında örgütlemek ve örgütlü bir sınıf mücadelesi yürütebilmektir. İkinci hedef, İngiliz sömürgeciliğine karşı enosisin açıkça dışlandığı bir bağımsızlık mücadelesi vermektir. Üçüncü hedef ise hem beynelmilel bir dayanışma hem de içeride Türk-

Rum ayırt etmeksizin ortak bir mücadele oluşturabilmektir. Kıbrıs Komünist Partisi bu hedefler doğrultusunda birçok işçiyi işçi birliklerinde örgütlemiş ve birçok grev organizasyonu başlatmıştır. 1927 yılında bin madenci günlük çalışma saatlerinin on saatten dokuz saate düşürülmesi talebiyle greve çıkmış ve başarılı da olmuştur. 1929 yılında ise 6 bin madenci İngiliz maden şirketine karşı greve çıkmıştır. Greve çıkan işçilere karşı şirket, İngiliz sömürge yöneticilerinden yardım istemiş, grev ancak sert güçle bastırılabilmiştir. İşçilerin üzerine ateş açılmış, grevin komünist önderleri tutuklanmıştır (Richter, 107, 2003). KKP'ye göre enosisçiler Kıbrıs'ı Yunan emperyalizmine kurban etmeye çalışmaktadır ve enosise karşı mücadele aynı zamanda emperyalizme karşı bir mücadele anlamına gelmektedir (Kürkçügil, 170-171, 2003).

KKP yalnızca enosise karşı değil, aynı zamanda Kilise'ye karşı da uzlaşmaz bir politikanın sahibi olmuştur. KKP, kilise arazilerinin topraksız köylüler adına kamulaştırılmasını talep etmiştir. KKP hem Kilise'ye karşı olan kamulaştırma taleplerinde hem de Ada'da sosyalist bir toplumun meydana getirilmesi inancında radikal bir tavrın sahibidir. KKP'nin kiliseye karşı olan bu tutumu çoğunluğu dindar olan Kıbrıs Elen halkında ters tepmiş ve sol harekete sıcak bakmamaları neticesini doğurmuştur (Katsourides, 164, 2014). KKP için Kilise, işçiyi cennet vaadiyle kandıran ve bu dünyadaki çilesinden dolayı yoksulun ölümden sonra ödüllendirileceği vaadini vererek, gerçekte yüzleşmesini engelleyen kapitalist sistemin bir hizmetkarıdır. Ancak KKP'nin karşıt olduğu şey din değil yalnızca kilisedir. KKP, kiliseyi eleştirirken İsa'yı övmekte ve onun haksızlıklara ve sömürüye karşı büyük bir devrimci olduğunu söylemektedir. KKP, kilisenin ve politikanın ayrılması gerektiğini düşünmüş, rahiplerin ve din görevlilerinin kamusal alanda herhangi bir etkisi bulunmaması gerektiğini savunmuştur (Katsourides, 171, 2014).

KKP, 1930 yılındaki seçimlere, enosis karşıtı otonomi sloganıyla girmiş ve bu politikası sonucu seçim sonunda kaybeden tarafta yerini almıştır (Kürkçügil, 170-171, 2003). 1931 yılının 25 Mart'ında KKP, Yunan ulusal gününde, bu güne karşı gösteriler yapmış, Limasol'da parti mensuplarının Yunan bayrağını indirerek yerine Bolşevik bayrağı çektikleri görülmüştür. Hem Limasol'da hem de Lefkoşa'da

enosisçi toplantılara karşı harekete geçmiş bunları dağıtmak amaçlanmıştır. Bu eylemlerin devamında İngiliz yönetimince eylemleri gerçekleştirenlere karşı tahkikat başlatılmış ve bazıları tutuklanarak hapis cezasıyla cezalandırılmıştır. Bu süreçte komünist hareket hızla yayılmıştır, altı ay içerisinde polis kayıtlarına düşen komünist sayısı 181'den 365'e yükselmiştir (Gürel, 135-136, 1984). 15 Ağustos 1933 yılında, KKP'yi ve diğer örgütleri yasadışı ilan edebilmek için ceza yasası değiştirilmiş ve KKP yasadışı ilan edilerek kapatılmıştır (Mihailidis, 311, 2003).

KKP'nin kapatılmasının ardından komünistler ilk etapta yer altına çekilecek devamında AKEL adı altında yeni bir parti kurmak için harekete geçeceklerdir. AKEL, KKP'nin devamcısı olarak görülse de ilk başlarda bunu reddedecek ve temel meselelerde KKP'den taban tabana zıt bir politika izleyecektir.

3.4.2 AKEL

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve İngilizlerin savaşta kullanmak üzere Kıbrıslılara da ihtiyaç duyar hale gelmesi, İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta uyguladığı baskının seviyesini de azaltmasına sebep olmuştur. Daha önce yasaklanan seçimlerin tekrardan yapılacağı bildirilmiş, belediye seçimleri için hazırlık yapılması tebliğ edilmiştir. Bu mesaj Adadaki tüm siyasi organizasyonları harekete geçirmiştir. Bu mesajın ardından KKP Genel Sekreteri Ploutis Servas da harekete geçmiş ve Komünist Parti'nin tekrardan yasallaşması için girişimlerde bulunmuştur. Ancak İngilizler, Servas'ın talebine rağmen KKP'nin yeniden yasallaşmasına izin vermemiş, İngiliz yönetimine her anlamda aykırı olan bir komünist partiye izin veremeyeceklerini bildirmişlerdir.

KKP'nin tekrardan ortaya çıkamayacağının anlaşılmasıyla Servas, komünistlerin gizli bir şekilde yönetimini yürüttüğü, kiliseyle, genel kabul gören siyasal politikalar ışığında rekabet edebilecek sol bir kitle partisi kurma kararı almıştır. Bu karar başlangıçta partideki radikalleri kızdırmış, Servas tepkiyle karşılanmıştır. Parti'nin liberal kanadı ise bu yeni parti çizgisini olumlu bulmuştur. Servas yeni partinin kurulum aşamasında daha radikal olarak gördüğü kadroları başlangıçta tasfiye etmiştir. Devamında İngiliz yönetiminin izniyle Servas, 36 kişilik

parti kurucu kadrosunun tamamını bir köyde toplamıştır. Bu 36 kişinin 22'si komünist eğilimli geri kalanı ise ilerici aydınlardan ve hatta eski milliyetçilerden meydana gelmiştir. Bu toplantının katılımcıları arasında ise Kıbrıslı Türk bulunmamaktadır. Katılımcılar oy birliğiyle AKEL'in kurulması kararını almıştır. Yeni partinin çizgisi demokratik, anti-faşist ve anti-Hitlerci olacaktır (Richter, 111-112, 2003).

Asıl adı AnorhotikovKommaErgazomenauLaou olan AKEL, Emekçi Halkın İlerici Partisi anlamına gelmektedir. Öncül partileriyle ilk örgütlenmesi 1914 yılında atılan AKEL, 1941 yılında resmen kurulmuşve Kıbrıslı Rumların en eski siyasi partilerinden biri olmuştur. (Tamçelik, 122,2016) AKEL, kendini yalnızca Rum işçi ve emekçi toplumunun değil, Rum-Türk ayırt etmeksizin tüm işçi sınıfının ve emekçi halkının, genel olarak Kıbrıs'ta yaşayan herkesin partisi olarak tanımlamıştır (An, 213, 2003). Daha en baştan hitap kitleleriyle dahi KKP'den farklı bir yerde konumlandığı ve farklı bir siyaset izleyeceği görülmektedir. İlerleyen süreçte Kıbrıslı Türkler de AKEL içerisinde konuşlanmaya başlamış ve bu dönemde AKEL, çatısı altında hem Kıbrıslı Rumların hem de Türklerin aynı anda bulunduğu tek siyasi parti olmuştur (Çelenk, 159, 2008).

AKEL, KKP'nin devamcısı olduğunu ileri sürmese de 1936 yılından beri KKP'nin genel sekreterliğini yapan PlutisServas, AKEL'in ilk genel sekreteri olmuştur. Devamında 1944 yılında KKP üyesi bir grup AKEL'e katılmış, AKEL bu tarih itibariyle kendini KKP'nin devamcısı ilan etmiştir (An, 172-173, 2003) 1943 yılına gelindiğinde AKEL, işçiler arasında popüler hale gelmiş ve kuvvetli bir tabanın sahibi olmuştur. (Korkmazhan, 10, 2016). AKEL özellikle Kıbrıslı Rumlar arasında o kadar popülerdir ki yapılan belediye seçimlerinde 7 Belediyenin 4'ünü kazanmıştır (Tevetoğlu, 20, 1966).1947 yılında AKEL kuruluş sürecinden beri sinyallerini verdiği ve kitleleşebilmek için zaruri gördüğü enosis yanlısı politikasını daha net bir biçimde açıklarken, parti içerisinde buna muhalif ikinci bir görüş daha bulunmaktadır. Bu ikinci görüş, o yıllarda Yunanistan'ın faşist bir iktidarın elinde bulunmasından dolayı enosis politikasının desteklenemeyeceğini, ancak Yunanistan tekrar demokratik bir yönetime sahip olduğunda bu konu üzerine tekrardan tartışılabileceğini düşünmüşlerdir.

AKEL sendikası olarak nitelenen PEO ise aynı yıl, enosisin Yunanistan faşist bir iktidarın elinde olduğu sürece çok uzak bir düşünce olduğunu belirtmiştir (An, 174, 2003). Kıbrıs'ta enosis'e rağmen başarılı olunamayacağını düşünen AKEL yöneticileri yalnızca enosis mücadelesine katılmakla karmamış, Rum milliyetçilerinin her yıl Yunanistan İstiklal Günü olarak kutladıkları 25 Mart kutlamalarını milliyetçilerle birlikte organize etmişlerdir (Tevetoğlu, 75, 1966). Tüm bu politikalar sonucunda AKEL, "sınıfsal bakış açısının her zaman milliyetçiliğinin berisinde kaldığı ve Rum milliyetçiliğiyle asla yüzleşemediği" eleştirilerine maruz kalmıştır (Tombazos, 53, 2003).

1947 yılında ise o dönem AKEL'den bir heyet gizlice Yunanistan'a giderek o dönem iç savaşta monarşistlere karşı mücadele eden Yunanistan Komünist Partisi'nin lideri Nikos Zahariadis ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Zahariadis AKEL heyetine, İngiltere'nin Yunanistan'da 'monarşist faşistleri' desteklediğini söylemiş ve AKEL'i İngilizlere karşı milli davada mücadele etmeye teşvik etmiştir. Bu enosis'e destek verin demekle eşdeğerdir (Kızılyürek, 91, 2002).

1949 yılında, AKEL bir özeleştiri vermiş ve yönetimce büyük hatalar yapıldığını, yönetimdeki isimlerin küçük burjuva eğilimli kişiler olduğunun tespit edildiğini bildirerek, mevcut parti yöneticilerini İngiliz hizmetkarı olmakla suçlamıştır. Bu gelişmeyle birlikte Merkez Komitesinin neredeyse tamamı değişikliğe uğramıştır. Genel Sekreterliğe İngiltere'de uzun zaman Kıbrıs konulu çalışmalar yürüten Ezekias Papuyuanu getirilmiştir. (An, 175, 2003) Papuyuanu, İspanya İç Savaşına gönüllü olarak katılmış eski bir askerdir. Yetişkinliğinden o güne dek tüm hayatı boyunca komünizm uğruna çabalamış bir devrimci olduğu söylenmektedir (Tevetoğlu, 79, 1966). Papuyuanu'yla birlikte gerçekleşen bu değişimin, partinin seçimlerde sağcılarla daha güçlü şekilde yarışabilmesi adına yapıldığı ve bunun sağa daha fazla taviz anlamına geldiği iddia edilmiştir. Bu süreçte Parti'nin enosis ideali artarak devam etmiştir. Aynı sene yapılan Parti 6. Kongresi'nde ise Parti'nin artık küçük burjuva partisi kimliğinden arınıp tam anlamıyla bir işçi sınıfı partisine dönüştürülmesi kararı alınmıştır (An ,175, 2003).

1954 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta İngiliz karşı faaliyetler artış göstermiş, bununla birlikte sömürge yönetimince sert tedbirler alınmıştır. Taş, silah, sopa gibi

maddelerin bulundurulması ve kamusal alanda beşten fazla kişinin bir araya gelmesi dahi yasaklanmıştır. Bu şekilde toplananların kolluk kuvvetlerince sert bir güçle dağıtılacağı, bu yasaklara uymayanların en az üç yıl hapis cezasıyla cezalandırılacağı duyurulmuştur (Keser, 43, 2007). Buna cevaben Kıbrıs halkı 12 Ağustos 1954'te genel bir grev gerçekleştirmiştir. Devamında da Yunan hükümeti konuyu Birleşmiş Milletlere taşımak zorunda kalmıştır (Doğan, 26, 2008). 1955 yılına gelindiğinde kayıtlı üye sayısı 4.000 civarında olan AKEL, asıl gücünü kontrolü altına aldığı, kendine yakın köylü, işçi, meslek ve esnaf birliklerinden almaktadır. 1955 yılında AKEL güdümünde olduğu iddia edilen teşekküller ve mevcutları şu şekildedir:

‘‘Tahminen 4.000 kadar üyesi ve Temsilciler Meclisi’nde 5 mebusu bulunan AKEL Komünist Partisi’ne bağlı teşekküller şunlardır:

- 1- Üye sayısı 40.000’e yaklaşan Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO)
- 2- 25.000 üyeli Kıbrıs Çiftçiler Birliği (E.K.A)
- 3- Üye sayısı 20.000’i aşan Milli Kurtuluş Birliği (E.A.S)
- 4- 20.000 üyeli Birleşik Demokratik Gençlik Teşkilatı (E.D.O.N) ve AKEL Gençlik Teşkilatı (A.O.N) Bunlar Kıbrıslı Rum gençliğinin %25’ini teşkil etmektedirler.
- 5- Üye sayısı 15.000’i aşan Kıbrıs Demokratik Kadınlar Birliği (P.O.G.O) veya (P.O.D.Y) Bu teşekkül Kıbrıslı kadınlar arasında çok geniş ve tesirli faaliyetler göstermektedir.
- 6- Kıbrıs Barış Komitesi (P.E.E)
- 7- Kıbrıs Küçük Dükkancılar Birliği (P.E.M)
- 8- Kıbrıs Milli Talebe Birliği (P.E.O.M)
- 9- Kıbrıs Profesyonel Motorist Birliği (P.E.E.A)
- 10- Genç Çiftçiler Birliği (A.E.N) ‘‘

Kayıtlı üyeleri ve komünist eğilimli bu teşekküllerden aldığı güçle AKEL, 1955 yılında 170.000-180.000 arasında bir sempatizan sayısına erişmektedir. Bu oran, o yıl Kıbrıslı Rum nüfusunun %43’üne denk düşmektedir (Tevetoğlu, 80-81, 1966).

Aynı yıl AKEL ve birçok komünist hareket, tüm bu temsiliyet gücüne rağmen İngiliz idaresince yasadışı ilan edilmiştir. Baskı ve zorlamalarla komünist

hareketlerin önünü kapatmak isteyen İngiliz idaresi, amacına ulaşamamış, AKEL militanları parti çalışmalarını yer altından ve illegal olarak gerçekleştirmeye devam etmiştir. AKEL, 1959 yılında tekrardan yasal olarak kabul edilmiştir ve 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ilk genel seçimler yapılmıştır (Tamçelik, 123-124, 2016). Ada'da bağımsızlığın ardından ilk kez gerçekleşen bu Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AKEL, ‘ulusal birlik’ düşüncesiyle Cumhurbaşkanı adaylığında Makarios’u desteklemiştir. (Kalodukas, 115, 2003).

Çalışmanın devamında AKEL’in sık sık eleştirilere maruz kaldığı konulardan biri olan Makarios ile ilişkisi mercek altına alınacaktır. Bu konudasol bir partinin bir din adamıyla ilişkisinin çelişkilerle dolu olduğuna dair yorumlar yapılmıştır. Makarios’un AKEL’i kullandığına ilişkin eleştiriler de bulunurken, AKEL’e yakın olan taraflarca bu durum tam tersi olarak yorumlanmaktadır. AKEL ve Makarios ilişkisi daha detaylı olarak incelenecek ve bu konuda AKEL’e yöneltilen eleştirilere yer verilerek bu ilişki tartışılacak ve bu ilişkiyi ortaya çıkaran koşullar analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.4.2.1 AKEL’in Makarios ile İlişkisi ve Enosis Desteği

AKEL’in Kilise ve Makarios’la olan ilişkisi sürekli olarak tartışma konusu olmuş ve bu konuda AKEL çok kez eleştirilmiştir. AKEL, Makarios’un politikalarına destek vermiş ve böylece onun iç ve dış politikadaki siyasetinin bir parçası haline geldiği konusunda eleştirilerin hedefi olmuştur. AKEL’in Makarios’a ve onun politikalarına sağladığı desteğin iki nedeni olduğu söylenmektedir. Bunlardan ilki; pro-Sovyet komünist partisi olarak AKEL’in, Makarios’un ‘Bağılantısızlar’ bloğuyla olan yakın ilişkileri ve İngilizlere karşı yürüttüğü tavizsiz ve kararlı bağımsızlık mücadelesiyle Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Makarios’a karşı gelmesinin olanaksız olduğudur. İkinci olarak ise AKEL’in kendine olan yakın tavrından dolayı Makarios’u da içine alan bir birleşik cephe politikası uyguladığı söylenmektedir. Makarios’u da kapsayan bu birleşik cephe politikasıyla AKEL’in tam bir meşruiyet sağlamaya çalıştığı ve kitleselleşmesinin önünü açacağını düşünerek hareket ettiği iddia edilmektedir. AKEL’in Makarios ile olan bu yakın tutumu birçok sosyalist tarafından sakıncalı görülmüş ve AKEL’in bir ‘kilise

lideriyle'' bu ilişkisi sorunlu bulunmuştur. Tüm bu eleştirilere rağmen AKEL uzun süre boyunca Kilise ve Makarios'la olan yakın ilişkisini aynen sürdürmeye devam etmiştir. AKEL için öncelik dış düşmandır ve tehlikenin en büyüğü budur. AKEL'e göre öncelikli olarak dış düşmandan kurtulmak gereklidir ve bu uğurda işçi sınıfı, milli burjuvazi ile iş birliği yapmak zorundadır. Siyasal pratikteki ve teorik düzlemdeki farklılıklar bu öncü amaç için bir engel oluşturmamalıdır. Parti din ve vicdan özgürlüğünü desteklemektedir ve insanların dini inançları ve düşünce özgürlükleri savunulmalıdır. Bununla birlikte Makarios'a karşı sıcak tavrının bir sebebi olarak Parti, üye ve sempatizanlarının 1955 ve 1959 yılları arasında Grivas ve EOKA terörünün hedefi olduğu dönem boyunca Makarios'un bu saldırıları engellemek ve durdurmak için çabaladığı söylenmekte ve bu gerçeğin de göz önüne alındığını iddia etmektedir (Çelenk, 2007, 2008).

AKEL'in Makarios'un güdümünde kaldığı ve onun politikalarının takipçisi olduğu söylene de bunun tam aksi de iddia edilmektedir. Makarios'un Bağlantısızlar Hareketi içerisindeki konumlanışının AKEL baskısı ve etkisiyle gerçekleştiği, muhafazakar bir Papazın, Bağlantısızlar Hareketi'nin liderlerinden biri haline gelmiş olmasının ancak Kıbrıs'taki solun gücüyle açıklanabileceği de iddia edilmektedir (An, 11, 2013). Kıbrıslı aydınlardan Halil Fikret Alasya da Makarios'un Bağlantısızlar içerisindeki konumlanışı ve İngiltere'ye karşı tavizsiz bağımsızlıkçı tavrının AKEL ve dolayısıyla Sovyetler Birliği etkisiyle olduğunu söylemekte ve Makarios'un yaptığı bağımsızlık plebisitleriyle komünistlerin faydasına çalıştığını iddia etmektedir. Alasya'ya göre Kıbrıs'ın İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ada savunmasız kalacak ve Kıbrıs içerisindeki örgütlü komünistlerin devrim yoluyla ülkeyi Sovyet bloğuna katması önünde hiçbir engel kalmayacaktır. Alasya'ya göre; AKEL'in enosis desteğinin arkasında aslında bu yatmaktadır ve AKEL Makarios'un değil, Makarios AKEL'in güdümünde hareket etmektedir (Tevetoğlu, 13-14, 1966).

AKEL'in kitleleşme çabasıyla birlikte gelen Makarios'la işbirliği hem sosyalist teoriye hem de KKP mirasçısı olarak geçmişteki kendi öz siyasetine tezat politikaları da beraberinde getirmiş ve AKEL Kilise'nin ve Milliyetçi Rumların Kıbrıs'a ilhak anlamına gelen enosis ideolojisini sahiplenerek yeni bir siyasi kimliğe

bürünmüştür. AKEL'in enosis politikası gerek partili Elenlerde, gerekse partide ve partiye yakın sendikalarda faaliyet yürüten Türklerde tartışma konusu olmuştur. Parti içerisinde de rahatsızlık yaratan bu tutum ilerleyen süreçte adada yaşayan Türk nüfusun partiye sıcak bakamamasına neden olacak ve AKEL'e üye olan Türk nüfusun çoğunluğunun partiden ve yandaş teşekküllerden ayrılmasını da beraberinde getirecektir. AKEL'in enosis politikası çalışmanın devamında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

KKP'nin yapılanarak AKEL'e dönüşümü beraberinde radikal bir politika değişikliğini de getirmiş ve AKEL, KKP döneminde tamamen karşısında yer aldığı ve bağımsızlığını ancak iki halkın ortak mücadelesiyle özgür bir cumhuriyette gördüğü siyasi felsefeyi terk ederek, Kilise ve Rum milliyetçileriyle enosis yarışına girerek enosisin ateşli bir savunucusu olduğu izlenimini vermiştir. AKEL'in bu yeni siyaseti Türk üyelerinin tepkisini çekmiş ve süreç içerisinde onların AKEL'den ve ona bağlı Kıbrıs İşçi Sendikaları'ndan (PEO) koparmıştır (An, 2014).

KKP, yayınladığı 1928 tarihli parti manifestosunda açıkça *“Yaşasın Kıbrıs Halkının Otonomisi”* demekle, siyasi çizgisinin net olarak Türk-Rum ayrılmaksızın ortak bir mücadele sonucu, otonom bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurmak olduğunu ilan etmektedir. Bu dönemde KKP, enosis için mücadele edenlerin zengin köylüler, piskoposlar, sahte gazeteciler ve faizciler olduğunu iddia etmekte ve onların mevcut mali kişisel çıkarlarını daha da arttırmak adına Kıbrıs halkını teşvik ederek Yunanistan'la birleşmeyi arzuladıklarını söylemektedir. Yoksul Kıbrıslıları, Kıbrıs Adasını Yunan emperyalizmine kurban vermemek için enosisçilerle mücadeleye çağırarak, enosisle mücadele etmenin emperyalizmle mücadele etme anlamına geleceğini beyan etmektedir. 1930 yılının Haziran ayında yapılan seçimlere KKP, bu otonomi sloganıyla girecek ve hiçbir başarı elde edemeyecektir. İlk yenilgiye rağmen KKP, halk üzerinde bir karşılığını göremese de izlediği politikadan taviz vermeyecek ve 1931 yılında basına şöyle bir demeç verecektir:

“KKK, işçi köylülerin acil ekonomik taleplerinin yerine getirilmesi, milliyetçi-enosisçi liderlerin ihaneti ile karşı devrimci sloganları ‘enosis’in teşhiri, milliyetçi liderlere rağmen emekçi Türk ve Rumları emperyalizme

karşı Birlik Cephesi'nin kurulması ve özgür işçi ve köylülerin Kıbrıs Sovyet Cumhuriyeti için mücadele etmektedir."

Ancak KKP, sömürge yönetimi tarafından 16 Ağustos 1933'te kapatılacak ve yeraltına inecektir. KKP'nin yeraltına mücadelesini yürüttüğü bu dönemde, yürütülen siyasetin halkta karşılığının görülmediği inancı beraberinde kitselleşme kaygısını getirecek ve programlarında "Yunanistan'la birleşmek" fikrinden olumlu anlamda bahsetmeye başladığı görülecektir. Bu süreçten itibaren bu fikrin yükselişe geçeceği ve partiyi etkisi altına alacağı gözlenecektir. Sömürge yönetimi tarafından partilerin kurulmasına yeniden izin verildiği 1941 yılında KKP lideri Servas liderliğinde AKEL kurulacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1943 yılında Mağusa'da yapılan 2. AKEL Kongresi'ndeki sloganlardan birinin şu olduğu görülecektir: *"Hitler faşizmine karşı mücadele et. Yunanistan'la birleşme için mücadele et."*

Bu dönemde Yunan sosyalist birliği ELAS'ın Yunanistan'da gücünü arttırmasıyla AKEL'in Yunanistan'la birleşme siyasetinin aynı oranda yükselişe geçtiği görülmüştür. 1944 yılına gelindiğinde KKP üyesi başka bir grup daha AKEL'e katılacak ve AKEL'in KKP'nin devamcısı olduğu ilk kez resmi olarak kabul edilecektir. 1945 yılında Lefkoşa'da yapılan AKEL 4. Kongresi'nin ana konusunu enosis tartışmaları olmuştur. Bu tartışmalarda enosis siyasetinin partiye beklendiği oranda bir fayda sağlamadığını ve yeniden işbirliği ve yerel özyönetim için mücadele verilmesi gerektiğini savunan parti lideri Servas, parti yönetimince görevden alınmıştır. Servas'ın görevden alınmasıyla birlikte AKEL'in enosis politikasını faydalı gördüğü ve bunu sürdürmekte kararlı olduğu görülmüştür. İlerleyen süreçte AKEL yönetimiyle ve enosis destek veren Yunan Komünist Partisiyle de arası açılacak olan Servas partiden de atılacak ve Parti, *"'enosis için küçük parmağımı dahi feda etmem"* diyerek Rum ve Türk Kıbrıslıların ortak mücadelesini savunan, partinin önemli isimlerinden Mağusa Belediye Başkanı Adamos Adamantos'dan da desteğini çekecek ve yerine bir başkası seçilecektir.

1947 yılında, Londra'da gerçekleşen Britanya İmparatorluğu Komünist Partileri 1. Konferansına AKEL'i temsilen katılan FifisYuannu, enosis lehinde yürüttükleri politikayı benimsemeye devam ettiklerini tekrardan açıklarken, bu

konuda sağ milliyetçilerle ittifak içine girilebileceğini söyleyerek, Ulusal Birlik Cephesi'nde gerçekteşmesi beklenen programın böylece minimum da olsa sağlanabileceğini söyler. Aynı yıl ise AKEL güdümünde siyaset yaptığı iddia edilen PEO yönetiminin, AKEL'in karşısında konumlanarak, faşist diktatörlük elinde yönetilen bir Yunanistan olduğu sürece enosisin kazanılmasının imkansız olduğu fikrine sahip olduğu görülecektir. Bu ortam ışığında Kilise ile enosis yarışı içerisine giren AKEL, 1949 yılının Aralık ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Kuruluna bir diplomatik nota gönderecek, Ada için bir milli-yenilenme talep edecektir. Enosisin Kıbrıslı Elenlerin ortak arzusu olduğunu ve BM gözetiminde bir enosis plebisiti yapılmasını önerecektir. Bu girişimin ardından enosis yarışında AKEL'in ardında kaldığını düşünen Kilise, bu girişimi ele geçirerek 1950 yılının Ocak ayında enosis için bir plebisit düzenleyecektir. (An, 170-176, 2003).

Bu plebisite toplam 224.700 kişi katılmış ve 215.108'i (%96) enosis lehine oy kullanmıştır. Bu plebisite hem Türkiye hem de Kıbrıslı Türkler büyük tepki göstermiştir (Keser, 34, 2007). Bu dönemde AKEL tarafından, geçmişte verilen 'muhtariyet' mücadelesi bir hata olarak görülmüş, enosis mücadelesiyle birlikte bu hatanın telafi edilmeye çalışıldığı görüşü kamuoyuyla paylaşılmıştır. AKEL tarafından, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının adada yaşayan Türkler için kötü bir anlam ifade etmediğini, aksine Türklerin, İngiliz idaresince mahrum bırakıldığı tüm haklarına Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakıyla birlikte kavuşacağı iddia edilmiştir (An, 177, 2003). AKEL, 1940'lı yıllardan itibaren geliştirdiği bu ulus kimlik temelli enosis anlayışının Stalin'in ulus kuramına dayandığını iddia etmiştir (Kızılyürek, 94, 2002). Bunun yanında Yunanistan'da faşist bir iktidar bulunmasına rağmen sol bir partinin Enosis desteğinin sol ilkelerle bağdaşmayarak tezat bir durum meydana getirdiği yönündeki eleştirilere, Genelsekreter Papaioannou şöyle cevap verecektir:

“Bazı kimseler şu hususları anlamakta güçlük çektiklerini ileri sürüyorlar: Yunanistan'daki idari bizahati Amerikan tesir ve kontrolünde bir monarşik faşist rejim olduğu halde, Kıbrıslıların, Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek için giriştikleri mücadelenin manası nedir? Açıklayayım:

Yunanistan halkının barış ve milli hakimiyet için sarf ettiği çaba ile, Kıbrıslıların milli rehabilitasyon yolunda verdikleri mücadeleyi birbirinden

aydırmamak gerekir. Bunlar aynı mücadelenin birer bölümü ve safhalarıdır. Yunanistan'da hükümetler gelip gidiyor; fakat Yunan halkı hep oradadır ve aynıdır. Hele Yunanistan ve Kıbrıs halkı milli istiklallerine bir kavuşsunlar; ondan sonra hangi tip bir rejim altında yaşayacaklarını bizzat kendilerinin seçmeleri kolaydır.” (Tevetoğlu, 76-77, 1966).

1964 yılına gelindiğinde AKEL, NATO’yla değil Yunanistan’la birleşmeyi desteklediklerini, emperyalizmle bütünleşmek anlamına gelen NATO’yla birleşmenin Kıbrıs halkının arzularından biri olmadığını ve buna sonuna kadar karşı olduklarını bildirmiştir. AKEL, Yunanistan’la birleşme mücadelesini İngilizlere karşı verilen anti-emperyalist bir mücadele olarak görmektedir (An, 188, 2003).

1974 Yılında ise Parti bugüne dek izlediği enosis politikasının tam karşısında yer aldığını beyan edecektir. Parti, 13. Kongresi’nde self-determinasyon çerçevesinde çözüm için bir imkan bulunmadığını ve partinin artık koşulsuz enosis desteğinin çözüm için işlevli Görünmediği raporunu sunmuştur. Mevcut koşullar altında mümkün görünen tek çözümün birleşik, bağımsız, egemen bir Kıbrıs olduğunu iddia etmiştir. Parti’nin yeni politik çizgisi üniter, bağımsız ve Birleşik bir Kıbrıs için mücadele olmuştur (An, 200-201, 2003). AKEL, Kıbrıs’taki sorunun kalıcı olarak giderilmesinin ve Kıbrıs’ta sosyalizmin kurulabilmesinin Kıbrıslı Elen ve Türklerin ilişkisinin yeniden normale dönmeden gerçekleşemeyeceğini iddia etmiştir (An, 203, 2003).

AKEL’in enosis politikası adada var olan sendikal mücadeleyi de direkt olarak etkilemiştir. Adada AKEL’e yakın PEO sendikalarında örgütlenen ve sendikal faaliyet yürüten Kıbrıslı Türkler de bulunmaktadır ve AKEL’in enosis politikası benimseyerek milliyetçi eğilimler sergilemesi Türk nüfus tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. AKEL’in milliyetçi eğilimlere sahip enosis tutumu adadaki sendikal birliğe ket vuracak ve kendi üyesi bulunan Türk nüfusun Parti’den ve PEO teşekküllerinden ayrılmasını beraberinde getirecektir. Çalışmanın devamında adada ortaya çıkan sendikal mücadele detaylı olarak incelenecek, PEO sendikalarında ortak mücadele ve ayrışma gözlem altına alınacaktır.

3.5 Sendikal Mücadele

Sendika eski Yunanca'ya ait bir kelimedir. Bu terim Latin dilinde ‘‘Syndicus’’ olarak geçmekte, bir oluşumda ortak kazanç ve çıkarların elde edilmesi anlamına gelmektedir. Sendika sözcüğü öncelikle işçilerden meydana gelen oluşumları ifade etse de hem işçiler hem işverenler tarafından yasada belirlenmiş amaçlar doğrultusunda meydana getirilen bütün oluşumları isimlendirmek için kullanılmaktadır. Sendika kavramı öncelikli olarak ‘‘Çalışma şartlarının iyileştirilmesi ya da korunması’’ hedefiyle işçiler tarafından oluşturulmuş olan devamlı bir topluluk şeklinde tanımlanabilir. Sendikalar, işçilerin iş güvenlikleri, tazminat hakları, haksız olarak işten çıkarılmaları gibi konularda haklarını savunan ve işçiler adına, işverenle pazarlık masasına oturan kuruluşlardır (Akay, 4-5, 2019).

İşçilerin hak arama mücadelelerinde sendikalar etkili ve önemli araçlardır. Tek başına işverene karşı çok güçsüz olan işçiler örgütlenerek birlikte ve ortak mücadeleyle kazanımlar elde etmektedir. Bu örgütlenme bilinci beraberinde sendikaları getirmiş ve sendikalar da üyelerinin haklarını korumanın yanında bu örgütlülüğün de devamının sağlayıcısı olmuştur. (Kahraman, 8, 2016)

Kıbrıs adası; büyük, mücadeleci bir sendikacılık geleneğinin daima merkezi olmuştur. Bu mücadeleci sendikacılık, adada zengin bir sendikal tarih yaratmış, kendi içerisinde kuvvetli birçok farklı sendika ortaya çıkarmıştır (Kürkçügil, 128, 2003). Ada'daki sendikalar halk üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuş ve dönem dönem geniş ölçekli büyük kitlesel eylemlere öncülük etmiştir. Sendikalar, Ada'daki Rumlar gibi Türklerin de çalışma hayatında ve var oluş mücadelelerinde kilit bir rol oynamıştır. Sendikalar yalnızca ekonomik anlamda bir gelişim için değil aynı zamanda sosyal ve siyasal her türlü mesele üzerinde bir gelişim gerçekleştirmeye uğraşmıştır (Saygılı vd., 284, 2013).

Kıbrıs'ta ekonomik ve sosyal şartlar sendikacılığın gelişimi için ilk etapta uygun değildir. İngiliz sömürge yönetimi 1930'lu yıllarda komünist ve milliyetçi faaliyetler yürüttüğü gerekçesiyle sendikal hareketi baskı altında tutmaktadır. 1929 yılında dünya genelinde kapitalist sistemi sarsan ekonomik kriz, Kıbrıs'ın az gelişmiş ekonomisini de etkilemiştir. Bu krizin neticesinde köylerden şehirlere, kasabalara

binlerce emekçi madencilik ve inşaat kollarında iş aramaya başlamış böylece madencilik ve inşaat kollarının gelişimi ve çalışan sayısının artmasıyla paralel olarak sendikal hareket de yükselişe geçmiştir. 1932’de kabul edilen Sendikacılık Yasasından 1940 yılının sonuna dek 62 yeni sendika kurulmuş, üye sayıları 3.389’a çıkmıştır. Bu yeni sendikacılık hareketinin çözümlemesi gereken meseleler arasında şunlar vardır: Günlük 15 saat olan iş saatlerinin kısaltılması, günlük 2 şilini geçmeyen ücretlerin yükseltilmesi, işçi örgütlülüklerinin güçlendirilmesi ve sendikal yasaların tanıtılması...(An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2014).

Adada 19. yüzyılın sonlarına doğru çalışma koşullarına karşı gerçekleşen itiraz, eylem ve birliklere rastlansa da 1919 yılına kadar siyasi bilinçle kurulmuş bir işçi birliğinden söz edilememektedir. 1919 yılında kurulan İnşaat İşçileri Birliği, Kıbrıs’ın açık ve bilinçli siyasi ilkelerle kurulan ilk işçi sendikasıdır. Sınıf savaşı ve sendikal mücadele böylece, inşaat işçilerinin ekonomik durumlarını geliştirebilmek için işverenlerine karşı örgütlenmeleriyle başlamıştır. Bu birlik devamında, inşaat çırakları, dülgerler, tütün işçileri, ekmekçiler, liman işçileri, terziler, berberler gibi daha birçok birliğin oluşumuna öncülük etmiştir. Bu birliklerin her biri 1924 yılında Leymosun’daki bütün işçi birliklerini tek çatı altında toplayan Leymosun İşçi Merkezi’nin oluşturulmasında rol almış ve LİM ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Kıbrıslı Türk işçilerinin bazıları da bu oluşumlar içinde yer almış, sosyalist fikirlerin gelişiminde ve sınıf mücadelesinin yayılmasında faal rol oynamışlardır.

LİM tüzüğünde işçilerin ekonomik olarak kalkınmasını ve manevi refahını hedeflediğini belirtmiştir. LİM, günlük çalışma saatini 8 saate düşürmek ve günlük ücretleri yükseltmeyi amaçlamıştır. Bununla birlikte sınıf mücadelesinin ve bilincinin gelişimi hedefleniyor ve bu amaçla bir kütüphane kurulmak isteniyordu. 1928 Yılına gelindiğinde Kıbrıs’ta çalışan emekçi sayısı 25 bini bulmuş bunun 10 bin kadarı tarım işçisiyken 6-7 bin gibi önemli bir oranını maden işçileri oluşturmuştur (Mihailidis, 301-311, 2003). LİM içerisinde katılmış olan Türk işçilerin de birliğin hedef ve amaçlarını öğrenebilmeleri için Merkez tüzüğü Türkçeye de çevrilmiştir. Kıbrıs Komünist Partisi’nin kurucularından olan YannisLefkis, tüzüğü çevirenin iyi derecede Rumca bilen Mustafa isimli bir Kıbrıs Türkü olduğunu söylemiştir.

Devamında Merkez'in açılışına hem Kıbrıslı Türkler hem de Rumlar katılmış, tüzük oy birliğiyle kabul edilmiştir (An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2014). 14 Mayıs 1939 yılında ise Kıbrıs'ta ilk toplu iş sözleşmesini meydana getiren Lefkoşa'daki inşaat işçilerinin grevi mücadeleyi şahlandırmış ve kitlelere başarılabilceğine dair inanç aşılarmıştır. Bu dönemde ortak amaç çalışma saatlerinin günlük 8 saate düşürülmesidir (Mihailidis, 301-311, 2003). 1920'li yılların sonunda işçi sınıfı hala daha toplam nüfusun ancak %19'unu oluşturmaktadır ve hala tam anlamıyla örgütlenememiştir. Madencilik işletmeleri ve madenciler Ada'da sendikal mücadelede kilit bir rol oynayacak ve sınıf bilincinin oluşumunda büyük katkı sağlayacaktır (An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2014).

Sömürge yönetimi 1941 yılında Ada'da 'sendikalar ve iş uyuşmazlıkları' yasasını yürürlüğe koymuş ve devamında sendikacılığın önü açılmıştır. Bu girişim sendikal harekete geniş hareket alanı yaratarak, katlanarak gelişmesini sağlamıştır. Bu yasa öncesinde de Ada'da bir sendikal yasa mevcuttur ancak 1932 yılında yürürlüğe konan bu eski yasa kapsamlı ve işlevli değildir (Saygılı vd., 288, 2013).

Mevcut hedeflerine ulaşabilmek için Kıbrıslı büyük ve küçük tüm sendikaların birlikte hareket etmesi gerektiği fikri doğmuştur. İngiltere'de mevcut olan sendika geleneğine uyarak işkollarına göre örgütlenen sendikalar, 1939 yılının Ağustos ayında ilk Tüm-Kıbrıs Birlik Kongresi'ni yapmış ve 1941'de Tüm-Kıbrıs Sendikalar Birliği (PES) kurulmuştur. 1945 yılında PES'in üye sayısı 12,961'e erişmiştir. Bu durum Kıbrıslı işverenleri ve İngiliz sömürge yönetimini ürkütmüş ve 1943 yılında PES'in karşısında sağcı ve muhafazakar olan 'Kıbrıs İşçilerinin Federasyonu (SEK)' kurulmuştur (An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2014). SEK, Solcu sendikalara karşı mücadele ve onların etkisini kırmak için kurulsada istenen sonucu elde edemeyecek ve PSE devamcısı olacak olan PEO'nun üye sayısının 50.000'e yaklaşacağı yıllarda 15.000 üyede kalacaktır (Tevetoğlu, 92, 1966). 1946 yılında PSE, sömürge yönetimince İngiliz aleyhtarı propaganda yapmakla suçlanmış ve sendikanın öncüleri bir ile bir buçuk yıl arasında hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Tutuklanmayan diğer sendikacılar aynı sene Tüm-Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO)'yu kurmuştur (An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının

Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2014). PEO uluslararası komünist cephenin bir teşkilatı kabul edilen Dünya Sendikalar Federasyonu'na üye olmuştur. PEO Genel Sekreterliği koltuğuna oturan Andreas Ziartides, AKEL Merkez Komite üyesidir ve aynı zamanda Dünya Sendikalar Federasyonu'nun Genel Konseyinde ve İcra Komitesinde görev almaktadır. 1960'lı yıllara Kıbrıslı işçilerin %60'a yakını bünyesinde barındıracak ve üye sayısını 40 binin üzerine çıkaracaktır (Tevetoğlu, 89, 1966). Aynı sene içerisinde PEO'nun çabalarıyla sosyal sigorta mücadelesi başlamış, 1948'de ise ilk sendika güvenlik fonu ve ilk sendika polikliniği kurulmuştur. Aynı sene içerisinde de patronlar da sendikaların varlığını tanımıştır (An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2014).

Sendikacılığın bu gelişim döneminde, İkinci Dünya Savaşı Adayı da etkilemiş ve İtalya dağlarında Türk ve Rum Kıbrıslı İşçiler, Mussolini'ye karşı birlikte mücadele etmişlerdir (An, 94, 2011). İngiliz Ordusu altında savaşa katılan Kıbrıslı gönüllülerin sayısı 30 bini bulmuştur (Çelenk, 158, 2008). Bu savaşta birçok Kıbrıslı yaralanmış yahut hayatını kaybetmiştir. Bu ortak mücadele birliktelik duygusunu kuvvetlendirmiştir (An, 94, 2011). Ada'da gerçekleşen bu türden işçi mücadeleleri ve oluşturulan sendikalar, hem döneminde Kıbrıs Komünist Partisi'nin devamında da onun devamcısı olan AKEL'in tasarısı ve çabalarıyla oluşturulmuştur. Dünyada sendikal hareketin ortaya çıkışı genellikle tam ters yönde, sınıftan, sendikalara ve partiye doğru gerçekleşse de Kıbrıs Adasında bu durum tam tersi, partiden sendikaya ve sınıfa doğru gerçekleşmiştir (Rahvancıoğlu, *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi*, 2017).

Bu dönemde AKEL, Kıbrıs İşçi Birliği adıyla Kıbrıs'ın her yanında şubeler açmıştır. Bu şubelerin hemen hemen hepsinin içerisinde Stalin fotoğrafları yer almaktadır. İngiltere'nin Sovyetlerde aynı cephede yer alması savaş döneminde Ada'daki komünistleri rahatlatmış ve hareket alanlarının genişlemesini sağlamıştır. Yine savaş döneminde İngiltere'nin Kıbrıslı yurttaşlara da ihtiyaç duyması Kıbrıslılara karşı yönetsel yumuşamanın bir diğer sebebidir. Savaş boyunca işçi birlikleri birçok grev organizasyonu gerçekleştirmiş ve sömürge yönetimi bu dönemde bu hareketlere karşı bir hamlede bulunmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ertesi günü İngiliz yönetimi Kıbrıs'ın dört bir yanında bulunan

komünist kulüplerini aynı anda bastırması ve birçok komünisti tutuklamıştır (Tevetoğlu, 16-17, 1966) İkinci Dünya savaşının sona ermesinin ardından Kıbrıs büyük bir ekonomik buhranın içine düşmüş ve zaten mevcutta olan işsiz ordusu katlanarak büyümüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hükümet, işsiz çoğunluğu da kullanarak mevcut ücretleri düşürmeye, kazanılmış sendikal hakları kısıtlamaya çalışmıştır. Bu dönemde işçiler mevcut haklarını korumak adına mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Aynı dönemde Ada'da ortak mücadele birliği ve iki toplum arasında barışın hüküm sürdüğü görülmüştür (An, 94, 2011).

Kıbrıs Adasındaki mevcut sendikalara ek olarak, Kıbrıslı Türkler tarafından kurulan Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası ayrı bir yer tutmaktadır. Kıbrıs Adasında Türk öğretmenlerinin ilk örgütlenmesi 1924 yılında Öğretmen Birliği çatısı altında olmuştur. Hayat şartlarının, maaşların ve eğitimin düzenlenmesi gibi taleplere sahip olan birlik, dönemin Haydarpaşa Rüştüyesi'nde Müdürlük yapan Salahaddin Bey tarafından kurulmuştur. Bu birlik 1963 yılına dek faaliyetlerine devam etmiştir. Kıbrıs adasında 1963 yılında başlayan çatışma ortamıyla birlikte spor kulüplerine varıncaya dek tüm birlikler kapatılırken mevcut tüm faaliyetler de yasaklanmıştır. 1968 yılına gelindiğinde ateşkesin sağlanması ve düzenin yeniden tesis edilmiş gözükmesiyle birlikte sendikacılık ve sendikal faaliyetler yeniden serbest bırakılmıştır. Böylece başlangıçta *Kıbrıs Türk İlkokul Öğretmenleri Sendikası* olarak kurulan ancak daha sonra ismi *Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası* şeklinde değiştirilerek kalıcı adına kavuşan KTÖS kurulmuştur. KTÖS yaptığı açıklamalarla izledikleri sendikacılık pratiğinin yalnızca üyelerinin ekonomik refahını geliştirmek amacını taşımadığını, “sınıfsal temele” oturtulmayan sendikacılığın herhangi bir başarı gösterme imkanının bulunmadığını ve “*zümre çıkarlarıyla*” “*toplum çıkarlarının*” birbirinden ayrılmayacağını iddia etmiştir. KTÖS yöneticileri, bu konuda sahip oldukları farkındalığı aynı dönemde Türkiye’de, Fakir Baykurt başkanlığında kurulan Türk Öğretmenler Sendikası’na borçlu olduklarını bildirmiştir. Uygulamaya çalıştıkları sendikacılık prensibini Baykurt’un teoride de ortaya koyduğunu, teori ve pratiği birleştirdiğini iddia etmişlerdir. TÖS de Türkiye içerisinde çıkardığı yayınları KTÖS’e de ulaştırarak KTÖS’ün şekillenmesinde etkili

olmuştur. KTÖS, Kıbrıs Adası'nda askeri yönetimin olduğu dönemde greve giden ilk sendika olmuştur. Sendikanın ilk grev bildirisi ise şöyledir:

“Toplumuzun var olma mücadelesinde, yılmadan çalışan ilk okul öğretmenleri olarak 1969 mali yılı bütçesinin hazırlandığı şu günlerde, yanlış anlaşılmamak için sesimizi bir kez daha duyurmak istiyoruz.

Sömürge idaresinden beri unutulmuş olan ilkokul öğretmenlerinin bu güne dek sorunlarına eğilen, derdini soran çıkmamıştır. En karanlık günlerde dahi görevini ifa eden, en ücra köylerde binbir güçlükle pençelesen, her gün biraz daha artan hayat pahalılığı karşısında aldığı otuz lira maaşla hayatını devam ettirmeye çalışan, damı delik, kapısı penceresi yok denebilecek evlerde ikamete mecbur edilen, günden güne artan borcunun yükü altında daha da çamura saplanan, minicik yavrularımıza bir şeyler verebilmek için haftada 45 saat çalışıp didinen, ağır iş şartları altında ezilen ilkokul öğretmenlerinin artık dayanma gücü kalmamıştır. Bu güne kadar ilgili makamlara yaptığımız çağrılara kulak tıkanmıştır. Biz, “hadımız” derken, onlar bize “oğlunuz, uşağınız var mı?” diye mukabelede bulundular. Şuna inanıyoruz ki eğer bu toplum içinde bir değer ifade ediyorsak, önce karnımız doyurulmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde bizden, kimsenin bir şey istemeye hakkı yoktur. Aç ayı oynamaz.” (Cahit, 4-16, 1988).

KTÖS, askeri dönemde ilk grevi gerçekleştirdiğinden beri sendikal faaliyetlerini arttırarak devam ettirmiş ve bugün hala KKTC’nde aynı siyasi çizgide ve aynı adla varlığını sürdürmektedir. Çalışmanın devamında sol faaliyetler içerisinde bulunan Türk nüfusunda sosyalist fikirlerin gelişimi daha detaylı incelenecek, iki halkın ortak mücadelesi ve karşı karşıya kaldıkları engeller tartışılacaktır.

3.6 Türk Nüfus İçerisindeki Sol Hareketler

Kıbrıs Adasında yaşayan Türk ve Elen halklarının yönetim erkine karşı geçmişte birçok kez birlikte mücadele verdikleri bilinmektedir. Adada sol hareketin ortaya çıkmaya başladığı dönemde; 1924 yılında, Lefkonuk’ta bir tarım kongresi

toplanmış ve Aşar Vergisi'nin kaldırılmasını, bunun yanında adada bir Ziraat Bankası kurulması talep edilmiştir. Bu toplantıya adada yaşayan Türk çiftçiler de katılım sağlamış ve toplantıyı organize eden Elenler burada gerçekleşecek olan Türk katılımından dolayı enosis konusunun açılmaması konusunda bir ön karara varmıştır. Toplantıya toplamda 250 Elen, 65 Türk temsilci katılmıştır. Seçilen yürütme komitesinde ise 12 Elen, 6 Türk bulunmaktadır. Sürecin devamında komite tarafından kaleme alınan tüzük, Türkçe olarak da basılmış ve adadaki tüm Türk köylerine dağıtılmıştır. Devamında bu hareketin bir partiye dönüştürülerek Çiftçi Partisi kurulması kararı alınmış ancak bu girişim başarıya ulaşamamıştır. Bu süreç, iki halkın sol hareket içerisinde ortak mücadele vermesinin nüvelerinden biri sayılmıştır.

1 Ocak 1925 yılından yayımlanmaya başlanan, KKP'nin resmi yayın organı Neos Anthropos gazetesinin, dönemin Türk gazetesi "Birlik" ile karşılıklı iletişim halinde olduğu bilinmektedir. Bu dönemde adanın Türk nüfusunun bir kısmı da Leymosun'da oluşturulan Amele Merkezi'nde, Elenlerle birlikte örgütlenmeye başlamış, Merkez'in tüzüğü de Türkçeye çevrilmiştir. 1927 yılında adada gerçekleşen 1 Mayıs kutlamalarında konuşma yapan isimlerin içerisinde Ali Feruzi isimli bir Türk işçi olduğu da bilinmektedir. 1926 yılında kurulan KKP'nin kurucu isimleri arasında herhangi bir Türk bulunmasa da partinin atletizm kulübünde 12 Türk işçisi üye olarak bulunmaktadır. Buna ek olarak yine bu dönemde İnşaat İşçileri Birliği'nde üye olan Türk işçilerin Rumlarla birlikte ortak grev organizasyonları gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Leymosun'dan Kemal Ahmet isimli bir Türk işçi ise sürecin devamında KKP'nin Merkez Komitesi'nde yer alan isimlerden biri olacaktır.

Bu dönemde bu hareketler içerisinde birleşimlere ek olarak Kavanin Meclisi'nde görevli Türk ve Rum üyeler arasında da bir işbirliği bulunduğu görülmektedir. Adadaki halkın refahı için gerekli konularda, haraç ve vergilerin kaldırılması hususunda mecliste ortak hareket ederler. Elen "Nea Laiki" gazetesi, Meclis'te ortaya çıkan bu işbirliğinin sürmesi gerektiği konusunda 1927 yılında "sadece Türklerle işbirliği yaparsak ileriye gidebiliriz." yazacaktır. 1930 yılında ise Ahmet Fethullah imzasıyla Neos Anthropos gazetesinde yayımlanan bir makalede,

Kıbrıslı Elenlerin ve Türklerin ortak bir örgüt kurarak birlikte mücadele etmesi gerektiği belirtilir. Bir yıl sonraki İngiliz polis raporları ise yalnızca Türklerden meydana gelen bir komünist yapıdan bahsetmektedir. Bu dönemde Kıbrıslı Rumlar enosisçiler ve Komünistler olarak iki kampa ayrılmıştır. 1931 yılında enosisçi Elenler tarafından gerçekleştirilen enosis eylemlerinin ardından ilerleyen süreçte Kavanin Meclisi ve siyasi partiler kapatılır, anayasa yürürlükten kaldırılır. Böylece 1941 yılına dek sürecek olan ve dönemin valisinin adıyla anılan Palmer-okrasi takma adlı baskı dönemi başlar. Bu dönemde de iki halk arasında siyasi işbirliği imkanları bulunur.

1937 yılında ‘‘Ses’’ adlı Kıbrıslı Türk gazetesi, Rumca bir gazeteden aktardığını belirttiği bir haberle yeni bir siyasi oluşumun meydana getirileceğini duyurur. Bu yeni oluşumun adada yaşayan Türk ve Elenler tarafından ortak biçimde kurulacağından ve adayı özerkleştirmeyi hedeflediğinden bahseder. Gazetenin haberine göre siyasi oluşumun lideri Lefkoşa’da tanınan bir avukat olan Yannis Klerides olacaktır. Kavanin Meclisi’nin eski Türk üyelerinden M.Hami Larnaka Belediyesi’nin azası olacaktır. Bölgelerinin ileri gelenlerinden oldukları kabul edilen avukat Celal Şefik ve Nazif Denizler ise kendi bölgelerinden bu yeni oluşumun kurulmasında çaba sarf edecek Türk isimlerden olacaklardır. Ancak bu girişim de baskı dönemi içerisinde neticeye kavuşturulamaz (An, *Kıbrıslı Rumların Enosis Sorunu ve Kıbrıslı Türklerle Siyasal İşbirliği (1902-1941)*, 2017).

1941 yılında siyasi çalışmalara yeniden izin verilmesinin ardından KKP kadrosu tarafından AKEL yeni parti olarak kurulur. AKEL’in kurucu kadrosunda da herhangi bir Türk isim yer almazken AKEL’e bağlı olan veya onunla işbirliği halinde olan sendikalarda ve parti faaliyetlerinde Türklerin de katılımı görülür. Kıbrıslı Türkler, Lefkoşa Dülgerler Birliği’ni kurarak, AKEL’e yakın Pan-Kıbrıs Çiftçiler Birliği (PEK)’e katılım sağlar. PEK’in de AKEL’le birlikte enosis çizgisine kaymasıyla birlikte Türk işçiler PEK’ten ayrılarak Kıbrıs Türk Çiftçi Birliği’ni kurar. Enosis krizinin daha da artmasıyla birlikte 1944 yılında PEO sendikalarına üye yüzlerce Türk işçi yeni Türk işçi sendikalarını kurma amacıyla, PEO binalarından aynı anda ayrılır ve 834 Türk İşçi, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri altında örgütlenir. Böylece adanın işçi hareketinin etnik temelde ilk ayrışması gerçekleşir. Burada

PEO'dan ayrılarak Türk İşçi Birlikleri'ne katılan işçilerin arasında bulunan ve öncü konumda yer alan isimlerden biri olan Derviş Ali Kavazoğlu, bu ayrışmanın gerekçelerini anlattığı bir yazı gazetelerde yayımlanmıştır. Kavazoğlu, AKEL'i Yunan milliyetçiliğinin gölgesinde kalmakla suçlamış, birleşik mücadele yaraşmayacak pratiklerin parti ve sendikalar içerisinde gerçekleştiğini belirterek AKEL'i ırk ve din farkı gözetmekle itham etmiş ve Türk işçilerin ayrılma gerekçelerini özetlemiştir.

1947 yılında ise ilk Türk sosyalist gazete ‘İşçinin Yolu Şaşmaz’ yayımlanır ve ilk sayısının ardından sakıncalı bulunarak İngiliz idaresi tarafından yasaklanır. 1948 yılında ise adada gerçekleştirilen ve 125 gün süren Büyük Maden Grevi'nde Türk ve Elen sendikalarının bu grev organizasyonunu işbirliği içerisinde yürüttükleri görülmüştür. Ancak 1949 yılında AKEL Merkez Komitesi ve Parti liderliğinde değişiklikler meydana gelmiş, Parti liderliğine, sloganı ‘’enosis ve yalnız enosis’’ olan Ezekias Papayuanna getirilmiştir. Böylece enosis politikasını daha şiddetli savunur hale gelen AKEL ile partiye yakın Türkleri zor durumda bırakırken krizi derinleşmiştir.

AKEL'in enosis politikasına rağmen Parti içerisinde bu politikayı değiştirmeye ve Partiyi enternasyonal bir mücadeleye çekmeye çalışan partiye yakın Türk isimler parti içerisinde yer almaktadır. AKEL de bu dönemde Kıbrıslı Türklerin endişelerini gidermeye çalışmış, enosis politikasının onların da lehine olacağı yönünde açıklamalar yayınlamıştır. Bu girişimler sonucu AKEL Türk Kolu kurulmuştur. 1958 yılının 1 Mayıs'ında adada Türk ve Rum solcular ellerinde her iki ülkenin bayraklarıyla büyük bir yürüyüş gerçekleştirmiş bu süreçten itibaren her iki tarafın da milliyetçi örgütlerinin hedefi haline gelmişlerdir. Rum ve Türk işbirliğini tehdit etmeye başlayan bu örgütler birleşik mücadeleyi sonlandırmak adına saldırılara girişmiştir. (An, *KIBRIS İŞÇİ SINIFININ GEÇMİŞTEKİ GÜZEL İŞBİRLİĞİ GÜNLERİ*, 2015).

Bu süreç içerisinde adada bulunan Türk nüfus içerisinde birçok sosyalist önder çıkmış ve bu kişilerin birçoğu silahlı saldırılara uğrayarak hayatını kaybetmiş, yaralanmış veya adayı terk etmek zorunda kalmışlardır. Bir sonraki başlıkta bu

liderlere değinilecek, hayatları, faaliyetleri ve karşı karşıya kaldıkları zorluklar mercek altına alınacaktır.

3.6.1 Öne Çıkan Türk Sosyalist Liderler

Çalışmanın bu başlığında Kıbrıs Adasında öne çıkan Türk sosyalist önderlerden sırasıyla, Derviş Ali Kavazoğlu, Ahmet Sadi Erkurt, Fazıl Önder ve İbrahim Aziz'in yaşam ve faaliyetleri mercek altına alınacaktır.

Derviş Ali Kavazoğlu, Peristerone (Alaniçi) köyünde doğmuş, ailesinin maddi durumunun kötü olması sonucu ilkokulu bitirdikten sonra eğitimini yarıda bırakarak marangoz çırağı olarak çalışmaya başlamıştır. Kavazoğlu Marksizm'e ilgi duyarak yaptığı okumalar neticesinde perçinlenerek sosyalist mücadele içerisinde yerini almıştır. İçine girdiği politik mücadeleyi sadece siyasal alanda sürdürmemiş, sendikal mücadele içerisinde de faal biçimde yer alarak sınıf mücadelesinin her alanında görev almıştır (Kavel, 2018). 1948 yılında gerçekleşen büyük maden grevini duyurmak ve başarıya ulaştırmak amacıyla kurulan Emekçi isimli gazetenin yazım kadrosunda yer almış ve grevin başarıya ulaşması için yazınsal anlamda da destek vermiştir. Kavazoğlu siyasi yaşamına ilk olarak Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri içerisindeki sendikal faaliyetler ile başlarken buradan PEO'nun Türk işçileri için oluşturduğu Türk Bürosunda devam etmiş ve AKEL'e katılmıştır. AKEL içerisindeki faaliyetleriyle AKEL Türk Kolu'nun kurulmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Yine Kavazoğlu, Türk Eğitim ve Spor Kulübü (TEK)'in kuruluşunda da yer almıştır. TEK, ilerici Türklerin örgütü olarak tanımlanmış, boş zamanlarında burada toplanan işçileri siyasal anlamda da eğitmek ve örgütlülüğü çeşitli faaliyetlerle birlikte yakınlaşan bağlarla koruma işlevini görmüştür. Bununla birlikte Kıbrıslı Türk işçi hareketinin yayın organı olarak sayılan "İnkılapçı" gazetesinde de başyazar olarak görev almıştır (An, 122-123, 2011).

Kavazoğlu, Ada'da Türkler ve Elenlerin dostluğu ve ortak mücadelesi için yürüttüğü siyasal ve sendikal mücadelesi neticesinde AKEL'in merkez yönetim kuruluna kadar yükselmiş ve sadece Kıbrıslı Türklerin değil tüm Kıbrıs sol hareketinin en önemli liderlerinden biri haline gelmiştir (Şentürkler, 2017).

Kavazoğlu, 1957 yılında Taksim tezinin uygulanabilirliğini gözlemlemek amacıyla Türk hükümeti tarafından Kıbrıs Adasına gönderilen Profesör Nihat Erim'e bir mektup yazmış ve taksim fikrine karşı olduklarını savunarak iki halkın barış içinde bir arada yaşaması gerekliliğine inandıklarını söylemiştir. Kavazoğlu tarafından kaleme alınarak, AKEL Türk Kolu adına gönderilen bu mektupta şunlar yazmaktadır;

“Ayrılmaz bir bütün olan Kıbrıs halkı, Türkler ve Rumlar bu topraklarda yüzyıllarca birlikte yaşamışlar ve yaşamaktadırlar. Tarlalarda toprağı beraberce sürmüşler, işyerlerinde tezgâhlarda yan yana kardeşçe çalışmışlar, şehirlerde ve köylerde kucak kucağı yan yana beraberce ikamet etmişler iyi günlerde beraberce gülerken, kötü günlerde beraberce ıstırap çekmişler ve kader birliği yapmışlardır. ... Son zamanlarda parlamentoda Britanya Dışişleri Bakanı tarafından ortaya atılan adayı taksim etme fikri, Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli olamayacağı gibi, kabili tatbik de değildir.” (Kızılyürek, 2018).

Kavazoğlu'nu Komünist Şair Nazım Hikmet ile de arkadaş olduğu ve karşılıklı mektuplaştıkları bilinmektedir. Kavazoğlu, 1964 yılında Moskova'da Dünya Gençlik Forumu'na katılmıştır. Moskova'ya giderken Sofya'ya da uğrayarak Bulgaristan Komünist Partisi'ne bir rapor sunmuştur. Bu raporda Bulgaristan Komünist Partisi'nden Kıbrıslı Türklerle ortak mücadele yürüten AKEL'e destek olmalarını talep etmiştir. Kavazoğlu Moskova düzeyinde Kıbrıs'ı temsilen ağırlanacak derecede önemli bir önder konumundadır

1963 olaylarının ardından Kavazoğlu yaptığı açıklamalar ve yayınladığı siyasal bildiriler kanalıyla ayrılıkçı olduğunu iddia ettiği Kıbrıslı Türk liderliğinin ideolojisini hedef almıştır. Bu faaliyetleri karşısında TMT tarafından 'kara listeye' alınan Kavazoğlu'na TMT tarafından tehdit mektupları gönderilmeye başlanmıştır (An, 122-123, 2011).

11 Nisan 1965 tarihinde, kendi gibi AKEL üyesi ve sendikacı olan, Rum arkadaşı, Kostas Mişaulis ile birlikte, Lefkoşa'da yapılan bir toplantıdan Lefke'ye döndükleri sırada TMT tarafından pusuya düşürülerek suikaste uğramış ve kullandıkları

otomobilin içinde öldürölmüşlerdir (Sol Haber, 2013). Saldırının ardından 12 Nisan 1965 yayım tarihli Cyprus Mail gazetesi olayı şu şekilde haberleştirmiştir:

‘‘Dün öğleden önce saat 9.30’da Larnaka’ya gitmek üzere Lefkoşa’dan ayrılan iki kişinin kurşunlarla delik-deşik edilmiş vücutları, kendi arabaları içinde, saat öğleden sonra 1’de Lefkoşa-Larnaka anayolunun 13. Mili yakınlarında bir BM devriyesi tarafından bulundu. Cinayet yeri Türk kötü Petrofan ile Luricina yanındadır...’’

Kıbrıs Adasında öne çıkan bir diğeri önder Ahmet Sadi Erkurt ise hem Kıbrıs Türk sol hareketinin hem de sendikacılık hareketinin başında gelen isimlerden biridir. 20 Ocak 1913 tarihinde Lefkoşa’da dünyaya gelmiştir. Gençliğinde polis yazılarak bu mesleğı icra etmeye başlayan Erkurt 3 yıllık polisliğinin ardından ‘‘bana göre değildi’’ diyerek istifasını verip polislikten ayrılmıştır. Polislikten ayrılmasının ardından madencilik yapmaya başlayan Erkurt, 1943 yılında kurulan Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu’nda (KATAK) üç yılı aşkın bir süre boyunca tahsildar ve katip olarak görev almıştır. Sendikal mücadeleye ise ilk kez 1944 yılında, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri’nde (KTİB) aldığı görev neticesinde katılmıştır. KATAK’taki görevine 1946 yılında son verilmesinin ardından askeri kamplarda işçi olarak çalışmaya devam etmiştir. KATAK’taki görevinden sol görüşlere sahip olduğundan dolayı son verildiğı iddia edilmektedir. Devamında aynı Derviş Ali Kavazoğlu gibi ‘‘Emekçi’’ gazetesinde görev almıştır. Ardından KTİB’nin Genel Sekreterlik koltuğuna gelen Erkurt, 1952 yılına dek Türk İşçi Birliği’nde faaliyet göstermiştir. Aynı sene Türk İşçi Birlikleri’nin PEO çatısı altında örgütlenmesi ve faaliyetlerini burada sürdürmeye başlamasıyla birlikte işçi hakları için çıkardıkları mevcut bültenin yanında da olarak da yine Kavazoğlu’yla birlikte ‘‘İnkılapçı’’ gazetesinin yayınlamasında öncü rol almıştır. İnkılapçı gazetesinin çıkarılma amacının ‘‘işçilerin örgütlenmesini sağlamak ve topluca sosyal sigorta hakkını elde etmek’’ olduğunu iddia edilmiştir (An, 43-44, 2011).

Böylece, PEO içerisindeki en yüksek mevkiye sahip Türk Ahmet Sadi Erkurt olmuştur (An,140, 2011). Kendi yol arkadaşları tarafından Ahmet Sadi Erkut, Ada’daki sol önderlerin ideolojik olarak ‘en bilinçlilerinden ve en dürüstlerinden’ biri olarak tanımlanmaktadır (An, 176, 2011). 1958 yılının 1 Mayıs gösterileri

sırasında Kıbrıslı Rum ve Türklerin ortak olarak ellerinde Rum ve Türk bayraklarıyla gerçekleştirdikleri kalabalık 1 Mayıs yürüyüşünün ardından başlayan saldırılara, kendisi de o yürüyüşte yer almış olan Erkurt da hedef olmuştur. Hem PEO yürütme komitesinde görev alan hem de sendikanın Kıbrıslı Türkler Dairesi'nin başkanı olan Ahmet Sadi, 22 Mayıs 1958'de silahlı saldırıya uğrayarak öldürülmeye çalışılmıştır. İki genç tarafından gerçekleştirilen bu suikast girişiminde sadece Ahmet Sadi Erkurt değil, o an yanında onunla birlikte bulunan eşi de yaralanmıştır. Her ikisi de ağır yaralar almasına karşın hayattı kalmayı başarmış ve suikast girişiminden sağ olarak kurtulmuşlardır. Erkurt'un vurulması haberinin duyulmasının ardından, işçiler o an greve çıkarak AKEL binalarında bir araya gelmişlerdir (Aydın, 2002). Bu suikast girişimiyle ilgili olarak, Doç. Dr. Ersan Berksel, "Sevapları ve Günahları ile TMT" adlı kitabında birinci ağızdan, yani suikastçilerden birinin ağzından olduğunu iddia ettiği itirafnameyi yayınlamıştır. O itirafa göre saldırı şöyle gerçekleşmiştir:

'' Bu eylem için 2-3 gün önceden HX ile birlikte görevlendirildim. Bize M.T'nin tasarrufundaki tabancalardan birer tane temin edilmişti. Eylemi gerçekleştireceğimiz bölgedeki bir evde onunla temas kurabilmek için 2 gün kaldık. Ev EX in evi idi. Eylem günü sabahleyin Sadi Erkurt ve eşi evlerinin önünde araba beklemeye başlamışlardı. Onlara doğru yaklaşıncı tabancalarımızı çıkardık; ancak ateş edemedi Ahmet Sadi Erkurt eve doğru koştu, karısı ise HX'in üzerine saldırdı. Ben ona eve girerken bir el ateş edebildim. Sonra kaçmaya başladık. Bölgeden bir kadın, ' Gelin sizi saklayım' dedi; ancak biz 'tabancalarımızı sakla, sonra alırsınız' deyip verip, ona tabancalarımızı teslim ettik. Tanımadığımız bu kadından daha sonra tabancalarımız geri alınmış. Oradan biraz uzaklaştıktan sonrada bir taksi ile Burhan Nalbantoğlu'nun çalıştığı Köşklüçiftlik Hastanesine gittik. Orda 3-4 saat bekledikten sonra bir sorun olmadığı söylenerek ayrılmamız söylendi. ''

Erkurt'a yapılan saldırının iki gün sonrasında kendisi gibi TEK ve İnkilapçı gazetelerinde görev alan arkadaşı Fazıl Önder'e bir suikast düzenlenecek ve Önder hayatını kaybedecektir (Hastürer, 2019). Devam eden ve sistematikleşen saldırılar sonucu Ahmet Sadi Erkurt, 1958'de Londra'ya göç etmek zorundaha kalacaktır.

Fazıl Önder ise 1926 yılında Lefkoşa’da dünyaya gelmiştir. Ailesinin ekonomik durumunun müsaade etmemesi sebebiyle eğitim hayatına devam edememiş ve daha küçük yaşlardan itibaren işçiliğe atılmıştır. Arkadaşlarının aktardığına göre Önder, Kavazoğlu’nun da içlerinde bulunduğu arkadaş ortamıyla sık sık bir araya gelerek Moskova Radyosunu dinlerken, Nazım Hikmet şiirlerini, Sabahattin Ali romanlarını hep birlikte okuyarak bu ortamda kendisini yetiştirmiş ve sosyalist mücadele içerisinde yer almıştır. İlerleyen süreçte yazarlık yapmaya başlayan Önder’in ‘‘İstiklal’’ Gazetesinde yazı ve öyküleri yayımlanmıştır. TEK içerisinde de sekreter görevini üstlenmiştir (An, 127-128, 2011).

Fazıl Önder, 1949 yılında içlerinde PEO’nun da bulunduğu birçok sendikaya üye olmuş, sol mücadelenin Ada’daki önder isimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Önder, Derviş Ali Kavazoğlu ve diğerleriyle birlikte görev aldığı Türk Eğitim Kulübü’nü, ideolojik gelişim aracı olarak kullanmıştır. Fazıl Önder, 24 Mayıs 1958’de kendi iş yerinde bulunduğu sırada TMT tarafından, silahlı saldırıya uğramış, saldırıdan yaralı kurtulduğu halde devamında sırtından saplanan bir bıçak darbesiyle hayatını kaybetmiştir (Uludağ, 2016). Önder’in öldürülmesinden üç gün sonra TMT, yayınladığı bildiriyle Önder’in kendilerince öldürüldüğünü açıklamış, Kıbrıslı Rumlarla aynı örgütlerde yer alan bütün Türklerin aynı sonu paylaşacağını bildirmiştir.

Bozkurt Gazetesi ise, olaydan bir gün sonra, 25 Mayıs 1958 tarihli haberinde, solcu bir Türk’ün daha vurularak öldürüldüğünü, meçhul bir şahıs tarafından vurularak öldürülen Önder’in ülkede solculuğuyla tanındığını yazmıştır. Yine aynı habere göre ölümünden bir hafta önce Önder’e mevcut faaliyetlerine son vermesi ve bu konuda bir açıklama yapması uyarısı yapılmış ancak Önder, fikirlerinden vazgeçemeyeceğini ve böyle bir açıklama yapmayacağını beyan etmiştir (An, 128-129, 2011). Bozkurt gazetesinde verilen bu haber tam haliyle şöyledir:

“Solcu bir Türk vurularak öldürüldü. Diğer bir solcunun da Londra’ya kaçırıldığı bildiriliyor. Dün sabah saat 10.45 raddelerinde Lefkoşa’da Selimiye Camii civarında meçhul bir şahıs tarafından vurulmak suretiyle öldürülen 32 yaşındaki Fazıl Önder, şehrimizde solculuğu ile tanınmıştı. Bundan bir hafta evvel cemaat aleyhine olan hareketlerinden vazgeçmesi için

kendisine ihtar yapılmış ve bir açıklamada bulunması istenmiştir. Fazıl Önder böyle bir açıklamada bulunmayacağını ve idealinden fedakârlık yapmayacağını söylemiştir. Hadise şöyle cereyan etmiştir: Fazıl Önder, dün sabah Küçük Kaymaklı'daki evinden kalkarak Lefkoşa'ya gelmiş ve dükkanında ortağı ile birlikte çalışmaya başlamıştı. Saat 10.45'de meçhul bir şahıs, makine başında çalışmakta olan Fazıl Önder'e üç el ateş açmış ve isabet kaydetmiştir. Fazıl Önder kurşunları yediği halde mukabele etmeğe davranmış ve bu sırada arkasına bir de kama işlenmiştir. Bu kama, Fazıl Önder'in ölümünden sonra hastaneden zorlukla çıkarılmıştır. Yaralandıktan sonra hastahaneye kaldırılan Fazıl Önder orada ölmüştür. Yayınlanan resmi bir tebliğde 38'lik bir tabanca kullanıldığı ve tahkikatın devam ettiği bildirilmektedir. Diğer taraftan Sadi Erkurt'un vurulduğu gün solcu işçilerle birlikte bir konuşma yapan Hulûsi Çağlar'ın Rumlar tarafından Londra'ya gönderildiği haber veriliyor.” (Hastürer, 2019).

Fazıl Önder öldürüldükten sonra cenazesine katılım onu öldüren yeraltı teşkilatı eliyle yasaklanmış, katılanların da aynı Önder gibi öldürüleceği tehditleri broşürler aracılığıyla ilan edilmiştir. Bu sebeple en yakın arkadaşları dahi cenazesine katılamamışlardır. Cenazesine katılım sağlanamadığı için Önder'in mezarının nerede olduğu bugün hala bilinmemektedir (Uludağ, 2016).

Çalışmaya konu olan bir diğer Türk önder, İbrahim Aziz ise 1938 yılında, Kıbrıs'ın Bodamya köyünde dünyaya gelmiştir. Eğitimine devam ederken aynı zamanda küçük yaşlarda gündelikçi olarak pamuk tarlalarında çalışmaya da başlamıştır., Liseyi tamamlamasının ardından Kavazoğlu etrafında toplanan Türk solcuların arasında yer almıştır ve 1950'li yıllarda AKEL üyesi olmuştur. İbrahim Aziz, Türk solcularının Derviş Ali Kavazoğlu etrafında toplandığı 1950'li yıllarda AKEL üyesi olmuş, 1958'in 1 Mayıs'ından sonra TMT tarafından solculara yönelik saldırıların devamında PEO tarafından Londra üzerinden Bulgaristan'a gönderilmiş ve Sofya'da Ziraat Fakültesi'nde eğitim almıştır. 1965'te Kavazoğlu'nun öldürülmesinin ardından boşluğunu doldurması adına AKEL tarafından Kıbrıs'a geri davet edilmiştir. Devamında Kıbrıs'a dönerek AKEL öncülüğünde Kıbrıs Türk Vatanperverler Birliği'ni (KTVB) kurmuş ve liderliğini yapmıştır. 1977 yılında

AKEL'in Türk toplumuna yönelik tutumunu eleştiren bir rapor yayınlayan Aziz bu raporun ardından AKEL'den ihraç edilmiştir (An, 146, 2011). Aziz, AKEL'den ihraç edilirken yalnız değildir, yanında KTVB'deki bazı arkadaşları da Aziz'le birlikte ihraç edilmiş ancak onların ismi raporlarda belirtilmemiş "İbrahim Aziz ve arkadaşları" olarak betimlenmiştir (An, 211, 2003). Aziz, yazmış olduğu 'Perde Aralığından' isimli kitabında AKEL'den kopuş sebeplerine de değinmiş ve şunları söylemiştir:

"AKEL'in "Enosis" politikası partiyi Kıbrıslı Türk toplumundan Kavazoğlu'nu da AKEL liderliğinden soyutladı. AKEL, milliyetçi-Enosis hedefiyle özdeşleşmesi nedeniyle Kavazoğlu'nun ve mücadele arkadaşları Kıbrıslı Türklerin hayal ettiği Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin bir tek ortak Marksist partisi olamadı".

Yine Aziz'in kitabında anlattığına göre, Türkiye'deki Kıbrıslı solcu öğrencilerin lideri olarak tanımladığı Fuat Fegan'ın, Kavazoğlu'nun ölümünün ardından oluşan boşluğu doldurmak üzere AKEL tarafından kendisiyle birlikte Kıbrıs'a davet edildiğini ancak AKEL'in enosis politikası dolayısıyla Fegan'ın bu daveti reddettiğini iddia etmiştir. Fegan ise AKEL'in davetini reddederek kaldığı Türkiye'de daha sonra Türkiye'de gerçekleşen 1980 askeri darbesinin ardından gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuş ve bir daha kendisinden haber alınamamıştır (Irkad, 2011).

İbrahim Aziz, 1983 yılında Sinema Kulübü'nün Yılmaz Güney'i, 1990 yılında Kıbrıs Yazarlar Birliği'nin Aziz Nesin'i Ada'ya davet edişinde de faal rol oynamıştır (An, 146, 2011).

Görüldüğü üzere Kıbrıs Adasında kuruluşu itibariyle aslen bir Elen partisi olan AKEL önderliğinde ve ona yakın sendikalar vasıtasıyla yürütülen sol hareketi içerisinde birçok Türk sosyalist de görev almıştır. Ancak Milliyetçi Elenlerin Yunanistan'la birleşme arzusunu ifade eden enosis hedefini AKEL'in de paylaşması içerisinde bulunan Türk üyelerinde rahatsızlık yaratmıştır. Adada, iki halkın çatısı altında birlikte görev aldığı tek siyasi parti olan AKEL, bu kararlar birlikte kendisine yakın Türk üyelerinin tepkisiyle karşılaşmış ve bu üyeleri kaybetmeye başlamıştır.

Çalışmanın devamında AKEL'in enosis desteğinin Türk üye ve sempatizanlarında nasıl bir yankı uyandırdığını ve bu durumun yol açtığı sonuçlar ele alınacaktır.

3.6.2 Kıbrıs Adası'ndaki Türk Sol Hareketinin AKEL'den Kopuşu

Kıbrıslı Türk Solu, Kıbrıslı Türk çalışanların ve Adadaki tüm çalışanların yeni kurulacak devlette ikinci sınıf ve önemsiz vatandaşlara dönüşmemesi için Rum soluyla ortak mücadele amacı gütmüştür. Kıbrıslı Türk sol hareketi, sermaye sahipleriyle ve milliyetçi arzularıyla savaşımını pratikte ispatlamış gözükmemektedir. Ancak Kıbrıslı Elen sol hareketinde bu pratikten söz etmek mümkün değildir (Kürkçügil, 130, 2003). Kıbrıs Türk solu için en büyük tehlikelerden biri Kıbrıs Adasında yükselmiş bulunan milliyetçi ideolojinin yanında AKEL'in enosis tutumu olmuştur.

Kıbrıs Türk sendikacılık hareketinin önemli isimlerinden Hasan Şaşmaz'a göre AKEL, Kıbrıslı Türk sendikacılar için bir aydınlığı değil karanlığı temsil etmektedir. AKEL'in kendi topraklarına daha yakın olan Türkiye'ye değil, onun yerine Yunanistan'a bağlanmak üzere kurduğu siyasi çizgisi AKEL'in enternasyonal çizgisine uymadığını ve bu durumun kendilerini AKEL'den uzaklaştırdığını belirtmiştir. Şaşmaz, PEO, AKEL'e bağlı bir kuruluş olsa da PEO ile aralarının her zaman daha iyi olduğunu ancak AKEL ile asla barışamadıklarını bildirmiştir (An, 30, 2011). Ancak PEO'ya duyulan güvene rağmen AKEL'in enosis politikası sonucunda PEO'ya üye olan 800'e yakın Türk işçi PEO'dan istifa ederek Türk İşçi Birlikleri'ne katılmıştır (An, 165, 2011). AKEL içerisindeki bazı yöneticiler AKEL'in kilise ve milliyetçilerle birlikte izlediği enosis politikasını bir zorunluluğa dayandırmakta, Kıbrıs'ta milliyetçiliğin karşısında herhangi bir politika izlenemeyeceğini iddia ederek şöyle demektedir:

‘Hiçbir Türk'ün enosisi savunmaya cesaret edemeyeceği gibi hiçbir Elen de enosisi reddetmeye cesaret edemez.’

Bu söylemler ışığında, dönemde Kıbrıs'ta milliyetçiliğin ulaştığı seviyenin geldiği boyut anlaşılmakta, her iki halkta da en ilericileri görüşlere sahip bireylere dahi sirayet ettiği fark edilmektedir(Çelenk, 206, 2008). AKEL'in Kıbrıs Türk

toplumunun haklarını görmezden gelen enosis politikası, Kıbrıs'ın ikiye bölünmeye hiç olmadığı kadar yakın olduğu izlenimini doğurmuştur. Derviş Ali Kavazoğlu, bu konu hakkında, Rumların her durumu enosis'e doğru sürüklediklerini ve bu şekilde Türkiye ve Kıbrıs Türk yönetiminin arzuladığı Taksim politikasını daha da yakınlaştırdıklarını söylemiştir (Şentürkler, 2017). Yine Kavazoğlu, AKEL'de kendi gibi merkez komite üyesi olan bir diğer arkadaşının, 1963'te Dillirga kazasında yaşanan kanlı olayları kastederek *‘‘Rum ve Yunan kutsal Elen kanı Dillirga'da birbirine karıştı.’’* dediğinde, bu söylemlerin onların AKEL içindeki pozisyonunu Kıbrıslı Türkler gözünde alçalttığını ve dışlanarak hain ilan edildiklerini de belirtmiştir (Beratlı, 2017).

1954 yılında Daily Worker gazetesinde yayınlanan AKEL bildirisinde, bu enosis politikasının sol bir partiyle bağdaşmayacağı ve monark bir devlete bağlanmak üzere yürütülen siyasetin tezatlıklar içerdiği ilişkilerine karşın bir savunma açıklaması yapılmış, Kıbrıslı ve Yunan işçilerin birleşmesinin ardından Yunanistan'daki monarşist ve faşist devletin yıkılma sürecinin hızlanacağı iddia edilerek, enosis beklentisinin sosyalizmden ayrışan değil aksine sosyalizme giden bir yol olduğu iddiası savunulmuştur (An, 180, 2003). Yine bu politikanın tabana yansımasının bir örneği olarak, Kıbrıslı Doktor Derviş Manizade bir yazısında şöyle aktarmaktadır:

‘‘1949'da hastalanan bir Rum inşaatçısını muayeneye çağırılmışım. Yatak odasının bir tarafı Stalin'in, diğer tarafı Molotof'un resimleri ile boydan boya kaplı idi. Muayene bittikten sonra, evinin kapı tokmağında orak-çekiç bulunan zata açıkça sordum: Siz komünist olduğunuz halde nasıl oluyor da Kıbrıs milliyetçi Rumlarının Enosisisteklerine katılıyorsunuz?’’

Adam zeki bakışlarla gülümseyerek şöyle dedi: Hele biz önce Kıbrıs'ı İngiltere'den kurtarıp Yunanistan'a ilhak edelim; sonra Yunanistan'ın komünist olmasının icabına bakarız. O halde Kıbrıs Rumlarının, ister Makarioscu, ister EOKA'cı, isterse komünist olsun tek gayeleri enosisdir.’’

Bu politikanın tabana da sirayet edebildiği ve sadece AKEL Merkez komitesi tarafından değil, sosyalist Rumlar tarafından da savunulduğu görülmektedir (Tevetoğlu, 55-56, 1966).

Kıbrıslı akademisyen Niyazi Kızılyürek ise, AKEL'in Rum şovenlerin sahip olduğu '*enosis ama sadece enosis*' politikasını aynı şiddetle desteklediğini iddia ederek eleştirmiş ve Parti'nin Kıbrıs'ın her iki tarafındaki emekçi ve işçilerin ortak mücadele potansiyelini karşılayamadığını belirtmiştir. Kızılyürek'e göre AKEL enosis siyasetiyle birlikte köylü ve emekçilerde doğmakta olan Kıbrıs yurtseverliğini söndürmüştür. Yazar George Bernandez'e göre ise AKEL, sağ milliyetçilikle mücadele etmek yerine onların düzeninin içine girerek oportünist bir politika benimsemiştir. İki halkı kaynaştırma misyonunu unutmuş ve kendinden ödün vermiştir. Bunu yaparken de 'ulusların kendi kaderini tayin hakkı' sloganıyla politikasındaki milliyetçiliği gizlemeye çalışmıştır. AKEL, iki halkı kaynaşması ve birlikteliği için mücadele etmek yerine anavatan savunmasından bahsetmekte ve kendi burjuvazisiyle mücadele etmek yerine önceliğini 'dış düşmanla' mücadeleye vermekte ve burada burjuvaziyle ortak mücadele pratiği yürütmektedir. Bu çizgisiyle AKEL, hakim ideolojinin bir unsuru haline gelmiş ve kendi öz gücünü zayıflatmıştır (Çelenk, 205-206, 2008).

AKEL'in desteklediği bu politika yalnızca AKEL'i etkilememiş, adada yürütülen sendikal mücadeleyi de temelinden sarsmıştır. O güne dek AKEL'e yakın PEO sendikalarında örgütlü olan Türk işçiler, PEO sendikalarından ayrılmaya başlayarak kendi sendikalarını kurmuşlardır. Böylece adadaki sendikal hareketi ilk kez etnik temelli bir ayrışım yaşamıştır. Çalışmanın devamında AKEL'in enosis politikasının adadaki işçi hareketine yansımaları mercek altına alınacaktır.

3.6.3 Türk İşçilerinin PEO'dan Kopuşu

Tüm sendikaların PEO çatısı altında birleşmesinden sonra, PEO içerisinde Türk nüfusu yoğun bir artış göstermiştir. Bu yoğunluğun daha da artması adına Ahmet Sadi Erkut'un önerisiyle, Ada'nın Lefkoşa-Girne, Mağusa, Larnaka ve Leymosun-Baf kazalarını kapsayan dört kazasında sorumluları bulunan bir PEO Türk

Dairesi'nin kurulmasına karar verilmiştir. (An, 76 2011) Ancak, AKEL'in enosisi desteklemeye başladığı ve bu politikanın merkeze oturtulduğu dönemden itibaren Türk işçileri PEO'dan da kopmaya başlamıştır. Ortak PEO sendikalarında da Türklere karşı dışlayıcı ve ayrıştırıcı bir tutum sergilendiği iddia edilmiştir. 1944 yılından itibaren enosis'e yönelim başlamış ve sendikalarda her iki dilde yapılan konuşmalar sadece Rumca yapılmaya başlanmıştır. Sendikaya ait yapılara sadece Yunan bayrağı asılmış, yürüyüş ve mitinglerde yalnızca Yunan bayrağı taşınmıştır. Aynı dönemde PEO içerisinde de Kıbrıslı sağcı ve solcu Rumlar da kendi aralarında bir mücadeleye girişmiştir. Bu süreç sonunda Kıbrıslı Türkler PEO sendikalarından ayrılarak ilk Türk sendikalarını kurmuştur. Aynı süreçte Kıbrıslı Rum sağcılar da PEO'dan ayrılarak sağcı ve milliyetçi bir sendika olan SEK'i kurmuşlardır. Ancak bu ayrılığa rağmen yeni kurulan Türk sendikaları PEO ile bağıni tamamen koparmamış, işbirliği kısıtlı olarak da olsa ayrı sendika çatıları altında da devam etmiştir (Saygılı vd., 289-290, 2013).

13 Ağustos 1944'e gelindiğinde Türk işçileri PEO'dan bir kopuş gerçekleştirecek, bu ikinci kopuşu gerçekleştiren Türk Amele Birliği, Halkın Sesi gazetesi kanalıyla, Derviş Ali Kavazoğlu tarafından kaleme alınarak, PEO'dan ayrılma gerekçelerini açıklayan "Türk Amele Birliği PEO'dan Neden Ayrıldı?" başlıklı yazıda ayrılma gerekçelerini Rum solcuların etnik ayrımcılığına ve dışlamaya dayanan şu gerekçelere dayandırmışlardır:

"Yunan milli günlerinde Yunan bayraklarının birlik binalarına çekilmesi ama Türk milli günlerinde Türk bayrağının çekilmemesine izin verilmemesi, Birlik Genel Sekreteri Jartidis'in, hiçbir Kıbrıslı Türk işçinin onayını almadan, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi için İngiltere Başbakanlığına tantanalı bir telgraf çekmesi, Birlik üyesi yüzlerce Türk ve birçok Ermeni üyenin olmasına karşın, kendilerine; "Kardeşler, Yunan olmamız dolayısıyla mücadeleye devam ederek teşkilatlanmalıyız ki, sonunda milletimizi yükseltebilelim." diye hitap edilmesi, ırk ve din farkı gözetilmediğinin söylenmesine karşın, kaza heyeti arasında herhangi bir Türk'e yer verilmemesi." (An, BİR MİTİN İFŞASI" VE AKEL'İN KIBRISLI TÜRLERE YAKLAŞIMI HAKKINDA BAZI YENİ BİLGİLER, 2014).

Sözü edilen Türk Amele Birliği, PEO'dan ayrılan, dülger Niyazi Dağlı başkanlığında her biri yine dülger olan diğer 11 Türk işçiyle birlikte, toplam 12 Türk dülger tarafından kurulmuştur (An, 40, 2011). İlk olarak kurulan bu sendika hem Türklere yeni sendikal harekete girişmek konusunda liderlik etmiş hem de ayrı örgütlenmenin mümkün olduğunu göstermiştir. Devamında 'Güneş' isimli ikinci Türk işçi birliği kurulmuştur. Devamında Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinde onlarca farklı küçük sendika meydana gelmiş, bunlar her merkezde kurulan bir teşkilatta birleştirilmişlerdir. Bunun sonucunda Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri ortaya çıkmıştır. KTİB, günümüze kadar çeşitli değişimlere uğrayarak bugün Türk-Sen ismini almıştır (Saygılı vd., 290, 2013).

AKEL'in şoven eğilimler gösteren bu siyasetiyle ilgili olarak, AKEL'in yayın organı Demokratis'te, 1952 yılında Kıbrıs Halkının Kurtuluş Mücadelesi isimli bir makale yayınlanmış ve bu makalenin içerisinde bu konuyla ilgili olarak şunlar beyan edilmiştir:

‘‘AKEL Türk azınlığına, Yunanistan’la ilhaka temin edilecek müstakil idarenin Kıbrıs Türklerine bol otonomi, milli, dil, siyasi, dini vs.’de gelişme sağlayacağını veciz ve hassas kelimelerle açıklamalıdır. AKEL eğer Türk azınlığı işçisini de, siyasi sahada ve teşkilat olarak nüfuz edip kazanmaya muvaffak olmadıkça, Kıbrıs halkının mücadele partisi lideri olmayacaktır. Türkler, Rumlara ve AKEL’cilere itimat etmiyorlar. Zira büyük Yunanistan şovenizmine emniyetleri yoktur...’’

Bu tarihi önem arz eden makaleyle AKEL tarafından yapılan hata kabul edilse de devamında AKEL siyasetinde Türkler tarafından tatmin edici pek bir değişiklik gözlenmemiştir (An Ahmet Cavit, ‘‘Bir Mitin İşşası’’ ve AKEL’in Kıbrıslı Türklere Yaklaşımı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler, 2014, https://www.academia.edu/10641934/B%C4%B0R_M%C4%B0T%C4%B0N_%C4%B0F%C5%9EASI_VE_AKEL_%C4%B0N_KIBRISLI_T%C3%9CRKLERE_YAKLA%C5%9EIMI_HAKKINDA_BAZI_YEN%C4%B0_B%C4%B0LG%C4%B0LER E.T: 10.05.2020).Yine bir önceki söylemlere benzer olarak, iki halk arasında çatışmaların şiddetlendiği 1958 yılında PEO şöyle bir açıklama yapmıştır:

‘‘Birçok çevrelerden karşı eylemler, öç almalar ve Türklere karşı bir ekonomik savaş açmak için çağrılar yapıldığını biliyoruz. Bu karşı eylemlerin yapılmasını engellemeliyiz. Irksal nefretin alevlerini sadece körükleyecek olan her türlü intikamcı eylemi önlemeliyiz.

Çalışmanın bu bölümünde AKEL’in enosis politikası sonucu Türk üyelerinde yarattığı tepkinin sendikal mücadele içerisinde Türk üyelerine yansımaları incelenmiştir. Etnik temelli ayrışarak bölünen ve böylece üye azalan sendikalarda örgütlenmiş bulunan işçi hareketi bu yeni durum üzerine patronlar üzerindeki yaptırım gücünü yitirmiş bulunuyordu. İşçi hareketinin aleyhine gelişen bu yeni durum onları tekrardan bir araya getirme zorunluluğu doğurmuş ve Türk ve Elen işçileri yeniden ortak mücadele yürütebilmek için uygun koşulları yaratmayı çalışmıştır. Bir sonraki başlıkta yeniden birleşme hamlesi incelenecektir.

3.6.4 Türk İşçilerinin PEO’da Yeniden Birleşme Kararı

Yeni durumla birlikte oluşan iki ayrı sendikanın varlığı sendikaların gücünü kırmış, sendikalar işverenlere karşı güçsüz kalmış ve muhatap alınmaz olmuştur. İşverenler, işçilerin içine düştüğü bölünmüş hali kendi lehlerine kullanmışlardır. İçine düşülen bu zorlu ortam ışığında Türk İşçi Birlikleri çözümü yeniden PEO çatısı altında birleşmekte bulmuş ve bu doğrultuda harekete geçmiştir. Böylece Türk işçilerin PEO’da yeniden birleşme kararı alması politik sebeplerden değil pragmatist sebeplerden gerçekleşmiştir. İşçi menfaatleri için yeniden birleşme kararı bu amaçla 1953 yılında alınmıştır (An, 166, 2011).

Sadi Erkurt 1952 yılından itibaren Türk İşçi Birlikleri’nin işverenler karşısında zayıf duruma düşerek muhatap alınmadığını ve zayıf duruma düşerek üye kaybettiklerini belirtmiştir. Bu sebeple mücadelenin yükseltilebilmesi ve etkili hale gelebilmesi adına PEO ile birleşme kararının alındığını söylemiştir (An, 108, 2011). PEO çatısı altında Ada’nın proleter sınıfının sendikal birliğini yeniden gerçekleştirmek adına Kıbrıs Türk İşçi birlikleri, siyasi teşkilatlanmasını ‘‘AKEL Türk Kolu’’ olarak 1954’ün Ekim ayında yayınladıkları bir bildiri ile deklare etmişlerdir (An, 65, 2013). Türk işçi sendikalarının PEO adına altında birleşmesinin

ardından, daha genç işçilere hitaben Türk Eğitim Kulübü (TEK) ismiyle bir kulüp kurulmuştur. TEK'in kuruluşunda Derviş Ali Kavazoğlu'nun büyük çabaları olduğu görülmüştür. Ahmet Sadi Erkut'un aktardığına göre kulüp binasının duvarına Namık Kemal'in fotoğrafı asılmış, onu bir eğitim simgesi olarak gördükleri bildirilmiştir (An, 75, 2011). 1958 yılında ortaya çıkan olaylardan itibaren ise PEO sendikalarına üye olan Türkler, TMT tarafından hem toplu hem de bireysel anlamda tehditler almış, bu sendikalarda örgütlülüğe devam eden Türklerin hedef alınarak öldürüleceği bildirilmiştir. PEO sendikalarıyla ilişkisini kesen Türklerin, hedef olmaktan kurtulabilmek için var olan gazetelere ilan vererek bunu bildirmesi talep edilmiştir (An, 132, 2011). 1958 başlarında PEO'da 3692 kayıtlı Türk üye bulunmaktadır. Ancak bu sefer de Kıbrıs'ta ortaya çıkan olaylar neticesinde kalan Türk işçilerin de çoğunluğu korkutulularak, sendikadan ayrılmak zorunda bırakılmıştır (Mihailidis, 333, 2003). Yine TMT eliyle, 1 Mayıs 1958 gecesi TEK binası ateşe verilmiş, tüm bu süreç sonunda PEO yönetimi de, üyeleri olan Türk işçilerinin 'öldürülmemeleri için PEO sendikalarından ayrılmasını, Türk işçilere 'üzüntüyle' önerdiklerini' bildirmişlerdir (An, 91, 2011).

Bu çalışmada bahsedilen adadaki işçi mücadelesinde aktif Türk sosyalistlerin birçoğu zaman zaman Türk kamuoyunca tanınan bazı Türk sosyalist aydınlarıyla direkt ilişki halinde bulunmuşlardır. Bu Türk sosyalist aydınların da adadaki politik duruma ilgi duyduğu, bu durum hakkında adadaki Türk liderlerle iletişim halinde olarak onları yönlendirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bunun dışında adaya ziyaretlerde bulundukları ve direkt olarak sürece müdahale etmeye çalıştıkları da bilinmektedir. Bir sonraki başlıkta bu konu işlenecek, Türk sosyalist aydınlarının Kıbrıs adasındaki politik çatışmalar konusunda aldıkları tavır ve çözüm önerileri anlaşılmaya çalışılacaktır.

3.7 Kıbrıs Sol Kamuoyu ve Türk Sosyalist Aydınlar

Çalışmanın bu bölümünde Kıbrıs Adasının siyasi ortamına etki etmiş ve direkt ilişki içinde bulunmuş bazı Türk Sosyalist aydınlar incelenecektir. Sırasıyla Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Yılmaz Güney ve Nihat Behram mercek altına alınacaktır.

Nazım Hikmet, tarih boyunca Türkiye ve Dünya Solu için çok önemli bir figür olmuş, ‘*komünist şair*’ olarak ünlenmiştir. Sosyalizm ve sınıf mücadelesi içerisindeki yeri sadece düşünsel düzeyde kalmamış, 19. yaşından, ölümüne dek hem Türkiye Komünist Partisi’nin hem de Bolşevik Parti’nin üyesi ve militanı olmuştur. Öldüğü gün dahi Türkiye Komünist Partisi’nin Dış Bürosu üyeliğini sürdürmektedir. Nazım, 1930’lu yıllar itibarıyla kitlesel bir etkiye sahip olmuş, TKP’nin en etkili yüzü sayılmıştır. Sanat ve edebiyat yoluyla yapılan komünist faaliyetler daha çok Nazım liderliğinde yapılmış. gençlere, üniversitelere, askeri ve sivil okullara sanat yoluyla ulaştırılan komünist propagandanın kilit isimlerinden biri olmuştur. (Savran, Tutsak Bolşevik: Nâzım Hikmet ve Stalinizm).

Nazım Hikmet, Türkiye Cumhuriyeti devletince Kara Harp Okulu öğrencilerinin odasında bulunan şiir kitapları gerekçe gösterilerek tutuklanır. Bu kitaplar, kitapçılarda satılan legal kitapları olmasına rağmen Nazım Hikmet, Kara Harp Okulu öğrencileriyle ilişki içerisinde olmak ve onları başkaldırıya teşvik etmekle suçlanır. Dava sonucunda ‘‘askeri kişileri üstlerine isyana teşvik’’ suçundan on beş yıl, ‘‘askeri isyana teşvik suçundan’’ ise yirmi yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Zamanın ceza kanununa göre bir kişi en fazla otuz yıl hapis cezası alabilirken, Nazım Hikmet bu iki davadan toplam 35 yıl hapis cezası almıştır. Davanın sonunda cezası 28 yıl dört aya indirilmişti. (Leontiç, 266, 2012)

Nazım’ın uzun yıllar süren ve önemli sağlık sorunları yaratan tutsaklığına karşı, Kıbrıs İşçi Birlikleri’ni temsilen, Genel Sekreter Ahmet Sadi Erkurt, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir mektup göndererek bu mektupla Nazım Hikmet’in salıverilerek esaretinin sona erdirilmesini talep etmiştir. Ahmet Sadi Erkurt’un bilgilendirmesine göre aynı dönemde Türkiye Barış Örgütü başkanı olan Behice Boran’ın da salıverilmesi için TBMM’ye aynı şekilde bir mektup daha gönderilmiştir (An, 71-72, 2011). Bu mektubun yanı sıra Kıbrıslı Türk ve Rum kamuoyunca Nazım Hikmet’in salıverilmesi için sokaklarda broşürler dağıtılmış, bu amaca yönelik propaganda metinleri halka ulaştırılmaya çalışılmıştır. Komünist Şair, 1951-55 yılları arasında birçok defa Kıbrıs Adasına mesaj iletmiş, İngiliz sömürgesinin sona erdirebilmek adına Kıbrıs Adasında yaşayan Türklere, Rumlarla ortak mücadele etme çağrısında bulunmuştur (An, 70, 2013). Hürsöz Gazetesi’nin, NeosDemokratis

gazetesinin 21 Nisan 1955 Tarihli haberinden aktardığına göre Nazım Hikmet, Kıbrıs'ta Rum nüfusun geçmişten beri daha fazla olduğunu ve Ada'nın birçok Rum geleneğine ev sahipliği yaptığını, Ada'da çoğunluğun taleplerinin uygulanması gerektiğini söylemiştir (An Ahmet, *Kıbrıs Türkleri ve Nazım Hikmet*, 2001). Nazım Hikmet, Ada halkına göndermiş olduğu bir diğer mesajda *“Ada'nın huzuru ve özgürlüğü için, emperyalizm adına askeri bir üs işlevini daha fazla yerine getirmemesi için dövüşen Elen kardeşlerinizle el ele vererek dövüşün.”* demiştir. Nazım'a göre, aynı AKEL gibi, Yunanistan Komünist Partisi de güvenilir ve sınımlanabilir bir kuruluştur ve bu iki parti asla Kıbrıs'taki Türk nüfusunun hakkının yenmesine rıza göstermeyecektir. Nazım Hikmet'in bu mesajları AKEL Türk Kolu tarafından Ada kamuoyuyla paylaşılmış, AKEL Türk Kolu'nun desteğini almıştır (An, 77, 2013). Nazım Hikmet, Derviş Kavazoğlu'yla da birebir mektuplaşmaktadır. Hikmet, Kavazoğlu'na bir mektubunda *“Kıbrıs Gemisi”* adlı düz yazısında, Kıbrıs'ı bir gemiye benzeterek incelemiş ve emperyalizm tarafından bir savaş gemisi işleviyle kullanılmasını eleştirmiştir. Bu mektupların ve birçok benzerinin Kavazoğlu'nun elinde kaldığı düşünülmektedir (An, 81, 2013).

Kıbrıs'ta bir dönem milletvekilliği yapan gazeteci, yazar ve TMT eski üyesi Özker Yaşın ise bu mektuplar hakkında farklı yorumlamalara sahiptir (Durmuş, 2, 2014) Özker Yaşın'ın iddiasına göre Derviş Kavazoğlu'na yazdığı mektuplardan birinde Nazım Hikmet, açıkça enosisi destekleyiniz demese de bunu iddia etmektedir. Hikmet, Kavazoğlu'na mektubunda self-determinasyonun uygulanmasını gerektiğini söylemiştir. Yaşın'a göre bunun enosisten bir farkı yoktur. Nazım Hikmet, Kavazoğlu'na *“Kıbrıs'ın anası Yunanistan ile birleşmesini engellemeyiniz.”* derken de enosisten bahsetmektedir (An, 91, 2013). Kavazoğlu da bu dönemde enosisi desteklemiştir. Kavazoğlu'na göre Kıbrıs'ta güçlü bir sosyalist örgütlenme vardır ve bu örgütlenme azımsanmayacak sayıda sempatizana sahiptir. Enosisle birlikte Kıbrıslı ve Yunan sosyalistlerin birleşecek ve devrimin önü açılacaktır. Devrim gerçekleştirildikten sonra da Yunanistan, Doğu bloğuna katılacaktır (An, 95, 2013).

10 Temmuz 1958 yılında Türk komünistlerin Kıbrıs konusundaki tutumlarını açıkladıkları bir radyo yayını sırasında ise Nazım enosis tutumunu terk ederek

bağımsız, demokrat, tarafsız, barışçı bir cumhuriyet kurulması gerektiğini savunarak şunları söyleyecektir:

‘‘Küçük diktatör komünist avına çıktı yine, Menderes hükümetinin polisleri taşın altında komünist arıyor. Bakın İzmir’de yapılan Kıbrıs mitinginden faydalanmak isteyen Türk komünistleri Yunan ve İngiliz konsolosluklarını bombalamağa başlamışlarmış. Peki, ama Türk komünistlerinin Kıbrıs konusundaki davranışları malum. Onlar, Ada’nın Ortadoğu’da bir harp yatağı, bir harp üssü olmamasını istiyor. Kıbrıs Kıbrıslılarındır, diyor. Kıbrıs ne İngilizlerin ne Amerikalıların harp üssü olmalı, ne doğrudan doğruya ne dolayısıyla diyor. Bugünkü şartlar içinde bunu sağlayacak biricik yol Kıbrıs Adası’nda, bütün adalılara eşit hak tanıyan tarafsız, bağımsız, demokrat, barışçı bir cumhuriyetin kurulmasıdır, diyor. Peki böyle söyleyen Türk komünistleri ne diye, Yunan, İngiliz konsolosluklarını bombalamağa kalkışsın. Ama anlaşılan bu işi küçük diktatörün adamları yapacaktır ve işi komünistlerin üstüne atacaktır.’ (Korkmazhan, 41, 2016).

Çalışmanın bu bölümünde konu olan ikinci isim Aziz Nesin ise 20 Aralık 1915’te, İstanbul Heybeliada’da yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Gerçek adı Mehmet Nusret Nesin’dir. Nesin, 1935 yılında Kuleli Askeri Lisesi’ni, 1937’de Kara Harp Okulu’nu ve 1939 yılında da Askeri Fen Okulu’nu bitirerek Üsteğmen olarak görev yapmaya başlamıştır. Üsteğmenliği döneminde ‘‘görev ve yetkisini kötüye kullanmak’’ iddiasıyla 1944 yılında ordudan atılmıştır. Bu sürecin devamında bir süre bakkal açarak bakkal işleten Nesin, devamında 1945 yılından itibaren gazetecilik yapmaya başlamıştır. Karagöz, Yedigün, Tan gibi gazetelerde çalışan Nesin, 1946 yılında ise Markopaşa isimli kendi mizah dergisini çıkarmıştır. Döneminde ABD tarafından Truman Doktrini adı altında Türkiye’ye yapılan Amerikan yardımlarını eleştiren ve yayımlatamadığı ‘‘Nereye Gidiyoruz’’ adlı yazısı nedeniyle 1947 senesinde on ay tevkif cezasına çarptırılmıştır. Bir sonraki yıl yayımladığı Azizname adlı kitabı yüzünden yeniden tutuklanmıştır.

1950 yılında ise Politzer’in ‘Marksist Felsefe’ isimli kitabının önsözünü çevirerek ‘Yeni Baştan’ isimli dergide yayınlaması yüzünden bir yıl dört aylık yeni bir hapis cezasına daha çarptırılmıştır. Hapisten çıktıktan sonra kitabevi ve fotoğrafçı

dükkanı açmak gibi girişimlerde bulunan Aziz Nesin, 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da gerçekleşen ve Gayrimüslimlerin ev ve işyerlerinin yağmalandığı 6-7 Eylül olayları sebebiyle kendi gibi solcu olan diğer arkadaşlarıyla birlikte suçlu bulunmuş ve yeniden tutuklanmıştır. Bu tutukluluğundan altı ay sonra serbest bırakılmıştır. 1956 yılında İtalya'da düzenlenen bir uluslararası komedi ve mizah yarışmasında 'Kazan Töreni' isimli hikayesiyle birincilik ödülü olan altın palmiyeyi kazanmıştır.

Bu ödül onun hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Popülaritesini arttıran ve daha geniş kitlelere hitap etmesini sağlayan bu ödülle birlikte takma ad kullanmayı bırakarak eserlerini kendi adıyla yayınlamaya başlamıştır. 1957 yılında, yazar Kemal Tahir'le birlikte Düşün Yayınevi'ni kurmuş ve 58 yılından itibaren 1969 yılına kadar bu yayınevinin tüm yönetimini tek başına yürütmüştür. Bu süreçte birçok ünlü günlük gazetede köşe yazıları yazmaya da devam etmiştir. 1961 yılında bu köşe yazılarından biri yüzünden yeniden tutuklanarak dört ay daha hapiste kalmıştır. 1972 yılında ise öksüz çocuklara yardım etmeyi ve onlara iyi bir eğitim sağlamayı amaç edindiği 'Nesin Vakfı'nı' kurmuştur ve eserlerinin tüm gelirini bu vakfa bağışlamıştır. Mizah yazıları, şiirler, oyun, deneme, inceleme, anı gibi birçok edebi türde eserler veren Nesin yaşamı boyunca birçok farklı ödülün de sahibi olmuştur. 1966'da Bulgaristan'da Altın Kirpi ve 1977'de HitarPetar; 1969'da SSCB'de Altın Krokodil, 1975'te Asya Afrika Yazarlar Birliğinin Lotus Edebiyat Ödülü, 1990'da Rusya'da Tolstoy Ödülü, 1991'de Fransa Şövalyelik Nişanı, 1994'te Amerikan Basın Özgürlüğü Ödülü, 1995'te Hiroşima Vakfı Ödülünün de aralarında olduğu çok sayıda ulusal ve uluslararası ödülün kazananı olmuştur.

Aziz Nesin, içinde bulunduğu ve aktif görev aldığı birçok toplumsal olay ve eylemlerle ülkesinde en aktif aydınlarından biri olmuştur (Koçak, 10-11, 2019).

Nesin, 60 yaşına geldiğinde Türkiye Yazarlar Sendikası'nı kurmuş, 70 yaşına yaklaştığında da 12 Eylül darbe rejimine karşı 'Aydınlar Dilekçesi'nin örgütleyicilerinden olmuş ve 1987'de Türk-Yunan dostluk derneğini kuran kadronun içerisinde yer almıştır. Nesin Kıbrıs'ta da hem Rumlar hem de Türkler tarafından severek okunan ve mücadelesi yakından izlenerek model alınan bir isim olmuştur. Lefkoşa'daki Türk Belediye Tiyatrosu ve Rum tarafındaki Satiriko Tiyatrosu defalarca onun oyunlarına sahnelerinde yer vermiş ve büyük bir ilgiyle

seyredilmiştir. O dönem Kıbrıs Yazarlar Birliği Başkanı olan HristosHacıbaba aynı zamanda bir Nesin okuru olduğunu söylemiştir ve Aziz Nesin'i Kıbrıs'a davet etme fikrini birliğine sunmuştur. Bu fikir Yazarlar Birliği'nde oybirliğince kabul edilmiştir. Nesin'i Ada'ya davet kararına o dönem Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten YorgoVasiliyu da destek vermiş ve Nesin'in Kıbrıs ziyareti sırasında onu kendi başkanlık sarayında misafir etmiştir.

Nesin'in bir hafta sürecek olan Ada ziyareti Türk ve Rum dostluğunu güçlendirecek ve Ada'nın yeniden birleşmesi inancını yükseltecek bir faaliyet olarak görülmüştür. Kıbrıs Türk tarafı ise Nesin'in bu ziyarete tepkiyle yaklaşmıştır (An, 106-107, 2013). Nesin, Rum tarafının davetlisi olarak gittiği Ada'da sınırdan geçerek Kuzey'e de gitmiş ve yanında birçok Kıbrıslı Rum yazar ve sanatçı da Nesin'le birlikte Türk tarafına geçmiştir. Nesin'in Ada'yı ziyaret ettiği dönemde Türk ve Rum tarafının ilişkisi neredeyse sifıra yakındır ve Nesin'in yanında Kıbrıslı Rum birlikte Kuzey'e geçmesi o ana dek hayal bile edilememektedir. Sınırdan geçişi sırasında çıkan engellere karşı Nesin tanınırlığını ve gücünü kullanmış ve sınırı geçmeyi başarmıştır. Nesin'in Ada'yı ziyaretine ve Türk tarafına geçişine karşı Rauf Denktaş çok öfkelenmiş ve ona karşı bir mektup da yazmıştır. Nesin de bu mektuba cevap vermiş ve bu hususta karşılıklı mektuplaşmışlardır. Aziz Nesin'in Ada boyunca yaptığı tüm ziyaret ve konuşmaların tamamı kayıt altına alınmış Nesin, her yerde coşkuyla karşılanmıştır (Yaşın, 2008).

Nesin Ada'da yaptığı konuşmalarda Kıbrıs'ın siyasi olarak ne Türkiye'ye ne de Yunanistan'a bağlanmaması gerektiğini, eşit ve özgür bir bağımsız Cumhuriyet olması gerektiğini savunmuştur. Nesin'e göre Kıbrıs'ta kültürel olarak iki halk vardır ve bu değiştirilemez. Rumlar ve Türkler yüzlerce yıllık kendi kültürlerine sahiptirler ve kültürel olarak kendi ülkelerine bağlı kalmaya devam etmelidirler. Ancak bu kültürel bağlılık Ada'da eşit yurttaşlık temelinde bir ortak cumhuriyetin varlığına engel değildir ve uygulanabilir. İki halk kültürel farklılığına, dinsel ayrımına rağmen birleşebilir ve birleşmelidir. Bu birleşme kesin bir eşitlik koşuluyla sağlanmalıdır (An, 132, 2013).

Dünyaca ünlü Türkiyeli sanatçı Yılmaz Güney ise1983 yılında 'Yol' isimli filmiyle Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye ödülünü Yunan yönetmen

KostasGavras ile paylaşılarak almaya hak kazanmıştır. Bundan iki yıl önce 1981 senesinde Rum tarafındaki Lefkoşa Sinema Kulübü, Yılmaz Güney filmleri haftası düzenlemiştir. Yılmaz Güney Ada'da oldukça popülerdir. Lefkoşa Sinema Kulübü'nden Kıbrıslı Rum yönetmen PanikosHrisantu'nun çabalarıyla Yılmaz Güney'i ve Nihat Behram'ı Kıbrıs'a davet etmiş ve 26-30 Ocak 1984 tarihleri arasında dört gün boyunca Kıbrıs'ta ağırlamışlardır (An, 106, 2013). Yılmaz Güney, Kıbrıs'a yanında şair Nihat Behram ile birlikte gitmiş, bir diğer davetli olan KostasGavras geleceğini bildirmesine rağmen katılım sağlamamıştır. Yılmaz Güney'in Gavras'ın bu tavrına çok sinirlendiği ve onu korkaklıkla itham ettiği iddia edilmektedir. Yılmaz Güney, Kıbrıs'ta yaptığı konuşmalarda Kıbrıs meselesinin çözümü hakkında fikri sorulduğunda Rumları çözüm stratejisine yakın bir fikir beyan etmiştir. Güney'in Kıbrıs krizinde belirttiği çözüm fikri hem Türkiye'de hem de Kıbrıslı Türklerce eleştirilere maruz kalmıştır. Bu olay iki tarafın basınında da geniş bir yer edinmiştir. Yılmaz Güney'in Kıbrıs ziyareti onun hareketli ve enerji dolu yaşamının son ziyareti olmuştur. Güney Kıbrıs'ı ziyaret ettiği sırada oldukça rahatsızdır. Mide kanseridir ve midesi alınmıştır. Bu ziyarete eşi Fatoş Güney karşı çıkmış ve engellemeye çalışsa da Güney'i kararından vazgeçirememiştir. Güney, Kıbrıs'tan döndükten 8 ay sonra aynı yılın 9 Eylül'ünde Paris'te hayatını kaybedecektir (Tolgay, 2017).

Ada sol hareketi Türkiye sosyalist aydınları örneği üzerinden de gördüğümüz gibi Dünya sosyalistlerinin de ilgisini çekmiş ve adada yükselen sol mücadele ilgiyle karşılanmıştır. Ancak Kıbrıs adasındaki mevcut siyasi ortamla ilgilenenler yalnızca sosyalistler olmamış, Atlantik-Batı ortaklığını oluşturan Liberal ve kapitalistler için ise adada yükselen bu sol hareket tedirginlikle karşılanmıştır. Bu çevrelerce Adanın Sosyalist Bloğa geçmesine dair endişeler dile getirilmiştir. Bir sonraki başlıkta, Kıbrıs adasındaki mevcut siyasi durumun Kapitalist Blok gözünde nasıl olduğu tartışılacaktır.

3.8 Avrupa-Atlantik Ortaklığı Gözünde Kıbrıs Adası

Makarios, İngiliz sömürgesi altında bir başpiskopos olmasına rağmen, Afrika-Asya halklarının bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı yıllarda, 1955 yılının Nisan

ayında Bandung’da yapılan konferansa katılım sağlamıştır. İki kıta ülkeleri bu konferansta sömürgecilikle ortak mücadele üzerine dayanışma kararları almış, bağımsızlık mücadelesi veren ülkelere desteğini duyurmuştur. Bu durum ilerleyen süreçte olarak BM içerisindeki bazı ülkelerin birlikte pozisyon almasını ve dolaylı olarak da Bağlantısızlar Hareketi’nin ortaya çıkmasını getirmiştir. Makarios, bu konferansta İngilizlere karşı ‘kurtuluş mücadelesi’ veren bir isim olarak simgeleşmiştir (Hasgüler, 107, 2007). 1961 yılında kurulacak olan Bağlantısızlar Hareketi, 1960 yılında Makarios’un liderliğinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’ne, bu konferanstaki tavrından ötürü kurucu üye statüsü verecekti. Makarios, Üçüncü Dünya olarak tanımlanan Asya ve Afrika ülkeleri üzerinde olumlu bir izlenim bırakmış ve ilişkileri giderek yükselişe geçmişti (Hasgüler, 98, 2007).

Kıbrıs, gerek Makarios’un izlediği bu dış politika gerekse içerisinde barındırdığı güçlü sol hareket neticesinde kapitalist blok tarafından potansiyel bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır. Ada kamuoyunda sol fikirlerin gelişerek büyük bir ilerleme gösterdiği İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren Kıbrıs, Makarios öncülüğünde Bağlantısızlar Hareketi’ne yakın konumuyla birlikte komünizm adına bütün bir bölgeyi tehdit etmiştir. Bu tehdit durumu yerli ve yabancı yazarların birçoğunun Kıbrıs’ı ‘‘Akdeniz’in Kübası’’ olarak nitelemesine neden olmuştur. Türkiye adına bu benzetme ilk defa, 14 Eylül 1962 yılında NATO Parlamenterleri Türk Grubu Başkanlığı’nın dönemin ABD Başkanı J.F Kennedy’i Beyaz Saray’da ziyaretinde kullanılmıştır. Bununla birlikte Kıbrıs için, Küba benzetmesi yapılmıştır (Tevetoğlu, 27-28, 1966).

Kıbrıs için Küba denirken Makarios’a da Küba lideri Fidel Castro’ya ithafen, ‘‘Papazlaşmış Castro’’ ve ‘‘Kızıl Papaz’’ denmektedir (Hasgüler, 106, 2007). Kıbrıs için yapılan Küba benzetmesi, bu dönemde Kıbrıs’ta solun ne denli kuvvetli olduğu ve sol adına Batı dünyası için ne denli büyük bir tehdit olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu dönemde Rumlar nüfusun yaklaşık %80’ini oluştururken Rum toplumunda komünistlerin oranının %50’ye yaklaştığı iddia edilmektedir. New York Times Gazetesi muhabiri Schultzberger Kıbrıs’ı ziyaret etmiş ve Kıbrıs’ta gerçekleştirdiği gözlemler sonucunda Kıbrıslı Komünistlerin partisi AKEL’in en teşkilatlı ve güçlü parti olduğunu ve Moskova’dan da büyük oranda destek aldığını

iddia etmiştir. İddiaya göre, ‘‘Sovyetler Birliği’nin Ada’da çok kalabalık bir heyeti vardır ve bu heyet dünyada başka hiçbir ülkede olmadığı kadar rahat bir şekilde ülke içi faaliyetler yürütmektedir.’’Makarios da liderliği döneminde buna göz yummakta ve Moskova’ya karşı yakın bir tutum sergilemektedir. Makarios çok defa Moskova’yı ziyaret etmekte ve Sovyetler Birliği’ne bağlı uydu devletlerde gerçekleşen hemen her toplantıya katılmaktadır. İlerleyen süreçte Kıbrıs da Küba’ya benzeyecek ancak ilk etapta Küba gibi Amerikanlara karşı füzelerle donatılmayacaktır (Tevetoğlu, 26-28, 1966). Sovyetler Birliği, 1964 yılında Kıbrıs’ta 12 olan konsolosluk çalışanı sayısını 2 yıl içerisinde 73’e çıkarmıştır. Bunun yanında Sovyet Bloğunda eğitim gören 100 kadar Sovyet casusunun Kıbrıs’ta komnrist faaliyetler için canhıraş çalıştığı iddia edilmektedir. Moskova radyosu Kıbrıs’a yönelik Rumca ve Türkçe propaganda yayınları yapmakta ve bu yayınlar artarak devam etmektedir. Konsolosluk alışanları Ada’nın her yerinde ücretsiz olarak komnrist yayınlar dağıtmaktadır. Sovyet sanatçılar da Ada’yı sık sık ziyaret etmekte tiyatrolarda, sahnelerde, stadyumlarda sahne olarak ideolojilerini aşılamaktadır (Tevetoğlu, 38, 1966). Kıbrıs, yavaş yavaş Arap coğrafyasına doğru bir Sovyet köprüsü işlevi görecektir (Tevetoğlu, 31, 1966).

Çalışmanın bu bölümünde, çalışmanın konu aldığı dönem içerisinde Kıbrıs adasındaki sol hareket Kapitalist Blok gözüyle ele alınmış ve durumun karşı tarafta yarattığı endişenin boyutu analiz edilmeye çalışılmıştır. Kıbrıs adasının Sosyalist Blok içerisinde yer alabileceği endişesini yaratan güçlü sol hareket, iki halkı da içine olarak tarihsel olarak birçok mücadele vermiş ve sermaye sahiplerine karşı işçiler lehine birçok kazanım elde etmiştir. Çalışmanın devamında adada ekonomik taleplerce gerçekleştirilen ortak mücadele hareketleri incelenecek, yapılan grevler analiz edilecek ve bu mücadeleler sonucu elde edilen kazanımlar ortaya koyulacaktır.

3.9 Ekonomik Talepler Doğrultusunda Ortak Mücadele Dönemi ve Kazanımlar

Adada tarih boyunca çalışma koşullarının yetersizliği ve ada halkının ekonomik durumunun vasatlığı ada halkını zorluklar içinde çalışmak zorunda bırakmıştır. Bu kötü şartları düzeltmek için pek çok girişim gerçekleşmiş, ada halkı birleşik bir şekilde örgütlenerek yönetici ve işverenlere karşı mevcut koşulları

sağladığı imkanlar uyarınca birçok farklı mücadele içerisinde bulunmuştur. Bu mücadelelerin birçoğunda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu mücadele tarihsel bir geçmişe sahiptir ve uzun yıllar boyunca devam ederek bugün hala sahip olunan birçok temel hakkın nüvesini meydana getirmiştir.

1928 Yılında günlük ücretlerin hala açlık seviyesinde bulunması, kötü çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri gibi konulardan dolayı Türk-Rum işçiler 1927 yılında grev kararı almış, yaklaşık bin işçinin katıldığı bu grevle madencilerin günlük çalışma saatleri 10 saatten 9 saate indirilmiştir. İkinci büyük grev 25 Temmuz 1929 yılında gerçekleşmiş ve 6 bin maden işçisi iş durdurma kararı almıştır. İşçilerin talepleri günlük ücretlerin arttırılması, çalışma saatlerinin düşürülmesi ve istedikleri yerden ekmek alabilme hakkıdır. Ekmek talebi, çalıştıkları Amiandos şirketinin işçilere kendi şirketleri dışında bir yerden ekmek almayı yasaklaması sebebiyledir. Şirketin ekmeği, dışarıda satılan ekmeklerden hem gramaj olarak daha düşük hem de daha pahalıdır (Mihailidis, 308-309, 2003).

1936 yılında ise Amerikalılara ait olan Kıbrıs Maden Şirketi'ne karşı Türk ve Rum işçilerin en zor ortak grevlerinden biri gerçekleştirilmiştir. Üç bin Rum ve Türk madenci kolluk kuvvetlerine de meydan okuyarak yeniden ücretlerde artış, çalışma saatlerinde düşüş ve daha iyi yaşam koşulları talep etmişlerdir (Mihailidis, 311, 2003). İşçiler, şirketin keyfi olarak ücretlerinde kesinti yapması üzerine grev kararı almışlardır. İşverene sunulacak talepleri belirlemek üzere ortak bir grev komitesi kurulmuş, bu komite 4 Kıbrıslı Rum ve 3 Kıbrıslı Türk'ten oluşturulmuştur. Grevin başlangıcından üç gün sonra polis, grevci işçilere müdahale etmiş, toplanan işçileri dağıtmıştır. Grev komitesinde yer alan işçiler tutuklanmış ve 8 gün boyuna tutuklu kalmışlardır. Grevin katılımcılarından olan 100'e yakın işçi de hem işten hem de şirketin işçilere kiraladığı evlerden atılmıştır. Aynı işçiler yönetim tarafından da 'tehlikeli' ve 'diğer işçileri de greve teşvik edici' addedilerek maden ocağının yer aldığı bölgeden de uzaklaştırılmıştır (An, Kıbrıs'ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler, 2015).

1941 yılının Temmuz ayında ise demiryollarında greve gidilmiş, grev komitesi Vali'nin demiryollarını zorunlu kamu hizmeti ilan eden yasasına karşı gelmekten bir yıllık hapis cezasına çarptırılmışlardır. 1942 yılında ise hükümet ve

askeri işlerde çalışan Kıbrıslı işçiler, artan fiyatlar, hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısı gibi sebeplerle yine ortak bir grev gerçekleştirmiş ve hayat pahalılığı endeksinin oluşturulmasını talep etmişlerdir. On binlerce işçinin katılım sağladığı bu grev hayat pahalılığı endeksi komitesi kurulması kararıyla birlikte kazanımla sonuçlanmıştır.

30 Ekim’de içlerinde bir Kıbrıslı Türk’ün de bulunduğu 8 sendika yetkilisi yasadışı bir görüşmeye katıldıkları gerekçesiyle 6 ay hapis cezası almıştır. Grevler, genel grevin yapıldığı 1 Mart 1944 tarihinde en uç noktasına ulaşmıştır. Genel grevle birlikte Kıbrıs’ın her yanında 2500 iş yeri kapalı tutulmuş, Lefkoşa’da 5500, Larnaka’da 1500 kişi sokaklarda gösterilere katılmıştır. Genel grev 23 gün sürmüştür, gösterilerin boyutları daha önce görülmemiş derecede şiddetlenmiştir. Grev sürecinde, 19 Mart’ta Lefkoşa’da yapılan toplantıya 15 bini aşkın kişi katılmıştır. Genel grev neticesinde sömürge yönetimi, günlük ücretlerin ve diğer çalışma koşullarının düzeltilileceğini vaat etmiş, bunun için üç kişilik bir komite kurma kararı almıştır. Bununla birlikte genel grev Türk ve Rum işçilerin, aile tahsilatı, emeklilik ikramiyesi, ödenekli izin ve bir seviyeye kadar sosyal güvenlik (bir aya kadar tam ödenekli hastalık izni) kazanımıyla sonuçlanmıştır (Mihailidis, 313-315, 2003).

PEO ve Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu, 1948 yılında Kıbrıs Maden Şirketi CMC’ye işçiler adına ortak talepler iletir. CMC şirketinde o sırada iki binden fazla işçi çalışmaktadır ve bu işçilerin yedi yüzünü Türk işçiler oluşturmaktadır. Bu iki bin çalışanın hemen hemen hepsi bu iki sendikadan birinin üyesidir ve sendikalar işçiler üzerinde güçlü bir hakimiyete sahiptir. Şirket tarafından sunulan taleplerin kabul edilmemesiyle birlikte iki sendika işçilere grev yapma önerisi sunmuş ve işçilerin oybirliğiyle ortak grev kararı alınmıştır. Bu grev sürecinde AKEL, ülke genelinde ‘*’ekmeklerinizi madencilerle paylaşın*’ kampanyasını duyurmuş ve ülke genelinde madenciler için seferberlik başlamış, dayanışmanın etkileyici örnekleri görülmüştür. Birçok kadın mücevherlerini, düğün ve nişan yüzüklerini, bileziklerini, saat ve kolyelerini madencilere vermiştir. Bunun akabinde PEO ve Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu da bağış talebi gerçekleştirmiş ve Lefkoşa, Leymosun, Omorfo gibi kazalarda yüksek meblağlarda bağışlar toplanmıştır. Grev sürecinde toplanan binlerce kişiye Rum ve Türk sendika liderleri konuşmalar yapmış, KTİBK’nin Genel Sekreteri Aziz Tuncay şunları söylemiştir.

‘Eğer biz, Rum ve Türk işçiler, birlik ve işbirliğimizi korursak, mücadele mükemmel bir şekilde sürdürülecek ve iyi bir sonuca ulaşacaktır. Türkler ve Rumlar için düşman tektir: O da, çocuklarımızın ekmeğini elimizden alan, ağır koşullarda çalıştırıp bizi soyanlardır. Bugün madenciler bizden daha aştır. Haydi kendi ekmeğimizden kesip onlara verelim...’

3 Mart 1948 tarihinde hala devam eden grev sırasında kanlı olaylar yaşanmış, grevi ve işçileri engellemek isteyen polis rastgele ateş açarak çok sayıda işçiye yaralamıştır. Bu olayların ardından PEO ve KTİBK tüm işçilere, 6 Mart'ta bir gün sürecek bir genel grev yapmaları çağrısında bulunmuştur. Söylenen günde bütün işçiler greve çıkarak tüm kasabalarda Rum ve Türk işçiler toplanıp sokağa çıkmıştır. 6 Mart grevi, Ada'da görülmüş en öfkeli grevlerden biri olmuştur. Bir grup kadın grev kırıcıları getiren şirket trenini Gemikonağı-Karadağ arasında durdurmuş hem İngiliz vatmanı hem de trende bulunan grev kırıcıları dövmüştür. Önemli sayıda Rum ve Türk madenci eşi, grev süresince tutuklanmış ve para ya da hapis cezaları almıştır. 1948 yılında grevler sürerken yapılan PEO kongresinde, Türk ve Rum işçilerinin birlikte gerçekleştirdiği mücadelenin önemli PEO tarafından şöyle vurgulanmıştır.

‘Sendikal hareketi dinsel veya ırksal farklılıklar, ya da siyasal parti ve farklılıkları temelinde bölmek, hareketi zayıflatır ve işverenlerin çıkarlarına, daha da genel olarak işçi sınıfının düşmanlarına hizmet eder. Eğer Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında yakınlaşma için çalışma yapılmıyorsa, Kıbrıs sorununun çözümüne de ulaşılamaz. Herhangi bir çözüm ancak iki toplum arasındaki dostça ilişkiler temeline dayanıyorsa, dengeli ve kalıcı olacaktır. Aralarında düşmanlık, nefret ve şüphenin varlığı, sadece bir çözüm arayışını engellemekle kalmaz, olası en iyi çözümü de tahrip eder.’ (Mihailidis, 322-323, 2003).

Dönemin PEO Genel Sekreteri Andreas Ziartides bu grev süresince verilen mücadeleyi şu sözlerle anlatacaktır:

‘Her şeyden önce birlik olmaya ne kadar ihtiyacımız olduğunu vurguladık. Ve bu birlik, Türklere ve Yunanlılara ayırım yapmadan ateşlenen polis mermileriyle yüzleşirken kuruldu. Mavrovouni'ye dökülen Yunan ve

Türk kanı, iki kardeş unsur arasındaki kesintisiz işbirliğini sonsuza dek mühürledi''

Polis tarafından yaralanan grevci işçilerden Mehmet Palaz, GeorgiasGeorgiades ve Şakir İzzet ise yaralı bulundukları hastaneden grev alanına mektup yazarak greve devam eden arkadaşlarına şöyle sesleniyordu:

Çocuklarımıza biraz ekmek kazanın. Düşmanlarımız, mermilerinin bizi daha da güçlendirdiğini ve savaş gücümüzün çoğaldığını bilmelidir. Kardeşler ve meslektaşlar, mücadeleye fedakarlık ve kendini inkar etme ile katılırlar. Birleşik ve ayrılmaz, biz kazanacağız! Yaşasın mücadelemiz! Yaşasın Kıbrıs halkı bizimle mücadele ediyor! Yaşasın liderlerimiz, Türkler ve Yunanlılar “!

1948 yılında Mavrovouni’de, CMC şirketinde başlayan bu madenci grevi Kıbrıs Adasının her yanına yayılacak ‘‘1948 Büyük Madenci Grevi’’ olarak anılacaktır (Colocasides, 2016).

1958 yılında ise 1 Mayıs İşçi ve Emekçi Bayramı Rum ve Türk işçileri tarafından iki ulusun da bayraklarıyla aynı anda ve birlikte kitlesel bir gösteriyle kutlanmıştır. Bu toplumlar arasındaki beraberlik ve işbirliğinin bir göstergesi olarak görülmüştür. Bu tarihten itibaren EOKA ve TMT tarafından iki ulusun da işçilerine yönelik tehditler artış göstermiştir (An, 89, 2011). Ortak mücadele ve barışın hüküm sürdüğü dönemde, Kavanin Meclisi’nde Türk ve Rum vekiller, birçok defa birlikte ve halk yararına ortak kararlar almış ancak bu durumların birçoğunda İngiliz Vali bilinçli olarak enosis ve ilhak meselesini ortaya atmış ve birlikteliği bozarak kendi çıkarlarına kararlar alınmasına ortam yaratmıştı. İngiliz müstemleke idaresi Türk ve Rum toplumunu ayırmakadına her defasında böl-parçala-yönet taktiğine başvurmuştur (An, 95, 2011).

1944 ve 46 yılları arası İkinci Dünya Savaşı ve bunun neticesinde sömürge yönetimin sergilediği esnek yönetim anlayışı sayesinde Ada işçileri açısından oldukça verimli sonuçlar doğurmuş ve çalışma koşullarında birçok ilerleyiş meydana gelmiştir. Ada çapında ayakkabı işinde çalışan 700’den fazla işçi, %20 ücret artışı almıştır. Çok daha fazla işçi talepler olan haftalık 44 saat çalışma süresini ve 6

günlük yıllık izni elde etmiştir. 1000 inşaat işçisinin maaşı yükseltilmiş ve onların da 44 saatlik çalışma koşulu kabul edilmiştir. Lefkoşa, Larnaka ve Leymosun'da 200 fabrika emekçisinin de 44 saatlik haftalık çalışma talebi kabul edilmiş ve ücret artışları yaşanmıştır. Lefkoşa'da basım işçileri gece vardiyasında 39 gündüz vardiyasında 44 saatlik çalışma hakkını elde etmiş bunun yanında sosyal güvenlik ve yıllık izin haklarına da sahip olmuştur. Çoğunluğu Kıbrıslı Türklerden oluşan 250 tarım işçisi de bu süreçte ücret artışı elde etmiştir. Mağusa'da ise 135 Türk ve Rum dokuma işçisi greve dahi gitmeden ücretlerinde artış ve yıllık izin elde etmişlerdir. Larnaka'da düğme fabrikasında çalışan 900 Türk ve Rum işçi, 1945 yılının Mart ayında gerçekleştirdikleri 29 gün süren grevlerinin sonucunda maaşlarının artması, yıllık izin ve ihtiyat sandığı kurulması gibi haklar elde etmişlerdir (Mihailidis, 316, 2003).

PEO'ya bağlı tüm sendikalar 1940'ın başlarından itibaren Sosyal Sigortalar Sandığı'nın kurulması için mücadele etmiştir. İşverenlerle 1947 senesinde yapılan bir anlaşma sonucu, işverenler her bir işçi için haftalık 6 kuruş vermeyi kabul etmiş ve bu paraların biriktirilmesi sonucu Sosyal Sigorta Sandığı kurulmuştur.

Sosyal Sigorta Sandığı, Lefkoşa hisarları dışında bir binada kurulmuş, 1952 yılında ise yine işçilerin gönüllü çalışmasıyla içerisine muayenehane inşa edilmiştir. Bu muayenehanede, ücretsiz tedavi ve ilaç hizmeti verilmiştir (An, 75, 2011). Böylece binlerce Kıbrıslı Türk ve Rum işçi ve onların yakınları tüm kasabalardaki sendika merkezlerinde ücretsiz tedavi görmeye başlamışlardır (Mihailidis, 318, 2003). Bu Sigorta sistemi ileride daha da geliştirilerek, çalışanlara senelik ücretli tatil hakkı da vermiştir (An, 75, 2011). Ancak yine de kurulan mevcut sigorta sisteminin, yardıma muhtaç birçok kişiye el uzatamadığı, bu sebeple tüm yoksulların yardımına yetebilecek yeni ve kapsamlı bir sigorta sisteminin devlet eliyle kurulması gerektiği düşünülmüştür (An, 81, 2011). Bu ilk sandık ileride devlet tarafından kurulması istenecek olan daha kapsamlı ve profesyonel bir Sigorta Sandığı için bir ön hazırlık işlevi görmüştür. (An, 75, 2011) Bu dönemde yapılan Şamil Kadınlar toplantılarında, Kadınlar da kapsamlı bir Sosyal Sigorta Sistemi talebiyle hükümete şikayette bulunmuşlardır. (An, 82, 2011) 1957 yılına gelindiğinde bu talep karşılık bulmuş, hükümet eliyle daha kapsamlı ve profesyonel bir Sosyal Sigorta Sandığı kurulmuştur.

Bugün hala Ada'da birçok insan bu sandıktan yararlanmaya devam etmektedir (An, 109, 2011).

Çalışmanın bu bölümünde işlenen ortak mücadele süreci ve bu süreç sonucunda halk ve işçi lehine elde edilen ekonomik kazançlar birçok engelle de karşı karşıya kalmıştır. İki halkın ortak mücadelesini yükselttiği dönemde ulus kimlik temelli milliyetçi ideolojiler de etkisini arttırmış ve ilerleyen süreçte iki halkın geneline hakim olan geçmişteki uyumlu işbirliği yerini düşmanlığa bırakmaya başlamıştır. Milliyetçiliğin yükselişe geçtiği bu dönemde her iki halkın içerisinde de birbirine düşmanlık beslemeksizin orta mücadele etmekte direten üyeleri, bu süreç içerisinde iki halk içerisinde de oluşturulan silahlı örgütlerce birçok tehdide maruz kalmıştır. Bu tehditler yalnızca uyarı düzeyinde kalmazken bu gruplara yönelik pek çok saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar sonucunda birçok kişi hayatını kaybetmiş, yaralanmış ya da adayı terk etmek zorunda kalmıştır. Çalışmanın devamında adada bulunan milliyetçi silahlı örgütlerin birleşik sınıf mücadelesi üzerindeki etkileri incelenecektir.

3.10 Kıbrıs Adasında Bulunan Devlet Altı Örgütler ve Sınıfsal Mücadeledeki Etkileri

Adada ulus kimliklerin ortaya çıkışı Elen nüfusunun enosis taleplerinin yükselişe geçmesini de beraberinde getirmiştir. Enosis talebine karşılık Türkler ise taksim talebinde bulunmuştur. Elenlerin enosis talebinin İngilizler tarafından karşılıksız bırakılması beraberinde İngiliz idaresine karşı silahlı bir milliyetçi Elen hareketini doğurmuş ve böylece EOKA örgütü ortaya çıkmıştır. EOKA örgütüne ve enosis fikrine karşı Türkler ise önce mahalli örgütler halinde örgütlenirken devamında daha profesyonel bir yapıya sahip olan Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurmuştur. Bu iki oluşum radikal milliyetçi eğilimler gösterirken yalnızca birbirine karşı değil, ortak mücadele hedefinde olan Türk ve Rumlara karşı da saldırgan bir tutum benimsemiştir. Anti-Komünist bir tavır sergileyen ve komünistleri düşman addeden bu iki oluşum adadaki ortak mücadeleyi ortadan kaldırma misyonu üstlenmiş ve bu amaçla birçok saldırı gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde,

mevzubahis örgütler ve bu örgütlerin sınıf mücadelesi üzerindeki etkileri, tehdit, baskı ve saldırıları incelenecektir.

3.10.1 EOKA

EOKA teşkilatlanmasında öncüler hep varlıklı ailelerden gelen zenginlerin ve toplumun önde gelen ailelerinin çocukları olmuştur (Keser, 69, 2007). EOKA'nın kurulmasıyla alakalı olarak Makarios ve Grivas arasındaki ilk görüşme 2 Temmuz 1952'de Atina'da gerçekleşmiştir. Bu toplantıya Başpiskopos Makarios, Grivas gibi Kıbrıslı olan bir başka Yunan subayı General Papadopoulos, Albay Alexopolous, PanElenik Kıbrıs Enosis Derneği yöneticileri, Atina Üniversite'sinde görev yapan 2 profesör ve Yunanistan kilise mensupları katılmıştır (Keser, 47, 2007). EOKA kurulmadan önce AKEL'in bu durumdan haberdar olduğu ve EOKA'nın hedefinin sendika ve işçiler olacağını düşündüğü ve kendilerini savunabilmek adına silahlanmaları gerektiğini üye ve militanlarına bildirdiği iddia edilmektedir. Yine yeni kurulacak olan bu silahlı örgüte karşı AKEL'in kendi sempatanları arasında para topladığı ve bu paralarla silah aldığı iddia edilmektedir (Keser, 64-65, 2007). EOKA'nın ilk kurulduğu dönemde Grivas, örgüt militanlarının verilen emirleri uygulamakta tereddüt ettiği, infaz emirlerinin uygulanmadığı ve militanların kasten öldürme eylemlerini gerçekleştiremediğinden yakınmaktadır. Ortaya çıkan bu durum karşısında Grivas tarafından, EOKA içerisinde amirlerin verdiği emirlere uyulmamasının ölümle cezalandırılacağını bildirmiş, ölüm cezasından itibaren örgüt militanları kasten cinayet işlemeye ve verilen emirleri eksiksiz yerine getirmeye başlamıştır (Keser, 70, 2007).

EOKA'nın İngilizlere yönelik mücadele ve saldırılarında İngiltere, Adada 50 bine yakın askeri ve her türlü askeri teçhizatı bulunmasına karşı kendi güçleriyle Rumlara müdahale etmemiş bu saldırıları savunmak adına kolluk teşkilatına Türklerden gönüllüler kaydederek onları Rumlara karşı mücadeleye sürmüştür. İngiltere, İngilizlere karşı olan Rum mücadelesinden Türk-Rum kavgası çıkarmayı hedeflemiştir (Keser, 76, 2007). 1955 yılında ise İngiliz sömürge yönetimince EOKA'ya karşı Özel Polis Güçleri kurulmuştur. Bu yeni özel birliğin çoğunluğu Türklerden oluşturulmuştur. Yine İngiliz yönetimince EOKA'ya karşı 'Mobile

Reserve' isimli paramiliter bir birim kurulmuştur. Bu birim tamamen Türklerden oluşmuştur. 1956 yılına gelindiğinde polis teşkilatının içindeki Türk oranı %75 iken, Rum polis oranı %15'tir. EOKA'nın polislere yönelen infaz eylemlerinde öldürülen bir Türk polis olduğunda bu durum Türklerde öfke yaratmakta ve EOKA'ya karşı çıkmayı beraberinde getirmektedir. Devamında bu durum Türkleri de harekete geçirecek ve meşru müdafaa düşüncesiyle Türkler de EOKA'ya karşı mücadeleye girecektir. Böylece İngiliz sömürge yönetimiyle bağımsızlık isteyen Rumlar arasındaki mücadele, İngiliz yönetimince iki halk arasındaki çatışmaya dönüştürülmüştür (Korkmazhan, 21, 2016).

EOKA'nın infaz eylemleri çoğunlukla polislere yönelmiştir. Polis çavuşu olan Irotodos Pullis EOKA tarafından öldürülmüş ve bu olayın ardından EOKA'nın infaz sorumlusu Polikarpos Yorgacis yakalanmıştır. Yorgacis'in cebinde üzerinde Türk olan üç özel polisin adının ve adreslerinin yazılı olduğu bir kağıt bulunmuştur. Yorgacis ile birlikte iki EOKA militanı daha yakalanmış ve yapılan duruşmanın ardından diğer iki EOKA militanı tutuklanırken, Yorgacis serbest bırakılmıştır. Bu davada Yorgacis'in avukatlığını yapan ve onun serbest kalmasını sağlayan kişi o dönem Kraliyet Savcılığı görevi yürüten Rauf Denktaş'tır (Korkmazhan, 21, 2016). İlk başta İngilizlere karşı başlayan EOKA saldırıları fazla zaman geçmeden Türklerle de yönelmiştir. EOKA'nın Türklerle yönelik ilk saldırısı Türkiye Büyük Elçiliği Basın Ateşeliği'nin bombalanması olmuştur (Keser, 68, 2007).

EOKA'nın tehdit ve eylemleri sadece Türk ve İngilizleri değil, kendi muhalifi olan Rumları da hedef almıştır. EOKA bu dönemde hedeflerine yönelik önce tehdit mektupları kullanmış sonrasında eyleme geçmiştir. Türklerle işbirliği içinde olan Rumlara yönelik bu tehdit mektuplarından sonra, mektubun failine Türklerle iletişimini kesmesi için üç saat süre verilmiştir. Üç tür tehdit mektubu bulunmaktadır. İlki, sadece uyarı amaçlıdır. İkincisi siyah bir hançer resmi taşıyan tehdit mektubudur, üçüncüsü ise hedefine usturaya sarılı olarak ulaştırılan kesin ölüm mektubudur (Keser, 95, 2007). AKEL ise EOKA eylemlerinin provokatif olduğunu ve halkı bölerek sadece İngiliz sömürgesinin çıkarlarına hizmet edeceğini bildirmiştir. Grivas ise buna cevaben AKEL'in EOKA'nın işine karışmaması ve ona

görüş bildirmemesi hakkında onları uyarmış ve böyle devam ederse ‘usturayı’ konuşturacağını söyleyerek AKEL’i tehdit etmiştir (Korkmazhan, 19-20, 2016).

3.10.2 TMT Öncesi Kurulan Türk Direniş Örgütleri

1 Nisan 1955 gecesi, Lefkoşa’da İngiliz kışlası Woosley Barracksa, elektrik şebekelerine ve daha birçok yere koyulan bombalar patlatılmış, bu bombaların EOKA’nın kuruluşu anlamına geldiği ve Rumların enosisine karşı İngilizlerle mücadeleye giriştiği Türk kamuoyunca da kısa sürede anlaşılmıştır. EOKA’nın kurulmasına karşı kendi arasında amatör olarak bir araya gelen Türk gençleri, bu dönemde Karaçete, 9 Eylül Cephesi ve Volkan isimli direniş teşkilatlarını oluşturmuşlardır. Bu teşkilatları oluşturma sebeplerinin en başta Rumlara, İngilizlerle olan mücadelelerinde yardım etmek olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak EOKA saldırılarının, Türk polisleri de yönelmesiyle bu örgütlerin mücadelesinin EOKA’ya karşı evrildiği iddia edilmiştir (Keser, 72-73, 2007). Bu teşkilatlardan Karaçete, Kıbrıslı Türk kasaplarının yoğun olarak katılım sağladığı sınırlı etkiye sahip bir oluşumdur. Rauf Denктаş, Karaçete’yi yeraltı faaliyetleri arasında olumlu bir teşkilat olarak değerlendirmemiştir. Ona göre Karaçete sorumsuz ve başıbozuk kişilerce, durumdan kendi çıkarları lehine oluşturulmuş bir oluşumdur. TMT’nin kurulması bu yönüyle de olumludur çünkü bu örgütler Kıbrıslı Türk cemiyetinin de başına bela olacaktır. (Keser, 112-113, 2007). Volkan ise o dönem Kıbrıs Türktür Partisi’nin genel başkanlığını yapan Dr. Fazıl Küçük’ün çabalarıyla kurulmuştur. Volkan’ın ‘‘Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye’’ anlamına geldiği iddia edilmektedir (Keser, 116-117, 2007). Volkan siyasi ideolojiyle paralel olarak disiplinli çalışabilecek bir organizasyon olmadığı için Türkiye destekli TMT’ye ihtiyaç duyulmuş ve TMT Türk rütbelilerinin yönetiminde, profesyonel ve disiplinli bir kuruluş olarak dizayn edilmiştir (Keser, 120, 2007). 9 Eylül ise Karaçete’ye nazaran daha eğitimli Türk gençlerince kurulmuştur. 9 Eylül adı hem İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluş tarihi olması hem de Kıbrıs’ın fethi sırasında Lefkoşa’nın alındığı tarih olduğu için bilinçli olarak seçilmiştir. 9 Eylül’de teşkilatlanan militanlar, Volkanla fikri olarak uyuşsa da yöntem olarak uyuşmayan ancak aralarında da

herhangi bir husumet bulunmayan ve aynı amaca yönelik mücadele eden Türklerdir. (Keser, 146, 2007).

3.10.3 TMT

Kıbrıs Türklerinin kendi iradeleriyle oluşturduğu dağınık, disiplinsiz ve askeri faaliyetlerde de zayıf kalan örgütlerinin mücadelesi liderlikleri harekete geçirmiş ve Ankara’da da bu konuda yapılmakta olan çalışmalar sonucu Türk Mukavemet Teşkilatı doğmuştur (Keser, 218, 2007). 1958 yılında Dr. Fazıl Küçük’ün, Ankara’da Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmesi sonucunda, 1958 Nisan’ında Genelkurmay Başkanlığı’ndan Tümgeneral Daniş Karabelen’e bir mesaj ulaşmış ve mesajda ‘‘Kıbrıs’ta Türk varlığını korumak amacıyla gizli, silahlı bir örgüt kurulması için T.C Hükümetinin izin verdiği’’ bildirilmiş ve bu işe Türk Silahlı Kuvvetleri’nin asla karıştırılmaması gerektiği söylenmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri, bu gizliliği sürdürebilmek adına adaya gönderdiği tüm subaylarına süresiz izin vermiş, tüm iletişimin sözlü olarak gerçekleşmesi gerektiğini bildirmiştir. Ada’ya gönderilen subayların çoğu Kore Savaşı gazilerinden seçilmiştir. Bu subaylar Ada’ya, öğretmen, imam, bankacı, tarım uzmanı gibi kimliklerle gönderilmiştir. TMT’nin geliştirilmesi ve organizasyonun devamını sağlayabilmek adına Kıbrıs’ı İstirdat (KİP) projesi gerçekleştirilmiş ve devamında Ankara’da kurulan KİP karargahı yoğun bir çalışma temposu içerisine girmiştir. KİP kapsamında TMT militanlarına silahlı eğitim vermek adına, Zir eğitim kampı adıyla bilinen, T.C Tarım Bakanlığı’na ait tesis ve çiftlikler kullanılmıştır (Yüksel, 329-330, 2018).

Türk Mukavemet Teşkilatı, Kıbrıslı Türklerin emniyetini, güvenliğini ve bütünleşmesini sağlama amacını ‘iç güvenlikle’, Türklerin toplumsal haklarının korunması ve Elenlere karşı direniş gösterilmesini de ‘dış güvenlikle’ yürütmeye çalışan bir kurum olarak yapılandırılmıştır. TMT’nin eylemselliği buna göre şekillenmiştir. Operasyonel eylem yöntemleri bakımından TMT, eylemlerini tam bir gizlilik içerisinde yürütmüş, vur-kaç taktiği kullanmış, mutlak başarıyı hedeflemiş ve şok etkisi yaratacak olan eylemleri tercih etmiştir. Bu benzerliklerden dolayı,

TMT'nin eylemlerinin MOSSAD'ın operasyonel eylemlerine benzediği söylenmektedir. TMT yapısal olarak değerlendirildiğinde ise Soğuk Savaş dönemindeki MİT yapılanmasına benzetilmektedir (Tamçelik, 578, 2018).

TMT'de büyük bir gizlilik esas olmuştur. Teşkilat mensuplarının birbirini dahi tanımaları yasaklanmış, 'gör-duy-konuşma' sistemi yürütülmeye çalışılmıştır. Yeni militanların teşkilata katılırken yerine getirdiği şartlardan biri hiçbir şey söylemeyeceğine ve asla konuşmayacağına dair yemin etmektir (Keser, 12,2011). Militanlar yine aynı örgüt yemininde asıl düşmanlarının Kıbrıslı Rumlar ve komünistler olduğunu söylemektedir (Mihailidis, 332, 2003). TMT militanları gündüz kendi işlerini, gece ise örgüt faaliyet ve eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bu sebepten örgüt militanlarına 'gündüz külahlı, gece silahlı' denmiştir. (Keser, 12, 2011)

3.10.4 Sol Hareketlere Yönelik Tehdit ve Baskılar

Kıbrıs'ta bulunan ve döneminde iki ayrı yeraltı örgütü olan EOKA ve TMT'nin her ikisi de anti-komünist karakterlere sahip olmuştur. Bu örgütler Kıbrıs adasında cereyan eden çatışma süreci boyunca düşmanı yalnızca karşıda değil zaman zaman kendi içlerinde de arar görünmüşlerdir. Bu örgütler için düşman yalnızca karşı kimlikten ibaret olmamış, ırk fark etmeksizin kendi mücadelelerinin aleyhinde faaliyet yürütenleri de düşmanı sıfatıyla adlandırmışlar ve hedef almışlardır.

EOKA, 1958 yılından itibaren solculara karşı saldırılarını arttırmış ve sadece bu amaçla örgüt içerisinde ayrı bir bölüm kurmuştur. Bu ayrı bölüm EOKA'nın öldürme listesine aldığı ileri gelen solcuların infaz eylemleri için oluşturulmuştur. EOKA'ya benzer biçimde TMT de sola ve solculara saldırılar düzenlemiş bu iki örgüt tarafından solculara karşı da infaz eylemi gerçekleştirildiği görülmüştür (Korkmazhan, 30, 2016). EOKA, 1957 yılında Kıbrıslı solcuları resmen vatan haini ilan etmesinin ardından 1958 yılının Mayıs ayında 'AKEL'in ihaneti' hakkında bir 'Kara Kitap' yayınlamıştır (Tevetoğlu, 33, 1966). Rum sağının sola karşı sahip olduğu nefretin büyüklüğü Yunanistan İç Savaşı yıllarına dayanmaktadır. Komünistlere karşı yapılan iç savaş süresi boyunca Yunan milliyetçileri tarafından

anti-komünist propaganda yapılmıştır. Savaşın Yunan milliyetçilerince kazanılması ve ülke yönetiminin ele geçirilmesi bu propagandanın yayılmasını ve kuvvetlenmesini sağlamıştır. Yeni Yunan hükümetinin Kıbrıs'taki etkisinin artmasıyla okullardan, kırlara, kiliselere kadar her araçtan anti-komünist propaganda Kıbrıs halkına ulaştırılmıştır. Özellikle kilise, Ada'daki anti-komünist kampanyaya öncülük etmiştir (Alecou ,89, 2016).

TMT'nin öncül örgütü Volkan ise 21 Aralık 1955 tarihli Hürsöz Gazetesindeki habere göre, 20 Aralık 1955 gecesi Kıbrıs genelinde Kıbrıslı Türklere yönelik dağıttığı bildirilerle, Türk vatandaşlarına Rum bölgelerindeki her türden faaliyeti yasaklamış ve şöyle demiştir:

‘‘Bundan böyle bütün kasabalarda hiçbir Türk kardeşimizin hatta İngilizin, Rum semtlerinde dolaşması, onların sinema veya herhangi bir eğlence yerine devamı KATIYEN, tekrar, KATIYEN YASAKTIR.

Bu emre aykırı hareket edeneler vatan haini sayılacak ve buralarda girişeceğimiz misilleme hareketi neticesi bu gibilerin uğrayacakları felaketten vicdanen hiçbir surette mesul olmayacağımızı, çok sevdiğimiz sizlere bildirir, ulu tanrının ilayeti ile ve şanlı Türk milletinin himayesi altında hedefimize pek yakında ulaşacağımızı müjdeliriz. ’’ (An, 122, 2002).

Bu bildirinin devamında Volkan ve devamında TMT tarafından sadece EOKA'cı Rumlar değil, solcu Türkler de hedef alınmaya başlamıştır. PEO'ya bağlı Berberler Sendikasına üye olan ve ayrıca TEK'in Yönetim Kurulu Üyeliği'ni yapan, berber Ahmet Yahya, TMT tarafından tehdit mektubu almasının ardından 29 Mayıs 1958 gecesi, bir handaki bekar odasında gece uyur halde suikaste uğrayarak öldürülmüştür. TMT tarafından PEO ile ilişkilerini kestiklerine dair ilan vermeleri istenen Türk solculardan biri olan Yahya'nın, öldürüldüğü günün sabahında Bozkurt Gazetesi'nde, sol görüşlü biri olmadığını, daima Türk liderlerinin peşinden gittiğini ve gideceğini bildiren açıklamaları yayınlanmıştır. Ancak bu açıklamayı yapması dahi Yahya'yı kurtaramamıştır (An, 132, 2011). 1955 ise yılında PEO Genel Sekreteri'nin evi EOKA tarafından kurşunlanmıştır (Korkmazhan, 21, 2016). Yine TMT eliyle, 1 Mayıs gecesi TEK binası ateşe verilmiştir. Bu süreç sonunda PEO

sendikaları, önlem olarak, üyeleri olan Türk işçilerinin hayatlarını kaybetmemesi adına PEO sendikalarından ayrılmasını talep etmiştir (An, 91, 2011). TEK binasının yağmalanmasının ardından iki hafta sonra, Sendika yöneticiliği görevi yürüten Ahmet Sadi yanında işe ile birlikte saldırıya uğramış ve her ikisi de vurularak yaralanmıştır. Sendikalardan ve Rumlarla ortak mücadeleden ayrılma çağrılarına karşı ortaya konan silahlı saldırılara İngiliz yönetiminin tavrı ise kayıtsız kalmak olmuştur (Kavel, 2018).

TMT'nin saldırı ve eylemlerine karşı Kıbrıslı sol gruplar TBMM'ye, vekillere, Türkiye İşçi Partisi'ne ve İsmet İnönü'ye mektuplar yazarak duruma bir çözüm bulunmasını istemişlerdir (An, 110, 2011).

Haftalık olarak çıkarılan Cumhuriyet isimli gazetede yazarlık yapan Ahmet Hikmet ve Ahmet Muzzafer Gürkan isimli iki gazeteci, Hindistan'daki Hindu ve Müslümanların savaşı örneğiyle yazdıkları nefret ve savaş karşıtı bir makalenin hemen ertesinde öldürülmüşlerdir. Bu birlikte yaşam isteğiyle yazılan makalenin ardından saatler içerisinde öldürülen bu iki yazara yönelik cinayet, örnekler içerisinde en hızlı gerçekleşenlerden biri olarak nadirdir (Kavel, 2018). Dr. Fazıl Küçük EOKA'ya karşı yaptığı bir açıklama da, EOKA terörünün yalnızca Türklere değil, Rum komünistlerinin enosisi destekledikleri dönemde dahi Rum komünistlerine de yöneldiğini ve çok sayıda Rum komünistin EOKA tarafından öldürüldüğünü söylemiştir (Keser, 173, 2007).

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Türkiye'ye ekonomik, kültürel, coğrafi, tarihsel ve diğer birçok yönden çok yakın bir ada olan Kıbrıs'a, bugüne kadar Türkiye akademisinde ve kamuoyunda yeteri kadar alaka gösterilmemiş bir yönden bakılmaya çalışılmıştır. Kıbrıs Adasında sol ideoloji ve işçi sınıfı hareketleri;

Sermaye sahipleri ve proletarya arasında bir mücadele biçimi olan sınıf hareketleri, din, dil, ırk gibi tüm ayrımları yok sayarak tüm işçilerin ortak birlikteliğini arzular. Enternasyonal bir mücadele biçimi olan sınıf mücadelelerinin başarısı tüm ayrılıkları yok sayarak ortak mücadele edebilme yetisi ile doğru orantılıdır. Yükselen milliyetçilik, dinsel fanatizm yahut dil farklılıkları gibi durumların bir ayrışmaya neden olması, işçi sınıfının çıkarlarına ters olacağı gibi bu ayrışmadan sermaye sınıfının karlı çıkacağı da açıktır. Kıbrıs tarihi boyunca işçi hareketlerini Kıbrıs'taki süregelen çatışma ortamından bağımsız ele almak hatalı olacaktır. Ada tarihi boyunca işçi hareketleri daima çatışma ortamının ve artan milliyetçiliğin direkt etkisi altında kalmış ve bu ortamdan dolaysız olarak etkilenmiştir.

Bu nedenle bu tez çalışması ilk olarak bu çatışma ortamını mercek altına almış ve geçmişte bir arada barış içinde yaşayabilme ve hatta ortak hareket edebilme ayrıcalığına sahip olan Kıbrıslı Türk ve Rumlar içerisinde yükselen milli fanatizmi ve bunun ardından gelen çatışma ortamını incelemiştir. Kıbrıslı Rumlar, ilk olarak Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesiyle birlikte milli duygularla tanışmış ve bu tarihten itibaren artarak ilerlemek koşuluyla dini kimlikler yerini ulus kimliğe bırakmaya başlamıştır. Artan milli duyguların etkisiyle Kıbrıslı Rumlar arasında enosis olarak adlandırılan Yunanistan'la birleşme fikri yeşermeye başlamıştır. Bu süreçte henüz kamuoyu çoğunluğuna sirayet etmeyi başaramamış olan enosisideolojisi, ilerleyen süreçte Kıbrıs adasının Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye devriyle birlikte yükselişe geçmiştir. Bunun ana sebebi İngilizlerin daha modern bir yönetim biçimine sahip olması ve İngiliz yönetimi altında Kıbrıslı Rumların dünya genelinde yükselişte olan ulusçu fikirlerle ve Yunanistan'la yakinen iletişim içinde bulunabilme imkanına sahip olabilmesidir.

Kıbrıslı Türklerde ise ilk ulus kimlikle tanışma süreci Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Kemalist devrimle birlikte ortaya çıkmıştır. Ancak Kıbrıslı Türklerde gelişen ulus kimlik süreci radikal bir boyuta evirilmemiş, aksine İngilizlerle iyi ilişkiler içerisinde bulunmaya devam edilmiştir. Kıbrıslı Rumlarda gelişen enosis hedefi de başlangıçta barışçıl bir boyutta seyretmiş, İngilizlerin Kıbrıs'ı Yunanistan'a barış içinde teslim edeceği fikri hakim olmuştur. Ancak zaman içerisinde bu durumun gerçekleşmemesiyle birlikte önce fikri düzeyde başlayan enosis mücadelesi zamanla yerini silahlı mücadeleye bırakmış ve Kıbrıslı Rumlar, İngilizlere karşı şiddetli bir bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Kıbrıs'ta İngiliz yönetimini sona erdirebilecek derecede şiddetli ve güçlü olan bu bağımsızlık mücadelesine karşı İngilizler, adayı kaybetmemek adına çareyi bu meseleye Kıbrıslı Türkleri de dahil etmekte bulmuştur. İngilizler eliyle adım adım işlenen Kıbrıslı Türk ve Rum husumetinin tohumları böylece atılmıştır.

Kıbrıs adasında Türk nüfusunun Rum nüfusuna oranı ¼ olmasına rağmen özel polis birliklerinin ve genel kolluk kuvvetlerinin çoğu Türklerden oluşturulmuş ve Rumların gerçekleştirdiği hemen her eyleme müdahalenin Türkler eliyle gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Böylece Rum bağımsızlıkçılarının İngiliz yönetimine karşı giriştiği silahlı mücadelede saldırıları İngiliz kolluk kuvveti üniforması altındaki Türklere yönelmiştir. Rumlar tarafından, bu saldırılar İngiliz kolluk kuvvetlerine gerçekleştirilmiş gibi gözüксе de bu üniformaların altındabir kimlik yatmaktadır. Bu saldırılar Kıbrıslı Türkler tarafından Türk kimliğine karşı gerçekleştirilen eylemler olarak yorumlanmış ve Rumlara karşı koyabilmek adına silahlı Türk teşkilatları da oluşturulmaya başlanmıştır.

Bunun yanında o güne dek Kıbrıs meselesini gündemine almayan Türkiye Cumhuriyeti de İngilizler eliyle meseleye taraf hale getirilmeye çalışılmış, Rumların enosis fikrine karşı adanın taksimi fikri Türklere önerilmiştir. Türkiye, Kıbrıs konulu uluslararası müzakerelere de davet edilerek bu süreç içerisinde Türkiye kamuoyunda da Kıbrıs hassasiyeti yaratılmıştır. Tüm bunların sonucunda İngilizler ve Rumlar arasında başlayan savaş o güne dek barış içinde bir arada yaşayan Türk ve Rumlar arasına da sıçramıştır. Bu çalışma neticesinde bu husumetin İngilizler eliyle bilinçli olarak var edildiği sonucuna ulaşılmıştır. İngilizlerin buradaki amacı kendi

egemenliğinin sonu anlamına gelecek olan taksimin gerçekleşmesi değildir. İngilizler, Kıbrıslı Türk ve Rumları *'birbirine kırdırarak'* kendi konumunu sağlamlaştırmayı amaç edinmiş ve iki taraf için de *'ehven-i şer'* hale gelmeyi umarak, böl-parçala-yönet taktiğine başvurmuştur. Ancak süreç planlandığı gibi işlememiş ve ilerleyen süreçte adanın taksim edilmesinin yolu böylece açılmıştır.

Bu çalışmada cevap aranan bir diğer soru ise iki ulusun birbiri arasında başlayan nefret ve savaş ortamının Kıbrıs solunu ve sendikal işçi hareketlerini nasıl etkilediğidir. Kıbrıs adası geçmişten bugüne sıradan halkın, kötü çalışma koşulları ve hayat standartlarına sahip olduğu, yönetici ve egemen sınıfların sömürüsü altında ezile geldiği bir tarihe sahip olmuştur. Hem Müslüman hem Hristiyan, bürokrat ve din adamlarının millet fark etmeksizin sömürüsü altında kalan bu iki ulusta bu durum ortak bir mücadele var etmiş, *'eze ne karşı ezilen'* şiarıyla dinsel ve ırksal fanatizmlik yeşermeden bir arada barış içerisinde yaşanabilmesine olanak sağlamıştır. Yalnızca barış içinde bir arada yaşamakla kalmamış, iki ulus yönetici sınıflara karşı sayısız defa işbirliği içinde eylemlere girişmiş, ilerleyen süreçte ortak parti ve sendika çatıları altında bir arada ve ayrılmadan ortak mücadele vermiştir. Ayrılmaksızın kitleselleşen bu işçi hareketleri ve grev organizasyonları çoğu zaman başarıyla sonuçlanmış ve bu süreçte çalışma koşulları bu ortak eylemler neticesinde önemli ölçüde iyileştirilmiştir. Ancak adada başlayan ırksal fanatizmlik ve gerilen ortam sol ve işçi hareketlerine de direkt olarak etki etmiştir. Kıbrıslı Sosyalist Parti AKEL ve onunla yakın ilişkiler içerisinde olan, Kıbrıs'ın en büyük işçi sendikası PEO çatısı altında örgütlenmiş bulunan Türk ve Rum işçiler bu parti ve sendikalar çatısı altında birlikte hareket etmiştir. Ancak Kıbrıslı Rumlar arasında yükselen enosis fikri kitleselleşme gayesi güden AKEL'i de etkisi altına almıştır. AKEL, sahip olduğu enternasyonal ilkelere ihanet anlamını taşıyan, milliyetçi bir ideoloji olan enosis mücadelesinde taraf olmuştur. AKEL'in enosis desteği zamanla radikal bir boyuta evrilmiş ve yöneticileri eliyle önceliğin enosis için mücadele etmek olduğu çok defa dillendirilmiştir. AKEL de enosis mücadelesinin aktörlerinden biri haline gelmiştir. Ancak bu durum AKEL ve ona yakın sendikalar altında örgütlenen Kıbrıslı Türkler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. AKEL'in enosis desteğini sahip oldukları ilkelerle bağdaştıramayan ve AKEL'in enternasyonal bir pratik yerine milliyetçi bir pratik ortaya koyduğunu düşünen Kıbrıslı Türkler, AKEL ve sendikalarının çatısı altından

ayrılarak kendi Türk sendikalarını kurmuşlardır. Böylece Kıbrıs adasında çift başlı ve bölünmüş bir işçi hareketi ortaya çıkmıştır. Bölünerek gücünü kaybeden bu yeni hareket, işverenler karşısında eski caydırıcılığından uzak bir haldedir. Geçmişteki başarılı grev organizasyonları ise yerini cılız ve başarısız organizasyonlara bırakmıştır. Ortak hareket döneminde verilen mücadelede çok daha iyi sonuçların alındığı ve koşulların önemli ölçüde iyileştirildiği görülmüştür. Bu ayrışmanın ardından güçlerini kaybettiklerini fark eden Kıbrıslı Türk ve Rum sol işçi hareketi yeniden birleşebilmek için çabalamış ancak bu defa da Kıbrıslı Türk ve Rum aşırı milliyetçilerinin silahlarını kendi üzerlerinde bulmuşlardır. Aşırı milliyetçilerde yükselen nefretin boyutu Türk ve Rumların yeniden aynı sendikalarda bir arada bulunmasına olanak vermemiştir. Enternasyonal mücadele ve iki halkın barışını arzulayan sol ve işçi hareketinin birçok ismi, Rum ve Türk fanatik militanlarınca katledilmiştir.

Bu çalışmada ortak mücadeleyi baltalayarak çalışma koşullarının gelişmesinin önünü kapatan ana sebebin, yükselen milliyetçilik ve çatışma ortamı ve AKEL'in kendi evrensel ilkelerine ihanet ederek verdiği enosistavı olduğu neticesine ulaşılmıştır. AKEL ilerleyen süreçte onlarca yıl süren enosisçi yılları hakkında özeleştiri vermiş ve '*tarihinin en büyük hatası olduğunu*' belirtmiştir. Ancak yıllar sonra gelen bu özeleştiri kaybedilen fırsatları geri getirmemiş ve AKEL tarihinde yerini almıştır. Böylece halklar arası düşmanlığın ve yükselen milliyetçiliğin mağdurlarından biri de işçi sınıfı olmuştur. Yükselen nefret ortamında her türden işbirliği şansını yitiren iki ulusun işçileri ortak hareket edebilme zemini bulamamış, böylece sermaye sahipleri bu sürecin gerçek kazananları olmuşlardır. Güçlü ve kitlesel grev organizasyonları tarihe karışmış, işçilerin işverenleri üzerinde herhangi bir caydırıcılığı kalmamıştır.

Sonuç olarak bu tez; Kıbrıs'ta sol ideoloji ve işçi hareketlerinin seyrini incelemiş, bu süreci çevresel tüm faktörleriyle birlikte ele almıştır. Nefretin ve savaşın işçi sınıfı üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Savaş, diğer pek çok şey gibi işçi sınıfına da büyük zararlar vermiş, çalışma koşulları üzerindeki iradelerini dolaylı yoldan ortadan kaldırmıştır. İşçileri, işverenleri karşısında savunmasız bırakmış, ellerindeki yegane silah olan örgütlü mücadele şansını da

ellerinden almıştır. Böylece topyekun bir işçi sınıfının ve ailelerinin, yani Kıbrıs nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan bir kitlenin çalışma koşulları ve hayat standartlarını iyileştirebilme ihtimallerini de ortadan kaldırmıştır. Ancak geçmişte yaşanan türlü zorluklar ve enternasyonal harekete karşı girişilen saldırılar kısa süreli olarak başarılı olsa da, Kıbrıs genelinde sol ideoloji ve birleşik mücadeleyi yok edememiş, bu tarihsel hareket bugünün Kıbrıs kamuoyuna miras kalmıştır. Bugün hala adanın her iki tarafında da sol partiler güçlü tabanlara sahiptir ve çoğu zaman seçimler bu partilerin zaferiyle noktalanmaktadır. Kıbrıs'ta solun başarısını anlayabilmek için bu tarihsel süreç hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Dünya üzerinde her şey ve her yer gibi, Kıbrıs'ın bugününü anlamak için de geçmişini bilmek gerekmektedir...

KAYNAKÇA

- AN, A., “Kıbrıs’ta Üç Dönem Üç Aydın” (1. Baskı) Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2013
- AN, A., “İşçi Sınıfımızın İlk Öncüleri” (1. Baskı) Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011
- AN, A., “Kıbrıs Nereye Gidiyor” Everest Yayınları, İstanbul, 2002, sayfa:121-140
- AKAY, E. A., “**Sendikacılığın Gelişimi ve Avrupa Birliği’nde Sendikacılık Uygulamaları**” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2019
- ALECOU, A., “Communism and Nationalism in Postwar Cyprus, 1945-1955” Palgrave Macmillan Press, London, 2016
- ALTUNOĞLU, M., “**Kimlik’in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye’de Kimlik Tartışmaları**” Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009
- ATILGAN, G., AYTEKİN, A., “**Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**” (6. Baskı) Özdemir, E., “*Kimlik*” Yordam Kitapevi, İstanbul, 2017, sayfa:201-214
- ATILGAN, G., AYTEKİN, A., “**Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**” (6. Baskı) BİRLER, Ö., “*Liberalizm*” Yordam Kitapevi, İstanbul, 2017, sayfa:199-314
- ATILGAN, G., AYTEKİN, A., “**Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**” (6. Baskı) ARSLAN, E., “*Milliyetçilik*” Yordam Kitapevi, İstanbul, 2017, sayfa: 395-408
- ATILGAN, G., AYTEKİN, A., “**Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**” (6. Baskı) ÇULHAOĞLU, M., “*Marksizm*” Yordam kitapevi, İstanbul, 2017, sayfa:329-348
- ATILGAN, G., AYTEKİN, A., “**Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**” (6. Baskı) KORKUT, B., “*Toplumsal Sınıflar*” Yordam Kitapevi, İstanbul, 2017, sayfa:29-40

- AÇIKGÖZ, S., **“Kıbrıs Barış Harekatı (20 Temmuz 1974)”** Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2006
- Lenin V. “Karl Marx” (1. Baskı) Agora Kitapevi, İstanbul, 2010
- AVCIOĞLU, D., “Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)” Cilt:1 (4. Baskı) Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969
- BAŞBUĞ, İ., “Unutulan Ada Kıbrıs” (2. Baskı) Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016
- BALYEMEZ, M., **“Kıbrıs Türk İşçilerinin İkinci Dünya Savaşı Sırasında Örgütlenmesi”***Uluslararası Tarihi ve Araştırmalar Dergisi*, Sayı:15, İstanbul, 2016, sayfa:8-15
- BENSUSSAN G., - LABİCA G. **“Marksizm Sözlüğü”** (1. Baskı) DEMİCHELP A. F., *“Liberalizm”* Yordam Kitapevi, İstanbul, 2016, sayfa:620-621
- BENSUSSAN G., - LABİCA G. **“Marksizm Sözlüğü”** (1. Baskı) LAÇİHA, G., *“Marksizm”*Yordam Kitapevi, İstanbul, 2016 sayfa:648-650
- BENSUSSAN G., - LABİCA G. **“Marksizm Sözlüğü”** (1. Baskı) BALİBAR, E., *“Sınıflar”*Yordam Kitapevi, İstanbul, 2016, Sayfa:842-851
- BENSUSSAN G., - LABİCA G. **“Marksizm Sözlüğü”** (1. Baskı) BALİBAR, E., *“Sınıf Mücadelesi”*Yordam Kitapevi, İstanbul, 2016, Sayfa:835-842
- CAHİT, N., “Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası Mücadele Tarihi” Cilt:1, Ktös Yayınları, Lefkoşa, 1988
- ÇAPAN, N., **“Kıbrıs Barış Harekatı Sonrası Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Güvenlik Meseleleri (1974-2010)”** Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2019
- ÇAĞLAYAN, P., **“Kıbrıs’taki Milliyetçiliklerin Düşünüş Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi:1878-2004”** Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2013
- ÇUKALAS, K. “Yunanistan Dosyası” Ant Yayınları, İstanbul, 1970

- DURMUŞ, Ö., “**Özker Yaşın’ın Romanlarında Toplumsal Eleştiri**” Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs, 2014
- DOĞAN, G. G. “Çözüm Bir ve Tektir Birleşik, Egemen, Bağımsız Kıbrıs” (2. Baskı) Nisan Yayıncılık, İstanbul, 2018
- ERDOĞAN, T., “**Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi**” İGÜSD Cilt:2, sayı:1 İstanbul, 2016, Sayfa: 188-214
- GAZİOĞLU, A. C., “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II -Enosis Çemberinde Türkler” Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul. 1996
- GÖZEN, R., “**Uluslararası İlişkiler Teorileri**” (4. Baskı) ÖZPEK, B. B., “*Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler*” İletişim Yayınları, İstanbul , 2017, sayfa: 121-157
- GÖZEN, R., “**Uluslararası İlişkiler Teorileri**” (4. Baskı) ONGUR, H. Ö. – YAVÇAN, B., “*Uluslararası Marksist Yaklaşımlar*”İletişim Yayınları, İstanbul , 2017, sayfa:257-290
- GÜVENÇ, S. Ç., “İkili Anlaşmalardan Kıbrıs’a Solun Merceğinden Dış Politika” (1. Baskı) Daktylos Yayınevi, İstanbul, 2008
- GÜREL, S. Ş. “Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk, Uluslararası Politika” (1. Baskı) Cilt:1, Kaynak Yayınları, 1984
- HAMİT, M., “Cypriotism And An Ideology In Between Turkish And Greek Nationalisms” Master’s Degree Thesis, Athens University, Athens, 2009
- HASGÜLER, M., “ENOSİS ve Taksim Politikalarının Sonu” (5. Baskı) Alfa Yayınları, İstanbul, 2007
- HUBERMAN, L., “Sosyalizmin Alfabesi” Alter Yayınları, Ankara, 2012
- IŞIK, C., “**Milliyetçilik ve Ulusal Sol Tartışmaları Işığında Türkiye’de Cumhuriyet Mitingleri**” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2012

- İZGİ, a. R., **“Kıbrıs Barış Harekatı Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları”** Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Pamukkale, 2007
- KAHRAMAN, H. G., **“Türkiye’de Faaliyet Gösteren Eğitim Sendikalarının İşleyişi ve Sorunlarına İlişkin Sendika Üyelerinin ve Yöneticilerinin Görüşleri”** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, 2016
- KARGI, K., **“93 Harbi’nden Lozan’a Kıbrıs’ta İngiliz İşgali”** Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2019
- KARL M, Engels F. “Komünist Manifestosu” (14. Baskı) Can Sanat yayınları, İstanbul, 2013
- KATURIDES, y. “Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi” (1. Baskı) Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2014
- KAYSİ, Ş. S., **“Türkiye ve Küba’da İşçi Sınıfının Tarihsel Gelişimi”** Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2008
- KESER, U. “Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı” (1. Baskı) AQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2007
- KESER, U., “Çanakkale Eserleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç Bey, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı’nda Düünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)” Berikan Yayınevi, Ankara, 2013
- KIZILYÜREK, N., “Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs” (1. Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul, 2002
- KORKMAZHAN, A., **“Türkiye Solu ve Kıbrıs Sorunu”**Doktora Tezi, Kıbrıs Üniversitesi, Kıbrıs, 2016
- KOÇAK, D., **“Aziz Nesin’in Seçilmiş Romanlarında Mizah”** Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2019

- KÜRKÇİGİL, M.(Ed.) 2003 “**Kıbrıs Dün ve Bugün**” (1. Baskı) KIZILYÜREK, N., “*Birinci Cumhuriyet’ten Kıbrıs’a*” İthaki Yayınları, İstanbul, 2003 sayfa:13-44
- KÜRKÇİGİL, M.(Ed.) 2003 “**Kıbrıs Dün ve Bugün**” (1. Baskı) KALODUKAS, A., “*Kıbrıs Sorunu: II. Dünya Savaşı’ndan Annan Planı’na*”İthaki Yayınları, İstanbul, 2003 sayfa:45-68
- KÜRKÇİGİL, M.(Ed.) 2003 “**Kıbrıs Dün ve Bugün**” (1. Baskı) MİHAİLİDİS, M., “*Kıbrıs Türk İşçi Sınıfı ve Kıbrıs İşçi Hareketi 1920-1963*”İthaki Yayınları, İstanbul, 2003 sayfa:299-340
- KÜRKÇİGİL, M.(Ed.) 2003 “**Kıbrıs Dün ve Bugün**” (1. Baskı) AN, A., “*KKK/AKEL Belgelerinde Kaderini Tayin Hakkı ve Kıbrıs Türk Toplumuna İlişkin Kronolojik Değınmeler*”İthaki Yayınları, İstanbul, 2003 sayfa:169-256
- KÜRKÇİGİL, M.(Ed.) 2003 “**Kıbrıs Dün ve Bugün**” (1. Baskı) TOMBAZOS, S., “*Kıbrıs Milliyetçilikleri*”İthaki Yayınları, İstanbul, 2003 sayfa:45-68
- LEONTİÇ, M., “**Nazım Hikmet’in Hayatı ve Şiirleri**”*Bal-Tam Türklük Bilgisi 17*, Ankara, 2017
- MAYES, S., “Kıbrıs’ın İlk Cumhurbaşkanı Bşapiskopos III. Makarios Yaşam Öyküsü” (1. Baskı) Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2019
- MEVİOUS, M. ‘**Nationalities Papers: The Journal Of Nationalism and Ethnicity**’ Vol. 37, No. 4, July 2009 ‘**Reappraising Communism and Nationalism**’ 37:4, 377-400, 2009
- MÜTERCİMLER, E., “Satılık Ada Kıbrıs” (9. Baskı) Alfa Yayınları, İstanbul, 2017
- ORHAN, S., KOLONOĞLUGİL, S., YALÇINTAŞ A., “**İktisatta Bir Hayalet; Karl Marx**” (1. Baskı) ÖZEL, H., “*Marksist İdeoloji Kavramı*” İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, sayfa:45-72
- ÖRS, H. B., “**19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**” (9. Baskı) Berktaş, F., “*Liberalizm: tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız*

Bir İdeoloji” İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul ,2016, sayfa: 47-114

ÖRS, H. B., **“19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler”** (9. Baskı) KERESTEÇİOĞLU, İ. Ö., *“Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankeştayn’ınCanavarına”*İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul ,2016, sayfa:307-350

ÖRS, H. B., **“19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler”** (9. Baskı) BEKMEN, A., *“Marksizm: Praksis’inTeorisi”*İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul ,2016, sayfa:163-252

ÖZKUL, A. E., *“Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)”* (1. Baskı) Dipnot Yayınları, Ankara, 1994

ÖZKUL, A. E., TUFAN, H., *“Osmanlı Dönemi’nden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitimi’nin Modernleşmesi ve Toplumsallaşması”* Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, sayı:2 Karabük Üniversitesi Yayınları, Karabük, 2017, sayfa:565-584

“PaperPreparedFor Presentation at the 5 International Seminar On DemocracyAnd Human Right InMultiethnicSocieties” SÖZEN, A., *“The Fall AndThe Rise Of TheConsociationalDemocracyInCyrus”* Bosnai, July 8-12 2002, sayfa: 1-34

SAYGILI, N., KANIPEK, K., BALIKÇIUĞLU İ., **“KKTC’de Sendika Tarihi ve Kıbrıslı Türklerin Varoluş Mücadelesindeki Yeri”** Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi, Cilt:6, Sayı:28, Ankara, 2013, Sayfa:285-295

SUIÇMEZ, Y., **“A BriefHistory of MuslimsAndChristiansRelationsInCyprus”** Journal Of TheNear East UniversityIslamicResearch Center” Vol:1, Number:1, Lefkoşe 2015, sayfa:49-58

PAPANDREU, A. G., *“Namlunun Ucundaki Demokrasi”* (2. Baskı) Bilgi Yayınları, Ankara, 1988

TAMÇELİK, S., “Kıbrıs Rum Komünist Partisi’nin (AKEL) 3-6 Mart 1966 Tarihli XI. Kurultayı’nda Aldığı Enosis (İlhak) Kararı ve SSCB’nin Kıbrıs Politikası”Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, 2016, sayfa:111-146

TEVETOĞLU, “Kıbrıs ve Komünizm” Komünizmle Mücadele Yayınları, Ankara, 1966

TOSUN, Y., “II. Dünya Savaşından Sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve Çevre Ülkelerin Soruna Bakışı” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2012

TRİMİKLİNİOTİS, N., “NationalityandCitizenshipInCyprus Since 1945: CommunalCitizenships, GenderedNationalityAndThe Adventures Of A Post-ColonialSubject İn A DividedCountry”CitizenshipsPolicies İn The New Europe, Amsterdam UniversityPress, Amsterdam, 2009, Page:348-419

RICHTER, H., “TheCypriotCommunistPartyAndTheComintern”CyprusReview Vol:15, no:1 Cyprus, 2003, Page:99-110

YIANGOU, A., “II. Dünya Savaşı’nda Kıbrıs” (1. Baskı) Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2016

YÜKSEL, D. Y., “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı /1957-1964) ”Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, sayfa:311-377

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

AN, A., 2015 Kıbrıs’ta İşçi Sınıfının Oluşumu ve İlk Sendikal Hareketler https://www.researchgate.net/publication/283461069_Kibris'ta_Isci_Sinifinin_Olusu_mu_ve_Ilk_Sendikal_Hareketler10.01.2020

AN, A., 2001 “Kıbrıs Türkleri ve Nazım Hikmet”<https://gelenek.org/kibris-turkleri-ve-nazim-hikmet> Erişim Tarihi:13.03.2020

- AN, A.C., 2017 “Kıbrıslı Rumların Enosis Sorunu ve Kıbrıslı Türklerle Siyasal İşbirliği (1902-1941)”
https://www.researchgate.net/publication/328812557_KIBRISLI_RUMLARIN_ENOSIS_SORUNU_VE_KIBRISLI_TURKLERLE_SIYASAL_ISBIRLIGI_1902-1941 Erişim Tarihi: 02.05.2019
- AN, A. C., 2015 “Kıbrıs İşçi Sınıfının Geçmişteki Güzel İşbirliği Günleri”
https://www.researchgate.net/publication/242544610_KIBRIS_ISCI_SINIFININ_GECMISTEKI_GUZEL_ISBIRLIGI_GUNLERI Erişim Tarihi: 23.04.2019
- AN, A. C., 2017 “KIBRISLI RUMLARIN ENOSİS SORUNU VE KIBRISLI TÜRKLERLE SİYASAL İŞBİRLİĞİ (1902-1941)”
https://www.researchgate.net/publication/328812557_KIBRISLI_RUMLARIN_ENOSIS_SORUNU_VE_KIBRISLI_TURKLERLE_SIYASAL_ISBIRLIGI_1902-1941 Erişim Tarihi: 24.05.2020
- AN, A. C., 2014 “Bir Mitin İfşası ve AKEL’in Kıbrıslı Türklere Yaklaşımı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler”
https://www.researchgate.net/publication/271851549_BIR_MITIN_IFSASI_VE_AKEL_IN_KIBRISLI_TURKLERE_YAKLASIMI_HAKKINDA_BAZI_YENI_BILGILER Erişim Tarihi: 10.05.2020
- ALPASLAN, K., 2018 “Kıbrıs’ta Sınıf Mücadeleleri Tarihi: Halklar Her Yerde Kardestir”
<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2018/04/14/kibrista-sinif-mucadeleleri-tarihi-halklar-her-yerde-kardestir/> Erişim Tarihi: 25.012.2019
- AYDIN, Y., 2002 “Unutturulmak İstenen Faşizmin Kara Lekeleri”
https://www.stwing.upenn.edu/~durduran/hamambocu/haber/postnews/messages/mkl/mkl7_11_Sun%20Aug%2011%2014:11:56%202002.html Erişim Tarihi: 21.04.2020
- BERATLI, N., 2017 “ENOSİS Plebisiti ve Derviş Ali Kavazoğlu”
<https://www.kibrispostasi.com/c1->

- [KIBRIS POSTASI GAZETESİ/j57/a30072-enosis-plebisiti-ve-dervis-ali-kavazoglu](http://www.kibrisgazetesi.com/j57/a30072-enosis-plebisiti-ve-dervis-ali-kavazoglu) Erişim Tarihi: 10.01.2020
- COLOCASİDES, Y. 2016 ‘*The Blood Of Strikingworkers in Mavrovouni, Cyprus, March 1948*’<http://www.parikiaki.com/2016/03/the-blood-of-striking-workers-in-mavrovouni-cyprus-march-1948/> Erişim Tarihi: 11.05.2020
- HASTÜRER, H., 2019 “TMT’nin, Topluma Dönük İzleri, Neden Daha Fazla?” <https://www.kibrisgazetesi.com/tmtnin-topluma-donuk-izleri-neden-daha-fazla-1-makale,7133.html>Erişim Tarihi:21.04.2020
- IRKAD, U., 2011 “İbrahim Aziz’in Kitabı Perde Aralığında”
<https://www.ykp.org.cy/ibrahim-aziz%E2%80%99in-kitabi-%E2%80%9Cperde-araligindan-ulus-irkad/> Erişim Tarihi:21.04.2020
- KAVEL, A., 2018 “ Kıbrıs'ta sınıf mücadeleleri tarihi: Halklar her yerde kardestir” <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2018/04/14/kibrista-sinif-mucadeleleri-tarihi-halklar-her-yerde-kardestir> Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- KARYOS, A., 2009 “EOKA and Enosis 1955-1959: Motive andAspirationReconsidered”
https://www.academia.edu/453494/EOKA_and_Enosis_1955_1959_Motive_and_Aspiration_Reconsidered Erişim Tarihi: 26.09.2020
- KIZILYÜREK, N., 2018 “TMT’nin Solcu Avı”<http://www.yeniduzen.com/tmtnin-solcu-avi-103104h.htm> Erişim Tarihi:21.04.2020
- NATO.İNT., 2016, ‘NATO Enlargement & Open Door’
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf Erişim Tarihi: 24.06.2020
- RAHVANCIOĞLU, M., 2017 “Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi”
<https://www.ankaradegillefkosa.org/kibris-komunist-partisi-tarihi> Erişim Tarihi:13.01.2019

- SOL HABER, 2013 “Kıbrıslı Devrimciler Kavazoğlu ve Mişauli’nin Katledilişinin 48. Yıl Dönümü” <https://haber.sol.org.tr/enternasyonal-gundem/kibrisli-devrimciler-kavazoglu-ve-misaulinin-katledilisinin-48-yil-donumu> Erişim Tarihi:10.01.2020
- SUNGUR, S., “Tutsak Bolşevik: Nazım Hikmet ve Stalinizm” <http://www.devrimcimarksizm.net/en/sungur-savran-tutsak-bolsevik-nazim-hikmet-ve-stalinizm> Erişim Tarihi:15.01.2020
- Şentürkler, Z., 2017 “Onurlu Mücadele Tarihimiz-Kavazoğlu ve Mişaulis” <https://www.ankaradegillefkosa.org/onurlu-mucadele-tarihimiz-kavazoglu-ve-misaulis/> Erişim Tarihi: 10.01.2020
- TOLGAY, A., 2017 “Yılmaz Güney’in 33 Yıl Önceki Kıbrıs Günleri”<https://www.kibrisgazetesi.com/kultur-sanat/yilmaz-guneyin-33-yil-onceki-kibris-gunleri-h11183.html> Erişim Tarihi:04.02.2020
- ULUDAĞ, S., 2016 “Sırtında Bıçakla Yattığı Yere Gittiğimde Fazıl Önder Hala Yaşıyordu...”<http://www.yeniduzen.com/sirtinda-bicakla-yattigi-yere-gittigimde-fazil-onder-hala-yasiyordu-9052yy.htm> Erişim Tarihi: 09.01.2020
- YAŞIN, N. 2008 “Aziz Nesrin’i Hatırlamak” <https://www.birgun.net/haber/aziz-nesin-i-hatirlamak-16901> Erişim Tarihi:03.02.2020

ÖZGEÇMİŞ

3 Mart 1995 yılında Bursa-İnegöl’de doğmuştur. Lise eğitimini İnegöl’de Nuh Mehmet Küçükçalık Anadolu Lisesi’nde tamamlamıştır. 2017 yılında Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesinden lisans mezunu olmuştur. 2020 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimini bu tez çalışmasıyla birlikte tamamlamıştır.

Erol MEMİŞ

